

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**ABBASİ DÖNEMİ SİYASİ YAZIŞMALARDAKİ İKNA VE
ETKİLEME YÖNTEMLERİ: EDİMBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA**

YASSER FATHY MOHAMED HAMDY EID

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi İhab Said İbrahim İBRAHİM

Juri Üyesi : Prof. Dr. Aytekin DEMİRCİOĞLU

Juri Üyesi : Prof. Dr. Mustafa KAYA

Juri Üyesi : Doç. Dr. Hesham MOTAVA

Juri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Soaad Ahmed Aly SHOLAK

KASTAMONU-2024

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Yasser Fathy Mohamed Hamdy EID

ÖZET

DOKTORA TEZİ

ABBASİ DÖNEMİ SİYASİ YAZIŞMALARDAKİ İKNA VE ETKİLEME YÖNTEMLERİ: EDİMBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA

YASSER FATHY MOHAMED HAMDY EID

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ İHAB SAİD İBRAHİM İBRAHİM

Bu araştırma, siyasi söylem analizinde en önemli pragmatik eğilimlerin etkinliğini, etki ve ikna mekanizmalarını ortaya çıkarma potansiyelini araştırmakla ilgilidir. Araştırmacı, yapmış olduğu çalışmada; niyetsellik akımını, Söz Eylem Teorisi'ni, işbirliği prensibini temel alan Grace'in yönelimini, konuşmaya dayalı sezdirim kavramını, önvarsayım kavramını ve bu kavramın pragmatizmle ilişkisini ve bu kavramla ilgili analitik görüşlerinin çeşitliliğini ele almıştır. Ayrıca, manipülasyon kavramını, özellikle Douglas Walton'un Pragmatik Safsata Teorisi'ni de incelemektedir. Araştırmacı çalışmasında, her bir pragmatik yönelime ilişkin temel ilkeleri, kavramları ve analiz modellerini ortaya koymuştur. Araştırmacı, Abbâsî dönemindeki siyasi yazışmaları; analiz, eleştirel tartışma ve çıkarım süreçlerinde bir örnek materyal olarak kullanmıştır. Ayrıca araştırmada, sunum ve uygulamanın ötesine geçerek, her bir bölümde, siyasi söylemin analizindeki faydalı noktaları ortaya çıkarmaya ve teorik katkı veya analiz gerektiren boşlukları veya eksiklikleri tartışmaya odaklanmıştır. Ayrıca, siyasi söylem analizinde pragmatik yönelimlerinin etkinliğini geliştirmek için birtakım teorik ve analitik öneriler sunulmuştur. Örneğin, Sözedimi Teorisinde yönlendirici kalıbın analizini geliştirmek için bir model önerisi ortaya konulmuştur. Diğer yandan, standart işbirliği prensibini, iletişimsel paylaşım prensibiyle değiştirmek için üzere bir öneri sunulmuş, hitabi varsayımlar konsepti için daha geniş bir bakış açısı önerilmiştir. Ayrıca, manipülasyon analizi için pragmatik temeller de ortaya konulmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER: Edimbilim, Siyasi Söylem, Söz Edimleri Kuramı, Konuşmaya Dayalı Sezdirim, Önvarsayım, Manipülasyon.

Mayıs 2024, 269 Sayfa

ABSTRACT

PH.D THESIS

PERSUASION AND INFLUENCE MECHANISMS IN THE POLITICAL CORRESPONDENCE IN THE ABBASID ERA: A PRAGMATIC STUDY

YASSER FATHY MOHAMED HAMDY EID

**KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES**

SUPERVISOR: DR. ÖĞR. ÜYESİ İHAB SAİD İBRAHİM İBRAHİM

The research is about exploring the effectiveness of the most important pragmatics approaches in the analysis of political discourse and the related usefulness in revealing the mechanisms of influence and persuasion. The researcher examines the intentional approach (Intentionality), The theory of speech acts embedded in the saying of John Austin (Speech Act Theory), John Searle's analytical model, The Gricean approach (by Paul Grice) represented in the principle of cooperation (Cooperative Principle), The model of dialogic imperative analysis (Conversational Implicature), The approaches of considering the concept of the previous assumption (Presupposition) and its relationship to pragmatism and the multiplicity of its analytical view, and the approaches of Deceptive Manipulation analysis, especially the theory of the Pragmatic Fallacy of Douglas Walton. The researcher introduces a presentation of each Pragmatic approach, and related foundations, concepts and models of analysis, taking political correspondence in the Abbasid era as a material to test analysis, critical discussion and draw conclusions. The researcher is not limited to presentation and application, but provides a critical discussion, and seeks in each chapter to reveal the areas of usefulness in the analysis of political discourse, and the gaps that need a theoretical contribution or analysis. The researcher also presented several theoretical and analytical suggestions to develop the effectiveness of pragmatic approaches in the analysis of political discourse such as his proposal for a model for developing the benefit of directive pattern analysis in Speech Act Theory, his proposal to develop the principle of Cooperative Principle (presumptive) to the principle of Participatory Communication, his proposal for broader view of assumptions and consideration of the concept of discourse presupposition, and his proposal to establish a pragmatic approach to the analysis of deceptive manipulation.

KEYWORDS: Pragmatics, Political Discourse, Act Theory, Conversational Implicature, Presupposition, Manipulation.

May 2024, 269 Page

TEŞEKKÜR VE İTHAF

Dilbilim çalışmaları ve özel olarak çağdaş dilbilime olan ilgisinde katkısı olan ve desteğini esgirmeyen değerli danışmanım Dr. İhab Said İbrahim'e, Dr. Soaad Ahmed Aly Sholak'a, Dr. Aytekin Demircioğlu'na ve Douglas Walton'ın pragmatik çalışmalarını tanıtarak ufkumu açan Prof. Dr. Saad Maslouh'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca, Douglas Walton'ın "The Pragmatic Fallacy" kitabı ve Paul Grace'in bazı yazıları olmak üzere, İngilizce'den çeşitli referansların çevrilmesinde destek olan için Çvr. Mohamed Karam Eldib ve Çvr. Asmaa Alaa Hosni'ye teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, tezin Türkçe'ye çevrilmesinde katkıda bulunan ve büyük çaba gösteren Dr. Mohammed Sayed Ali'ye de teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamı değerli eşime, yüksek lisans yolunda devam etme gerekliliği konusunda eşsiz ve koşulsuz bir destek ve yardımlarından dolayı. Dualarını hiç eksik etmeyen ve bu anı dört gözle bekleyen, değerli şefkatli anneme; sabırla desteklerini sunan, hakkını ödeyemeyeceğim babama; bir parçam olan küçük kız kardeşime; sevgi ve umut kaynağım olan, kızım Jihad ve oğlum Enes'e...

Birçok kişinin eylemden mücerret, içinden çıkılmaz dilek döngülerine esir düştüğü bir zamanda... Bilim ve öğrenim kaynaklarının ihtimama hasret kaldığı; vatan ve milletin tebdil-i hali için anlamayı, çalışmayı, özveriye ve emeği takdir edenlerin sayısının iyice azaldığı bu dönemde... Adalet ve liyakat uğruna bir çaba içinde olan, adaletsizlikle mücadele eden, zulmün zincirlerinin arkasında sabırla bekleyen, hayatın zorluklarıyla mücadele edenlere... Özgürlük, adalet ve insanlık onuru için çabalayan herkese ve özellikle birçok kişinin zayıflığa ve çaresizliğe teslim olduğu bu dönemde, Filistin'de yalan dünyaya ve işgale karşı direnenlere ithaf ederim.

Bilgi ve öğrenmenin takdir edilmediği, anlama çabasının değerinin düşük olduğu bir dönemde; ülkenin ve halkın durumunu düzeltmeye çalışan, anlamaya ve çabalamaya adanmış olanlara...

Hepinize, verimli bir çalışmanın ve çabanın meyvesini ve tohumunu sunuyorum; daha bilinçli, özgür, adil ve insani bir gelecek dileğiyle...

İnanıyoruz ki, Allah'ın iziniyle, arzuladığımız bu gelecek, şüphesiz yakındır

Yasser Fathy Mohamed Hamdy EID

Kastamonu, 2024

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TAAHHÜTNAME	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR VE İTHAF	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ (TEORİK ÇERÇEVE)	1
1.1 Çalışmanın Soruları	1
1.2 Çalışmanın Amaçları	1
1.3 Çalışmanın Önemi	2
1.4 Çalışmanın Sınırları	2
1.5 Çalışmanın Temel Kavramları.....	2
1.5.1 Söylem ve Söylem Analizi.....	2
1.5.1.1 Kavramın yaygınlığı ve anlam çeşitliliği	3
1.5.1.2 Çalışmada esas alınacak tanım	4
1.5.2 Siyasi Söylem.....	7
1.5.3 Abbasi Dönemi Siyasi Yazışmaları	9
1.6 Siyasi Söylem Analizinde Edimbilim.....	15
1.6.1 Söylem Analizi-Edimbilim İlişkisi	15
1.6.2 Edimbilim'in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	15
1.7 Siyasi Söylem Analizi Kuramları ve Metodolojisi ile Geleneksel Dil İlimlerini (Nahiv ve Belâgat Gibi) Kullanarak Siyasi Söylemi Analiz Etme Arasındaki İlişki	17
1.8 Çalışmada Dayanak Kabul Edilecek Teoriler ve Analiz Modelleri	20
1.9 Önceki Çalışmalar ve Tezin Literatürde Dolduracağı Boşluk.....	21
2. SİYASİ YAZIŞMALARIN ANALİZİNDE NİYETSELLİK VE SÖZ EDİMLERİ KURAMI	27
2.1 Birinci konu: Pragmatik Analiz Çalışmalarında Niyetsellik Akımı	27
2.2 İkinci konu: Konuşma Eylemleri ve Pragmatik Analiz	31
2.3 Üçüncü Konu: Abbâsî Döneminde Siyasi Yazışmalarda Konuşma Eylemlerin Analizi:.....	36
2.3.1 Siyasi Yazışmalarda Konuşma Eylemleri Kalıplarının Nicel Değerlendirmesi:	36
2.3.2 Bildirimsel Konuşma Eylemlerinin analizi (<i>Assertive</i>):	46
2.3.3 Söylemde Yönlendirici Kalıbın Analizi (Yönlendirici Eylemler - <i>Directive</i>):.....	92
2.3.3.1 Yönlendirme Seviyeleri:.....	92
2.3.3.2 Talep tarzının derecelerinin kullanımı, etki ve ikna sürecinde şu şekilde gerçekleşir:	106

2.3.3.3	Yüksek bir konumdan alçak bir konuma veya alçak bir konumdan yüksek bir konuma geçme durumu hakkında:.....	107
2.3.3.4	Siyasi söylemin analizinde yönlendirici tarzın kullanılmasından yararlanmak için bir model geliştirme:.....	109
2.3.4	Taahhütsel eylemler analizi (Commissive):.....	111
2.3.5	İfade edici eylemler analizi (<i>Expressive</i>):.....	117
2.3.6	Resmi Bildirimsel Eylemler analizi (<i>Declarations</i>):	121
2.3.7	Siyasi yazışmaların analizinde, niyetsellik ve söz edimleri kuramı, etki ve ikna mekanizmalarını anlamamıza nasıl katkıda bulunuyor?....	123
3.	SİYASİ YAZIŞMALARDA KONUŞMAYA DAYALI SEZDİRİM VE ÖN VARSAYIM KAVRAMLARI	128
3.1	Birinci Konu: Konuşmaya Dayalı Sezdirim (Conversational Implicature):	130
3.1.1	Konuşmaya Dayalı Sezdimlerin Analizinde Grice Akımı:.....	130
3.1.2	Grice'in bazı katkılarına yönelik bazı yorumlar ve eleştiriler:	134
3.1.3	Konuşmaya Dayalı Sezdirim'inin analizinde neye dayanacağız?	136
3.1.4	Ön Varsayım	137
3.1.5	Önvarsayım Eğilimlerin Tartışılması:.....	141
3.1.6	Pragmatik Önvarsayımı ve Analitik Çerçevesinin Tanımlanması	142
3.2	İkinci Konu: Etki ve ikna mekanizmalarında Konuşmaya Dayalı Sezdirim ve Önvarsayım.....	143
3.2.1	Siyasi yazışmalarda Konuşmaya Dayalı Sezdirim analiz etkinliği....	143
3.2.2	Konuşmaya Dayalı Sezdirim Analiz Modelinin Eleştirel İncelemesi ve Katılımsal İletişim Prensibi Önerisi:	150
3.2.3	İşbirliği Prensibinden Katılımsal İletişim Prensibine:	158
3.2.4	Katılımsal İletişim Prensibi Bize Ne Sağlar?.....	160
3.2.5	Siyasi Yazışmalarda Önvarsayımın Analiz Etkinliği:	161
3.2.6	Önvarsayım Kavramının Eleştirel İncelemesi	171
4.	MANİPÜLASYONUN ANALİZİNDEKİ EĞİLİMLER VE DOUGLAS WALTON'UN PRAGMATİK SAFSATA TEORİSİNİN ETKİNLİĞİ	176
4.1	Birinci Konu: Siyasi Söylemde Manipülasyon:	176
4.1.1	Siyasi Yazışmalarda Aldatmanın Veya Manipülasyonunun Önemine İlişkin Göstergeler:	176
4.1.2	Terim Düzenlemesi:	184
4.1.3	Siyasi Söylemde Manipülasyonun Özü:	185
4.1.4	Manipülasyonu Keşfetmeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar:	186
4.2	İkinci Konu, Pragmatik Safsata Teorisi (A Pragmatic Fallacy):	189
4.2.1	Teorinin dayandığı temeller:.....	189
4.2.2	Walton'un Safsata Kavramı Ve Analizi:	214
4.2.3	Walton'ın Teorisine Eleştirel Bir Bakış:.....	215
4.3	Üçüncü konu: Manipülasyonun Analizinde pragmatik Yaklaşım:.....	219
4.3.1	Önerilen Pragmatik Yaklaşımın Temelleri:	219
4.3.2	Abbâsî Dönemindeki Siyasi Yazışmaların Analizinde Önerilen Yaklaşımın Uygulanma Modelleri	222

4.3.3 Manipülasyonun sınırı ve meşru beyandan ayrılması.....	235
4.3.4 Manipülasyonun Analizi İçin Önerilen Yaklaşımın Özeti:.....	240
5. SONUÇ, ÖNERİLER VE ARAŞTIRMA YÖNLERİ.....	243
KAYNAKLAR	262

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1	Tüm hitaplardaki her bir eylem kalıbın toplam nicel analizi: 38
Şekil 2.2	İbn Hübeyre'nin öldürülmesi 39
Şekil 2.3	Hitabi durum (2): Ebu Müslim'in nüfuzu 39
Şekil 2.4	Hitabi Durum (3): Mansur'un Ebu Müslim'den endişe duyması 40
Şekil 2.5	Hitabi Durum (4): Mansur ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanı 40
Şekil 2.6	Hitabi durum (5): Ebû Ca'fer Mansur ve İsâ ibn Musa 41
Şekil 2.7	Hitabi durum (6): Hârûnürreşîd ve Nikephoros 41
Şekil 2.8	Hitabi durum (7): Emin ve Me'mûn 42
Şekil 2.9	Hitabi durum (8): Me'mûn ve Zübeyde 42
Şekil 2.10	Hitabi Durum (9): Me'mûn ve Mahkûm..... 43
Şekil 2.11	Hitabi Durum (10): Me'mûn ve Theophilos 43
Şekil 2.12	Siyasi diyaloglarda yönlendirici kalıp..... 110
Şekil 2.13	Yönlendirme modelinin dereceleri..... 111
Şekil 5.1	Austin veya Searle'in modeli 244

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1.1	Mektupların numaraları ve içinde yer aldıkları hitabi durumlar	13
Tablo 2.2	Tüm hitaplardaki her bir eylem kalıbın toplam nicel analizi:	38
Tablo 2.3	Hitabi durum (1): İbn Hübeyre'nin öldürülmesi:	38
Tablo 2.4	Hitabi durum (2): Ebu Müslim'in nüfuzu	39
Tablo 2.5	Hitabi Durum (3): Mansur'un Ebu Müslim'den endişe duyması	39
Tablo 2.6	Hitabi Durum (4): Mansur ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanı	40
Tablo 2.7	Hitabi durum (5): Ebû Ca'fer Mansur ve İsmâ ibn Musa	40
Tablo 2.8	Hitabi durum (6): Hârûnürreşîd ve Nikephoros	41
Tablo 2.9	Hitabi durum (7): Emin ve Me'mûn	41
Tablo 2.10	Hitabi durum (8): Me'mûn ve Zübeyde	42
Tablo 2.11	Hitabi Durum (9): Me'mûn ve Mahkûm	42
Tablo 2.12	Hitabi Durum (10): Me'mûn ve Theophilos	43
Tablo 3.1	Bazı araştırmacılar tarafından ortak bir şekilde kabul edilen varsayımlar	163
Tablo 4.1	Walton'un kitabında artışı en önemli biçimsel olmayan safsatalar	193
Tablo 4.2	Walton'un belirttiği argümantasyon türleri	204
Tablo 4.3	Walton'un bahsettiği ve pratik muhakemenin bir dalı olarak gördüğü on tür	205
Tablo 4.4	Duruma Dayalı Muhakeme	205
Tablo 4.5	Nedensel muhakeme	206
Tablo 4.6	Bağılığa dayalı muhakeme	207
Tablo 4.7	Kurala dayalı muhakeme	208
Tablo 4.8	Akıl yürütmeyi bilme konumu	209
Tablo 4.9	Kaynak Göstergeleri Muhakemesi	210
Tablo 4.10	Pratik çıkarım muhakemesi	211
Tablo 4.11	Kademeli muhakeme	212

1. GİRİŞ (TEORİK ÇERÇEVE)

Bu çalışma, siyasi söylemdeki pragmatik yaklaşımların etkinliğini keşfetmeyi amaçlamakta, özellikle de Abbasi dönemindeki siyasi yazışmalar üzerine yoğunlaşmaktadır. Çalışma, teorik olarak, niyetsellik akımı (Intentionally), Sözedimi Teorisi (Speech Act Theory), Paul Grice'ın İşbirliği Prensibi (Cooperative Principle) ve Konuşmaya Dayalı Sezdirim Kavramı (Conversational Implicature), Önvarsayım Kavramı (Presupposition), Manipülasyon fenomeni (Manipulation) ve Pragmatik Safsata Teorisi (A Pragmatic fallacy) gibi konulara odaklanmaktadır.

Çalışmamızda, bu yaklaşımları sunacak, tartışacak ve bu yaklaşımların siyasi yazışmaların analizindeki etkinliğini keşfetmeye öncelik verilecektir. Araştırmamızda, teorik çerçevelerin ve analitik modellerinin etkililiğine ilişkin eleştirel tartışmalar yoluyla, bu eğilimlerden ve ilgili analiz modellerinden yararlanma olanaklarını ortaya koyacağız. Ayrıca söylemi ve özellikle de siyasi söylemi analiz etme etkinliğini geliştirecek önerileri araştırıp ortaya çıkarmaya çalışacağız.

1.1 Çalışmanın Soruları

Tezde cevabı aranacak sorular temel olarak şu şekildedir:

- Niyetsellik akımı ve sözedimi teorisinin siyasi söylem analizi ile ilgisi nedir?
- Önvarsayımların siyasi yazışmalardaki ikna ve tesir amacı ile ilgisi nedir?
- Konuşmaya dayalı sezdirim, ikna ve tesir sürecinde nasıl kullanılır?
- Siyasi söylem analizinde, pragmatik yanılgılar teorisinden ne derece istifade edilebilir

1.2 Çalışmanın Amaçları

Tezin amaçları şunlardır:

- Arapça edimbilim çalışmalarını, tikel meselelere odaklanmaktan kurtararak, kapsamlı bir söylem analizine ulaşmak.
- Siyasi söylem analizinde, edimbilimsel çalışmaların etkinliğini test etmek ve dilsel analiz olgusuyla ilişkili problem ve boşlukları açıklamak.
- Yazılı ve sözlü siyasi söylemi karakterize eden unsurları ve bu türün analizinde edimbilimsel bakış açısının önemini ortaya koymak.

1.3 Çalışmanın Önemi

Tez, aşağıdaki özellikleri nedeniyle önemlidir:

- Tezde, analizin tikel kavramlarıyla yetinilmeyip Arap siyasi söyleminin kapsamlı analizinde, edimbilimsel çalışmaların etkinliği test edilmektedir.
- Tez, orijinal Arapça siyasi metinler aracılığıyla, Arap siyasi söylem analizi alanını zenginleştirmeyi hedeflemektedir.
- Tezde sistematik tartışmalar ve analiz bir araya getirilmekte, Arap metin ve uygulamalarında edimbilimsel yönelimlerin etkinliği test edilmektedir.
- Bu tez, pragmatik yaklaşımın siyasi yazışmalardaki boşluklarını ve eksiklerini tesbit ederek, eksikleri giderilmesi için teorik ve analitik öneriler sunmaktadır.

1.4 Çalışmanın Sınırları

Tezde, Arap siyasi yazışmalarından, otorite ve idare ile ilgili hedefleri bulunan ve diyalog özelliği taşıyan, yani iki veya daha fazla taraf arasında karşılıklı olan yazışmalar konu edilmektedir. Dönem bakımından ise tezde, yalnızca Abbasi Dönemi siyasi yazışmaları incelenecektir.

1.5 Çalışmanın Temel Kavramları

1.5.1 Söylem ve Söylem Analizi

1.5.1.1 Kavramın yaygınlığı ve anlam çeşitliliği

Birçok sosyal bilim çalışmasında ve özellikle de dil-dilbilim çalışmalarında, *söylem* kavramı oldukça yaygındır. Bu yaygınlığına rağmen kavramın herkesçe kabul edilen, belirli ve tam bir tanımı bulunmamaktadır. Bu çalışmada da *söylem* ile kastedilen mananın ne olduğu üzerinde durulduktan sonra, çalışmadaki yeri açıklanacaktır.

Bu konuya işaret eden birçok araştırmacı bulunmaktadır. Bunlardan biri de eleştirel söylem analizi ekolünün öncülerinden olan İngiliz dilbilimcisi Norman Fairclough'tur. Nitekim o, "Discourse and Social Change" (Söylem ve Toplumsal Değişim) kitabının girişinde söylemin, sınırları zor belirlenen bir kavram olduğuna işaret etmiştir.¹ Keza Marianne Jorgensen ve Louis Philips de söylemin; metinlerde ve bilimsel tartışmalarda, rastgele ve çoğunlukla tanımı yapılmaksızın kullanıldığını, böylece kavramın netliğini kaybettiğini söylemişlerdir.²

Bu kavramın farklı anlam ve açıklamalarına yer vermek durumunda kalan kavram sözlüklerinde de aynı problem göze çarpmaktadır. Örneğin, Key Terms in Linguistics (Dilbilimde Anahtar Kelimeler) adlı kitapta, söylem kavramının en azından iki yönü olduğu söylenmiştir.³ Buna paralel olarak, A Dictionary of Sociolinguistics (Sosyolingüistik Sözlüğü) kitabında da söylem analizinin üç genel anlamının olduğuna işaret edilmiştir.⁴

Söylem ve söylem analizinin net bir tanımının yapılamamasının sebebi ise bu konuyla birçok farklı alanın ilgilenmesidir. Dilbilim ve dilbilim içerisindeki farklı ekoller, sosyal ve siyasi düşünce ekolleri, antropoloji gibi birçok alanda, bu kavram yaygın olarak kullanılmaktadır.

¹ Norman Fairclough, *el-Hutâb ve 't-Tağayyürü'l-İctimâ'i*, çev. Muhammed 'Anânî, (Kahire: el-Merkezü'l-Kavmî li't-Terceme, 2015), 15.

² Marianne Jorgensen - Louis Philips, *Tahlilü'l-Hutâb: en-Nazariyye ve'l-Menhec*, çev. Şevkî Bû 'Anânî, (Manama: Hey'etü'l-Bahreyn li's-Sekâfe ve'l-Âsâr, Manama, 2019), 13.

³ Mary Nawal - Gary Pryor, *el-Mustalahâtü'l-Mefâtih fi'l-Lisâniyyât*, çev. 'Abdulkadir Fehîm eş-Şeybânî, (Cezayir: 2007), 49.

⁴ Joan Swann, vd., *Mu'cemu'l-Luğaviyyâtü'l-İctimâ'iyye*, çev. Fevâz Muhammed er-Râşid - 'Abdurrahmân Hasenî, (Riyâd: Merkezü'l-Melik 'Abdullâh b. 'Abdulâzîz ed-Devlî li Hidmeti'l-Luğati'l-'Arabiyye, 2019), 122.

1.5.1.2 Çalışmada esas alınacak tanım

Bu çalışmada, *söyleme* ilişkin kavrayışımızı belirlemek için dil ve dilbilim alanında söz sahibi olan, söylem analizi alanında araştırmalar yapan öncü isimlerin tanımlamalarından yola çıkılacaktır. Zira söz konusu alanda çalışma yapanlarla benzer şekilde, genel olarak etkileşimsel iletişimde, özel olarak da sosyal ve siyasi iletişimde etkili olan dilsel analize önem vermekteyiz.

Norman Fairclough *söylemin* genel anlamının, “Dilin yazılı veya sözlü olarak kullanılması” olduğunu söylemiştir.⁵ İşaret ettiği bir diğer anlam ise şöyledir: “Dilin kullanımının analizidir. Dolayısıyla söylemin, dildeki şekilsel unsurlarla sınırlandırılıp bu şekilsel unsurların insanlar arasında vaz edilme sebepleri olan amaç ve işlevlerden uzaklaştırılması mümkün değildir. Her ne kadar bazı dilbilimciler dilin şekilsel özelliklerini belirleme ile ilgilenseler de söylem analizi yapmak isteyen kişi, söz konusu dilin kullanım amaçlarını irdelemekle sorumludur.”⁶ Edimbilim ve eleştirel söylem analizinin öncülerinden olan Teun A. Van Dijk de söylemi şu şekilde açıklamıştır: “Söylem, yalnızca lafız oluşu yönüyle bağımsız olarak analiz edilemez. Bilakis bağlamsal bir etkileşim, toplumsal bir uğraşı veya belirli bir kültürel, tarihi, siyasi veya toplumsal bir durum içindeki bir çeşit iletişim olması yönüyle analiz edilmelidir.”⁷ Buna binaen Gillian Brown ve George Yule da söylem analizini şöyle açıklamışlardır: “Söylem analizi, dilin kullanımı yönünden analizidir. Dolayısıyla söylemin, dildeki şekilsel unsurlarla sınırlandırılıp bu şekilsel unsurların insanlar arasında vaz edilme sebepleri olan amaç ve işlevlerden uzaklaştırılması mümkün değildir. Her ne kadar bazı dilbilimciler dilin şekilsel özelliklerini belirleme ile ilgilenseler de söylem analizi yapmak isteyen kişi, söz konusu dilin kullanım amaçlarını irdelemekle sorumludur.”⁸

⁵ Fairclough, *el-Hutâb ve 't-Tağayyürü 'l-İctimâ'î*, 85.

⁶ Brown, Gillian - Yule, George, *Tahlîlü 'l-Hutâb*, çev. Muhammed Lutfî ve Münîr et-Terîkî, (Riyâd: en-Neşrû'l-İlmî ve'l-Metâbî' Câmî'atü'l-Melik Su'ûd, 1997), 1.

⁷ Teun Van Dijk, *el-Hutâb ve 's-Sulta*, çev. Ğidâ' el-'Alî, (Kahire, el-Merkezü'l-Kavmî li't-Terceme, 2014), 34.

⁸ Gillian Brown - George Yule, *Tahlîlü 'l-Hutâb*, çev. Muhammed Lutfî ve Münîr et-Terîkî, (Riyad: en-Neşrû'l-İlmî ve'l-Metâbî' Câmî'atü'l-Melik Su'ûd, 1997), 1.

Kullanım ve etkileşim, konuşanla dinleyen arasında veya yazan ve okuyan arasında bir gayenin olmasını gerektirmektedir. Nitekim Meseddî, “Her ne kadar başlangıcı itibarıyla bir anlatım aracı olsa da söz, bireyin toplum içinde gayelerine ulaşmasının bir vesilesidir.” demiştir.⁹ Bu gaye veya gayeler de söz söyleme yollarıyla sıkı bir bağlantı içerisindedir. Zira biz, “genellikle bir hedefe ulaşmak için konuşuruz. Bu hedef de şüphesiz söylediğimiz söze etki eder.”¹⁰

Kullanım ve etkileşim bir gayeyi gerektirmekte, gaye de söze etki etmekte hatta söze tamamıyla hâkim olmaktadır. Bu etki de yalnızca her cümledeki kelimeler ve gramatik birleşimler seviyesinde değil; sözün delaletleri, örtülü, mecazi, amaçsal ve işari manalar seviyesinde de gerçekleşmektedir. Hatta bazen özellikle susulan bir seviyede etkili olabilmektedir. Bazen de bu etki alanına; dilin kullanımına, dile yüklenen işleve ve amacın gerçekleşmesi için dille kurulan ilişki şekline tesir eden sesli işaretler ve yazılı göstergeler eşlik etmektedir. Bu nedenle de Brown ve Yule, dilin iletişimsel kullanım çerçevesindeki iki işleve işaret etmişlerdir. Bu iki işlev, ilişki ve etkileşimdir.¹¹

Dolayısıyla, söyleme tek bir birim olarak bakılır. Sa’d Maslûh; cümlelerin grameri ve metnin grameri olmak üzere iki tür gramerden bahsetmektedir. Arapça nahiv ise bu iki türden birincisine dâhil olmaktadır. Bu birinci tür olan cümle grameri de “cümlelerin sınırlarına odaklanan ve cümleyi, en büyük dil birimi kabul eden bir gramerdir. Bu tür gramerde metne, bileşimini gramatik açıdan incelemeyi ve metnin yapısının gerekliliklerini irdelemeyi zorunlu kılan özel bir varlık atfedilmemekte; metin belirlenmeye ve nitelenmeye uygun görülmemektedir. Bu şekilde metin, gramatik incelemenin dışında bırakılmaktadır.”¹² Öte yandan Sa’d Maslûh cümle gramerini aşmamız gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “Bizim istediğimiz ve amaçladığımız, belirleme yetisi cümlelerin ötesine ulaşan, bileşik araştırma araçlarına sahip bir analiz şekline ulaşmaktır.”¹³ Metin grameri, bir yönden söylem kavramıyla ilişkilidir. Diğer

⁹ ‘Abdusselâm Meseddî, *et-Tefkîrû’l-Lisânî fî’l-Hadâratî’l-’Arabiyye*, (Trablus: ed-Dâru’l-’Arabiyye li’l-Kitâb, 1986), 50.

¹⁰ Mustafa Nâsîf, *el-Luğa ve’t-Tefsîr ve’t-Tevâsul*, Silsiletü ‘Âlemi’l-Ma’rife: 193, (Kuveyt: el-Meclisü’l-Vatânî li’s-Sekâfe ve’l-Fünûn ve’l-Âdâb, 1995), 11.

¹¹ Brown - Yule, *Tahlîlû’l-Hitâb*, 1.

¹² Sa’d ‘Abdulazîz Maslûh, *fî’l-Lisâniyyât ve’n-Nakd: Evrâk Beyniyye*, (Kahire: ‘Âlemu’l-Kütüb, 2017), 50.

¹³ Maslûh, *fî’l-Lisâniyyât ve’n-Nakd*, 51.

tarafından söylem, yazılı ve sözlü olanı ifade ederken, metin yalnızca yazılı olana işaret etmektedir. Bu çalışma da cümle gramerini aşan bir söylem ile ilgilenmekte ve bu söylemi edimbilimsel bir açıdan incelemektedir. Bu sayede, ikna ve etkinin gerçekleşmesinde, dilin nasıl kullanıldığını açığa çıkarmaya çalışacağız.

Muhammed Bâzî de söylem kavramının manasını belirleme bağlamında söylemin, “ifadedeki doğrudan ve dolaylı yoldan anlaşılan manaların bütünü” olduğunu söylemiş¹⁴ ve bu manaların, üslupsal ve retorik vesilelerle gerçekleştiğine işaret etmiştir. Buradan hareketle, Bâzî söylemin, niyet veya söylem sahibinin amacıyla sınırlı kalmadığını; metnin edimsel yetilerini ve mümkün yorumlamalardaki belâgati de kapsadığını söylemiştir. Tüm bu önemli işaret ve tanımlara göre çalışmamızda, söylem ile kastedilen mananın dört unsurdan hareketle ortaya çıktığı söyleyebiliriz:

1. Söylem, dilin etkileşimsel veya iletişimsel kullanımıdır.
2. Bu kullanım ve etkileşimin, gerçekleşmesi amaçlanan insani -sosyal, siyasi vb.- gayeleri vardır.
3. Bu gaye veya gayeler, dil kullanımına ve konuşan-dinleyen veya yazar-okur arasındaki etkileşime tesir etmekte hatta hâkim olmaktadır. Dolayısıyla sözün, şekil olarak da uygun bir analize tabi tutulması gereklidir.
4. Birtakım gayeler taşıması ve dilin kullanım şekillerini içermesi bakımından söylem, bizim onu kavrayışımızda ve analizinde gramatik yapı -yani bir analiz birimi olarak cümleye dayanan geleneksel dilbilgisi kuralları- seviyesini aşmaktadır.

Tüm bunlardan yola çıkarak, çalışmada esas alınacak söylem tanımımız şu şekildedir: İnsani bir gaye veya gayeleri gerçekleştirmek için dilin iletişimsel bir şekilde kullanılmasıdır. Bu gaye veya gayeler de dilin kullanımında ve konuşanla dinleyen arasında dile yüklenen işlevlerde etkili olmakta; cümleyi aşan bir dilsel yapı meydana getirmektedir.

¹⁴ Muhammed Bâzî, *el-Ensâku'l-'Amika li't-Te'viliyyeti'l-'Arabiyye*, ('Ammân, Künûzu'l-Ma'rife, 2015), 36.

Çalışmamızda *söylem analizi* ile kast edeceğimiz mana ise: Konuşanın gayesine, dilin bu gayenin gerçekleştirilmesi için kullanımına veya dinleyen konuşanla ve onun söylemiyle olan dilsel etkileşimine ilişkin açık ve örtülü manaların açığa çıkarılmasıdır. Öyleki bunu yaparken, cümle gramerini ve geleneksel kuralları aşan söz konusu dil kullanımının ardındaki gizli yapıyı gösteren analiz kalıplarının kullanılmasıdır.

1.5.2 Siyasi Söylem

Söylemin manası belirlendikten ve söylemin; çeşitli dil kalıplarını, farklı iletişimsel ve toplumsal alanları kapsadığını söyledikten sonra, siyasi söylemin de şu şekilde açıklanması mümkündür: *Siyasi söylem*, dili çeşitli siyasi gayeleri gerçekleştirmek amacıyla kullanan bir çeşit iletişimsel söylemdir. ‘Îmâd ‘Abdullatîf siyasi söylem analizinin, “toplumdaki yazılı, sözlü, şekilsel, sembolik veya işari durumdaki siyasi iletişimi inceleyen bilim dalı” olduğunu söylemektedir.¹⁵

Siyasi söylemdeki birincil gayeler de çoğunlukla otoriteyle, güçle veya -toplumdaki farklı şekillerine göre- etkiyle ilişkilidir. Bu otorite, güç veya etkinin bir aile, sülale, kabile, grup, örgüt, bakanlık, hükümet veya devlet gibi bir yapıyla bağlantılı olabilmektedir. Çeşitli toplumsal yapılar, dili yoğun bir şekilde kullandığı için Fairclough, dilin otoriteyle ve otorite uğruna yapılan çatışmalarda birincil etkiye sahip olduğunu söylemiştir.¹⁶ Dolayısıyla bu bağlamda söylemin, otorite ilişkilerinin yürütüldüğü bir alan olduğunu söylemek mümkündür.¹⁷

Tüm bunlardan hareketle iletişim, savunma ve etki araçlarının en önemlilerinden birinin dil olduğu söylenebilir. Bu nedenle, siyasi söylem de -bu çalışmada kabul edeceğimiz üzere- söylem analizi alanının ve yukarıda belirlenen tanımının kapsamında değerlendirilecektir. Söyleme verilen “siyasi” sıfatı ise bu söylemin

¹⁵ ‘Îmâd ‘Abdullatîf, *Tahlîlû ‘l-Hutâbi’s-Siyâsî*, (‘Ammân: Kûnûzu’l-Ma’rife, 2020), 31.

¹⁶ Norman Fairclough, *el-Luğa ve’s-Sulta*, çev. Muhammed ‘Anânî, (Kahire: el-Merkezü’l-Kavmî li’t-Terceme, 2016), 35.

¹⁷ Fairclough, *el-Luğa ve’s-Sulta*, 69.

ardındaki insani gayelerle, yani otoriteyle bağlantılı etki ve ikna gayesiyle ilişkilidir. Dilsel analiz bölümünde de bu gayelerin önemli bir etkisi olacaktır.

Siyasi söylemdeki dilsel kullanım, otorite ve güce sahip olmaya ilişkin bir ikna etkisini oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde muhatabın söylemi desteklemesi, doğrulaması veya söylemin içeriğine razı olup boyun eğmesi gibi durumlar hedeflenmektedir. Siyasi irade ve amaçlar çatıştığında da irade sahiplerinden her biri dili, daha etkili ve daha ikna edici bir şekilde kullanmak için çalışmaktadır. Bu nedenle dil, “yeni bir düzenin dikte edilmesi veya bu düzene karşı çıkılması için mücadele” yöntemlerinden birini teşkil etmektedir.¹⁸

Söylemin siyasi olarak ayrılması ise konusu bakımından bir ayrım olup sanatsal veya dilsel bir ayrım değildir. Bir başka deyişle siyasi söylem, günlük hayatta dile konu edilen türlerden biridir. Nitekim dilde; pazarlamacı söylem, idari söylem, diplomatik söylem, medyatik söylem gibi birçok söylem türü bulunmaktadır. Bunların tümü, birer dilsel söylem olup toplumsal ve iletişimsel gayeleri yönünden birbirinden farklılaşmaktadır. Örneğin, pazarlamacı söylemin gayesi mal, ticaret, satış, piyasa ve diğer insanlarla ticari yönden rekabet etmek iken; idari söylemde, bir şirket veya grup içinde belirlenen ve amaçlanan başarıların gerçekleştirilmesi için bir dizi görev, program ve kurala uygun şekilde çalışma gayesi güdülmektedir. Yani, idari söylemin muhatabı memurlar, işçiler, ortaklar ve yardımcılardır. Medyatik söylem ise insanları etkilemeye, ilgilerini çekip incelemelerini sağlamaya uygun konularda haber ve raporlar şeklinde kendini göstermektedir.

Farklı alanlardaki bu çeşitli gayeler, dilin kullanımında ve dile yüklenen işlevlerde etkili olmaktadır. Hatta medyatik, dini veya pazarlamacı bir söylemde, örtülü siyasi gayeler olması da mümkündür. Aynı şekilde, siyasi söylemde de dini ve medyatik konulara değinilebilmektedir. Öte yandan, siyasi söylemde bu hususların kullanılması, yine siyasi bir gayeyi gerçekleştirmeye yöneliktir. Bir söylemde açık dil kullanmak mümkün olduğu gibi dilin, örtülü ve işari kalıplar halinde kullanılması da ihtimaller

¹⁸ Fairclough, *el-Luğa ve 's-Sulta*, 323.

dâhilindedir. Keza söylem doğru olabileceği gibi aldatıcı ve manipüle edici de olabilmektedir.

1.5.3 Abbasi Dönemi Siyasi Yazışmaları

Siyasi, toplumsal, medyatik, ticari vb. gayeler içinde çeşitli söylem türleri bulunmaktadır. Nitekim söylem; şiir, nesir, hitabet, hikâye, roman, röportaj, mülakat, münazara, haber, reklam, rapor, film, tiyatro, mektup vb. şekillerde olabilmektedir.

Bu türler bazen karşılıklı konuşma şeklinde olmakta, bazen de sadece gönderimden ibaret olup karşılık beklenmemektedir. Karşılıklı konuşma türünde ise “söylemin üreticileri, sözlerini, etkileşim içinde oldukları kişilerle uygunluk gösterecek şekilde yönlendirmektedir.”¹⁹ Diyalog durumu ya da karşılıklı konuşma, cevap bekleme gibi durumlar, dil kullanımına ve dile belli işlevlerin yüklenilmesine büyük bir önem kazandırmaktadır. Nitekim bu durumda konuşan kişi, bir sonucu ve istediği şeyin gerçekleşmesini beklemektedir. Cevabın olumlu veya olumsuz olması, ihtimal dâhilindedir. Bu etkileşim hali, ikna ve etki mekanizmaları çalışmasında bir ideal kabul edilmektedir. Cevabı aranan soru ise bu mekanizmaların, karşılıklı konuşma ve diyalog haline göre nasıl değişip çeşitlendiğidir.

Siyasi yazışmalar, karşılıklı siyasi mektuplardır. Yani, mektubu bir çeşit ikna ve etki alanı olarak kullanan siyasi gayeye ilişkin bir diyalog durumudur. Bu yönüyle siyasi yazışmalar, siyasi söylem analizinin edimbilimsel açıdan analiz edilmesi için biçilmiş kaftandır. Bu çalışmanın önemini arttıran bir diğer unsur da dilbilim alanında yapılmış ve siyasi yazışmaları konu eden çalışmaların, sanatsal ve edebi yöne ağırlık vermeleri ve söylem analizi alanından hareket etmiyor olmalarıdır. Aynı şekilde, söylem analizi alanında yapılan çalışmalarda da siyasi yazışmalara bir yönelim bulunmamaktadır.

¹⁹ Fairclough, *el-Luğa ve 's-Sulta*, 76.

Bilimsel ve objektif bir çalışma olmasının gereği olarak, bu çalışmanın da birtakım sınırlamalara tabi tutulması gerekmektedir. Çalışmada incelenecek siyasi yazışmalar da aşağıdaki sebeplerden ötürü Abbasi Dönemi ile sınırlı tutulmuştur:

- Bu dönemde yazılan, genel olarak tüm mektupların bir araya getirildiği çalışmalar bulunmaktadır. Ahmad Zaki Safwat'ın *Cemheretü Resâili'l-Arab* (Beyrut, el-Mektebetül'l-İlmiyye, 1937) adlı kitabı da bu çalışmaların en önemlilerinden biridir. Bu da bize, genel olarak tüm yazışmaları, özel olarak da siyasi yazışmaları araştırma imkânı vermektedir.
- Abbasi Dönemi, Emevi Devleti'ne karşı yapılan bir devrim sonucunda başlamıştır. Ayrıca bu dönemde yeni yönetimi sağlamlaştırmak ve bu dönemde ortaya çıkan anlaşmazlıklar, isyanlar ve husumetlerle mücadele edebilmek adına, birçok tartışma ve çatışma yaşanmıştır. Bu siyasi çatışmaların, özellikle de ilk yıllardaki kısmı yeterince analiz edilmemiş, çatışmaların analizinde dilsel yönelimlerden faydalanılmamıştır. 'İmâd 'Abdullatîf Emevi ve Abbasi devletlerinin birçok siyasi çatışmaya sahne olduğunu ve buna rağmen bu çatışmalardaki siyasi dilin, teorik olarak aksi beklenirken, eleştirel, bilimsel ve her yönüyle incelenmediğini söylemiştir.²⁰
- Abbasi Dönemi Arap düşünce yapısının olgunlaştığı ve dil bilimlerinin geliştiği bir dönemdir. Bunun yanı sıra bu dönemde, daha önce divan yazışmaları olarak bilinen siyasi yazışmalardaki yazıda ilerleme görülmektedir. “Bu dönemdeki yazı, cümlelerdeki basitlik ile öne çıkmaktadır.”²¹ Ayrıca bu dönemde, “büyük sonuçlar doğurması nedeniyle, divan yazışmaları için belâgat sahibi olan yazarlar seçilmekteydi.”²² Bu nedenle, birçok araştırmacı bu dönemi, “hicri dördüncü yüzyılın sonuyla beşinci yüzyılın başına uzanan sanatsal yazımın altın çağının başlangıcı kabul etmektedir. Bu çağda mektuplar, hem nicelik hem de nitelik bakımından artışta olmuş, diğer sanatlarla eşdeğer bir yüksek sanat haline

²⁰ 'Abdullatîf, *Tahlilü'l-Hitâbi's-Siyâsî*, 49.

²¹ Makdisî, Enîs; *Tatavvuru'l-Esâlibi'n-Nesriyye fî'l-Edebi'l-'Arabî*, (Beyrut: Serhîs Press, 1933), 230.

²² Makdisî, *Tatavvuru'l-Esâlibi*, 233.

gelmiştir. Bu dönemle mektup, daha önce ulaşmadığı bir olgunluk ve gelişim seviyesine ulaşmış ve tüm sınırlarıyla net bir biçimde gün yüzüne çıkmıştır.”²³

- Bu dönem, risâletin beşiği olan birinci ve ikinci yüzyıldan nispeten uzaktır. Bu iki asırda sahâbe ve tâbiîn arasında hâsıl olan ihtilaflar, Müslümanlar arasında büyük bir hassasiyetle karşılanmakta ve bu dönemi çalışıp analiz etmek özel bir öneme, daha sistematik bir yaklaşıma ve bilimselliğe ihtiyaç duymaktadır.

Araştırmanın dayanacağı siyasi yazışmalar, on hitabi durumda toplanabilecek, kırk altı mesajdan ibarettir. Bu durumlar şu şekilde özetlenebilir:

- Birinci durum (Altı Mektup): Halife Ebü'l-Abbas'ın Emevi devletinin son prensi İbn Hübeyre'yi öldürme arzusu ile ilgili olarak, Halife Ebü'l-Abbas ile onu destekleyen Horasan valisi Ebu Müslim-i Horasani arasında yazışmaları içermektedir. Ebu Müslim'in nasihatlerine güvenmeyen ve Halife'nin İbn Hübeyre'yi öldürme isteğine karşı çıkmaya çalışan, İbn Hübeyre'ye canı için güvence veren veliaht prens Ebu Cafer Mansur da taraflardan biridir.
- İkinci durum (Dört Mektup): Hac mevsiminde, Ebu Müslim'in nüfuzunun ortaya çıkmasından duyulan endişeyi dile getiren mektuplar. Mektuplar, Ebu Müslim'in Halife Ebu Abbas'tan, Hac'a varışı sırasında askeri birlikleri artırma talebi etrafında dönmektedir. Bunun anlamı şudur: Hac Emiri olabileceğini söylemektedir. Ancak Halife Ebu Abbas bunu istemediği gibi ve bazen açıklama yapmak dahi istememiştir.
- Üçüncü durum (Yedi Mektup): Ebu Müslim-i Horasani ile yeni Halife Ebu Cafer Mansur arasındaki endişe ve gerginlik durumu ile ilgilidir. Mektuplar, Ebu Müslim'in Halife Mansur'a, ilk Halife ile olan ilişkisinden pişman olduğunun etrafında dönmektedir. Mansur, onu anladığını ifade ederek, güvence vermeye çalışmakta, ancak aynı zamanda, Ebu Müslim'in nüfuzunu sınırlamak ve belki de

²³ Büyûd, Huseyn, *er-Resâilü's-Siyâsiyye fî'l-'Asri'l-'Abbâsiyyi'l-Evvel*, (Dimaşk: Menşûrâtü Vizâretü's-Sekâfe, 1996), 6.

onu Horasan'dan uzaklaştırmak istemektedir. Ancak bunu, Ebu Müslim'in gazabını uyandırmadan ve onu isyana itmeden yapmaktadır.

- Dördüncü durum (Üç Mektup): Hz. Hüseyin'in torunu Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanı ve Ebu Cafer Mansur'dan halifeliği talep etmesi ile ilgilidir. Mektuplar, hilafete kimin daha layık olduğu ve ardından gelen vaatler, tehditler, şüpheler etrafında bir diyalog ve tartışma ortamı taşımaktadır.
- Beşinci durum (Sekiz Mektup): Halife Mansur'un veliaht prensi İsa bin Musa'nın, kendisini Mehdi ibn Mansur lehine veliahtlıktan çekilmesi arzusu üzerinde durmaktadır.
- Altıncı durum (İki Mektup): Roma'nın yeni kralı Nikephoros'un, kraliçenin, Halife Hârûnürreşîd ile yaptığı önceki anlaşmalara isyan ettiğini duyurması ve Reşid'in daha önce kendisine gönderilen tüm parayı iade etmesini talep etmesi ile ilgilidir.
- Yedinci Durum (Dokuz Mektup): Halife Emin ile kardeşi, veliahtı ve Horasan valisi olan Me'mun arasındaki gitgide artan anlaşmazlık ile ilgilidir. Emin, Me'mun'un nüfuzunu azaltmaya, kontrolündeki bazı bölgelere el koymaya ve gelirini azaltmaya çalışmıştır. Bu hamleler, durumun bir savaşa dönüşmesine yol açmıştır. Bu savaş, Me'mun'un zaferi ve Emin'in ölümü ile sonuçlanmıştır. Emin'in annesi ve danışmanı olan Zübeyde ise hapsedilmiştir.
- Sekizinci Durum (Üç Mektup): Me'mun'un mürebbiyesi, Halife Emin'in annesi ve danışmanı olan Zübeyde hanımın, öncelikle Halife Emin'de kalma isteği hakkındadır. Me'mun'dan, ona af etmesini, eski statüsünü geri vermesini ve hapis kararının iptal etmesini istemektedir.
- Dokuzuncu Durum (İki Mektup): Hapsedilmiş bir mahkûm, Halife Me'mun'dan, durumunu gözden geçirmesini ve hapsedildiği yerde unutulmamasını talep etmektedir.

- Onuncu Durum (Bir Mektup): Bizans Kralı Theophilus ve Halife Me'mun'un, aralarındaki anlaşmazlıklara ve savaş çıkma olasılığına rağmen bir uzlaşma sağlama çabalarını ele almaktadır.

Aşağıdaki tablo, tüm yazışmaları numaralandırarak derlemekte, böylece mektupları numaraları ve içinde yer aldığı hitabi durumla birlikte göstermektedir:

Tablo 1.1 Mektupların numaraları ve içinde yer aldıkları hitabi durumlar

Hitabi durum	Hitap durumunun tarafları	Mektüp Numarası	Mektübün tarafları
(1) Aralarında bir ahid olmasına rağmen, Halife Ebü'l-Abbas'ın, Emevilerin son prensi ibn Hübeyre'nin Mansur tarafından öldürülmesini istemesi	Halife Ebü'l-Abbas - Ebu Cafer Mansur - Ebu Müslim-i Horasani	1	Ebu Müslim'den Halife Ebü'l-Abbas'a
		2	Mansur'dan Halife Ebü'l-Abbas'a
		3	Ebü'l-Abbas'tan Mansur'a
		4	Ebü'l-Abbas'tan Mansur'a
		5	Mansur'dan Ebü'l-Abbas'a
		6	Mansur'dan Ebü'l-Abbas'a
(2) Ebu Müslim'in kalabalık bir asker kfilesi ile Hac yapmak istemesi ve halkın önünde nüfuzunun ortaya çıkmasından endişe duyulması	Ebu Müslim, Ebü'l-Abbas, Ebu Cafer Mansur	7	Ebü'l-Abbas'tan Ebu Müslim'e
		8	Ebu Müslim'den Ebü'l-Abbas'a
		9	Ebü'l-Abbas'tan Ebu Müslim'e
		10	Ebü'l-Abbas'tan Ebu Cafer Mansur'a
(3) Halife Ebu Cafer Mansur ile Ebu Müslim-i Horasani arasındaki gerginlik ve endişe	Ebu Müslim - Ebu Cafer Mansur - Ebu Cafer Mansur'un elçisi	11	Ebu Müslim'den Ebu Cafer Mansur'a
		12	Ebu Cafer Mansur'dan Ebu Müslim'e
		13	Ebu Cafer Mansur'dan Ebu Müslim'e
		14	Ebu Müslim'den Mansurun Elçisi'ne öfkeli bir cevap
		15	Ebu Müslim'den Mansur Elçisi'ne öfkeli bir cevap
		16	Ebu Müslim'den Mansur'a
		17	Mansur'dan Ebu Müslim'e
(4) Halifelik hakkını talep eden Hz. Hasan'ın torunu en-Muhammed en-Nefsüzzekiyye ile	Ebu Cafer Mansur ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye	18	Ebu Cafer Mansur'dan Muhammed en-Nefsüzzekiyye'ye
		19	Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Mansur'a

vazgeçmesi durumunda affı teklif eden Mansur arasında		20	Mansur'dan En-Nefsüzekkiye'ye
(5) Mansur'un, veliaht prensi İsa bin Musa'nın, ilk halifeden beri bir ahdin varlığına rağmen, Mehdi İbn Mansur lehine kendisini tecrit etmesini istemesi	Ebu Cafer Mansur, İsa bin Musa (yeğeni)	21	Mansur'dan İsa bin Musa'ya
		22	İsa bin Musa'dan Mansur'a
		23	İsa bin Musa'dan Mansur'a
		24	İsa bin Musa'dan Mansur'a
		25	İsa bin Musa'dan Mansur'a
		26	Mansur'dan İsa bin Musa'ya
		27	İsa bin Musa'dan Mansur'a
		28	Mansur'dan İsa bin Musa'ya
(6) Romalıların yeni kralı Nikephoros, Reşid'in daha önce kendisine ödenen parayı iade etmesini talep etmesi veya savaşla tehdit etmesi	Romalıların yeni kralı Nikephoros, Harunürreşid	29	Romalılar Kralı Nikephoros'tan Halife Harunürreşid'e
		30	Halife Harunürreşid'den Nikephoros'a
(7) Halife Emin ve kardeşi Me'mun, Horasan Velisi ve Veliaht Prensi arasındaki anlaşmazlıkların tırmanması ve Reşid döneminde yapılan anlaşmaları değiştirme girişimi	Halife Emin ve Me'mun, Horasan Veliaht Prensi ve Valisi	31	Me'mun'den Emin'e
		32	Emin'den Me'mun'e
		33	Me'mun'den Emin'e
		34	Emin'den Me'mun'e
		35	Me'mun'den Emin'e
		36	Emin'den Me'mun'e
		37	Me'mun'den Emin'e
		38	Emin'den Me'mun'e
(8) Me'mun, Emin'i mağlup edip öldürdükten sonra, mürebbiyesi ve Emin'in annesi ve Emin'in Me'mun yerine halifelığı devralması için talepte bulunan Zübeyde hanım, askerler tarafından hapsedildikten sonra af diler	Zübeyde hanım, Halife Me'mun	40	Zübeyde'den Halife Me'mun'a
		41	Zübeyde'den Me'mun'a
		42	Me'mun'dan Zübeyde'ye
(9) Unutulduktan sonra Halife Me'mun'dan affı dileyen bir mahkum	mahkum, Halife Me'mun	43	Mahkumtan Halife Me'mun'a
		44	Halife Me'mun'dan mahkuma
(10) Rum Kralı Theophile'nin Halife Me'mun'u barış ve anlaşmaya zorlama ve savaş ihtimali devam ederken anlaşmazlıkları sona erdirmeye girişimi	Theophilus, Halife Me'mun	45	Theophilus'den Halife Me'mun'a
		46	Halife Me'mun'dan Theophilus'e

1.6 Siyasi Söylem Analizinde Edimbilim

1.6.1 Söylem Analizi-Edimbilim İlişkisi

Edimbilim, modern dönemde dilin kullanım alanına ilişkin bilimsel çalışmaların zirvesini meydana getirmektedir. Ayrıca edimbilim; genelde söylem analizi, özelde ise siyasi söylem analizi çalışmalarına uygun bir bilimsel girişi teşkil etmektedir. Edimbilim sayesinde dilin, toplumsal ve siyasi sınırlarda iletişimsel kullanımının analizi için kullanılacak teoriler, kavramlar ve modeller ortaya çıkmıştır. Örneğin, edimbilim; niyet, edim, varsayım, sezdirim ve yanılsamalar gibi birçok kavramın kaynağını oluşturmaktadır.

Toplumsal veya siyasi söylemin analizine eğilen çoğu bilim insanı için edimbilim bir temel konumundadır. Nitekim otoritenin tezahürleri, ideolojiler, kimlikler ve başka birçok kavramı edimbilimsel temellere istinaden analiz etmeye dayanan eleştirel söylem analizi ekolü de edimbilim sayesinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla edimbilim ekolü ve edimbilimsel çalışmaların; toplumsal, siyasi, medyatik vb. ayrımları bulunan söylem analizi alanındaki en geniş bilimsel yönelim olduğunu söylemek mümkündür.

Edimbilim ve siyasi söylem analizi arasındaki bu sıkı ilişkinin yanı sıra ‘İmâd ‘Abdullatîf şöyle söylemektedir: “Siyasi söyleme edimbilimsel yaklaşımın önemine rağmen, siyasi söylemi edimbilim açısından inceleyen çalışmalar halen oldukça sınırlıdır. Bu konuda en yaygın görülen durum ise siyasi söylemin farklı yaklaşımlarla analizi çerçevesinde birtakım edimbilim konularına yer verilmesidir. Bu konular da çoğunlukla söz edimleri kuramı, sezdirimler ve incelik kuramıdır.”²⁴

1.6.2 Edimbilim’in Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Edimbilimsel eğilimlerin ayak sesleri, felsefe içindeki hararetli tartışmalarda duyulmaya başlamıştır. Kapalı ve sembolik olan dil, felsefeye hâkim haldeyken, Wittgenstein bu dile işaret ederek “Felsefî konular hakkında ortaya atılan önerme ve

²⁴ ‘Abdullatîf, *Tahlilü ‘l-Hutâbi’s-Siyâsi*, 49.

soruların birçoğu yanlış değil, bilakis manasızdır.” demiştir.²⁵ Böylece insanlar tarafından kullanılan, soyutlamaları ve gerçeklikten uzaklığı barındıran bir sembolizme boğulmamış dil, şeklinde tanımlanabilecek, gündelik dil kavramına odaklanan bir felsefe ekolü ortaya çıkmıştır. Charles W. Morris de göstergebilimin çalışma alanını “sözdizimi, anlambilim ve kullanımbilim” olarak üçe ayırmış ve sonuncu olan kullanımbilimin, göstergeler ve kullanıcıları arasındaki ilişkiyi incelediğini söylemiştir.²⁶ Tüm bu çalışmalar, kullanım sınırları içerisinde dile gösterilen ilginin ivme kazanmasına yol açmıştır.

Daha sonraki dönemlerde John Austin, her ne kadar açık bir şekilde edimbilim kavramından söz etmese de edimbilimsel dilbilim çalışmalarında önemli bir kapı aralayan “söz edimleri kuramı”nı ortaya atmıştır. Bu teori, ondan sonraki dilbilim çalışmalarını büyük ölçüde etkilemiştir. Nitekim kimileri bu teoriye eklemeler yapmış, kimileri düzeltmelerde bulunmuş, kimileri teoriyi eleştirmiş, kimileri de yeni analiz model ve kavramlarını keşfe götüren farklı ufuklar açılmasını sağlamıştır. Edimbilim alanındaki iki öncü isim olan John Searle ve Paul Grice’in da John Austin’dan etkilenmeleri oldukça doğaldır. Zamanla edimbilim çalışmaları, batıda belirgin bir şekilde ortaya çıkmış ve halen aktif bir şekilde devam eden analiz, kavram ve modellerin üretilmesi çalışmaları yapılmıştır.

Edimbilim kavramı, Arap dünyasında az sayıda da olsa farklı şekillerde tercüme edilmiştir. Bunlardan bazıları “براجماتية” (beracimatiyye?), “نفعية” (nef’iyye?), “تأويلية” (te’viliyye?) ve “فعليات” (fi’liyyat?) şeklindedir. Şu an Arapça’da en yaygın kullanılan tercüme ise Tâha ‘Abdurrahmân’ın ortaya attığı “تداولية” (tedavuliye?) kelimesidir. 1970 yılında, bu kelimeyi seçtiğini söylemiş ve sebebini şöyle açıklamıştır: “Bu kelime edimbilimin tam manasını vermektedir. Zira hem kullanım hem de etkileşim manasına bir arada delalet etmektedir. Ortaya atıldığından beri bu çeviri, araştırmalarında kavramı kullanmak isteyenler tarafından kabul görmüştür.”²⁷

²⁵ Hitâm, Cevâd, *et-Tedâvüliyye: Usûluhâ ve İtticâhâtuhâ*, (Amman: Künûzu’l-Ma’rife, 2016), 34.

²⁶ Hitâm, *et-Tedâvüliyye*, 15.

²⁷ ‘Abdurrahmân, Tâha, *fî Usûli’l-Hivâr ve Tecdîd ‘İlmi’l-Kelâm*, (ed-Dâru’l-Beydâ’: el-Merkezü’s-Sekâfiyyi’l-’Arabî, 2000), 28.

Edimbilim çalışmaları kullanılmayan, bilinmeyen ve kapalı olan dile karşı çıkmaktadır. Zira bu dil, birtakım filozoflara göre, anlam karışıklığına ve örtüklüğe yol açmaktadır. Dil felsefecileri ile dilbilimle uğraşan bilim insanları, kullanımda olan dile ve dilin kullanım alanıyla ilgili çalışmalar yapmanın zorunluluğuna dair tasavvurlar belirleyerek işe başlamışlardır. Bu noktadan itibaren, edimsel dil fikri ve varsayım, sezdirim, edimbilimsel yanılgılar gibi terimler ortaya çıkmıştır.

1.7 Siyasi Söylem Analizi Kuramları ve Metodolojisi ile Geleneksel Dil İlimlerini (Nahiv ve Belâgat Gibi) Kullanarak Siyasi Söylemi Analiz Etme Arasındaki İlişki

Söylem tanımını ele alıp analizinin, bir analiz birimi olarak cümlelerin gramerini aştığını yukarıda zikredilmiştir. Ancak bu, cümle grameriyle söylem analizi arasında bir ilişki bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Bu ikisi arasındaki temel ilişki, mananın incelenmesidir. Zira Arap nahvinde inceleme konusu, esas itibarıyla mana olup nahvin ortaya çıkışı, başlı başına doğru mananın hata ve tahritten korunması hedefine yöneliktir. Yine, mananın kapalılıktan arındırılması ve zahiri gramatik manaların ötesindeki diğer manaların ortaya çıkarılması gayelerinin gerçekleştirilmesine de hizmet etmektedir.

Arap dil ilimlerinde bazı kuralların belirlenmesi, Kur'an-ı Kerim ile ilişkili olmuştur. Bu ikisi arasındaki sıkı ilişki “birlikte ortaya çıkan ortak sebepler, etkileme ve etkilenme yönlerine sahip olan İslami ilimlerin üretilmesini” sağlamıştır.²⁸ Tüm bu ilmi çalışmalar, Kur'an'ı ve kıraatini koruma gayesiyle başlamış ve daha sonra buna dil, fonetik, yazı, imla, nahiv ve belâgat gibi alanlar eklenmiştir. Nahiv ilminin kurallarının belirlenmesi hususundaki rivayetlerin çoğu, dil hatalarından duyulan korkudan bahsetse de bir hatanın düzeltilmesi; dildeki sırların, dilin düzen ve kurallarının keşfedilmesini sağlayan tek etken değildir. ‘Abduh er-Râcihî de bundan bahsetmiş ve şöyle söylemiştir: “Dil hatalarıyla mücadele etmek ve dili anlamaya çalışmak arasında dağlar kadar fark vardır. Zira dil hatalarının nahiv çalışmalarına yol

²⁸ Râcihî, ‘Abduh, *en-Nahvu'l-'Arabî ve'd-Dersü'l-Hadîs fî'l-Menhec*, Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1989), 12.

açması, yalnızca başlangıç evresinde olmuştur. Hatta dil hatalarının sebep olduğu nahiv çalışmalarını, Arapların sözlerindeki doğru ve yanlışların belirlenmesi için konulan kurallarla sınırlı tutmak bile mümkündür. Dili anlama isteği ise bir metnin söylemek istediği her şeyi incelemeye ve Arapça'daki en yüksek ifade gücüne sahip olması nedeniyle, özellikle Kur'an ifadelerinin ne manaya geldiğini anlama çabasına götürmektedir.”²⁹

Mana ile iştilal, yalnızca daha fazla araştırma ve incelemeyle yeri dolacak bir boşluğu ifade eden Arap ilmi uyanışının en önemli faktörüdür. Misal İbn Fâris, Arapça'nın derin dil bilgisinden ve Arapların sözdeki geleneklerinden bahsetmiş; isim, sıfat gibi unsurların bilinmesini asli değil ferî kabul etmiştir. Ona göre asli olan, bizzat dilin yapısıyla ilgili olandır. Nitekim o şöyle demiştir: “Asli olan, dilin ne için vaz edildiği ve kökeni hakkında araştırma yapmaktır. Daha sonra, Arapların sözlerinde nasıl bir yol izledikleri ve hem hakiki hem de mecaz bakımından ne gibi sanatlar kullandıkları anlaşılmalıdır.”³⁰ Öte yandan İbn Cinnî, iştilak konusunu derinlemesine incelemiş ve özünü bulmaya çalışmıştır. ‘Abdulkahir Cürçânî ise sözdeki gayeler ve örtülü manalara işaret ettiği şu sözlerinde i'râbın mana ile olan ilişkisini ele almaktadır: “Manalar lafızların içinde gizlidir, i'râb gelip bu manaları ortaya çıkarır. Sözün gayeleri de yine lafızların içindedir, i'râb bu gayeleri ayan beyan eder.”³¹ Daha sonra o, anlam ve “anlamın anlamı” adını verdiği şey hakkında sözlerini şöyle tamamlamıştır: “Anlam ile kastettiğimiz şey, lafzın zahiri ve bu lafızla doğrudan kendisine ulaşabildiğin şeydir. Anlamın anlamı ise lafızdan bir manayı anlayan, sonra bu mananın seni başka bir anlama götürmesidir.”³² Keza o, sözlerin diziliş ve terkip bakımından birbirine üstünlüğünü şu şekilde ifade etmiştir: “Baktım ki inci dizmekten dizmeye (nazm), derlemeden derlemeye (telif), dokumadan dokumaya (nesc), dökümden döküme (sıyagat) fark var. Hem bazen aralarındaki fark öyle açılıyor ki bir şey benzerinden kat kat üste çıkıyor ve değerleri arasında çok büyük bir uçurum

²⁹ Râcihi, *en-Nahvu 'l-'Arabî*, 11.

³⁰ Ahmed İbn Fâris, *es-Sâhibi fî Fıkhı 'l-Luğati 'l-'Arabiyye ve Mesâilihâ ve Süneni 'l-'Arab fî Kelâmihâ*, thk. Ömer Fârûk et-Tabbâ', (Beyrut: Mektebetü'l-Me'ârif, 1993), 33-34.

³¹ Cürçânî, ‘Abdulkahir, *Delâilü 'l-İ'câz*, thk. Mahmûd Muhammed Şâkir, (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2004), 28.

³² Cürçânî, *Delâilü 'l-İ'câz*, 263.

oluşuyor. Aynen bunun gibi sözlerin de kimisi diğerlerinden üstün ve ileridir.”³³ Görüldüğü gibi anlam, Cürçânî’ye göre kelimelerin manalarında ve delaletlerinde değil; bize başka manaları da bildiren üslup, sözdizimi ve terkip yöntemleridir ki Kur’an’ın i’câzı da burada gizlidir.

Arapça ve İslami ilimlerin doğuşundaki maksada ilişkin bu teori, açık olsun kapalı olsun, mananın anlaşılmasına verilen önemin bir göstergesidir. Ayrıca bu teori manayı, konuşanın gaye/gayelerine ve bunun da dinleyicinin yapısıyla olan ilişkisine bağlamaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu çalışmalar, dilin kullanımı ve dile yüklenen işlevler vasıtasıyla, mananın keşfedilmesi çabalarından hareketle ortaya konulmuştur. Nitekim ilk dil bilginleri, mananın açık veya kapalı olabileceğini idrak etmişler ve dili anlama, açıklama ve sonuç çıkarmada, bize yardımcı olacak kurallar belirlemişlerdir.

Manaya sıkı sıkıya bağlı olan bu etken, kıraat ve tecvid gibi sırf nakli olan ilimlerin de arka planında yer almaktadır. Nitekim bu ilimler, sahih bir nakille manayı muhafaza etmeyi gaye edinmiştir. Keza nakille de ilintili olup olmamasına bakılmaksızın tefsir, nahiv, belâgat, kelam, fıkıh usulü gibi akli ilimler de manayla ilişkilidir. Yaratıcı beşerî dilin birtakım sırlar, değişim ve gelişim kabiliyeti, farklı kullanımların daima ortaya çıkması gibi özellikler yerleştirmiştir. Bu da beşerî dilin tek bir bilim dalıyla anlaşılması mümkün olmayan, kurallarının belirlenmesinde ve analizinde tek ölçütün, halen yeterli olmadığı bir şekle bürünmesini sağlamıştır.

Mana ile alakalı modern çalışmalar cümle sınırlarını aşarak daha geniş olan söylem ve metin sınırlarına ulaşmıştır. Bu genişlemenin Arap kültüründe de birtakım işaretleri bulunmakla birlikte devamlılığı olan bilimsel çalışmalar birtakım teoriler, yönelimler, kavramlar ağı ve yeni analiz modelleri ortaya atmıştır. Bu geniş bakış açısı da cümlelerin sınırlarını aşıp söylem ve metin ufuklarını açan bir mana anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim her söz; gramatik, edebi, sanatsal ve göstergesel kurallara uymasının yanı sıra içinde söylem ve metnin manasına ilişkin bir iç yapı

³³ Cürçânî, *Delâilü'l-İ'câz*, 35. Türkçeye tercümesi için bk. Cürçânî, ‘Abdulkahir, *Delâilü'l-İ'câz*, çev. Osman Güman, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2016), 50.

barındırmaktadır. Bazen bu iç yapı metinle başlayıp metnin bitimiyle biterken bazen de bir grup metin ve söylem sonunda bitebilmektedir.

Mana ve metin-söylem arasındaki bu sağlam ilişki bizi, edimbilimsel yönelime ve edimbilimin niyet, edim, varsayım, sezdirim ve yanılsamalar gibi unsurlardan oluşan kavram ağına başvurmaya sevk etmiştir. Bunun yanı sıra edim bilim, bizzat mana araştırması yapması ve bunu özellikle de konuşan-dinleyici ya da yazar-okur arasında aktif olan bir kullanım ve etkileşim çerçevesinde yürütmesi de bu bağlamda önemlidir. Edimbilim dile; iletişimsel, toplumsal, siyasi, medyatik ve ticari vb. gayeleri gerçekleştirme işlevini yüklemektedir. Dil kullanımı bazen büyük bir sosyal etkiye neden olmaktadır. Nitekim sahibine insanların sevgisini kazandıran ya da nefret, öfke ve devrime yol açan, onlara boyun eğdiren, savaş ve barışa neden olan birçok söylem vardır. Tüm bu etkiler bazen kasıtlı bazense kasıtsız meydana gelmektedir. Yine sahibine büyük fedakârlıklara mal olan söylem hataları da olmuştur.

1.8 Çalışmada Dayanak Kabul Edilecek Teoriler ve Analiz Modelleri

Bu çalışmada birbirinin tamamlayıcısı olan ve her biri söylemin bir yönünün analizinde faydalı olan birtakım analiz modelleri ve teorilere başvurulmuştur. Çalışmanın ilgili bölümlerinde bu teori ve analiz modellerinden detaylıca bahsedileceğinden, burada bunlara yalnızca işaret edilecektir. Bu teori ve modeller kısa şu şekildedir:

- Söz Edimleri Kuramı: John Austin'in ortaya attığı ve öğrencisi John Searle'un de önemli ilavelerde bulunduğu söz edimleri kuramı, sözdeki niyet ve gayeye odaklanan edimbilim çalışmalarında önemli bir yere sahiptir.
- Çalışmada bu kuramın açıklanmasında, bizzat John Austin'in ölümünden sonra yayınlanan kitabı *How To Do Things With Words*'ün iki farklı Arapça tercümesi esas alınacaktır. Bunlar 'Abdulkadir Kaynî³⁴ ve Talâl Vehbe'nin³⁵ tercümeleridir. Ayrıca çalışmada, Austin'in öğrencisi Searle'un yazılarına,

³⁴ “*Keyfe Nüncizü'l-Eşyâ bi'l-Kelimât*” başlığıyla tercüme edilmiştir.

³⁵ “*el-Ef'âl bi'l-Kelimât*” adıyla tercüme edilmiştir.

özellikle de Emîra Ğanîm'in Arapça'ya tercüme ettiği³⁶ "Speech Acts - an Essay in the Philosophy of Language" adlı yazısına dayanılacaktır.

- Önvarsayım (Presupposition): Edimbilim yazınında çokça kullanılan bu kavramın analizinde George Yule, Teun A. Van Dijk, Gillian Brown, Dan Sperber ve Deirdre Wilson'ın yazılarının yanı sıra, yakın zamanda Hişâm İbrâhîm Halîfe tarafından yazılan Arapça eser *el-İftirâdu'l-Müsbak* kitabından da yararlanılacaktır.
- Konuşmaya Dayalı Sezdirim (Conversational Implicature): Bu kavramı, aynı kavramın analizi için bir model belirleyen Paul Grice ortaya atmıştır. Grice, ortaya attığı analiz modelinde, insanlar arasındaki konuşmalara hâkim olan iş birliği ilkesi varsayımına dayanmıştır. Bu ilke için şu tali prensipleri belirlemiştir: Nicelik, nitelik, bağlantı ve tarz. İşbirliği prensibi gerçekleşip sırladığımız prensiplere ters düştüğü takdirde, analizi ve anlaşılması mümkün olan konuşmaya dayalı sezdirim kavramı ortaya çıkmaya başlayacaktır. Bu konuda Grice'in, *Studies in the Way of Words* adıyla yayınlanan yazıları esas alınacaktır.
- Edimbilimsel Yanılgılar (Pragmatics Fallacies): Edimbilimsel yanılgıların analizinde ise Douglas Walton'ın kuramına ve onun *A Pragmatic Theory of Fallacy* kitabına dayanılacaktır. Walton, mantıksal yanılgılar olarak bilinen geleneksel yanılgi algısını geliştirmiş ve konuşmayla tartışmada yanılgıların anlaşılması ve analiz edilmesinde etkili olan edimbilimsel çerçeveye odaklanmıştır.

1.9 Önceki Çalışmalar ve Tezin Literatürde Dolduracağı Boşluk

Çoğu edimbilimsel çalışma tikel kavramlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların bir kısmı ise açıklama ve uygulama yönlerini ortaya çıkarma amacıyla, edimbilimsel kuram veya kavramlara yahut da bir analiz modeline dayanmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

³⁶ "el-A'mâlû'l-Luġaviyye: Bahs fî Felsefeti'l-Luġa" adıyla tercüme edilmiştir.

- Celûlî, el-'Îd, “Nazariyyetü'l-Hadsî'l-Kelâmi min Austin ilâ Searle”, *Mecelletü'l-Eser*, el-'Adedü'l-Hâs Eşğâlü'l-Mülteka'd-Devlî er-Râbi' fî Tahlîli'l-Hitâb, 10/12, Ourgla Üniversitesi, Cezayir, Aralık, 2011.
- Edrâvî, el-'İyâşî, “el-İstilzâmü'l-Hivârî fî't-Tedâvülü'l-Lisânî”, *Menşûrâtü'l-İhtilâf*, Cezayir, 2011.
- Bû Karûme, “Nazariyyetü'l-Ef'âlî'l-Kelâmiyye 'inde Austin ve Searle ve Devrühâ fî'l-Bahsi't-Tedâvülî”, *Havliyyâtü'l-Âdâb ve'l-Luğât*, 1/1, Muhammed Boudiaf Üniversitesi, Cezayir, 2013.
- Bintâcir, Sa'id, “el-Melâmihu'l-'Âmme li Nazariyyeti Douglas Walton fî'l-Muğâlatât”, İbn Badis Mostaganem Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Felsefe ve Beşeri Bilimler Bölümü, 1/2, 13, Cezayir, 2014.
- Ahdûş, el-Huseyn, “Nazariyyetü Ef'âlî'l-Luğa ledâ'l-Feylesûf Austin ve Üsûsühâ ve Hudûduhâ'l-Felsefiyye”, Müessesetu Mü'minûn bilâ Hudûd li'd-Dirâsât ve'l-Ebhâs, Felsefe ve Beşeri Bilimler Bölümü, Fas, 2016.
- İbn Zahâf, Yûsuf, “el-Muğâlatâtü'l-Hicâciyye ve Ehemmiyetühâ't-Tevâsuliyye”, *Mecelletü Cîli'd-Dirâsâti'l-Edebiyye ve'l-Fikriyye*, Merkezü Cîli'l-Bahsi'l-'İlmî, 49, Lübnan, 2019.

Bir ya da birkaç Arapça söylemi seçerek tikel bir kavramın uygulamasına odaklanan çalışmalardan bazıları ise şunlardır:

- 'Abîd, Nâhida Settâr & Zefîr Selîme Sevâdî, “Üslûbiyyetü'l-İftirâdî'l-Müsbak 'inde's-Sûfiyye fî Kısasi'l-Menâmât ve'l-Kerâmâti's-Sûfiyye”, *Mecelletü'l-Luğati'l-'Arabiyye ve Âdâbühâ*, Kûfe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 18, Irak, 2013.

- Meşte, Mehdi, “el- İftirâdü’l-Müsbak fî Dîvân el-Kibrît fî Yedî ve Düveylâtüküm min Varak li Nizâr Kabbânî”, Muhammed Haydar Üniversitesi, Dil ve Edebiyat Fakültesi, Arapça ve Dilbilim Bölümü, 8, Cezayir, Aralık 2014.
- Fethî, Yâsir, “el-İstilzâmü’l-Hivârî fî Mesrahiyyât Ahmed Şevkî”, Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Türkiye, 2019.

Bunların yanı sıra birkaç kavramı bir araya getirmeye çalışan ancak pedagojik uygulama yönü ağır basan, kavramları bilimsel ve eleştirel bir şekilde tartışmadan örnek ve modelleri sunmakla yetinen çalışmalar da bulunmaktadır. Bazılarında da metindeki anlamların ortaya çıkarılma gayesi, metindeki ikna ve etki mekanizmalarını ortaya çıkaran analizin temeli olarak kabul edilmemiştir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

- “el-İstrâtîciyyâtü’t-Tedâvüliyye fî Tahlîli’l-Hitâbi’s-Siyâsî: Hutabu’l-Haccâc b. Yûsuf Nemûzecen”, Djelfa Üniversitesi, Dil, Edebiyat ve Beşerî ve Toplumsal Bilimler Fakültesi, Dil ve Arap Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Cezayir, 2015.
- el-Kâyîd, ‘Abdullah Hasen ‘Abdullah, “et-Tahlîlû’n-Nakdî li’l-Hitâb: el-Hitâbü’l-İlâmî li’d-Düvelil’l-Mu’asıra li Katar Misâlen”, Katar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, Katar, 2019.

.

Klasik dönemle ilgili araştırma yaparak bu dönemdeki metinleri inceleyen ve edimbilimsel çalışmalarla bağlantılı olan önemli Arapça çalışmalardan bazıları ise şunlardır:

- Sahrâvî, Mes’ûd, *et-Tedâvüliyye ‘inde’l-’Arab: Dirâse Tedâvüliyye li Zâhirati’l-Ef’âli’l-Kelâmiyye fî’t-Turâsi’l-Lisâniyyi’l-’Arabî*, Dâru’t-Talî’a, Beyrut, 2005.
- Habâşe, Sâbir, *et-Tedâvüliyye ve’l-Hicâc: Medâhil ve Nusûs*, Safahât li’d-Dirâse ve’n-Neşr, Dımaşk, 2008.

- Bû Câdî, Halîfe, *fî'l-Lisâniyyâti't-Tedâvüliyye me'a Muhâvele Te'sîliyye fî'd-Dersi'l-'Arabiyyi'l-Kadîm*, Beytü'l-Hikme li'n-Neşr ve't-Tevzî', Cezayir, 2009.
- Habâşe, Sâbir, *Muğâmeretü'l-Ma'nâ mine'-n-Nahv ilâ't-Tedâvüliyye: Kırâ'a fî Şürûhi't-Telhîs li'l-Hatîb el-Kazvînî*, Safahât li'd-Dirâse ve'n-Neşr, Dimaşk, 2011.

Siyasi söylemin dilsel açıdan analizi konusunda önemli birer kaynak kabul edilen yayınlar ise şu şekildedir:

- Brown, Gillian & Yule, George, *Tahlîlü'l-Hutâb*, çev. Muhammed Lutfî ve Münîr et-Terîkî, en-Neşrü'l-'İlmî ve'l-Metâbi' Câmî'atü'l-Melik Su'ûd, Riyâd, 1994. (Kitabın orijinali 1983 yılında basılmıştır).
- Fairclough, Norman, *el-Luğa ve's-Sulta*, çev. Muhammed 'Anânî, el-Merkezü'l-Kavmî li't-Terceme, Kahire, 2016. (Kitabın orijinali 1989 yılında basılmıştır).
- Fairclough, Norman, *el-Hutâb ve't-Tağayyürü'l-İctimâ'î*, çev. Muhammed 'Anânî, el-Merkezü'l-Kavmî li't-Terceme, Kahire, 2015. (Kitabın orijinali İngilizce olup 1992 yılında basılmıştır).
- Van Dijk, Teun, *el-Hutâb ve's-Sulta*, çev. Ğîdâ' el-'Alî, el-Merkezü'l-Kavmî li't-Terceme, Kahire, 2014. (Kitabın orijinali 2008 yılında basılmıştır).
- 'Abdullatîf, 'Îmâd, *Tahlîlü'l-Hutâbi's-Siyâsî: el-Belâğa, es-Sulta, el-Mukaveme, Künûzu'l-Ma'rife*, 'Ammân, 2020.

Tüm bu çalışmaların bulunduğu literatürde; muhataba yönelik söylemleri ve doğrudan veya dolaylı diyalogları oluşturan orijinal Arapça metinlere yeterince önem verilmediği, bu metinlerin gayelerinden etkilenen etki ve ikna mekanizmalarını açığa çıkarma çalışmalarının yapılmadığı görülmektedir. Nitekim yapılan birçok çalışmada, Arapça metinler üzerindeki uygulamalarda, metinlerin hutbe, risâle, şiir, nesir, roman

gibi tek bir yönüne odaklanılmıştır. Öte yandan, bazı çalışmalarda da başka türden metinler medyatik bir çerçevede ele alınmakta ve bu çalışmalarda bir çeşit münazara hissi verilerek tartışmacı-medyatik yapının ağır basması sağlanmaktadır. Yahut da çalışmalarda, tek bir siyasi lider ya da yöneticinin siyasi söylemlerinin analizi konu edilmektedir. Bu son gruba dâhil olan çalışmalar arasında şunları zikretmek mümkündür:

- ‘Ukâşe, Mahmûd, *Luğatu’l-Hitâbi’s-Siyâsî: Dirâse Luğaviyye Tatbikiyye fî Dav’i Nazariyyeti’l-İttisâl*, Dâru’n-Neşr li’l-Câmi’ât, Kahire, 2005.
- ‘Abdullatîf, ‘Îmâd, “Beyânü’t-Tenehhî ve Zâkiretü’l-Hezîme: Medhal Belâğî li Tahlîli’l-Hitâbi’s-Siyâsî”, *Mecelletu Elf*, 30, Amerikan Üniversitesi, Kahire, 2010.
- ‘Alî, ‘Âsım Şahâde, “el-Hitâbu’s-Siyâsî li Mahathir Muhammed (Reîs Vüzerâ Malezya Sâbikan) fî Dav’i’l-İttisâki’l-Luğavî ve ‘Ameliyyeti’l-İttisâl”, Uluslararası İslam Üniversitesi, Külliyyetü Me’ârifî’l-Vahy ve’l-’Ulûmî’l-İnsâniyye, Malezya, 2011.
- ‘Abdullatîf, ‘Îmâd, *İstrâtîciyyâtu’l-İknâ’ ve’t-Te’sîr fî’l-Hitâbi’s-Siyâsî: Hutabu’r-Reîs es-Sâdât Nemûzecen*, el-Hey’etü’l-Mısriyyetü’l-’Âmme li’l-Kitâb, Kahire, 2012.
- Yûnus, Efnân Nâhid, “el-Hitâbu’s-Siyâsî ‘inde Yâsir ‘Arafât: Dirâse Luğaviyye”, Ezher Üniversitesi, Edebiyat ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Arap Dili Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Gazze, 2017.

Bununla beraber orijinal Arapça olup içinde diyalog yönü bulunan metinleri inceleyen çalışmalar da yok değildir. Örneğin, ‘Abdullatîf, ‘Îmâd, “İtâr Muktarah li Tahlîli’l-Hitâbi’t-Turâsî Tatbîkan ‘alâ Hitâbi’s-Sakîfe”, *Mecelletü’l-Hitâb*, 14, Tizi Ouzou Üniversitesi, Cezayir, Mart 2013. bunlardan biridir. Öte yandan bu çalışma, tezimizin aksine, edimbilimsel araştırmalardaki bütüncül yöne dayanmamaktadır.

Bu tezde, işaret edilen literatür boşluğunun aşağıdaki adımlarla doldurulmasına gayret edilecektir:

- 1- İlk olarak, siyasi söylemin edimbilimsel analizi bir bütün hale getirilecektir. Bu analiz türü niyet, edim, varsayım, sezdirim ve edimbilimsel yanılgıları kapsamaktadır.
- 2- Daha sonra karşılıklı konuşma dilinin görülebileceği bir örnek olarak, Arapça siyasi yazışmalara ışık tutulacaktır. Bu yazışmalar doğrudan olmasa da bir çeşit diyalog şeklindedir. Nitekim bu yazışmalarda, dili eğip bükerek ikna ve etki mekanizmaları çeşitlendirilmek suretiyle, yazışmaların doğrudan karşılıklı diyalog gibi olması sağlanmıştır.
- 3- Ardından kuram, kavram ve edimbilimsel analiz modellerinin Arapça metinler üzerinden tartışılması ve tüm bunların test edilmesi gelmektedir. Buradaki amaç, yalnızca uygulama ve örnek gösterme değil; bununla beraber, söz konusu kuramları test etmek ve Arapça metinleri analiz sürecinin bilimsel katkılarının neler olabileceğini ortaya çıkarmaktır.

2. SİYASİ YAZIŞMALARIN ANALİZİNDE NİYETSELLİK VE SÖZ EDİMLERİ KURAMI

2.1 Birinci konu: Pragmatik Analiz Çalışmalarında Niyetsellik Akımı

Dilbilimi sahasındaki çözümlemelerde temel alınan ve Pragmatik (Pragmatik, dimbilim, edim bilimi, Söz Edimleri Kuramı veya Sözedimi Teorisi) yaklaşım olarak bilinen yaklaşım, John Austin tarafından ortaya konulan ve ölümünden sonra derlenen *How to Do Things with Words* adlı eserde yer alan Söz Edimleri Kuramı'na (Sözedimi Teorisi) dayandırılmaktadır. Bu yaklaşımın temellerini atmak ve teorinin kuramsal çerçevesini oluşturmak için büyük felsefi çaba harcayan John R. Searle, bu akımın anlaşılması için *Niyetsellik* (Intentionality) kavramını temel bir unsura dönüştürmüştür.

Pragmatik yaklaşım, insanların dil kullanma sanatıyla ilgilenir. Bu yaklaşımı benimseyenler dilin yaratıcı kullanımının, konuşan ve dinleyici arasındaki iletişimdeki anlamı oluşturduğuna inanır. Pragmatik yaklaşım, felsefi alandaki tartışmalardan doğmuş ve özellikle dildeki muğlaklık, aldatma ve felsefi sembolizmin eleştirilmesi amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım, dilin incelenmesi ve anlaşılması gerektiğine yönelik bir çağrı yapmıştır. Ayrıca, “Olağan Dil” olarak adlandırılan -sadece bazı filozofların anladığı hayali yapay bir dilin aksine- gerçek hayatta kullanılan dili incelemek için bir ilgi oluşturmuş ve bu konuda özellikle Ludwig Wittgenstein'in düşünceleri etkili olmuştur. Wittgenstein, “Çoğu felsefi soru ve konu, yalnızca yanıltıcı değil, aynı zamanda anlamdan arındırılmıştır... Filozofların ortaya koyduğu soruların ve konuların çoğu, kendi dilimizin mantığını anlayamadığımız gerçeğinden kaynaklanır.”³⁷ demiş ve “Felsefenin metafiziksel dil kullanımından vazgeçip günlük yaşam diline geri dönmesi gerektiğini”³⁸ savunmuştur. Austin, teorisinin tanıtımında benzer ifadeleri farklı biçimlerde tekrar etmiştir.

³⁷ Jawad, Hitam; *Edimbilim Kökenleri ve Yönelimleri*, Künuzu'l-Mârifê, Umman, 34. (Felsefi Mantıksal Bir Mektuptan Wittgenstein'in Sözleri)

³⁸ Hitam, *Edimbilim Kökenleri*, 34.

Bu felsefi eleştiri, dilin kullanımının ve anlamının, anlamın düzenlenmesinin önemine odaklanmaya yol açtı. Bu, önce bilimsel dilin incelenmesiyle başladı ve ardından insanların yaşamındaki dil kullanımının tüm biçimlerine odaklandı. Bu yaklaşım, Austin'i dilin çalışması ve felsefesine ilgi duymaya itti ve genel bir dil teorisi geliştirmesine yol açtı.

Austin, Searle ve diğer pragmatistler, iki temel önermeden yola çıkmışlardır: birincisi, "Dil, kurallara tabii niyetli bir davranıştır."³⁹ Yani, dil kullanımı bir şeyi gerçekleştirmek için bir niyeti ifade etme amacı taşır ve bu nedenle "konuşmak, kurallara dayalı bir eylemdir"⁴⁰. İkincisi, "Anamlı olan ifade edilebilir."⁴¹ Yani, bir düşünce ya da kavram ifade edilebiliyorsa o zaman anlamlıdır.

Austin, teorisi için temel bir zemin oluştururken, dil kullanımının doğasını inceleme ve farklı türleri sınıflandırma çabasına girişti. Bu sınıflandırma, açık ve dolaylı kullanımları içeriyordu. Öncelikle, performative (İcra edici) ve constative (bildirimsel) ifadeleri ayırdı ve bu ifadelerin içinde gizli olan eylemin doğasını açıklamaya çalıştı. Sonuç olarak, haber tarzının da bir performatif (yapma) özelliğe sahip olduğuna ulaştı. Austin ayrıca Primary Performative (Birincil İcra) ve Explicit Performative (İkincil İcra) arasındaki farkı belirtti. Bu noktadan itibaren, Austin, herhangi bir şeyin söylenmesinin bir şeyi yapma girişimi olduğu fikrini ileri sürdü ve üç temel terim geliştirdi: Locutionary (sözün söylenişi), Illocutionary (yapma eylemi) -ki bu, Edimbilim'nin odaklandığı konuyu temsil eder- ve sonra oluşacak etkilerle ilgili olan Perlocutionary (sonuç eylemi).

Bu anlayış, Austin'in amaçladığı şekilde, dilin kullanım biçimlerine bakılmaksızın, temelde her dil kullanımının, insani niyet ve dilsel eylemsel gaye taşıdığını vurgular. Austin, teorik çerçevesini oluşturduktan sonra, Söz Edimleri Kuramı'nın (Sözedimi Teorisi) analitik modelini oluşturmak için temel yapının önerisini sunmaya çalıştı. Bu, ilerleyen aşamalarda kuramın içinde özgün bir modelin temelini oluşturdu. Searle, Austin'in çalışmalarını temel alarak, kendi fikirlerini geliştirdi ve teorisini daha da

³⁹ *Speech Acts an Essay in The Philosophy of Language* " 1969.

⁴⁰ *Speech Acts*, 1969.

⁴¹ *Speech Acts*, 1969.

derinleştirdi, bu sayede Söz Edimleri Kuramı'nın (Sözedimi Teorisi) kuramsal temellerini sağlamlaştırdı ve analitik çerçevesini genişletti.

Niyetsellik, Austin'in konuşmalarında ve teorisinde dolaşan bir ruh halini temsil ediyordu. Ancak, John Searle, bu kavramı felsefi bir teori bağlamında geliştirdi ve zihin ve zihinsel süreçlerle ilgili bir felsefe teorisi olarak birkaç kitapta ele aldı. Bununla birlikte, 1983 yılında yayımlanan *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind* adlı özel bir kitapta bu konuya daha fazla odaklandı. Kitabın girişinde, bu kitapla önceki eserleri olan *Speech Act* ve *Expression and Meaning* için bir teorik temel oluşturmayı amaçladığını belirtti⁴². Searle, dil eylemi teorisiyle ilgili bu çalışmanın, insan zihninin (biyolojik beyin) yetenekleriyle bağlantılı olduğunu düşünmektedir. İnsan zihnini ekonomi, istek, eylem ve algı gibi zihinsel durumlar aracılığıyla dünyaya bağlayan bir teori olarak görmektedir.⁴³ Bu nedenle, dil ve dilin gayesi hakkında konuşurken, zihnin dünyayla olan ilişkisini göz ardı etmek mümkün değildir.

Bu nedenle, Searle, *Speech Acts* adlı kitabında ileri sürdüğü Sözedimi Teorisi'nden sonra, Niyetselliği kökten ele almayı ve vurgulamayı amaçladı. Bu çabası, Sözedimi Teorisi'nin daha genel bir felsefi çerçeveden türetilen bir teori olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamayı hedefliyordu. Ayrıca, bu konunun toplumsal gerçeklikle ilişkisi ve nesneleri nasıl algıladığımızı ve görüşümüzü nasıl şekillendirdiği konularına sıkça vurgu yapmıştır.

Edmund Husserl'un katkılarından bu yana, Niyetsellik kavramının evrimi ve farklı akımları üzerine, filozofların arasındaki saf felsefi tartışmalardan kaçınacağız. Bu tartışmalar, Sözedimi Teorisi'ni ele alan bu çalışmamızla ilgiki değildir. Ayrıca, Searle, 'Felsefi mirasın bu terime atfettiği nitelikleri kullanma zorunluluğu hissetmiyorum' diyerek, açık bir şekilde görüşünü ifade etmiştir.⁴⁴

⁴² *Intentionality an Essay in The Philosophy of Mind*, 38.

⁴³ *Intentionality*, 47.

⁴⁴ *Intentionality*, 43.

Searle'in niyet üzerine olan tartışmaları tamamen felsefî değildi ama bu tartışmalar, Sözedimi Teorisi için önemli bir temel teşkil etti ve bu da bizim bu araştırmada ilgilendiğimiz noktaya işaret etmektedir. Ona göre niyet, zihnin içinde özel bir özelliğe sahip olduğu bir zihin durumuyla ilgilidir. Bu özellik, içeriden dış dünyaya ve nesnelere yönelme kapasitesidir. "İnsan ağzından çıkan ifadeler ve sesler ya da bir kişinin kâğıt üzerine yazdığı işaretler, diğer tüm nesneler gibi dünyada mevcut olan objeler olarak kabul edilirken, ifade etme yetenekleri, zihnin niyetinden kaynaklanır ve kendi içsel kapasitelerinden değil."⁴⁵

Bu genel felsefî anlamdan, insanın dünya ve sosyal gerçeklikle etkileşimde bulunduğu, bir hedefi veya amacı olduğu ortaya çıkar (ve dil bu etkileşimin şekillerinden biridir). Bu yüzden, dil insanın niyetsel doğasına bağlı üst düzey niyet durumlarına tabi kalıyor. Niyet, "dış dünyanın nesnelere ve durumlarına yönelmek veya onlara işaret etmek için var olan bir istektir".⁴⁶

İnsanın günlük yaşamdaki sayısız sosyal ve iletişimsel amaçlarına rağmen, çeşitli sosyal dil amaçları için genel bir çerçeve oluşturulabilir. Bu niyetsel gayelerin aracılığıyla, Sözedimi Teorisi (Speech Acts), insan zihninin genel niyetsel çerçevesiyle ilişkilendirilebilir. Bu teori, niyetsellikten türemiş ve ondan kaynaklanmıştır,⁴⁷ tam tersi değil. Searle, bunu beyin biyolojisiyle ilişkilendirmeye çalışmıştır ama bu konu araştırmanın ilgi alanı dışındadır.

Niyetsellikle ilgilenmek, mazmun (Propositional Content) ile bu mazmunun aracılığıyla hedeflenen dilsel gayenin doğası (Illocutionary) arasında ayrım yapılmasını gerektirir. Söylem içinde yer alan eylem, iletişimde *anlam birimi*⁴⁸ olarak kabul edilecektir. Searle, *Speech Acts* kitabında, İllöküsyoner eylem (illocutionary acts) yapısını açıklamadan önce, yüklem (predication) ve Atıf (reference) arasındaki

⁴⁵ *Intentionality*, 16.

⁴⁶ *Intentionality*, 21.

⁴⁷ *Intentionality*, 16.

⁴⁸ *Intentionality*, 21.

farkı, atfın nasıl bir konuşma eylemi olarak ele alınabileceğini, bu ayrımın ifadelerin ve anlamın teorik anlaşılmasıyla olan ilişkisini incelemiştir.

Bu nedenle, niyetsel akım, bir şeyi gerçekleştirme arzusunu içeren zihnin öznel veya içsel yönünü ortaya çıkarmakta özetlenebilir ve bu durum dil kullanımına yansır. Burada, Sözedimi Teorisi (Speech Acts) aracılığıyla bu durum keşfedilebilir ve incelenebilir. Bu teoride, bu tür Konuşma Eylemlerinin türlerine genel bir model veya çerçeve oluşturmayı deneyeceğiz.

2.2 İkinci konu: Konuşma Eylemleri ve Pragmatik Analiz

Analiz çabası, dilsel iletişim sürecinde konuşmada yer alan eylemleri keşfetmek için başlatıldı ve insanların kendilerini ifade ederken “yalnızca dilbilgisel yapılara ve kelimelere sahip konuşmalar yaratmadıklarını, aynı zamanda bu ifadeler aracılığıyla eylemler gerçekleştirdiklerini”⁴⁹ temel alarak ilerledi.

Austin, dilsel ifadelerin geleneksel tanımına göre eylemsel (performative) ya da bildirimsel (constative) olarak sınıflandırılmasının yetersiz olduğunu ileri sürmüştür, çünkü her konuşmanın arkasında bir niyet vardır ve bu niyetin içinde, konuşmacının konuşma yoluyla gerçekleştirmeye çalıştığı birçok farklı ve ayrıntılı gayeler bulunmaktadır.

Eğer haber verme veya tanımlama süreci iç ayrıntılarında bir eylem barındırıyorsa, dilsel yöntemlerin yalnızca *eylemsel* (performative) ve *bildirimsel* (constative) olarak sınıflandırılması, tüm eylemsel durumlara işaret etmek için yeterli değildir. Özellikle de bu ikisinin arasındaki doğruluk ve yalan bakımından ayrımı ve haber verme açısından böyle değildir. Dilin kurnaz, yaratıcı, açık ve kapalı, doğru ve değişmeceli veya metaforik doğası, niyet ve eylem ifadesinin çeşitli yollarını temsil eder. Bu nedenle Austin, görünüşte eylemsel olmayan pek çok cümlenin bildirimsel cümleler üzerine uygulanan kriterlerle değerlendirilemeyeceğini belirtti, “Pek çok cümle, soru işareti ve ünlem içermemesine veya emir kipinde olmamasına rağmen, yine de hiçbir şeyi

⁴⁹ *Pragmatics*, 1996.

tanımlamaz ve doğruluk/yanlışlık standardıyla değerlendirilemez, üstelik bu cümleler, gerçeği tanımlamak için kullanılmaz; tam tersi, gerçeği değiştirmek için kullanılır.”⁵⁰ Yani, görünüşte eylemsel veya bildirimsel ifadelerin ardında, insanın gerçekliğe yöneldiği bir eylem arzusu veya niyeti vardır, bu eylemin niyeti açık ve doğrudan olabileceği gibi kapalı da olabilir.

Bu iki yazarın görüşleri esas olarak şu eserlere dayanmaktadır: John Austin’in *How to Do Things with Words* adlı eseri (Arapça’ya Abdulkadir Kaynini tarafından “نظرية أفعال” olarak çevrildi). John Searle’in özellikle *Speech Acts: An Essay In The Philosophy of Language* (Arapça’ya Amira Ghoneim tarafından “الأعمال اللغوية بحث في فلسفة اللغة” olarak çevrildi). *Intentionality: An Essay in the Philosophy of Mind* (Arapça’ya Ahmed El-Ansari tarafından, “القصدية بحث في فلسفة العقل” olarak çevrildi). *Mind, Language & Society – Philosophy in the Real World* (Arapça’ya Salah Ismail tarafından “العقل واللغة – الفلسفة في العالم الواقعي” olarak çevrildi). *The Construction of Social Reality* (Arapça’ya Husna Abdel Samie tarafından “بناء الواقع الاجتماعي” olarak çevrildi).

Austin ve Searle’in katkıları üzerinden, sözle yer alan eylemler teorisinin önemli noktalarını birkaç ana başlık altında özetleyebiliriz:

- ❖ Dil, yalnızca gerçeklik ve dünyadaki varlıkları tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda dünyada ve sosyal gerçeklikte bir şeyler yapmaya veya değiştirmeye yönelik eylemsel ve gerçekleştirici bir özellik de taşır.
- ❖ Anlam, eylemsel niyetin bağlamla olan etkileşimiyle ve ayrıca bağlamı anlama ve şartlarına olan uygunluk ile ilgilidir.
- ❖ Eylemsel veya gerçekleştirme süreçleri her zaman açık olmayabilir, ancak her eylemsel gayenin temelinde, açık ya da dolaylı bir eylem biçimi bulunabilir.

⁵⁰ *La Pragmatique Aujourd’hui*, 1998.

- ❖ Konuşma eylemi sürecinde, konuşma eylemi *Locutionary*, konuşmanın içindeki *sözel eylem* (Illocutionary) ki bu, Sözedimi Teorisi'nin merkezinde yer alır ve bunun sonucunda oluşabilecek anlama, ikna etme, yükleme veya etki gibi *eylemler* (Perlocutionary) arasında ayrım yapılabilir.
- ❖ Sözde yer alan *sözel gerçekleştirici eylem* (Illocutionary), iletişimdeki temel anlam birimidir.
- ❖ Austin, sözde yer alan konuşma eylemlerini beş kategoriye ayırdı⁵¹:
 1. Yargılar ve kararlarla ilgili resmi ve yasal bildirimler vb. *verdictives* (Karar Verici Eylemler).
 2. Otorite, yasa, talimat ve prosedürlerle ilgili uygulamalar ve bunlara ek olarak öğüt verme, uyarı gibi eylemleri içeren *exercitives* (Yetki Uygulama Eylemleri).
 3. Taahhütleri ve söz verme gibi çeşitli bağlayıcı eylemleri içeren *commissives* (Taahhüt Eylemleri).
 4. Davranış biçimleri, toplumsal normlar, gelenekler ve adetlerle ilgili olan eylemler ve özür dileme, tebrik etme, taziye etme, hakaret etme ve iftira atma gibi ifadeleri içeren *behabitives* (Davranışsal Eylemler).
 5. Tanımlama, raporlama, itiraz etme, tartışma, cevap verme, muhalefet etme, açıklama yapma, varsayım ve kabullerle ilgili eylemleri içeren *expositives* (Açıklayıcı Eylemler).

Ancak Austin, bu sınıflandırmayı ilk deneme olarak saymış ve bundan memnun ve tatmin olmadığını belirtip ⁵² ve başka sınıflandırmaların ortaya çıkabileceğini

⁵¹ Austin, Jhon, *How to Do Things with Words*, (the William James lectures delivered at Harvard University in 1955, Oxford at the Clarendon Press) 147-163.

⁵² *How to Do Things*, 147.

söylemektedir. Ayrıca, dördüncü ve beşinci kategorilerin özellikle daha karmaşık, daha zor olduğunu, bazen kafa karışıklığına ve belirsizliğe neden olabileceğini belirtmektedir. Bu yüzden, “Bu sınıflandırmanın nihai olduğunu iddia etmiyorum” demektedir.⁵³ Bu nedenle, Searle’in, Austin modeline bazı düzenlemeler getirdikten sonra yayımladığı sınıflandırmayı bazalacağız.

❖ Searle, söz eylemlerini,⁵⁴ *eylemsel gayelerinin özünü* (illocutionary point) esas olarak tesnif etmektedir:

1. Haber verme ve rapor etme ile ilgili eylemler: (Bildirimsel Eylemler) *Assertive*: Bu eylem türü, bir olayın, görüşün, duruşun veya gerçekliğin durumunu temsil eden bir kavramın sunulmasıyla ilgilidir. Konuşmacı, olayın, tanımının ve haber verme sürecinde söylenenin doğruluğuna, bir nevi taahhütte bulunuyor gibi davranır. Bu türe örnek olarak genel bilgi verme, açıklamalar, sınıflandırmalar ve yorumlamalar verilebilir. Bu türün temelinde inanç yatar; her tür rapor, açıklama veya tanım bir inancı ifade eder. Bu türün en basit testi sormaktır, “bu söylenen doğru mu yoksa yalan mı?”

2. Talep ve yönlendirme ile ilgili eylemler: (Yönlendirici Eylemler) *Directive*: Bu eylem türü, dinleyicinin belirli bir davranışı sergilemesini amaçlayan açık bir girişim taşır ve talep etmeyi içerir; yönlendirmeler, emirler, teşvikler ve ricalar gibi eylemler örnek olarak gösterilebilir. Bu eylem türünün özü arzudur; her yönlendirme, dinleyicinin belirli bir eylemi gerçekleştirmesini isteyen bir arzuyu ifade eder. Bu türü ayırt etmenin ölçütü, bu tür eylemlerin itaat edilip edilmemesi, cevap alınıp alınmamasıdır.

3. Taahhütleri ve bağlayıcı eylemleri içeren: (Taahhüt Eylemleri) *Commissives*: Burada bahsedilen, konuşmacının üzerine aldığı bir yükümlülüktür ve bu, konuşmacının vaatler, yeminler, taahhütler, sözleşmeler, adaklar veya garantiler yoluyla sunduğu bir taahhüttür. Tehdit de bir taahhüttür, ancak diğer örneklerin aksine,

⁵³ *How to Do Things*, 175.

⁵⁴ *Mind, Language & Society: Philosophy in the Real World*, 1998, 183-184.

dinleyicinin çıkarlarına veya arzularına ters düşer. Bu eylemlerin ölçütü, gerçekleştirilip gerçekleştirilememesi veya yerine getirilip getirilememesiyle ilgilidir.

4. İfade edici eylemler: *Expressive*: Bu eylem türü, özür dileme, teşekkür etme, kutlama, selamlama ve taziye bildirme gibi eylem ve ifadelerle ilgilidir. Genellikle konuşmacının içten ve spontane bir duygu durumuyla bağlantılıdır. Bu eylem türünün özü ve temeli, konuşmacının basitçe ve doğal olarak içinde bulunduğu duygu durumudur.

5. Resmi açıklamalar ve beyanlar: (Resmi Bildirimsel Eylemler) *Declarations*: Bu eylemler, dünyada resmi bir değişiklik yaratmayı amaçlayan durumlarla ilgilidir. Örneğin, evlilik ilanı, savaş ilanı veya bir işten istifa etmek gibi. Bu tür eylemlerin özü, dilin kapsamı dışında kalan, belirli kurallar ve geleneklerle resmi bir değişikliği tanımlayan sosyal kurumlarla olan bağlantısıdır. Dolayısıyla bu bildirim ve ilanlar, kabul edilmiş geleneklere uygun bir şekilde doğru yapıldığı takdirde geçerli sayılır.

- ❖ Konuşma eylemlerinin kasıtlı olarak gerçekleştirilmesi gerekir, ancak buna müteakiben gelişen sonuçlar ve etkiler, kasıtlı olabilir de olmayabilir de.
- ❖ Konuşma eylemi sürecinde, tartışmanın odak noktası olan önerme ile konuşmada yer alan ve bu önermeyi ele alan konuşma eylemi arasında ayrım yapılabilir. Bu nokta, anlam araştırmalarında bazen cümlelerin (veya kelimelerin) anlamı ile konuşmacının ne anladığı ve ne kastettiği arasındaki ayrım ile bağlantılıdır. Dilin doğası ne olursa olsun, konuşmacının kastettiği şey, Austin ve Searle tarafından ifade edildiği gibi, Sözedimi Teorisi'ndeki dil, anlamının temel formu olarak kalmaktadır.

2.3 Üçüncü Konu: Abbâsî Döneminde Siyasi Yazışmalarda Konuşma Eylemlerin Analizi:

2.3.1 Siyasi Yazışmalarda Konuşma Eylemleri Kalıplarının Nicel Değerlendirmesi:

Searle modeline göre, içeriksel eylem kalıplarının incelenmesiyle, araştırmacıya göre tek bir iletişim durumundaki mesaj sayısının, kullanılan konuşma eylemlerinin yoğunluğunu veya çeşitliliğini belirlemede bir gösterge olmadığı anlaşılmıştır, Örneğin:

Emin ve Me'mûn arasındaki yazışma grubu (Hitabi Durum No. 7), çalışılan iletişim durumları içinde en fazla hitap içeren grup olup dokuz yazışma içermektedir. Ancak, bu grup sadece üç farklı konuşma eylemi türü içermektedir. Aynı şekilde, Ebû Ca'fer el-Mansûr ve veliahtı İlsâ bin Mûsâ arasındaki yazışmalar (Hitabi Durum No. 5) sekiz hitap içermesine rağmen, yine sadece üç farklı konuşma eylemi türünü içermiştir. Ancak, tüm konuşma eylemi türlerinin kullanıldığı iletişim durumu, Ebû Ca'fer Mansur'un yazışma grubu (Hitabi Durum No. 3) yedi hitap içermekte ve diğer tüm iletişim durumlarından daha fazla taahhüt eylemi kullanmaktadır. Benzer şekilde, Roma İmparatoru Theophilos ve Halife Me'mûn arasındaki yazışmalar grubu (Hitabi Durum No. 10) sadece iki hitap içermesine rağmen, tüm iletişim durumları içinde taahhüt eylemlerini en fazla kullanan iletişim durumu olmuştur.

Sözde bulunan konuşma eylem kalıplarını gözden geçirdiğimizde, bildirimsel kalıbın kullanımda %78.72'lik bir oranla baskın olduğunu görüyoruz. Ardından, yönlendirici kalıp %9.93 oranında, ardından taahhütlü kalıp %9.36 oranında, sonra ifade edici kalıp %1.70 oranında ve en son resmi beyan kalıbının %0.28 oranında olduğu görülmektedir. Nicel değerlendirme sonuçlarını, aşağıdaki tablolar ve verilerle gözden geçirelim.

Her bir konuşma eylemi kalıbı için bir özet ve ardından ayrıntılar verilecektir. Her bir eylem kalıbının, cümle veya kelime sayısı ile yüzde oranı belirtilerek özetlenecektir.

Her bir kalıbı değerlendirirken, hiçbir teknik araç kullanmadan şahsi değerlendirmelerimizi esas alacağız.⁵⁵

Tablo 2.1 Araştırmacının değerlendirmesi

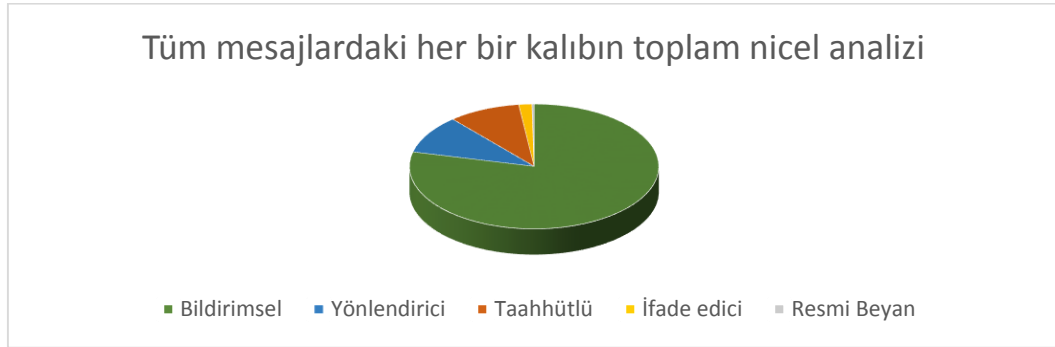
Hitabi Durum	Hitap sayısı	Bildirimsel Eylemler		Yönlendirici Eylemler		Taahhüt Eylemler		İfade Edici Eylemler		Resmi Beyan Eylemler	
		Cümle	Kelime	Cümle	Kelime	Cümle	Kelime	Cümle	Kelime	Cümle	Kelime
1 İbn Hübeyre'nin öldürülmesi	6	8	50	2	4	3	16	-	-	-	-
2 Ebu Müslim'nin nüfuzu	4	7	47	3	12	-	-	1	4	-	-
3 Mansur'un Ebu Müslim'den endişe duyması	7	43	278	7	38	7	40	2	14	1	4
4 Muhammed en-Nefsüzzekiye ve Halife Mansur	3	170	1110	9	49	18	121	-	-	-	-
5 Mansur ve İsa bin Mûsâ	8	189	1456	19	164	1	4	3	19	-	-
6 Nicephorus ve Hârûnür reşîd	2	7	36	2	16	1	4	2	6	-	-
7 Emin ve Me'mûn	9	81	601	15	124	12	71	-	-	-	-
8 Me'mûn ve Zübeyde	3	32	146	9	72	1	9	4	31	1	7
9 Mahkum	2	8	48	1	12	2	20	-	-	-	-

⁵⁵ Araştırmacının değerlendirmesi

	ve Me'mûn											
10	Theophilos ve Me'mûn	2	10	92	3	29	21	131	-	-	-	-
Toplam		46	555	3864	70	520	66	416	12	74	2	11
Yüzde			78.72	79.10	9.93	10.64	9.36	8.52	1.70	1.51	0.28	0.23

Tablo 2.2 Tüm hitaplardaki her bir eylem kalıbın toplam nicel analizi:⁵⁶

Konuşma Eyleminin Türü	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Eylemin hitapların toplamındaki cümle sayısı:	555	70	66	12	2
Eylemin hitapların toplamındaki yüzdesi	78.72%	9.93%	9.36%	1.70%	0.28%

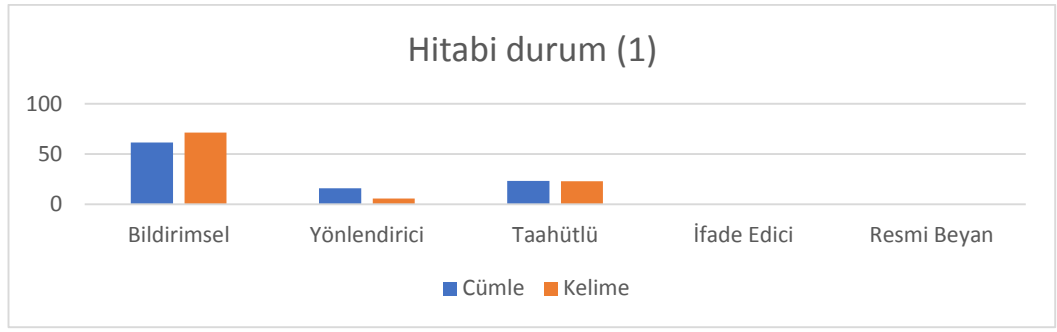
Şekil 2.1 Tüm hitaplardaki her bir eylem kalıbın toplam nicel analizi:⁵⁷

Tablo 2.3 Hitabi durum (1): İbn Hübeyre'nin öldürülmesi:

Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	61.54%	15.38%	23.08%	0	0
Kelime	71.43%	5.71%	22.86%	0	0

⁵⁶ Araştırmacının değerlendirmesi

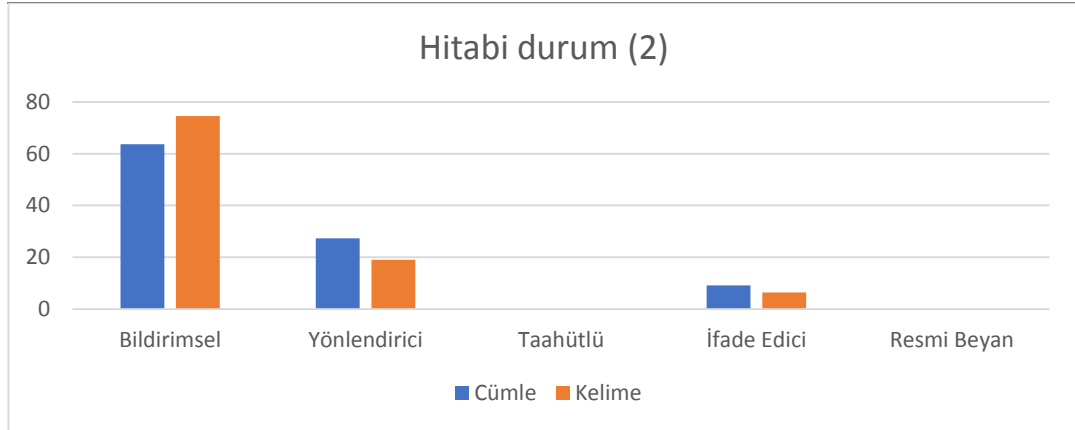
⁵⁷ Araştırmacının değerlendirmesi

Şekil 2.2 İbn Hübeyre'nin öldürülmesi

Tablo 2.4 Hitabi durum (2): Ebu Müslim'in nüfuzu

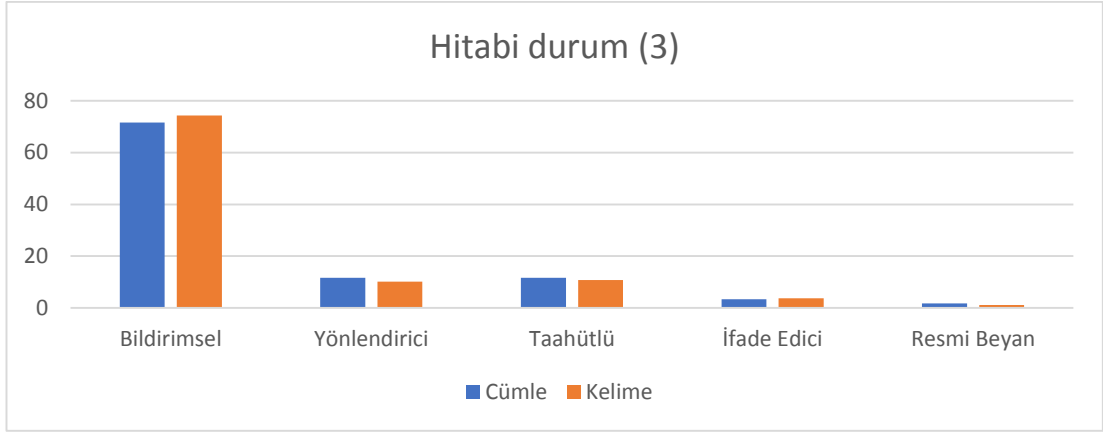
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	63.67%	27.27%	0	9.09%	0
Kelime	74.60%	19.05%	0	6.35%	0

Şekil 2.3 Hitabi durum (2): Ebu Müslim'in nüfuzu

Tablo 2.5 Hitabi Durum (3): Mansur'un Ebu Müslim'den endişe duyması

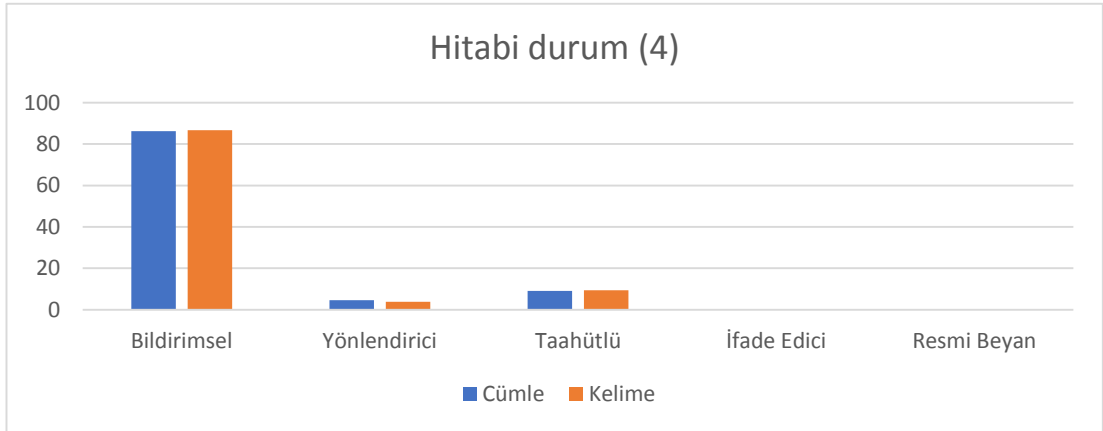
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	71.67%	11.67%	11.67%	3.33%	1.67%
Kelime	74.33%	10.16%	10.70%	3.74%	1.07%

Şekil 2.4 Hitabi Durum (3): Mansur'un Ebu Müslim'den endişe duyması

Tablo 2.6 Hitabi Durum (4): Mansur ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanı

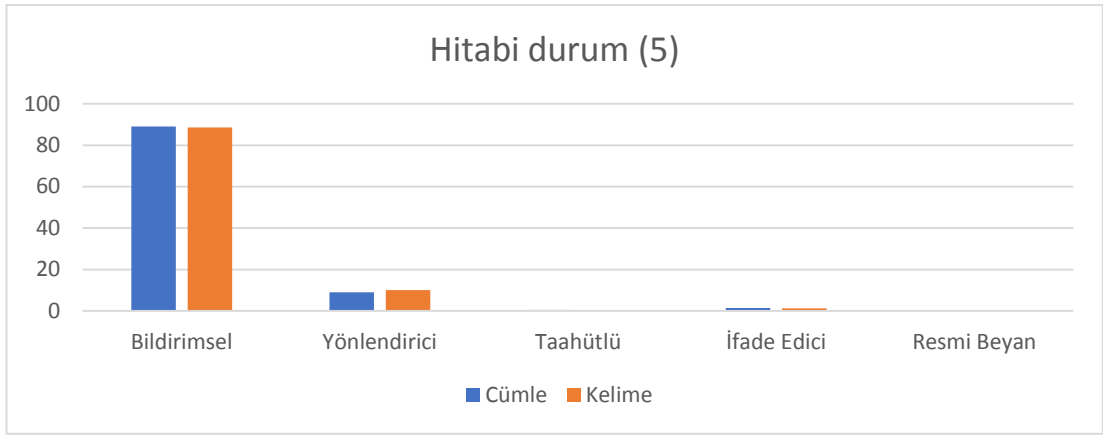
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	86.30%	4.57%	9.14%	0	0
Kelime	86.72%	3.83%	9.45%	0	0

Şekil 2.5 Hitabi Durum (4): Mansur ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanı

Tablo 2.7 Hitabi durum (5): Ebû Ca'fer Mansur ve İlsâ ibn Musa

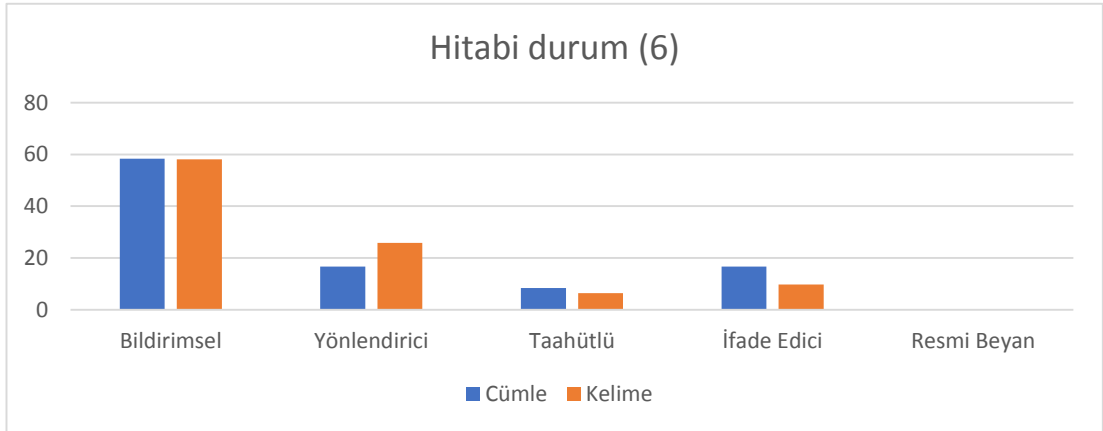
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	89.15%	8.96%	0.47%	1.42%	0
Kelime	88.62%	9.98%	0.24%	1.16%	0

Şekil 2.6 Hitabi durum (5): Ebû Ca'fer Mansur ve Îsâ ibn Musa

Tablo 2.8 Hitabi durum (6): Hârûnürreşîd ve Nikephoros

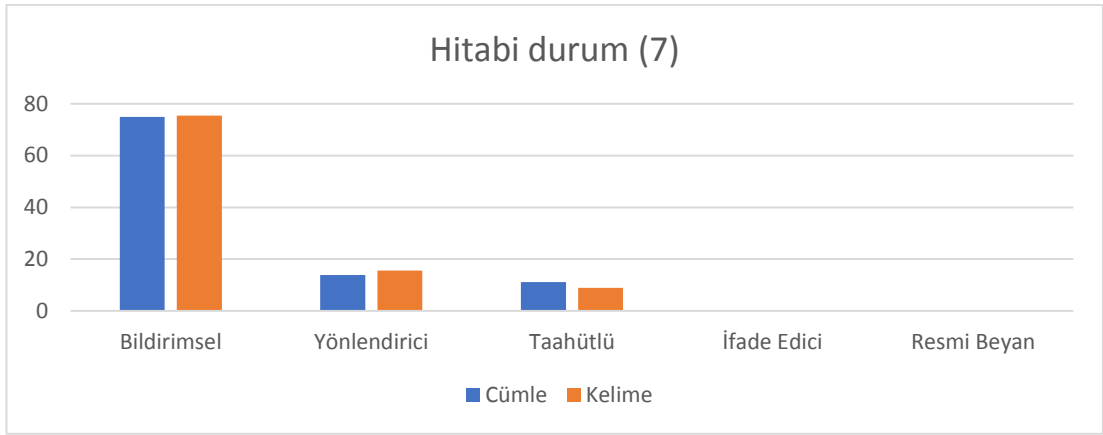
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	58.33%	16.67%	8.33%	16.67%	0
Kelime	58.06%	25.81%	6.45%	9.68%	0

Şekil 2.7 Hitabi durum (6): Hârûnürreşîd ve Nikephoros

Tablo 2.9 Hitabi durum (7): Emin ve Me'mûn

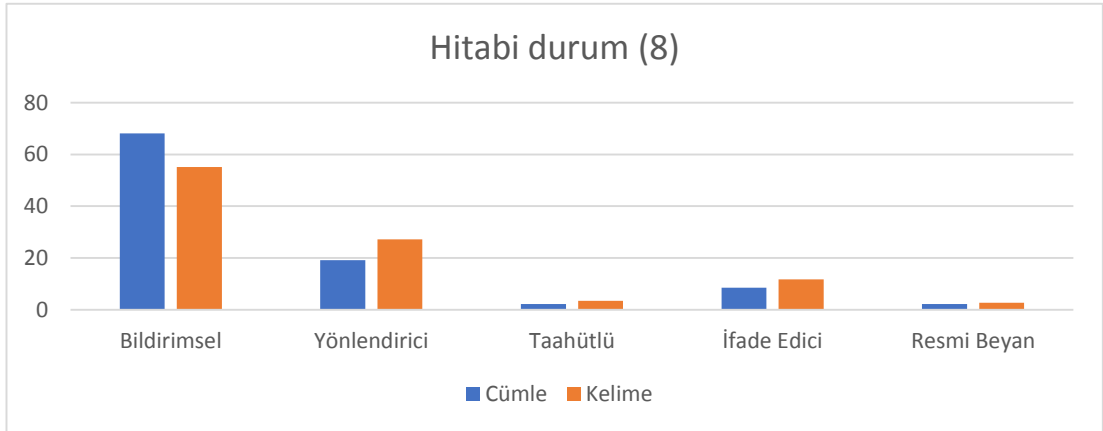
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	75%	13.89%	11.11%	0	0
Kelime	75.50%	15.58%	8.92%	0	0

Şekil 2.8 Hitabi durum (7): Emin ve Me'mûn

Tablo 2.10 Hitabi durum (8): Me'mûn ve Zübeyde

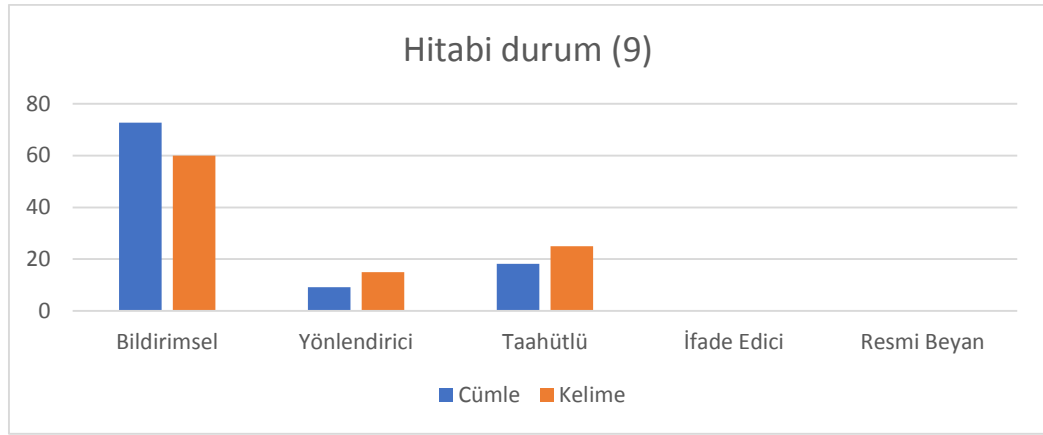
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	68.09%	19.15%	2.13%	8.51%	2.13%
Kelime	55.09%	27.17	3.40%	11.70%	2.64%

Şekil 2.9 Hitabi durum (8): Me'mûn ve Zübeyde

Tablo 2.11 Hitabi Durum (9): Me'mûn ve Mahkûm

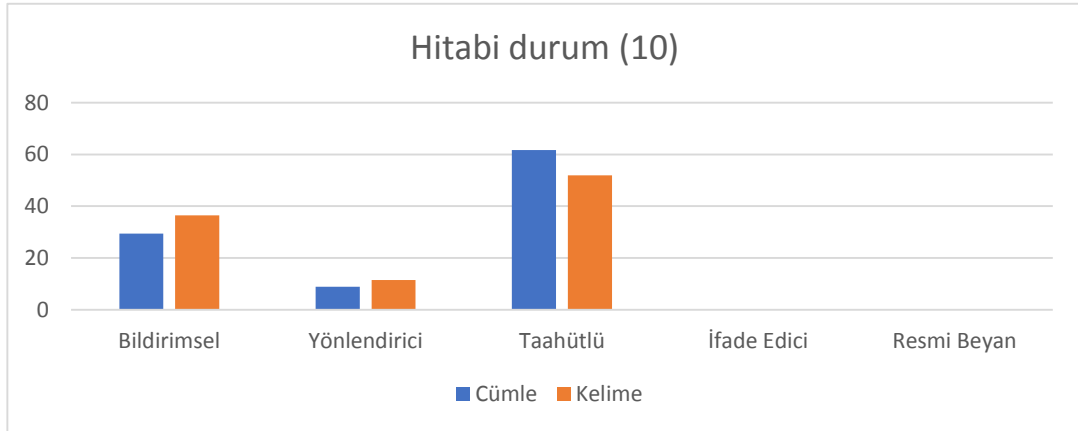
Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	72.73%	9.09%	18.18%	0	0
Kelime	60%	15%	25%	0	0

Şekil 2.10 Hitabi Durum (9): Me'mûn ve Mahkûm

Tablo 2.12 Hitabi Durum (10): Me'mûn ve Theophilos

Konuşma eylemi Kullanım yüzdesi	Bildirimsel	Yönlendirici	Taahhütlü	İfade Edici	Resmi Beyan
Cümle	29.41%	8.82%	61.76%	0	0
Kelime	36.51%	11.51%	51.99%	0	0

Şekil 2.11 Hitabi Durum (10): Me'mûn ve Theophilos

Nicel değerlendirme sürecini dikkatle inceledikten sonra, birkaç önemli husus ortaya çıkmaktadır: Hitabi durumlar, çoğunlukla öfke, sıkıntı, korku, endişe ve diğer çeşitli duygusal durumları içeren arzular etrafında döner. Bununla birlikte, bildirimsel kalıp, resmi beyan kalıbından sonra, en az kullanılan kalıp olmuştur. Bu, tarafların duygularını ve duyguları gizleyerek ya da mümkün olduğunda dolaylı bir şekilde ifade ederek diyaloga yansımaları kontrol etmeye çalıştıklarını gösterir.

Resmi beyan kalıbı çok az kullanılmaktadır. Neredeyse nadiren kullanılmaktadır diyebiliriz. Çünkü tüm hitap durumları, halifenin arzuları veya kararları etrafında dönmektedir. Örneğin, öldürme talebi, nüfuz sınırlama girişimi, isyanla başa çıkma ve otoriteyi meşrulaştırma, veliaht prensi görevden tecrit etme isteği, güç mücadelesi, önceki varolan taahhütleri bozma veya barış anlaşması yapma ve savaştan kaçınma isteği gibi. Bu durumlar, tarafların siyasi çatışmaların ve anlaşmazlıkların doğasını anlama konusunda bilinçli olduklarını, çatışmaların nüfuz düzeyleri, meşruiyetlerin gücü, hâkimiyeti ve özel hassasiyetlerle ilgili olduğunun farkında olduklarını ifade eder. Güçlü tarafın, kendi gücünün derecesini doğru değerlendirmesi gerekir. Zira bazen hedefine ulaşmak için reddedilme veya küçümsenme olasılığı olan, meşruiyetine ve gücüne meydan okumayı artırabilecek, hatta çatışma ve savaş sürecini hızlandırabilecek resmi beyanlara yönelmemesi gerektiğini bilir.

Yönlendirici kalıplar genellikle taahhüt içeren kalıplarla, farklı şekillerde bağlantılı olabilir, dolayısıyla bir talebin bir taahhülle ilişkilendirilmesi söz konusudur. Bu, örneğin, Ebu Cafer Mansur'un Ebu Müslim'e (memnuniyetini kazanma ve güven oluşturmaya yönelik bir çaba içindeyken) söylediği gibi: "لَا تَحْمِلْ عَلَيَّ إِصْرَ غَيْرِي، وَلَا تُلْحِقْ" 58 "Başkalarının yaptığı hataları bana yükleme. Başkalarının yaptığı şeylerin sonucunda ortaya çıkanlardan beni sorumlu tutma. Eğer bana, senin yanına (Horasan'a) geleceğime dair emir verseydin gelirdim." Ayrıca şu sözü de örnek verilebilir: "فَوَجَّهْ إِلَى مِصْرَ مِنْ أَحَبِّتَ، وَأَقِمَّ بِالشَّامِ... فَإِنْ" 59 "Sevdiklerini Mısır'a yönlendir. Şam'a yerleş. Eğer seninle buluşmayı isterse yakın zamanda gelirsin."

Veya Mansur'un Muhammed en-Nefsüzzekiyye isyanına karşı durma ve onu caydırma çabası ile söylediği şu cümle gibi: "لَكَ عَلَيَّ عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ تَبَتَّ" 60 "Sana gücüm yetmeden...

⁵⁸ Ahmad Zaki Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab fî 'Usûri'l-Arabiyyeti'z-Zâhire*, (Beyrut: el-Mektebetül'l-İlmiyye, 3/1937), 20, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasanî'ye Mektup, No. 12. (Hitabi Durum No. 3)

⁵⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasanî'ye Mektup, No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

⁶⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasanî'ye Mektup, No. 18. (Hitabi Durum No. 4)

(seni yakalamadan) tövbe edip geri dönersen Allah’a ve Resulullah’a taahhüt ederim ki senin canını, bütün kardeşlerini ve aile fertlerini güvence altına alırım.”

Bir cümlede birden fazla kalıbın kullanımındaki örtüşmeler bazen ön plana çıkar, bildirimsel bir amaçla kullanılan bir ifade, yönlendirici bir amaçla karışabilir veya bildirimsel amaçlı ifade, taahhüdü içeren bir amaca karışabilir. Bu örtüşmeler, açık ve belirgin bir amaç ile dolaylı ve bağlamdan anlaşılabilir başka bir amaç arasında olabilir. Ayrıca, bu açık örtüşmeler bazen de cümlede kullanılan kalıbın net bir şekilde belirlenmesini zorlaştırabilecek kadar fazla olabilir.

Belirginin ve belirsizin arasındaki etkileşimde, birçok geniş kapsamlı raporlama kalıplı kullanımın dolaylı, direkt olmayan amaçlar içerdiği gözlemlenmiştir. Bu amaçlar; yönlendirici talepler, taahhüt içeren tehditler veya ifade etme gibi çeşitli içsel amaçları içerebilir. Bu nedenle, mektuplarda kullanılan baskın bildirimsel kalıp daha fazla analiz yapılarak, içsel amaçları veya diğer konuşma eylem türlerini ortaya çıkarmak büyük önem taşımaktadır.

Talep içeren yönlendirici kalıp, siyasi çatışma sürecinin ve bu süreçle ilişkilendirilen diyalog ve etkileme mekanizmalarının özüdür. Bildirimsel kalıp yaygın kullanımı olmasına rağmen, genellikle hazırlık, tanıtım veya talep odaklı hedefin desteklenmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle, talep içeren yönlendirici kalıbın analiz edilmesi, etki ve ikna konusundaki kullanım mekanizmalarının keşfedilmesi için özel ilgi ve dikkat gerektirir.

Mektuplardaki etki ve ikna çabalarında, konuşmacının istediği gerçekleştirici amaç ile alıcı tarafından anlaşılan veya verilen tepki arasında bir fark olduğu açıkça görülmektedir. Konuşanın gücü daha yüksek olsa bile, alıcının anlamı veya tepkisi, konuşanın isteği veya amacıyla örtüşmeyebilir. Örneğin, konuşanın amacı huzur yaymak iken sonuç; endişe, şüphe ve kuşku uyandırmak şeklinde ortaya çıkabilir. Aynı şekilde, konuşanın amacı, verdiği bir emre itaat iken karşılaştığı sonuç; reddedilme, karşı çıkma, oyalama veya hatta savaş açma şeklinde tezahür edebilir.

Araştırmanın odaklandığı hitabi durumlardan sadece üç durumda alıcının görüşü değişmiştir. Bu durumlar arasında, İsa bin Musa'nın Mansur'un isteğine tepki vermesi ve birçok denemenin ardından veliahtlıktan çekilmesi, Me'mun'un Zübeyde'ye acıma ve onu affetme isteğine karşı kabul etmesi, Roma kralı Theophilos'un mevcut anlaşmazlıklarına rağmen, Me'mun ile ateşkesin devamı konusundaki anlaşmalar yer almaktadır. Bu durum, hitabi durumun içinde bazı yazışmalarda, sonuca bakılmaksızın kısmi bir anlaşmanın gerçekleşebileceği gerçeğini engellememektedir.

2.3.2 Bildirimsel Konuşma Eylemlerinin analizi (*Assertive*):

Bildirimsel kalıp, konuşmacının görüşünü, davasını veya duruşunu bir gerçeklik veya gerçekliğin bir tasviri olarak sunma şeklidir.⁶¹ Bu, konuşmacının inandığını açıklamak, bildirmek, tanımlamak, açıklamak, göstermek, sınıflandırmak vb. şekillerde yapılır. Bu kalıbın ifadelerinin doğruluğunu değerlendirmek, ifadenin doğruluğu veya yanlışlığına dayanır, oysaki konuşmacı her zaman ifadesini doğru ve dürüst bir biçimde sunmaya çalışır.

Bildirimsel kalıbın etki ve ikna sürecinde kullanımındaki yoğunluğa bakıldığında, bu yoğunluğun tek bir modelde olmadığını, aksine bildirimsel kalıbın, etki ve ikna sürecinde birkaç konuşma rolü için verimli bir alan olduğunu gözlemleyebiliriz.

Hiç şüphesiz ki ikna süreci temel olarak gerçekleştirilmek ve başarılmak istenen bir durum, görüş, argüman veya talep içerir. İkna ve etkiyi hedeflemenin ve bunu gerçekleştirme sürecinin ortasında siyasi rekabet, çatışma, mücadele veya düşmanlık varsa konuşmacı, bağlamın hassasiyetini ve alıcının doğasını, olasılıkları, kısıtlamaları ve beklentileri dikkate alarak, amacına ulaşmak için bir strateji izler. Aynı zamanda, güç dengesini, derecesini ve değişim olasılıklarını hisseder. Üstelik birbirinden farklı insan tepkilerinin olasılıklarını değerlendirir. Kabul eden, destekleyen bir tepkiden, reddeden, karşı çıkan ve savaşılan bir tepkiye kadar, çeşitli insan tepkilerini göz önüne alır. Tüm bu faktörleri göz önünde bulundurarak, konuşmacının her zaman işlerin en kötü duruma gitmesini istemediği birçok derece vardır. Mesajları incelediğimizde,

⁶¹ Searl, Jhon, *Mind, Language & Society: Philosophy in the Real World*, (1998), 183.

konuşmacılar ve hitabi durumları ne kadar farklı olursa olsun, hepsinin genel olarak bildirimsel kalıbı tercih ettiklerini ve bunu etki ve ikna için çeşitli yollarla kullanmayı tercih ettiklerini görebiliriz.

Bildirimsel kalıbın geniş kullanımın ayrıntılı analizine bakarsak, etki ve ikna sürecinde bu kalıbın çeşitli şekillerde kullanıldığını görebiliriz. Bu çeşitlilik dört ana kategoriye ayrılabilir: İkisi, doğrudan bildirimsel kalıbın ana tanımına yakın, ikisi de bu kalıbın kapsamını genişletmeye yönelik girişimler olarak tanımlanabilir:

İlk olarak: Bildirimsel kalıbın doğrudan bir görüş, argüman, durum veya kararın, açık bir açıklamasında kullanımı: Bu betimsel ifade, bir gerçeğin sade ifadesi olabilir veya sade ifade etmekle kalmayıp aynı zamanda açıklamanın ve ifadenin gücünü artıran anlamlarla dolu olabilir. Bu kullanımı, bildirimsel türün en doğrudan ve açık kullanımı olarak tanımlayabiliriz.

İkinci olarak: Bildirimsel kalıbın, bir kararı, görüşü, eylemi, reddi veya bir eylemden kaçınmayı doğrudan gerekçelendirme sürecinde kullanımı. Gerekçelendirme, ikna veya kabul ve itaat için hazırlık durumunda önemli bir mekanizmadır. Konuşmacı, bazen açıklamaları artırmak, detaylı açıklamalar yapmak, endişeleri gidermek veya teyidi sağlamak için gerekçelendirmeye ihtiyaç duyar. Gerekçelendirmenin önemi, karşı çıkma, reddetme, anlaşmazlık veya kabul etmeme gibi durumlarda artar. Ancak, genel olarak dilsel diyalog, her zaman amaçları hemen ifade etme konusunda açıklık ve doğrudanlık göstermez. Bu durum, özellikle de söz konusu görüş ya da siyasi durum, yaygın bir norm, sistem, antlaşma, mantığa veya alıcının beklentisine aykırıysa böyledir. Başka birinin değerini sarsan, şaşırtıcı, utanç verici veya küçümseyici bir içeriğe sahipse ya da alıcının statüsüne, nüfuzuna, arzularına ve iradesine ilişkin korkular ve sonuçlar barındırıyorsa yine aynı durum geçerlidir.

Üçüncü olarak: Bildirimsel kalıbın kullanımı, bir karar, talep veya bir görüşü desteklemek veya bir kararı, görüşü veya talebi çürütmek için hazırlık durumlarında da görülebilir. Hazırlık kavramı, konuşmacının niyetine bağlı olarak, gerçekleri vurgulayan raporlama tarzının özelliklerini taşıyan, konuşma amacından bağlantısız gibi görünen içerikleri ifade eder. Bu içerik, konuşmacının isteğine bağlı olarak

gerçekleri öne çıkaran, inandırıcılığını artırabilen ve genellikle toplumsal, tarihsel veya dini olarak kabul görmüş normlar, sağlam varsayımlar veya gelenekler gibi sorgulanamayacak şeyleri ifade eder. Bu, kabul, ikna veya boyun eğmeyi kolaylaştırmak için hazırlık ve kolaylaştırıcı bir rol oynar.

Dördüncü olarak: Bildirimsel kalıp, özellikle talep içeren yönlendirici kalıp veya taahhüt kalıbı gibi başka bir kalıbın açık olmayan bir şekilde ifadesi için endirekt bir yol olarak kullanılabilir.

Genel olarak, siyasi diyaloglar isteklerin, arzuların ve iradelerin etrafında dönüyor gibi görünür. Siyasal çekişme durumu; iradeler, meşruiyet ve hırslar arasında çatışmaya yol açar. Bu yüzden konuşmacı, etki ve ikna sürecinde yardımcı olacak konuşma kalıplarına ihtiyaç duyar. Özellikle amaçları bir gerçekmiş gibi sunmada yardımcı olacak kalıp; belki de mantık, tarih, deneyimler, adetler, din gibi çeşitli unsurlar ile desteklenebilir. Bu nedenle, bildirimsel kalıbın kullanımı etki ve ikna çabalarında yaygındır. En yaygın ve kapsamlı kullanımı; bir görüş ve argümanı ifade etmektir. Ardından, yönlendirici kalıba hazırlık ve giriş sürecindeki kullanımı gelirken, son olarak da kalıpları ifade etmek amacıyla kullanımı bulunmaktadır.

Şimdi de bildirimsel kalıbın etki ve ikna sürecinde kullanımını gösteren örnekleri ele alalım:

- İlk olarak; bildirimsel kalıbın bir durumu, bir kararı veya bir reddi ifade etmeden önce durumu açıklamak, hazırlık yapmak veya konuya giriş yapmak amacıyla olan kullanımı:

Ebu Müslim el-Horâsânî'nin Abbâsî Halifesi'ne, İbn Hubayra'nın öldürülmesine olan duruşuna yanıt verdiği verdiği mektup kısa olmasına rağmen, görüşünü açıkça ve net bir şekilde ifade etmek yerine, genel bir kabul oluşturacak bir önerme içeren bir cümle kullanmayı tercih etmiştir. Ebu Müslim, bu cümle ile ortak bir referans noktası oluşturarak, genel bir uzlaşma sağlamak istemiştir. *“إنه قلَّ طريقٌ سهلٌ يُلْقَى فيه حجارةٌ إلا ضرّاً”*

ذلك بأهله⁶² Ebu Önsözü ile, Ebu Müslim, İbn Hübeyre'nin öldürülmesi yönünde olan duruşuna hazırlık yapmıştır. İbn Hübeyre, Emevîler'in Irak'taki son valisidir.

Ebu Müslim, Ebu'l-Abbas'ın ölümüyle halife olan Mansur'a, birinci halife ile olan ilişkisi ile ilgili farklı bir doğaya sahip bir mektup gönderir:

“فَإِنِّي قَدْ اتَّخَذْتُ أَخَاكَ إِمَامًا وَدَلِيلًا عَلَى مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ، وَكَانَ فِي مَحَلٍّ مِنَ الْعِلْمِ وَقَرَابَتِهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَحِيثَ كَانَ، فَقَمَعَنِي بِالْفِتْنَةِ، وَاسْتَجْهَلَنِي بِالْقُرْآنِ، فَحَرَفَهُ عَنْ مَوَاضِعِهِ طَمَعًا فِي قَلِيلٍ قَدْ نَعَاةَ اللَّهُ إِلَى خَلْقِهِ، فَمَثَلَ الضَّلَالَةَ فِي صُورَةِ الْهُدَى، فَكَانَ كَالَّذِي ضَلَّ بِغُرُورِهِ، حَتَّى وَتَرْتُ أَهْلَ الدِّينِ وَالْدُنْيَا فِي دِينِهِمْ، وَاسْتَحْلَلْتُ بِمَا كَانَ مِنْ ذَلِكَ مِنَ اللَّهِ النِّقْمَةَ، وَرَكِبْتُ الْمَعْصِيَةَ فِي طَاعَتِكُمْ وَتَوَطُّئَةِ سُلْطَانِكُمْ، حَتَّى عَرَفْتُكُمْ مِنْ كَانَ يَجْهَلُكُمْ، وَأَوْطَأْتُ غَيْرَكُمْ الْعِشْوَاءَ بِالظُّلْمِ وَالْعُدْوَانِ، حَتَّى بَلَغْتُ فِي مَشِيئَةِ اللَّهِ مَا أَحَبُّ. ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ أَتَاكَ لِي الْحَسَنَةَ، وَتَدَارَكَنِي بِالرَّحْمَةِ، وَاسْتَنْقَذَنِي بِالتَّوْبَةِ، فَإِنْ يَغْفِرُ فَقَدِيمًا عُرِفَ بِذَلِكَ، وَإِنْ يُعَاقِبُ فَبِمَا قَدَّمْتُ يَدَايَ، وَمَا اللَّهُ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ”⁶³

“Allah'ın insanlara farz kıldığı ameller bakımından, kardeşini kendime imam ve rehber edindim. Onun ilmi ve Resulullah'a yakınlığının fazla olması, herkese malumdur. Ancak o, beni fitneyle bastırdı. Kur'an'ı kullanarak, benim cehaletimi kullandı. Allah'ın yarattıklarına, alçak ve kısa olarak bildirdiği dünya için Kur'an'ı tahrif edip sapkınlığı hakka bürünmüş olarak göstermenin bir temsilini gösterdi. O, kibrinden dolayı yoldan sapmış gibiydi. Ben onu din ehli olarak görmüşken meğerse onun dini dünyaymış. Bundan dolayı ona Allah'ın gazabını gerektiren şeyleri helal kabul ettim. Sizi bilmeyenler tanıyınca kadar, iktidarınıza hazırlık ve size itaat edilmesi konusunda günahlar işledim. Allah iradesinde istediğim şeye ulaşana kadar, sizin dışınızdakileri, adaletsizlik ve saldırganlıkla perişan ettim. Sonra Allah keremiyle ve ihsanıyla doğru yolu gösterdi, rahmetiyle yetiştirdi ve tövbeyle beni kurtardı. Eğer beni affederse ezelden beri af ile tanınmıştır; şayet beni yapıklarımından dolayı cezalandırırsa, Allah kullarına zulmeden değildir.”

⁶² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13. Ebu Müslim el-Horasanî'dan Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

⁶³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasanî'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

Ebu Müslim, Mansur'un kendisine karşı duruşu ve tutumu ile ilgili olarak, içinde şüphe ve endişe doğmaya başladığında, Mansur ile -dikkatli ama açık olmayan bir şekilde- ilişkisinin, halifeye ve davranışlarına bağlı olduğunu belirtti.

“إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ -أَكْرَمَهُ اللَّهُ- عَدُوٌّ إِلَّا أَمَكْنَهُ اللَّهُ مِنْهُ، وَقَدْ كُنَّا نُرْوِي عَنْ مَلُوكِ آلِ سَاسَانَ: إِنَّ أَخَوْفَ مَا يَكُونُ لِلزُّرَّاءِ، إِذَا سَكَنَتِ الدِّهْمَاءُ”⁶⁴ için bir “Mü'min'in emiri (Allah ona ikram etsin) için bir düşman kalmadı ki, emirin eline geçirmemiş olmasın. Biz Sasani Krallarından şöyle söz aktarıyorduk; Vezirlerin en çok korktuğu şey, gecenin sessizliğidir.”

Ayrıca, bazen başlangıç cümlesini, mesajın amacını ve niyetini açıklamadan önce önemli bir anlam katmanı olarak kullanılmıştır. Örnek olarak, Mansur'un Muhammed en-Nefsüzzekiyye'ye yazdığı mektupta, Yol Kesme Ayeti'ni kullanması:

“إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ، ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدُرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ”⁶⁵ (Maide; 33-35)

“Allah ve Resulüne savaş açanların, (yol keserek terör eylemi yaparak) yeryüzünü ifsad etmek için koşuşanların cezası; öldürülmeleri veya asılmaları yahut sağ elleri ile sol ayaklarının kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu onların dünyadaki rüsvalığıdır. Âhirette ise onlara başkaca müthiş bir ceza vardır. Ancak kendilerini ele geçirmenizden önce tövbe edenler, bu hükmün dışındadır. Biliniz ki Allah gafurdur, rahimdir (affi ve merhameti boldur).”

Veya Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin Mansur'a Firavun ile ilgili bir ayeti kullanarak verdiği cevap gibi:

⁶⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27, Ebu Müslim el-Horasani'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 16. (Hitabi Durum No. 3)

⁶⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed en-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4)

“طَسَمَ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ. تَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ. إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضَعِفُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يُدْبِحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ”⁶⁶ (Kasas; 1)

4)

“Tâ. Sîn. Mîm. İşte şunlar, gerçeği açıklayan kitabın ayetleridir. İnanacak kimseler için, sana Mûsâ ile Firavun’un arasında geçen olayların bir kısmını, gerçeğe tam uygun olarak anlatacağız. Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, halkını çeşitli zümrelere bölmüştü. Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı.”

Veya Îsâ bin Musa’nın Mansur’a verdiği cevapta olduğu gibi. Mansur, Îsâ’nın kendisini, Mansur’un oğlu Mehdi için tecrit etmesini istiyor ve Îsâ, Mansur’a karşı duruşunu bir mektubunda açıklamak istiyor:

“وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ”⁶⁷ (Bakara – 177)

“Antlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte bunlar, doğru olanlardır.”

“أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا”⁶⁸ (İsra- 34)

“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”

Ayrıca, Mansur Îsâ bin Musa’nın kendisini, Mansur’un oğlu Mehdi için tecrit etmesini istediği, zorlu ve beklenmedik kararı açıklarken uzun, yeterli bir hazırlama sürecinde bildirimsel kalıbı kullandığını görmekteyiz:

⁶⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye’den Ebu Cafer el-Mansur’e, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

⁶⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 5)

⁶⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 5)

فالحمد لله ذي المنّ القديم والفضل العظيم والبلاء الحسن الجميل، الذي ابتدأ الخلق بعلمه وأنفذ القضاء بأمره، فلا يبلغ مخلوق كُنه حَقِّه، ولا ينال في عظمتِه كُنه ذِكْره، يدبّر ما أراد من الأمور بقدرته، ويصْدِرُها عن مشيئته، لا قاضي فيها غيرُه، ولا نفاذ لها إلا به، يُجْريها على أدلّالها لا يستأمرُ بها وزيراً، ولا يُشاور فيها مُعِيناً، ولا يلتبس عليه شيء أَرادَه، يَمْضي قضاؤه فيما أَحَبَّ العبادُ وكرهوا، لا يستطيعون منه امتناعاً، ولا عن أنفسهم دِفاعاً، رب الأرض ومن عليها له الخلق والأمر، تبارك الله رب العالمين⁶⁹

“Kadim nimet, büyük fazilet ve güzel imtihan sahibi olan Allah’a hamd olsun. O ki ilmiyle yaratır, ezeldeki iradesini gerçekleştirir, hiçbir varlık özüne ulaşamaz, zikrinin özüyle de şanına ulaşamaz. Dilediği işleri kudretiyle var eder, işleri de iradesine uygun olarak gerçekleştirir ve her şey ancak izniyle meydana gelir, bunları da ancak kendisi gerçekleştirir. Herhangi bir vezire emir vermeden ve bir yardımcıya başvurmadan, boyun eğdirerek işleri yürütür. İsteddiği hiçbir şeyi karıştırmaz, kullarının sevip sevmediği işlerde iradesi engellenemez, kimse onun muradından kaçınamaz. Kendilerinde gerçekleşecek Allah’ın takdirini savamaz, yeryüzünün ve üstündekilerin Rabbidir, varlıklar ve işler onundur, âlemlerin Rabbi, en güzel olan Allah pek yücedir.”

Meramını beyandan önce, ayrıca hazırlama safhası devam etmiştir:

ثُمَّ إِنَّكَ قَدْ عَلِمْتَ الْحَالَ الَّتِي كُنَّا عَلَيْهَا فِي وَلَايَةِ الظَّلَمَةِ، كَيْفَ كَانَتْ قُوَّتُنَا وَحِيلَتُنَا، لِمَا اجْتَرَأَ عَلَيْهِ أَهْلُ بَيْتِ اللَّعْنَةِ عَلَيْنَا، فِيمَا أَحْبَبْنَاهُ وَكَرِهْنَاهُ، فَصَبَرْنَا أَنْفُسَنَا عَلَى مَا دَعَوْنَا إِلَيْهِ، مِنْ تَسْلِيمِ الْأُمُورِ إِلَى مَنْ أَسْنَدَوْهَا إِلَيْهِ، وَاجْتِمَعَ رَأْيُهُمْ عَلَيْهِ، نُسَامُ الْخَسْفَ، وَنُوطُ بِالْعَسْفِ، لَا نَدْفَعُ ظُلْمًا وَلَا نَمْنَعُ ضَيْمًا وَلَا نُعْطِي حَقًّا وَلَا نُنْكِرُ مَنكْرًا وَلَا نَسْتَطِيعُ لَهَا وَلَا لِأَنْفُسِنَا نَفْعًا، حَتَّى إِذَا بَلَغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ وَانْتَهَى الْأَمْرُ إِلَى مُدَّتِّهِ، وَأَذِنَ اللَّهُ فِي هَلَاكِ عَدُوِّهِ، وَارْتَاحَ بِالرَّحْمَةِ لِأَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَابْتَعَثَ اللَّهُ لَهُمْ أَنْصَارًا يَطْلُبُونَ بَثْرَهُمْ وَيَجَاهِدُونَ عَدُوَّهُمْ وَيَدْعُونَ إِلَى حُبِّهِمْ، وَيَنْصُرُونَ دَوْلَتَهُمْ، مِنْ أَرْضَيْنِ مُتَقَرِّقَةٍ، وَأَسْبَابِ مُخْتَلَفَةٍ، وَأَهْوَاءِ مُؤْتَلَفَةٍ، فَجَمَعَهُمُ اللَّهُ عَلَى طَاعَتِنَا، وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ بِمُودَّتِنَا عَلَى نَصْرَتِنَا، وَأَعَزَّهُمْ عَلَى نَصْرَتِنَا، وَأَعَزَّهُمْ بِنَصْرِنَا، لَمْ نَلَقْ مِنْهُمْ رَجُلًا، وَلَمْ نَشْهَرْ مَعَهُمْ سِيفًا، إِلَّا مَا قَذَفَ اللَّهُ فِي قُلُوبِهِمْ، حَتَّى ابْتَعَثَهُمْ لَنَا مِنْ بِلَادِهِمْ بِيصَانِرَ نَافِذَةً وَطَاعَةً خَالِصَةً، يُلْقَوْنَ الظَّفَرَ وَيَعُودُونَ بِالنَّصْرِ،

⁶⁹ Safwat, *Cemheretü Resâil-i'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

وَيُنْصِرُونَ بِالرُّعْبِ لَا يَلْقَوْنَ أَحَدًا إِلَّا هَزَمُوهُ وَلَا وَاثِرًا إِلَّا قَتَلُوهُ، حَتَّى بَلَغَ اللَّهُ بَنَا بِذَلِكَ أَقْصَى مَدَانَا وَغَايَةَ مُنَانَا وَمُنْتَهَى آمَالِنَا وَإِظْهَارَ حَقِّنَا وَإِهْلَاكَ عَدُونَا، كِرَامَةً مِّنَ اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ لَنَا، وَفَضْلًا مِنْهُ عَلَيْنَا بِغَيْرِ حَوْلٍ مِنَّا وَلَا قُوَّةٍ⁷⁰

Nihai açıklamadan önce yine de oğlundan bahsederek, hazırlık safhasına devam etmiştir

“ثُمَّ لَمْ نَزَلْ مِنْ ذَلِكَ فِي نِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلِهِ عَلَيْنَا حَتَّى نَشَأَ هَذَا الْغَلَامُ، فَقَذَفَ اللَّهُ لَهُ فِي قُلُوبِ أَنْصَارِ الدِّينِ الَّذِينَ ابْتِغَتْهُمْ لَنَا مِثْلَ ابْتِدَائِهِ لَنَا أَوَّلَ أَمْرِنَا، وَأَشْرَبَ قُلُوبَهُمْ مَوَدَّتَهُ، وَقَسَمَ فِي صُدُورِهِمْ مَحَبَّتَهُ، فَصَارُوا لَا يَذْكُرُونَ إِلَّا فَضْلَهُ، وَلَا يَتَوَّهُونَ إِلَّا بِاسْمِهِ، وَلَا يَعْرِفُونَ إِلَّا حَقَّهُ”⁷¹

“Zalimlerin yöneticilik yaptıkları ve melun mekân ahalisinin cesaret edip gücümüz ve çarelerimiz var iken bize her hâlükârda zulmettikleri dönemde, halimizin nasıl olduğunu sen iyi bilirsin. Ehliyeti olmayan kişilere sorumluluklar yüklediler. Bu konuda ittifak ettiklerinde, biz sabırlı davranmayı tercih etmekle zilleti tattık. Zulümle üstümüze geldiler, zulümle mücadele edemez olduk. Bize yapılan kötülüğü engellemedik, kimseye hakkını veremedik, itiraz dahi edemedik. Ne kendimize ne de başkalarına bir fayda sağlayamadık, ta ki o dönem bitine ve Allah düşmanlarının helakine müsaade edene kadar. Allah, peygamberin Ehl-i Beyt’ine merhamet edip intikamını almak için yardımcı olacak, düşmanlarıyla savaşacak, sevgisine çağırarak, devletini destekleyecek, farklı yerlerden, farklı nedenlerle gelecek ve aralarında ittifak etmiş insanlar göndermiştir. Allah onları, bizim emrimizin altına alarak topladı. Bizi sevmeleri sayesinde Allah aralarını uzlaştırdıca yardım etmeye geçtiler. Allah onları, zaferimiz ve yardımımızla aziz kılmıştır. Allah onları, derin bir anlayışla ve saf bir itaatle ülkelerinden bize gönderinceye kadar, içlerinden hiçbir adama rastlamadık ve onlara kılıç sallamadık. Ancak Allah düşmanların kalbine korku saldı, yardımla zafere ulaştılar. Allah ferasetli kişileri, emrimizde olacak insanları bize gönderdi. Bu kişiler, zafer üstüne zaferle savaşları sonuçlandırır. Savaştıkları kim olursa olsun savaşı kazanırlar, zalim olanı öldürürler ta ki Allah’ın ulaştırdığı en uzak yere varana ve

⁷⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

⁷¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

umudumuz olan en yüksek gayemize varana kadar. Bu olanlar, Allah'ın bize bir ikramıdır. Onun lütfü bizim üzerimizdedir. Bizim hiçbir güç ve kuvvetimiz de yoktur.”

Muhammed en-Nefsüzzekiyye de benzer şekilde bir duruş sergilemektedir:

“إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَنَا وَاخْتَارَ لَنَا”⁷² “Allah bizi seçti ve bizim için de (başkalarını) seçti.”

Mansur, veliahtına ani bir talepte bulunduğu bu isteği için çoklu içerikleri temel aldığı bir zemin hazırlamıştır. O, yüksek bir otoriteye sahip bir halife olmasına rağmen, bu kararın tehlikesini bilmekte ve bu karara geniş bir yanıt yelpazesi olduğunu bilmektedir. Bu yanıtlar; rıza, kabul ve boyun eğmekten başlayıp red, düşmanlık ve savaşa kadar uzanmaktadır. Mansur, icraatın Isa bin Musa'dan başlatılmasını istediği için, uzun bir hazırlık safhasına özen gösterdi ve epeyce uzun olan bu hazırlık kısmında bildirimsel kalıbı kullanmayı tercih etti. Bu, ona, kabul edilmesi kolay ve üzerinde anlaşılabilir ortak bir zemin inşa etme imkânı sağlamıştır. Dolayısıyla, kabul ve ikna sürecini kolaylaştırmak ve mümkün olduğunca direniş ve reddin şiddetini azaltmak yolunu tercih etmiştir.

Mansur'un maksadından önce yer verdiği hazırlık kısmı, içeriği bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Mansur, önce Allah'ın her yaratığın üzerindeki etkin gücünü ve hükmünü anlatan bir ikrarla başlamıştır. Bu ifade, şüphe ve tartışma kabul etmeyen bir öncül olarak ortaya çıkmaktadır. Ebu Cafer Mansur, Allah'ın gerçek düzenleyici olduğunu ve mahlûkatla herhangi bir danışma veya anlaşmazlık olmadan olayları ve sonuçları yöneten üstün güç olduğunu zikrederek, önceki ifadesini desteklemeye devam etmiştir. Ardından, Abbasilerin durumu; zayıflık, güçsüzlük ve savunmasızlıktan, güç ve egemenlik durumuna nasıl değiştiğine dair açıklamalara geçmektedir. Yine, Allah'ın kudretiyle düşmanlarını helak ederek, hiç kimsenin gücü ile değil, bunun da ancak Allah'ın keremi ve lütfü sayesinde olduğunu ileri sürer.

⁷² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, s.79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'e, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

Mansur, daha da ileri giderek, oğlu Mehdi'nin halini, fakat resmi olmayan bir çerçeve içinde; değerini, niteliklerini ve özelliklerini vurgulamıştır. Bu nitelikleri sayesinde, onu destekleyen müslumanlarının kalplerinde nasıl yüceltildiğini ve ona nasıl saygı duyduklarını belirtmektedir. Üstelik bu durumu, birinci ifadeyle bağlamayı ihmal etmemektedir: Bunun, "Allah'ın mü'min kalplere koyduğu bir şey" olduğunu belirtiyor. Mansur, yavaş yavaş konuyu oğlu Mehdi'nin liderliğine getirmekle birlikte, yine de bunu resmi olmayan bir bağlamda dile getirmektedir. Sonrasında ise isteğini öyle bir şekilde dile getiriyor ki, sanki Allah'ın ve insanların iradesi, Mehdi'nin veliaht olmasından yana. Mansur, bu konuyu Allah'ın hükmüne bağlamış ve ancak sonuçları Allah'ın belirleyeceğini vurgulamıştır.

Yeni Bizans Kralı Nikephoros, önceki kraliçenin kararlarına muhalefet ederek, halife hükümetine boyun eğme ve haraç ödeme konusundaki tutumunu açıklarken, bildirimsel kalıbı hazırlık, yani giriş kısmında kullanmaktadır:

“فَإِنَّ الْمَلِكَةَ الَّتِي كَانَتْ قَبْلِي أَقَامْتُكَ مَقَامَ الرَّحْخِ، وَأَقَامْتُ نَفْسَهَا مَقَامَ الْبَيْدِقِ، فَحَمَلْتُ إِلَيْكَ مِنْ أَمْوَالِهَا مَا كُنْتُ حَقِيقًا بِحَمْلِ أَمْثَالِهَا إِلَيْهَا، لَكِنْ ذَلِكَ لَضَعْفِ النِّسَاءِ وَحُمُقِهِنَّ”⁷³

“Nitekim benden önceki kraliçe, seni kale konumuna getirdi. Kendisini de piyon olarak konumlandırdı. O da kendisi gibi sizin hakkınız olanı size getirdi. İşte bu, kadınların zayıflığı ve aptallığındandır.”

Bunun benzerini, Zübeyde -hapisteyken- Me'mûn ile olan diyalogunda af dilemeden önce, ön hazırlıkta da kullanmaktadır:

“لَا خَيْرَ إِمَامٍ قَامَ مِنْ خَيْرِ عُنُصُرٍ ... وَأَفْضَلَ رَاقٍ فَوْقَ أَعْوَادٍ مِنْبَرٍ”⁷⁴

“En hayırlı gruplarla kaim olan, hayırlı imama... Mîmberin merdivenlerinde yükselen en üstün imama.”

⁷³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşid'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

⁷⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

Bildirimsel kalıbın bir durumu, görüşü veya argümanı, hazırlama veya eleştirme sürecinde kullanımını gözden geçirdikten sonra, analitik resmi tamamlamak için birkaç ek noktaya değinmeliyiz:

❖ Bildirimsel kalıbın doğasına rağmen, rapor tarzının açıklama, tefsir ve gerçekleri belirtme ile ilgili olması, temelde inançlara dayanması ve konuşanın dürüst, açıklayıcı ve açık bir biçimde görüldüğü bir resmi sunmasıyla ilgilidir. Ancak bildirimsel kalıp, bu açıklamayı ve gerçeği ifade etme dereceleriyle birlikte, bu gerçeği veya güveni ifade etme dereceleri içerir. Dilbilgisi ve üslup kuralları, bize haberin doğruluk derecesi hakkında bilgi verir ve bu, vurgu, yemin, sunma ve erteleme gibi doğrulama araçları ile olabilir. Ancak ifade edilen düşüncenin dil düzeyinin, anlamın doğrulanma çabasının başka dereceleri ile ilgili bilgi verdiğini söyleyebiliriz. Bu, bildirimsel kalıbı, belirli bir toplumsal norma göre geçerli olan önermeler, gelenekler veya genel kabuller çerçevesinde sunarak gerçekleştirir. Bu tür ön hazırlıklar genellikle mantıklı, genel geçerlilikleri temsil eden işaretler içerir:

“قَلَّ طَرِيقٌ سَهْلٌ يُلْقَى فِيهِ حَجَارَةٌ إِلَّا ضَرَّ ذَلِكَ بِأَهْلِهِ”⁷⁵

“Atılan taşların yürüyene zarar vermediği kolay yol azdır.”

Veya tutumun değişimi ilahi bir hidayete bağlıdır:

“ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ أَتَاكَ لِي الْحَسَنَةَ وَتَدَارَكَنِي بِالرَّحْمَةِ، وَاسْتَنْقَذَنِي بِالتَّوْبَةِ”⁷⁶

“Sonra, Allah keremiyle ve ihsanıyla doğru yolu gösterdi, rahmetiyle yetiştirdi ve tövbeyle beni kurtardı.”

Veya tarihi, siyasi bir tecrübeye işaret ederken:

⁷⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasanî'dan Ebu'l-Abbâs'a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

⁷⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasanî'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

“كُنَّا نروي عن ملوك آل ساسان”⁷⁷

“Biz Sasani Krallarından şöyle söz aktarıyorduk...”

Veya Kur'an'da yol kesme konusundaki Allah'ın hükümlerine dikkat çekme:

“إنما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله ويسعون في الأرض فسادا..”⁷⁸

Allah'ın Firavun'u ve onun iğrenç eylemlerini anlatışına işaret etmek:

“إنَّ فرعونَ علا في الأرض وجعل أهلها شيعا...”⁷⁹

Veya davranışları ve durumları kimsenin müdahale edemediği ilahi takdirle ilişkilendirmek:

“يُذَبِّرُ مَا أَرَادَ مِنَ الْأُمُورِ بِقُدْرَتِهِ، وَيُصْذِرُهَا عَنْ مَشِيئَتِهِ، لَا قَاضِيَ فِيهَا غَيْرَهُ، وَلَا نَفَاذَ لَهَا إِلَّا بِهِ”⁸⁰

“Dilediği işleri kudretiyle var eder, işleri de iradesine uygun olarak gerçekleştirir ve her şey ancak izniyle meydana gelir, bunları da ancak kendisi gerçekleştirir.”

Veya Allah'ın emrini hatırlatmak:

“أوفوا بالعهد عن العهد كان مسؤولاً”⁸¹

“Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.”

⁷⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 16. (Hitabi Durum No. 3)

⁷⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Muhammed en-Nefsüzzekiye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4)

⁷⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

⁸⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

⁸¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa'dan Ebu Ca'fer El-Mansur'a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 5)

“إِنَّ اللَّهَ اخْتَارَنَا وَاخْتَارَ لَنَا”⁸²

“Allah bizi seçti ve bizim için de (başkalarını) seçti.”

- ❖ Bildirimsel kalıbın siyasi diyalogların ön hazırlık kısmında, ikna etme ve etkileme amacıyla olan kullanımında; bilgileri, durumları ve görüşleri yalın bir biçimde açıklamak veya tanımlamakla yetinilmemiştir. Aksine, etkileme sürecine katkı sağlayacak anlam yükleri, işaretleri ve imaları içermektedir. Böylece ifade, basitçe bilgi sunma veya tanımlama sınırlarını aşmakta, daha derin bir etkileme amacını taşımaktadır. Bu durumu aşağıdaki örneklerde açıkça görmekteyiz:

“فَقَمَعَنِي بِالْفِتْنَةِ وَاسْتَجْهَلَنِي بِالْقُرْآنِ، فَحَرَقَهُ عَنْ مَوَاضِعِهِ...”⁸³، “يَمْضِي قَضَاؤُهُ فِيمَا أَحَبَّ الْعِبَادُ أَوْ كَرِهُوا”⁸³

“أَحَبُّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَنْ يُعْلَمَكَ الَّذِي اجْتَمَعَ عَلَيْهِ رَأْيُ رَعِيَّتِهِ”⁸⁴

Nikephoros, Hârûnürreşîd’e boyun eğmiş olan eski kraliçe için “⁸⁵” (piyon) tanımını kullanırken ve Hârûnürreşîd’i “⁸⁶” (kale) yerine koyduğunu söyleyerek, stranç oyunu teşbihi yapmaktadır. Nikephoros bu benzetmelerle, eski kraliçeyi ve dolaylı bir şekilde Hârûnürreşîd’e karşı olan zayıf tutumunu da küçümsediğini dile getirmektedir.

Ayrıca, Zübeyde’nin özellikle duygusal etki yaratmak ve af talep etmek için yaptığı ön hazırlık ve dolaylı çağrışımları:

“لَا خَيْرَ إِمَامٍ قَامَ مِنْ خَيْرِ عُنْصُرٍ وَأَفْضَلَ رَاقٍ فَوْقَ أَعْوَادِ مَنْبَرٍ وَوَارِثِ عِلْمِ الْأَوَّلِينَ وَفَخْرِهِمْ...”

⁸² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

⁸³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasanî'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

⁸⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer el-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

⁸⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşîd'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

⁸⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşîd'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

En hayırlı gruplarla kaim olan, hayırlı imama... mimberin merdivenlerinde⁸⁷
yükselen en üstün imama.”

- İkinci olarak, bir gerçeği, argümanı, görüşü veya durumu ifade etmek, desteklemek ve üzerine vurgu yapmak.

Görüş, durum veya argüman ifadesinin, desteklenmesi ve vurgulanması çerçevesinde, bildirimsel kalıp, bu bağlamda sevilen bir kalıp gibi görünüyor ve özelliklerinden faydalanmak mümkün gibi duruyor. Bu durumu çeşitli söylem durumlarında gözlemleyebiliriz: Örneğin, Ebû Müslim, Ebu'l-Abbas'tan beş yüz askerle gelmesini talep ettiğinde, buna karşı Ebû'l-Abbas'ın yanıtında, bildirimsel kalıbı nasıl kullanıldığını görebiliriz:

“فَإِنَّمَا أَنْتَ فِي سُلْطَانِ أَهْلِكَ وَدَوْلَتِكَ، وَطَرِيقُ مَكَّةَ لَا يَحْتَمِلُ الْعَسْكَرَ”⁸⁸

“Sen, ailenin, devletin ve Mekke yolunun Sultanısın, hiçbir askeri güç buna karşı koyamaz.”

Ebu'l-Abbas, Ebu Müslim'in etkisinin ve nüfuzunun insanların zihinlerinde artmasından korkarak, Mansur'u Hac Emirliği'ne getirmek için Hac'a gitmesini teşvik ettiğinde, durumu ve Ebu Müslim'in isteğini açıklamaya geçmektedir:

“إِنَّ أَبَا مُسْلِمٍ كَتَبَ إِلَيَّ يَسْتَأْذِنُ فِي الْحَجِّ، وَقَدْ أَذِنْتُ لَهُ”⁸⁹

“Ebu Müslim bana mektup yazarak, hac için izin istedi. Ben de ona izin verdim.”

Sonra görüşünü ve bu görüşün olası sonuçlarını açıklamaktadır:

⁸⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 314-315, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

⁸⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 9. (Hitabi Durum No. 2)

⁸⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

“وقد ظننت أنه إذا قديم يريد أن يسألني أن أوليئه إقامة الحج للناس”⁹⁰ “O geldiğinde, insanların hac yapmaları için görevlendirmemi isteyeceğini düşündüm.”

Ardından, bu talebin halifeden bir teklif olduğunu göstermeden, kendisinden o sene hacca gitmesini talep etmektedir:

“فإنك إذا كنت بمكة لم يطمع أن يتقدمك”⁹¹

“Eğer Mekke’de olsaydın, senin önüne geçmeyi istemezdi.”

Bu şekilde, görüşün açıklanması ve onaylanması sürecinde, bildirimsel kalıp kullanılmış olup doğrudan emirlere veya taleplere başvurulmadan süreç gerçekleştirilmektedir.

Ebu Cafer Mansur, mektubunda, Muhammed en-Nefsüzzekeyye’nin isyandan vazgeçmesini ve hilafet talebini geri çekmesini emretti. Vaz geçmesi durumunda, kendisini ve etrafındakileri af edeceğini, istediğini kendisine vereceğini bildiren mektubunu gönderdiğinde, En-Nefsüzzekeyye; argümanını ve halifelik hakkını ortaya koymak için daha fazla açıklamaya başvurdu. El- Mansur’un talebini ve kullandığı taahhütlü yönlendirici kalıbı ifade etmek çerçevesinde; Muhammed en-Nefsüzzekeyye, şüphe veya reddiye yer bırakmayacak şekilde hakkını teyit etmek istiyordu ve bunun için en uygun kalıp bildirimsel kalıp olmuştur.

“فإن الحق حقنا، وإنما ادّعيت هذا الأمر بنا، وخرجتم له بشيعتنا، وحظيتم بفضلنا، وإن أبانا عليا كان الوصي، وكان الإمام”⁹²

⁹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu’l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

⁹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu’l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

⁹² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekeyye’den Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“Şüphesiz doğru bizim doğrumuzdur. Ancak siz bu işi bize dayandırdınız ve bizim taraftarlarımızla onun yanına gittiniz. Bizim lütfumuzla hazlandınız. Babamız Ali vekil ve önderimizdi.”

En-Nefsüzzekiyye, bilidirimsel kalıpla sadece istihkak iddiasını beyan etmekle yetinmedi; aynı zamanda bu gerçeğin değerini yükseltmek istedi. Onun iddiası, kendisinin üstün bir soy ve şeref taşıdığı yönündeydi. Bu soyun, İslam’ın ilk günlerinden bu yana hiçbir zaman kâfirlikle, peygambere karşı gelmekle veya İslam’ın yayılmasını geciktirmekle yara almadığını vurguladı. Bu iddia, Mansur’un, Al-Abbas bin Abdülmuttalib’e (İslam’a geç bir dönemde giren bir sahabe) dayanan, kendisiyle gururlandığı soy kökenine açık bir gönderme idi:

“ثم قد علمت أنه لم يطلب هذا الأمر أحدٌ له مثل نسبنا وشرفنا وحالنا وشرف آبائنا، لسنا من أبناء اللعناء ولا الطرداء ولا الطلقاء، وليس يمتُّ أحدٌ من بني هاشم بمثل الذي نمتُّ به من القرابة والسابقة والفضل، وإنا بنو أم أبي رسول الله صلى الله عليه وسلم فاطمة بنت عمرو في الجاهلية، وبنو بنته فاطمة في الإسلام دونكم”⁹³

“Sen bizim soyumuz namusumuz, şerefimiz, halimiz ve atalarımızın nesebi gibi olan bir kimsenin talep etmediğini biliyorsun. Biz aşağılık, kovulmuş, soysuz kimselerin çocukları değiliz. Beni Haşim’den hiç kimse benim öldüğüm gibi bir akrabalık, üstünlük ve fazilet üzere ölmez. Biz Resulüllahın cahiliye döneminde yaşamış ninesi Fatıma bint Amr’ın çocukları ve İslam’da da Hz. Fatıma’nın neslindeniz. Ama siz bizim kadar soylu değilsiniz.”

Ardından, bu soydaki şerefın, Allah’ın bir seçimi ve düzenlemesi olduğunu belirterek, kullandığı ifade sayesinde, argümanını bir üst mertebeye yükseltmeyi başarmaktadır:

“إنَّ الله اختارنا واختار لنا، فوالدنا من النبيين محمد صلى الله عليه وسلم، ومن السبق أولهم إسلاما عليّ، ومن الأزواج أفضلهن خديجة الطاهرة أول من آمن بالله وصلى إلى القبلة، ومن البنات خيرهن فاطمة سيدة نساء أهل الجنة، ومن المولودين في الإسلام: حسن وحسين سيدا شباب أهل الجنة، وإنَّ هاشما ولد عليا مرتين، وإنَّ عبد

⁹³ Safwat, *Cemheretü Resâli'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye’den Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

المطلب ولد حسنا مرتين، وإنَّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ولدني مرتين من قبل حسن وحسين، وإنِّي أوسط بني هاشم نسبا، وأصرحهم أبا”⁹⁴

“Şüphesiz Allah bizi seçti ve üstün tuttu. Atamız peygamberlerden Muhammed (s.a.v.)’dir. Ali ilk Müslümanlardandır. Hanımların en hayırlısı, Allah’a ilk iman eden ve kibleye yönelerek namaz kılan temiz Hatice’dir; kızların en hayırlısı ise cennet kadınlarının efendisi Fatıma’dır. İslam döneminde cennet ehlinin gençlerinin efendisi Hasan ve Hüseyin’dir. Ali, Haşimoğullarına iki cihetten nesebi var, Hasan da Abdulmuttalib’e iki cihettten mensup. Ben de Resulullah (s.a.v.) neslinden Hasan ve Hüseyin’e kan bağı aracılığıyla bağlıyım. Ben Haşimoğulları’nın nesep bakımından ortası, ata olarak da en temiziyim.”

Bu ilahi seçimin ve eşsiz şerefın önünde, En-Nefsüzzekiyye, izzetini vurgulamaya ve vurgulamada abartmaya devam ediyor. Soyunun doğruluğuna inancı olmayanlara bile iyilik elbisesini giydirmekte ve soyun şerefine tabi tutmaktadır:

“لم تُعْرِقْ فِي الْعَجَمِ، ولم تَنَارَ غِيَّ أمهاتُ الأولاد، فأنا ابن أرفع الناس درجة في الجنة، وأهونهم عذابا في النار، وأنا ابن خير الأخيار، وابن خير الأشرار، وابن خير أهل الجنة، وابن خير أهل النار”⁹⁵

“Annem acemlerden olmayıp carıye de değildi. Ben cennette ki insanların makam olarak en üstün olanın oğluyum. Cehennemde en hafif azap göreceklerin de oğluyum. İyilerin en iyisinin, şerlilerin de en iyisinin, cennetliklerin en iyisinin ve cehennemliklerin de en iyisinin oğluyum.”

En-Nefsüzzekiyye, uzun mektubunu doğrudan bir talep içeren yönlendirici bir biçimde değil, bildirimsel bir beyan niteliğinde bir atıfla bitiriyor:

“فقد علمت ما يلزمك في ذلك، وأنا أولى بالأمر منك، وأوفى بالعهد منك، وأنت أحرى بقبول الأمان مني”⁹⁶.

⁹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

⁹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, s.7 9-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

⁹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“Bu konuda sana gereken şeyleri öğrendin. Bu işe ben senden daha layık ve anlamaya da daha sadık biriyim. Benden emanı açık şekilde kabul etmesi gereken de sensin.”

Yine, Mansur, İsâ bin Musa'nın kendisini tecrit etmesi yönündeki arzusunu sunduğunda, uzun bir giriş ve ön hazırlık sunmuştur. Mektubun ileri aşmasında arzusunu açıkladıktan sonra, görüşünü desteklemek ve konumunu haklı çıkarmak için çabada bulunmaktadır:

“لِيَعْلَمَ أَنْصَارُنَا مِنْ أَهْلِ خِرَاسَانَ وَغَيْرِهِمْ أَنَّكَ أَسْرَعُ إِلَى مَا أَحْبَبُوا مِمَّا عَلَيْهِ رَأْيُهُمْ فِي صَلَاحِهِمْ مِنْهُمْ إِلَى ذَلِكَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ، وَأَنَّ مَا كَانَ عَلَيْهِ مِنْ فَضْلٍ عَرَفُوهُ لِلْمَهْدِيِّ أَوْ أَمْلَوْهُ فِيهِ، كُنْتُ أَحْظَى النَّاسَ بِذَلِكَ وَأَسْرَهُمْ بِهِ لِمَكَانِهِ وَقَرَابَتِهِ”⁹⁷.

“Horasan'daki ve onların dışındaki taraftarlarımız bilsin ki; onların görüşüne göre, kendilerine fayda sağlayacak hatta daha iyisini hızlıca yapacak sensin. Onun üstünlüğünden dolayı Mehdi'yi tanıdılar veya ondan bu konuda beklenti içine girdiler. Bundan dolayı insanların en şanslısı sen oldun. Onun makamı ve yakınlığı sebebiyle en memnun olan sendin.”

Zübeyde, Me'mûn'un Emin'i yendiği ve öldürdüğü, herşeyinden koparıldığı dönemde, hapiste olan bir mahkûm olarak kollanmasını talep etmektedir. Zübeyde, durumu ve başına gelenleri raporlayarak, dilekçesini sunmuştur. Şikâyetini ve umutlarını, olayın gerçeklerini anlatan bir beyanla örtbas etmiş; zulmü ve kötü muameleyi belirtmiş ve Harunürreşid'in -eğer hala sağ olsaydı- bu konudaki olası gerçek görüşünü hatırlatmıştır:

أَصِيبْتُ بِأَدْنَى النَّاسِ مِنْكَ قَرَابَةً ... وَمَنْ زَالَ عَنْ كِبْدِي فَقَلَّ تَصَبَّرِي
وَهَمْتُ لِمَا لَا قِيَّتَ بَعْدَ مَصَابِهِ ... فَأَمْرِي عَظِيمٌ مِنْكَ حَدَّ مِنْكَ
أَتَى طَاهِرٌ لَا طَهَّرَ اللَّهُ طَاهِرًا ... فَمَا طَاهِرٌ فِيمَا أَتَى بِمَطَهَّرٍ
فَأَبْرَزَنِي مَكْشُوفَةً الْوَجْهَ حَاسِرًا ... وَأَنْهَبَ أَمْوَالِي وَأَخْرَبَ أَدْرِي

⁹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâilî'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

يَعِزُّ عَلَى هَارُونَ مَا قَدْ أَقْبِيَهُ ... وَمَا نَالَنِي مِنْ نَاقِصِ الْخَلْقِ ۖ أَعَوَّرَ⁹⁸

“İnsanların arasından sana az yakın birine müptela oldum. Sorumluluk omuzlarımdan kalktığına sabrım azaldı. / Karşılaştığım sıkıntılar, beni üzdü. İşim son derecede kötüdür. / Bir temiz kişi geldi. Yalnız Allah temiz olan bir kişiyi temizlemez. / Yüzü açık ve başı örtüsüz bir halde beni ortaya çıkardı. Evimi harabeye çevirip ve malımı çaldı.

Harun, benim karşıladığım zorlukları ve ahlakı eksik olan kişi tarafından başıma gelenleri görseydi üzülürdü.”

Bir mahkûm, Me'mûn'a, davasını incelemek ve onu affetmek için üstü kapalı bir talep içeren bir mektub ve dilekçe gönderdiğinde, bunu durumunun gerçekliğini anlatan beyan niteliğinde bir üslupla sunmaktadır:

“أَغْفَلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمْرِي، وَتَنَاسَيْتَ ذِكْرِي، وَلَمْ تَتَأَمَّلْ حُجَّتِي وَعَذْرِي، وَقَدْ مَلَّ مِنْ صَبْرِي الصَّبْرُ، وَمَسَّنِي مِنْ حَبْسِكَ الضَّرُّ”⁹⁹.

“Ey Müminlerin emiri, benim işlerimi ihmal ettin, beni unuttun, delillerimi ve mazeretimi dikkate almadın. Sabır, benim sabrımdan sıkıldı. Senin hapsinin bana zararı dokundu.”

Théophile, Roma kralı, Memun'a kendisiyle olan anlaşmazlığını ve belki de savaş ve çatışma olasılığını ifade eden mektubunu sunarken, bunu, iki anlaşamayanın bir araya gelmesinin, barış ve anlaşma sağlanmasının önemini vurgulayan zekice terimlerle kararlaştırmaktadır:

“فَإِنْ اجْتَمَعَ الْمُخْتَلَفَيْنِ عَلَى حَظِّهِمَا أَوْلَىٰ بِهِمَا فِي الرَّأْيِ مِمَّا عَادَ بِالضَّرَرِ عَلَيْهِمَا ... وَقَدْ كُنْتُ كَتَبْتُ إِلَيْكَ دَاعِيَا إِلَى الْمَسَالْمَةِ، رَاغِبًا فِي فَضِيلَةِ الْمَهَادَنَةِ، لَتَضَعَّ أَوْزَارَ الْحَرْبِ عَنَّا، وَنَكُونَ: كُلُّ وَاحِدٍ لِّكُلِّ وَاحِدٍ وَلِيًّا وَجِزْبًا، مَعَ

⁹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

⁹⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Me'mun'dan Mahkûma, Mektup No. 44. (Hitabi Durum No. 9)

اتّصال المرافق، والفُصح في المتاجر، وفكّ المستأسر، وأمن الطُّرُق والبيضة... قَدِّمْتُ المَعْدِرَةَ، وأَقَمْتُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ
عَلَّمَ الْحَجَّةَ”¹⁰⁰.

“İhtilafa düşenlerin bir araya gelip ittifak etmeleri, kendilerine zarar verecek görüşleri benimsemesinden daha iyidir. Barışa çağırmak ve mütarekeyi tercih etmek için sana bir mektup yazdım. Savaşın durması için bunu yaptım. Böylece her birimiz birbirimize destekçi bir grup olalım ki böylece ilişkilerimiz, ticaretimiz devam etsin, esirlerimiz serbest kalsın, canımız ve yollarımız da emniyette olsun. Ben mazeretimi sundum. Benden bu kadar.”

- Üçüncü olarak, argümanı çürütme, tepki ve yüzleşme çerçevesinde ifade ederken:

Örneğin; İbn Hübeyre’yi öldürme konusunda -Ebu Müslim’in tavsiyesi üzerine- Ebu’l-Abbass’ın iradesini değiştirmeye çalışan Mansur. Mansur, reddetme ve karşı çıkma sebebini Halife’nin arzusuna bağlayarak desteklemeye çalışmaktadır:

“له في عنقي بيعه وإيمان، فلا أضيعها بقول أبي مسلم”¹⁰¹

“Boynumda biat ve yemin var, Ebu Müslim’in sözlerine bakıp onları zayi etmeyeceğim.”

Fakat bu, Ebu’l-Abbass’ın görüşünü değiştirmede, hatta aksine, arzusu artırdı. Bu nedenle, Mansur, İbn Hübeyre’yi öldürme konusundaki argümanına desteğini artırmaktadır:

“إني لا أقتله بقول أبي مسلم، بل بنكته وغدره ودسيسته إلى آل طالب، وقد أبيح لنا دمه”¹⁰²

¹⁰⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 446-447, Theophilus’dan Me’mun’a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

¹⁰¹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani’dan Ebu’l-Abbass’a, Mektup No. 2. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁰² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 14, Ebu’l-Abbass’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 3. (Hitabi Durum No. 1)

“Ben onu Ebu Müslim’in sözlerine bakıp öldürmeyeceğim. Bilakis onu Talip ailesiyle anlaşmaları bozması, ihaneti ve entrikaları sebebiyle öldüreceğim. Böylece onun kanı bize mubah oldu.”

Mansur, son argümanını, bu eylemle ilgili görüşünü ve tanımını, bir uzmanın vardığı sonuç gibi görünen bir haber çerçevesinde, bildirimsel bir kalıpla sunarak sonuçlandırmaktadır:

“هذا فساد الملك”¹⁰³.

“Bu melikin yolsuzluğudur.”

Mansur halifeliği ele geçirdikten sonra ve Ebu Müslim’in nüfuz ve statüsünün gücünü hissettiği bir dönemde, Ebu Müslim’in ilk halifeyle ilişkisini ve yaptıklarını yeniden değerlendirdiğini, bu konuda yanıltıldığını ve cahil durumuna düşürüldüğünü beyan etmektedir. Öyle ki sapıklığa ve günaha düştüğünü kabul ettiğini ve şimdi tevbe etmeye niyetli olduğunu ifade etmektedir. Mansur bu durumu, Ebu Müslim’in şüpheyi düşürmek veya onu hızla düşmanlık yoluna itmeyecek bir cevapla karşılamakta ve düşüncelerini bildirimsel bir kalıpta ifade etmektedir:

“أروم ما رُمت، وأزول حيث زُلت، ليس لي دونك مرمى ولا عنك مقصر، الرأي ما رأيته، إن كنت أنكرت من سيرته شيئاً، فأنت الموفق للصواب والعالم بالرشاد، أنا من لا يعرف غير يديك، ولم يتقلب إلا في فضلك، فأنا غير كافر بنعمتك ولا منكر لإحسانك”¹⁰⁴

“Gittiğin yere giderim, yok olduğun yerde yok olurum. Senden başka gidecek yerim ve sana gelmeye beni engelleyen bir şey de yok. Eğer onun hayatına dair herhangi bir şeyi inkâr ettiysen, o halde sen doğruya yönlendiren ve doğru yolu bilensin. Ben senden başka bir şey bilmeyen ve lütfunu başka bir şeye değişmeyen biriyim. Ben senin ne bana ikramını ne de ihsanını inkâr edemem.”

¹⁰³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 14, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 5. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁰⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasani'ye, Mektup No. 12. (Hitabi Durum No. 3)

Ancak şüphe ortadan kalkmaz ve ikisinin kalbinde şüphe ve endişe tohumları mevcudiyetini korumaktadır. Mansur’dan gelen güvence mesajlarına rağmen, Ebu Müslim bu şüphenin kendisine nasıl görüldüğünü anlattığı bir mektup göndermiştir. Mansur, güven verici dönüşlerine rağmen, Ebu Müslim’e Mısır ve Şam’ın yönetimini vererek, onu gücünün ve etkisinin merkezi olan Horasan eyaletinin yönetiminden uzaklaştırmaya çalıştı. Ancak bu şaşırtıcı ve sarsıcı kararın büyüklüğü nedeniyle, bunu gerekçelendirmek istedi:

“فهى خير لك من خراسان... فتكون بقرب أمير المؤمنين”¹⁰⁵

“Bu senin için Horasan’dan daha hayırlıdır. Böylece müminlerin emirine yakın olacaksın.”

Ancak Ebu Müslim’in reddi, şüphelerin ve korkularının büyümesi karşısında, Mansur bir kez daha duruşunu daha güçlü, daha samimi, daha açıklayıcı ve doğrulayıcı bir şekilde ifade etmek için bildirimsel kalıba başvurmuştur:

“قد فهمت كتابك، وليس صفتك صفة أولئك الوزراء الغششة ملوكهم الذين يتمنون اضطراب حبل الدولة لكثرة جرائمهم، وإنما راحتهم في انتشار نظام الجماعة”¹⁰⁶

“Yazdıklarınızı anladım. Sizin karakteriniz, işledikleri birçok suçtan dolayı devletin düzenini bozmak isteyen krallarına karşı düzenbaz vezirlerin karakteri gibi değildir. Onların tek tesellisi toplum düzeninin sağlanmasıdır.”

Böylelikle, Mansur, güvenceyi sağlamak ve elinden geldiğince şüphe ve endişenin tohumlarını sökmek için bildirimsel kalıba ihtiyaç duyar:

¹⁰⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁰⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

“فَأَنْتَ فِي طَاعَتِكَ وَمَنَاصِحَتِكَ وَاضْطِلَاعِكَ بِمَا حَمَلْتَ مِنْ أَعْبَاءِ هَذَا الْأَمْرِ، عَلَى مَا أَنْتَ عَلَيْهِ، وَلَيْسَ مَعَ الشَّرِيطَةِ الَّتِي أَوْجِبَتْ مِنْكَ سَمَاعٌ وَلَا طَاعَةٌ”¹⁰⁷.

“Siz itaat, nasihat ve bu işte üstünüze aldığınız yükleri taşıırken olması gerektiği gibisiniz. Dinlemenizi veya itaat etmenizi gerektiren hiç bir koşul da bulunmamaktadır.”

Argümantasyon, tartışma, ifade etme ve karşılıklı görüşme süreçlerinde uzlaşma durumunda, bildirimsel kalıp oldukça çekici görünmektedir. Bu bağlamda, Mansur’un, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin halifelîği istihkakı olduğu hakkındaki iddiasına, yüce soy ve itibarı ileri sürmesine yanıt verirken, benzer bir bildirimsel kalıba ihtiyaç duyduğunu görüyoruz. Eğer Muhammed En-Nefsüzzekiyye, görüşünü ve argümanını ifade etmek için bildirimsel kalıbı kullanmışsa, Mansur da bu argümanı çürütmek, hatta karşı bir argüman sunmak için aynı kalıbı kullanmak durumunda olduğu anlamına geliyor. Eğer En-Nefsüzzekiyye soyunun ve onun şerefının yüceliğini savunma kararı almışsa Mansur’un buna yanıt vermesi gerekir; bunun yanı sıra, görüşü ve iradesi yüceltilen ilahi bir kaynağa işaret etmeyi de ihmal etmemiştir:

“فَقَدْ أَتَانِي كِتَابُكَ وَبَلَّغَنِي كَلَامَكَ، فَإِذَا جُلَّ فُخْرُكَ بِقَرَابَةِ النِّسَاءِ لَتَضَلَّ بِهِ الْجَفَاءُ وَالْغَوَاةُ، وَلَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ النِّسَاءَ كَالْعُمُومَةِ وَالْأَبَاءِ وَلَا كَالْعَصْبَةِ وَالْأَوْلِيَاءِ، لِأَنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْعَمَّ أَبَا وَبَدَأَ بِهِ فِي كِتَابِهِ عَلَى الْوَالِدِ الْأَدْنَى، فَقَالَ جُلَّ تَنَاوُهُ عَنْ نَبِيِّهِ يُوسُفَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ((وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ))”¹⁰⁸ بِذَلِكَ “وَلَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى بَعَثَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعُمُومَتَهُ أَرَبِيَّةً، فَأَنْزَلَ عِزَّ وَجَلَّ ((وَأَنْذَرَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)) فَأَنْذَرَهُمْ وَدَعَاهُمْ، فَأَجَابَ اثْنَانِ أَحَدُهُمَا أَبِي، وَكَفَرَ اثْنَانِ أَحَدُهُمَا أَبُوكَ فَقَطَعَ اللَّهُ وَلَا يَتَّهِمَا مِنْهُ، وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمَا إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَلَا مِيرَاثًا”¹⁰⁹

“Mektubun ve mesajların bana geldi. Anladım ki, senin övünç kaynağın kadınlara yakınlığıyla yaygaracıları ve kalabalıkları saptırmandır. Allah kadınları, amcaları ve babaları gibi akrabalar ve evliyalara gibi yaratmadı. Çünkü Allah, amcaı baba olarak

¹⁰⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁰⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁰⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

yarattı. Kitabında da amcaı çocuklardan önce zikretti. Allah Teâla nebisi Yusuf (a.s.) hakkında, “Ve ben İbrahim, İshak ve Yakup olan atalarımın dinine uydum.” Böylece senin de bildiğin üzere, Allah Teala amcaları varken Hz. Muhammed (s.a.v.)’i gönderdi. Daha sonra Allah Teâlâ ‘En yakın akrabalarını uyar!’ ayetini indirdi. O da amcalarını uyardı ve İslam’a davet etti. Amcalarını davet etti, ikisi kabul etti; biri babamdı. Diğer ikisi de inkâr etti; bunlardan birisi de senin babandı. Allah Teâlâ da onların velayetini kesti. Böylece peygamber ve onlar arasında ne bir akrabalık ne de miras hakkı kalmadı.”

Ve böylece, Mansur Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin bahsettiği argümanların cevaplanması ve çürütülmesi sürecinde bildirimsel kalıbı kullanmaktadır:

“فأما ما ذكرت من النساء وقربائهن، فلو أُعطيَ على قرب الأنساب وحق الأحساب لكان الخير كله لآمنة بنت وهب، ولكن الله يختار لدينه من يشاء من خلقه. وأما ما ذكرت من فاطمة أم أبي طالب وولادتها، فإن الله لم يرزق أحدا من ولدها الإسلام لا بنتا ولا ولدا، ولو أن أحدا رزق الإسلام بالقرابة رزقه عبد الله أولا هم بكل خير في الدنيا والآخرة، ولكن الأمر لله يختار لدينه من يشاء وهو أعلم بالمهتدين. وأما ما ذكرت من فاطمة بنت أسد أم علي بن أبي طالب، وفاطمة أم الحسن، وأن هاشما ولد عليا مرتين وأن عبد المطلب ولد الحسن مرتين، وأن النبي صلى الله عليه وسلم ولدك مرتين، فخير الأولين والآخرين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يلد هاشم إلا مرة واحدة، ولم يلد عبد المطلب إلا مرة واحدة. وزعمت أنك أوسط بني هاشم نسبا وأصرحهم أمّا وأبا وأنه لم تلدك العجم ولم تُعرق فيك أمهات الأولاد، فقد رأيتك فخرت على بني هاشم طرا، فانظر ويحك أين أنت من الله غدا؟ فإنك قد تعديت طورك، وفخرت على من هو خير منك نفسا وأبا، وأولا وآخر، فخرت على إبراهيم ابن رسول الله صلى الله عليه وسلم وعلى والد ولده، وما خيار بني أبيك خاصة، وأهل الفضل منهم إلا بنو أمهات أولاد، وما ولد فيكم بعد وفاة رسول الله صلى الله عليه وسلم أفضل من علي بن الحسين وهو لأم ولد، وهو خير من جدك حسن بن حسن، وما كان فيكم بعده مثل ابنه محمد بن علي، وجدته أم ولد، وهو خير من أبيك، ولا مثل ابنه جعفر، وجدته أم ولد، وهو خير منك. وأما قولك إنكم بنو رسول الله صلى الله عليه وسلم، فإن الله عز وجل قد أبى ذلك فقال ما كان محمدا أبا أحد من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين، ولكنكم بنو ابنته، وإنها لقربة قريبة، غير أنها امرأة لا تجوز الميراث ولا ترث الولاية ولا تجوز لها الإمامة... ولقد ظلمها أبوك من كل وجه، فأخرجها نخاصيم ومرضاها سرا ودفنها ليلا فأبى الناس إلا تقديم الشيخين وتفضيلهما ولقد جاءت السنة التي لا اختلاف فيها بين المسلمين أن الجد أبا الأم والخال والخاله لا يرثون. وأما قولك إن الله اختار لك في الكفر فجعل أباك أهون

أهل النار عذابا، فليس في الشر خيار، ولا من عذاب الله هين، ولا ينبغي لمسلم يؤمن بالله واليوم الآخر أن يفخر بالنار”¹¹⁰.

“Kadınlar ve onların akrabalığı hakkında söylediklerinize gelince, eğer onlar nesep bağından ve hesap cihetinden verilecek olsaydı, bütün hayırlar Âmine b. Vehb’e verilirdi. Ancak Allah dini için yarattıklarından dilediğini seçer. Ebu Talib’in annesi Fatıma’ya gelince, Allah onun ne erkek ne de kız çocuklarına; hiç bir çocuğuna İslam’ı nasip etmedi. Şayet İslam’la nasiplenmek yakınlıkla olsaydı, o zaman Abdullah’a nasip olurdu. Ancak bu iş Allah’a aittir. Bu iş için dilediğini seçer ve hidayete erenleri en iyi bilen de O’dur. Ali b. Ebi Talib’in annesi Fatıma b. Esed, Hasan’ın annesi Fatıma, Ali’nin annesi ve eşi tarafından Hâşimî olması, Hasan’ın da anne ve baba tarafından Abdulmuttalib soyundan olması ve senin de iki taraftan peygamber (s.a.v.) soyundan olman hakkında dediklerine gelince, ilklerin ve sonların en hayırlısı Hz. Muhammed, Hâşimoğullarına sadece bir bağ ile dünyaya gelmiştir. Abdulmuttalib de yine sadece bir bağ ile dünyaya gelmiştir. Sen baba ve anne bakımından Hâşimoğullarının nesepçe en açık ve ortada olanı olduğunu ve soyunda yabancı bir ırk ve cariyeden doğmadığını iddia etmiştin. Ancak ben gördüm ki sen, Hâşimoğullarına karşı çok iftihar ediyorsun. Bak! Vay haline! Yarın Allah Teala’nın önünde nerede duracaksın? Sen haddini aştın. Soyunun başı ve sonu itibariyle senden, babandan daha hayırlı olan kişilere karşı övündün. Resulüllah’ın oğlu İbrahim’e karşı da övündün. Özellikle babanızın oğulları ve onlar arasındaki en üstün kişiler aranızdaki cariyeye çocuklarıdır. Allah resulünün vefatından sonra, aranızda Hüseyin’in oğlu Ali’den, anne ve baba bakımından daha üstün kimse doğmamıştır. O da cariyeden değildir. O, deden Hasan b. Hasan’dan daha hayırlıdır. Ondan sonra aranızda oğlu Muhammed bin Ali gibisi olmadı ve onun ninesi de cariyeden değildir. O da babandan daha hayırlı bir kimsedir. Yine onun oğlu Cafer gibi kimse yoktur ki; onun da ninesi cariyeden değildir ve o yine senden daha hayırlıdır. Sizin, Resûlullah’ın (s.a.v.) oğulları olduğunuzu söylemenize gelince, Cenâb-ı Hak bunu reddetti: ‘Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildi, fakat o, Allah’ın Resûlüydü. Allah ve Peygamberlerin sonuncusudur.’ Fakat siz onun kızının çocuklarısınız ve peygamberin yakın

¹¹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekıyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

akrabasısınız. Ancak o ne miras almış, ne miras bırakmış ne de velayet düşmemiş ve imamlığı caiz olmayan bir kadındır. Baban ona her türlü haksızlığı yaptı, onu gizlice hasta etti ve geceleyin gömdü. Halk sadece iki şeyhi seçti ve öncelik verdi. Müslümanların ihtilaf etmediği sünnet-i seniyyede; dede annenin babasıdır, dayı ve teyzenin miras almayacağı belirtilmiştir. Allah Teâla'nın senin atalarının cehennemde en az azap görecektir ve küfür de üstün kişiler olduğunu söylemene gelince; şer de hayır olmaz. Allah'ın azabında hafiflik yoktur. Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş bir Müslümana cehennemle gurur duymak yakışmaz.”

Mansur, raporlama tarzında, karşı argümanları çürütme ve En-Nefsüzzekiyye'nin sunduğu argümanlarla baş etme ihtiyacını duydu. Bu şekilde, duraksamadan veya ara vermeden devam etti. Hz. Muhammed'den sonra gurur duyduğu en güçlü şahsiyeti, yani İmam Ali, Hasan ve Hüseyin'i savunmak için bir mertebe daha ileri gitti:

“وأما ما فخرت به من عليّ وسابقته، فقد حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم الوفاة، فأمر غيره بالصلاة، ثم أخذ الناس رجلا بعد رجل فلم يأخذه، ثم كان في أصحاب الشورى فتركوه كلهم دفعا له عنها، ولم يروا له حقا فيها، أما عبد الرحمن فقدم عليه عثمان، وقتل عثمان وهو له مئثم، وقتله طلحة والزبير، وأبى سعد بيعته، وأغلق دونه بابه ثم بايع معاوية بعده. ثم طلبها بكل وجه، وقاتل عليها، وتفرق عنه أصحابه، وشك فيه شيعته قبل الحكومة، ثم حكم حكمين، وأعطاهما عهده وميثاقه على الرضا بما حكما به، فاجتمعا على خلعه. وأفضى أمر جدك إلى أبيك الحسن، فبايعها من معاوية بخرقٍ ودراهم، ولجق بالحجاز، وأسلم شيعته بيد معاوية، ودفع الأمر إلى غير أهله، وأخذ مالا من غير ولائه ولا حله، فإن كان لكم فيها شيء فقد بعتموه وأخذتم ثمنه. ثم خرج عمك الحسين بن عليّ على ابن مرجانة فكان الناس الذين معه عليه، حتى قتلوه وأتوا برأسه إليه، وقتلوا رجالكم، وأسروا الصبية والنساء، وحملوهم بلا وطاء في المحامل، كالسبي المجلوب، إلى الشام”¹¹¹، وهكذا انتهى المنصور من تقرير حقائق النسب والشرف منذ مهد الرسالة ومرورا بشخصية الإمام علي والحسن والحسين، ليأتي إلى تقرير يتعلق بحقائق الواقع “ثم خرج منكم غير واحدٍ على بني أمية فقتلوكم وصلبوكم على جذوع النخل، وأحرقوكم بالنيران، ونفوكم من البلدان، حتى قتل يحيى بن زيد بخراسان. حتى خرجنا عليهم، فأدركنا بئاركم إذ لم تُدركوه، ورفعنا أقداركم، وأورثناكم أرضهم وديارهم، بعد أن كانوا يلعنون أباك في أدبار الصلاة المكتوبة، كما تُلعن الكفرة، فعتناهم

¹¹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

وَكَفَّرْنَا هُمْ، وَبَيَّنَّا فَضْلَهُ، وَأَشَدْنَا بِذِكْرِهِ، فَاتَّخَذَتْ ذَلِكَ عَلَيْنَا حِجَّةً وَظَنَنْتَ أَنَّا لَمَّا ذَكَرْنَا مِنْ فَضْلِ عَلِيٍّ - قَدَّمْنَاهُ عَلَى حِمْزَةٍ وَالْعَبَّاسِ وَجَعْفَرٍ، كُلُّ أَوْلَئِكَ مَضُوا سَالِمِينَ مُسْلِمًا مِنْهُمْ، وَابْتُلِيَ أَبُوكَ بِالْدمَاءِ”¹¹²

“Ali’den ve ondan önce gelenlerden gurur duyduklarına gelince; Ölüm Resûl-i Ekrem’e yaklaştı, Allah onu korusun ve huzur versin, o da başkalarına namaz kıldırmaı emretti, sonra insanlar birbiri ardına insanları seçtiler ama onu seçmediler. Daha sonra şurâ üyeleri arasındaydı, onu hepsi terk etti ve imametın onun hakkı olmadığını düşündüler. Abdurrahman’a gelince o, Osman’ı öne aldı. Osman onu suçlarken öldürüldü. Talha ve Zübeyr onunla savaştı. Sa’d ona biat etmedi ve biat kapısını kapatarak Muaviye’ye biat etti. Sonra her şekilde biat istedi ve bunun için savaştı. Böylece arkadaşları ondan ayrıldı ve hükümetten önce taraftarları şüphelendi. Daha sonra hükmetmek için iki hakem atadı. Onlara alınan karara rıza göstereceğine dair söz ve ahit verdi. Böylece iki hakem onu tahttan indirme konusunda anlaştılar. Dedenin işi baban Hasan’a kadar gitti. O da paçavra ve dirhem karşılığında Muaviye’ye biat etti. Hicaza yerleşti. Taraftarlarını da Muaviye’ye teslim etti. O da işi hak etmeyenlere vermiş, hakkı olmadığını halde malları ele geçirmişti. Sizde ne varsa hepsini sattınız ve parasını da aldınız. Sonra amcan Hüseyin b. Ali, İbn Mürcane’ye karşı çıktı. Hüseyin b. Ali ile birlikte olan insanlar da ona karşı çıkıp öldürdüler ve başını ona getirdiler. Erkeklerinizi öldürdüler, kadın ve çocukları esir aldılar. Şam’a getirilen esirler gibi bineksiz götürdüler. Böylece Mansur, İslam’ın başından başlayarak İmam Ali, Hasan ve Hüseyin’in şahsiyetlerine değinerek, hakikatle ilgili bir sonuca varmak üzere, nesep ve şeref gerçekleri hakkındaki iltibasını sonuçlandırdı. Sonra şu gerçeklere değindi; Horasan’da Yahya b. Zeyd öldürölene kadar sizden birkaç kişi Ümeyyeoğullarının karşısına çıktılar, sizi öldürdüler, hurma ağaçlarına astılar, ateşle yaktılar ve beldelerinden kovdular. Biz Ümeyyeoğulları’nın kaşısına çıktık, alamadığınız intikamınızı aldık. Sizin durumunuzu yükselttik. Kâfirlere lanet edildiği gibi her farz namazlardan sonra atalarınıza lanet ederek, Ümeyyeoğullarının topraklarını ve yurdunu size miras bıraktık. Biz onları azarlayıp kâfir olduklarını ilan ettik, Hz. Ali’nin faziletini açıkladık. Bunları bizim aleyhimize kullandınız. Biz Hz. Ali’nin faziletini söyleyince, onu Hamza, Abbas ve Cafer’in önüne aldığımızı

¹¹² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekeyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

zannettiniz. Bunların hepsinden Müslümanlar emin iken vefat ettiler. Baban ise kana bulanmıştır.”

Tüm bu çürütmelerin ardından; Mansur’un ve soyunun sahip olduğu erdemi, karşılaştırma veya çürütme olmaksızın açıklama sırası gelmiştir:

“ولقد علمت أن مكْرمتنا في الجاهلية سقاية الحجيج الأعظم وولاية زمزم، وكانت للعباس دون إخوته، فنازعنا فيها أبوك، فقضى لنا عليه عمر، فلم نزل نلّيتها في الجاهلية والإسلام، ولقد قحط أهل المدينة، فلم يتوسّل عمر إلى ربه ولم يتقرب إليه إلا بأبينا، حتى نَعَشَهُم الله، وسقاهم الغيث، وأبوك حاضر لم يتوسّل به”¹¹³، “ولقد علمت أنه لم يبق أحد من بني عبد المطلب بعد النبي صلى الله عليه وسلم غيره، فكان ورأته من عُموته، ثم طلب هذا الأمر غير واحد من بني هاشم فلم ينلّه إلا ولده، فالسقاية سقايته وميراث النبي له، والخلافة في ولده، فلم يبق شرف ولا فضل في جاهلية ولا إسلام في دنيا ولا آخرة إلا والعباس وارثه ومورثه، ولقد جاء الإسلام والعباس يمون أبا طالب وعياله، وينفق عليهم للأزمة التي أصابته ولولا أن العباس أخرج إلى بذر كُرّها لَمَات عمّاك طالب وعقيل جو عا”¹¹⁴

“Cahiliye döneminde bizim değerimiz, hacıları sulamak ve zemzem suyunun sorumluluğunu almaktı. Bu görev, kardeşlerinden ziyade Abbas’a verilmişti. Biz de babanla bu konuda mücadele ettik. Ömer de bizim lehimize bu konuda hüküm verdi. Biz de cahiliye ve İslam dönemlerinde bu görevi yapmaya devam ettik. Medine halkı kuraklık çektiğinde, Allah Teâla onlara rızık verip yağmurla sulayınca kadar Ömer, baban varken babanı vesile kılmadan Rabbine ancak bizim babamızı vesile kılarak dua etti. Peygamber efendimizden sonra kendisinden Muttalipoğullarından kimse kalmadı. O amcalarının tek varisiydi. Bu işi Haşimoğullarından birkaç kişi istedi ancak onun çocukları bu işe nail oldu. Sakilik onundur ve peygamberin ona mirasıdır. Hilafet onun çocuklarındandır. Cahiliye ve İslam döneminde ne şeref ne de üstünlük kalmamışken, buna ancak Abbas varis olmuş ve Abbas’tan tevarüs etmiştir. Ebu Talip ve çocuklarının geçimini Abbas sağlarken İslam geldi. Abbas’ın karşılaştığı bu krizden dolayı onlara para harcıyordu. Şayet Abbas, Bedir’e gitmek zorunda kalmasaydı, amcalarınız Talib ve Âkil aklıktan öleceklerdi.”

¹¹³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

¹¹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

Böylece Mansur, soyu ve şerefi sayesinde, siyasi denklemde yükselmekte ve karşılaştırmaya geri dönmektedir. Fakat bu kez, doğrudan En-Nefsüzzekiyye'nin soyu üzerindeki minnetleriyle:

“وقد مُنَّاكم في الكفر، وفديناكم من الأسر، وحُزْنَا عليكم مكارم الآباء، وورثنا دونكم خاتم الأنبياء، وطلبنا بئاركم فأدر كنا منه ما عجزتم عنه، ووضعناكم بحيث لم تضعوا أنفسكم”¹¹⁵.

“Biz size küfür döneminde iyilik edip esaretten kurtardık, atalarınızın davrandığı gibi davrandık ve siz değil de biz peygamberlerin sonuncusuna varis olduk. Sizden intikam almak isteyerek, aciz kalıp yapamadığınızı biz yaptık. Sizi kendinizi koyamadığınız yere biz koyduk.”

Ebu Cafer Mansur'un, veliah olarak oğlu Mehdi'yi tercih etmesi ve onu başa geçirme isteğine, veliahtı İsâ bin Musa karşı çıktı. İsâ bin Musa, Mansur'un sunduğu bilgiler ve beyanlara önce karşı çıkmak için, ardından başka bir argüman ile karşılık vermek için bildirimsel kalıba ihtiyaç duymuştur:

“فقد بلغني كتابك تذكر فيه ما أجمعت عليه، من خلاف الحق، وركوب الإثم في قطيعة الرحم، ونقض ما أخذ الله عليه من الميثاق من العامة، بالوفاء للخلافة والعهد لي من بعدك، لتقطع بذلك ما وصل الله من حبله، وتفرق بين ما أَلَفَ الله جمعه، وتجمع بين ما فرّق الله أمره، مكابرةً لله في سمائه، وحولا على الله في قضائه، ومتابعة للشيطان في هواه، ومن كابر الله صرعه، ومن نازعه قمعه، ومن ماكره عن شيء خدعه، ومن توكل على الله منعه، ومن تواضع لله رفعه”¹¹⁶

“Hakka karşı çıkmak, akrabalık bağlarını koparmak suretiyle günah işlemek, Allah'tan ve halktan aldığın sözü bozman, hilafetin gereklerine vefan ve senden sonra bana verdiğin hilafet sözü hakkında yazmış olduğun -bununla Allah'ın kulları arasındaki düzeni yerle bir edeceğin, Allah'ın bir araya getirdiğini ayıracağın ve Allah'ın ayırdıklarını birleştirdiğin- mektubun bana ulaştı. Bunu yapmakla Allah'ın mülkünde Allah'a karşı çıkıyorsun. Allah'ın verdiği hükümlere müdahale ediyor ve şeytanın

¹¹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

¹¹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa'dan Ebu Ca'fer El-Mansur'a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

isteklerine uyuyorsun. Bil ki! Kim Allah’a inat ederse yıkılır; çekişirse engellenir; kurnazlık yaparsa aldanır. Kim, Allah’a tevekkül ederse korunur. Kim, tevazu gösterirse Allah da onun makamını yükseltir.”

Ve ardından soyut gerçekleri sunmaktadır:

“إن الذي أُسِّسَ عليه البناء، وخطَّ عليه الجِذاء من الخليفة الماضي، عهدٌ لي من الله، وأمرٌ نحن فيه سواءً، ليس لأحد من المسلمين فيه رخصة دون أحد، فإنَّ وجبَ وفاءٍ فيه فما الأولُ بأحقَّ به من الآخر، وإنَّ حلَّ من الآخر شيءٌ فما حُرِّمَ ذلك من الأول، بل الأولُ الذي تلا خَيْرَهُ وَعَرَفَ أَثَرَهُ وكشفَ عما ظُنَّ به وأملَ فيه أُسْرَعُ، وكان الحقُّ أولى بالذي أراد أن يصنع أولاً، فلا يدْعُكَ إلى الأمن من البلاء اغترارٌ بالله، وترخيصٌ للناس في تركِ الوفاء، فإنَّ من أجابكَ إلى ترك شيءٍ وجبَ لي، واستحلَّ ذلك مني، لم يَحْرَجْ إذا أمكنَّتْهُ الفرصة وأقتنَّتْهُ بالرخصة، أن يكون إلى مثل ذلك منك أُسْرَعُ، ويكون بالذي أُسِّسَتْ من ذلك أنجع”¹¹⁷

“Geçmiş halife tarafından ayakla basılan ve üzerine bina kurulan yer, Allah’tan bana bir sözdür. Bu konuda eşitiz. Müslümanlardan hiç kimseye bu konuda bir ruhsat yoktur. Bir sözün yerine getirilmesi gerekirse yerine getirme konusunda öncekiler sonrakilerden daha çok hak sahibi değildir. Eğer bir şey sonradan gelmişse haram olmamasının sebebi ilki değildir. Bilakis ilk okunan haber, kaynağını bilen, zannı ortaya koyan ve bunları pekiştiren kabul edilmeye daha yakındır. Doğru olan, ilk yapılması isteneni yapmaktır. İmtihanlardan salim olman, seni Allah’a aldatmaya ve insanlara vefayı terke sürüklemesin. Kim sana bir şeyi terk etmeni söylerse onu terk etmek bana da vacip ve helaldir. Fırsat bulup da bunu kullanırsa hata yapmış değildir. Böyle bir şeyi yapmak sizin için daha hızlı ve faydalı olacaktır.”

İsâ bin Musa, Mansur’un sunduğu gerçekleri ve beyanları, açıklama ve çürütmenin ötesine giderek, kalpleri etkileyebilecek, duygusal bir etki yaratabilecek bir beyana yönelir. Bu beyan, insanları Allah’ın gözetimini, zamanın değişkenliğini ve ölüm gerçeğini hatırlatmayı ve düşündürmeyi amaçlamaktadır:

¹¹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

“فإنَّ اللهَ جَلَّ وَعَزَّ زَائِدٌ مِنْ شَكَرِهِ، وَعَدَا مِنْهُ حَقًّا، لَا خُلْفَ فِيهِ، فَمَنْ رَاقَبَ اللهَ حَفِظَهُ، وَمَنْ أَصْمَرَ خَلَفَهُ خَذَلَهُ، وَاللهُ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ، وَلَسْنَا مَعَ ذَلِكَ نَأْمَنُ مِنْ حَوَادِثِ الْأُمُورِ وَبَغْتَاتِ الْمَوْتِ، قَبْلَ مَا ابْتَدَأَتْ بِهِ مِنْ قَطِيعَتِي، فَإِنْ يَعْجَلْ بِي أَمْرٌ كُنْتُ قَدْ كُفَيْتَ مَثْوَنَةٌ مَا اعْتَمَمْتَ لَهُ، وَسَتَرْتُ قُبْحَ مَا أَرَدْتُ إِظْهَارَهُ، وَإِنْ بَقِيتُ بَعْدَكَ لَمْ تَكُنْ أَوْغَرْتَ صَدْرِي وَقَطَعْتَ رَجْمِي وَلَا أَظْهَرْتَ أَعْدَائِي فِي اتِّبَاعِ أَثَرِكَ وَقَبُولِ أَدَبِكَ وَعَمَلٍ بِمِثَالِكَ”¹¹⁸

“Şüphesiz ki Allah Teâla vaat ettiğini gerçekleştiren ve sözünden dönmeyerek, şükredene fazlasını verecektir. Kim Allah’ı gözetirse Allah da onu korur. Kim görüldüğü gibi değilse onu rezil eder. Allah, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir; fakat siz benimle ilişkileri kesmeye başlamadan önce, kazalardan ve ani ölümden emin değiliz. Kendisiyle sıkıntıya düşeceğim bir işle karşılaşsam onun sorumluluğunu üstlenirdin ve ortaya çıkarmayı istediğin çirkinliği de gizlerdin. Ve eğer senden sonra yaşasaydım, ne benim kalbimi kızdırırdın ne akrabalık bağlarımı koparırdın, ne de ben senin gibileri takip ederek, ahlâkını benimseyerek ve emsallerine göre hareket ederek düşmanlığımı ortaya çıkarırdım.”

Fakat Îsâ, Mansur’un güçlü argümanı ile kendi beyanını desteklemeye ihtiyaç duyar. Bu argüman, her şeyin Allah’ın tasarrufu ve takdiri dahilinde gerçekleştiği ile ilgilidir:

“وَذَكَرْتُ أَنَّ الْأُمُورَ كُلَّهَا بِيَدِ اللَّهِ هُوَ مَدِيرُهَا وَمَقْدَرُهَا وَمُصَدِّرُهَا عَنْ مَشِيئَتِهِ فَقَدْ صَدَقْتُ، إِنَّ الْأُمُورَ بِيَدِ اللَّهِ وَقَدْ حَقَّ عَلَى مَنْ عَرَفَ ذَلِكَ وَوَصَفَهُ الْعَمَلُ بِهِ وَالْإِنْتِهَاءُ إِلَيْهِ. وَاعْلَمْ أَنَا لَسْنَا جَرَرْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا نَفْعًا وَلَا دَفْعًا عَنْهَا ضَرًّا وَلَا نَلْنَا الَّذِي عَرَفْتَهُ بِحَوْلِنَا وَلَا قُوَّتِنَا، وَلَوْ وُكِّلْنَا فِي ذَلِكَ إِلَى أَنْفُسِنَا وَأَهْوَانِنَا، لَصَغُفَتْ قُوَّتُنَا، وَعَجَزَتْ قُدْرَتُنَا فِي طَلَبِ مَا بَلَغَ اللَّهُ بِنَا، وَلَكِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ عَزْمًا لِإِنْفَازِ أَمْرِهِ، وَإِنْجَازِ وَعْدِهِ وَإِتْمَامِ عَهْدِهِ وَتَأْكِيدِ عَقْدِهِ أَحْكَمَ إِبْرَامَهُ وَأَبْرَمَ إِحْكَامَهُ وَنَوَّرَ إِعْلَانَهُ وَثَبَّتَ أَرْكَانَهُ حِينَ أَسَّسَ بِنْيَانَهُ فَلَا يَسْتَطِيعُ الْعِبَادُ تَأْخِيرَ مَا عَجَلَ وَلَا تَعْجِيلَ مَا أَخَّرَ، غَيْرَ أَنَّ الشَّيْطَانَ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ، قَدْ حَذَرَ اللَّهَ طَاعَتَهُ، وَبَيَّنَّ عِدَاوَتَهُ، يَنْزَعُ بَيْنَ وُلَاةِ الْحَقِّ وَأَهْلِ طَاعَتِهِ، لِيُفَرِّقَ جَمْعَهُمْ، وَيَشْتَتَّ شَمْلَهُمْ، وَيُوقِعَ الْعِدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ بَيْنَهُمْ، وَيَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ عِنْدَ حَقَائِقِ الْأُمُورِ، وَمَضَائِقِ الْبَلَايَا، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ: “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ” وَوَصَفَ الَّذِينَ اتَّقَوْا فَقَالَ: “إِذَا مَسَّهِمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ”¹¹⁹

¹¹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

¹¹⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

“İşlerin tamamı onun iradesine bağlı, emri, ayarlaması, takdiri ve yaratmasıyla’ diye söylemen doğrudur. Bütün işler Allah’ın emrindedir; bunu bilen kişinin ona göre amel ve hareket etmesi gerekir. Bil ki! Gücümüze göre kendimize hiçbir yarar sağlamayıp bela da def edemedik. Şayet heva ve heveslerimizle baş başa kalsaydık, Allah’ın bize bildirdiği konularda elbette gücümüz ve takatimiz zayıf kalırdı. Şayet Allah emrini ve vaadini yerine getirmek, sözünü tamamlamak, sözleri kuvvetlendirmek isterse onaylar ve sağlamlaştırır. Bildirisini aydınlatıp yapısını tesis ettiğinde köklerini sağlamlaştırır. Saptırcılığı apaçık olan şeytanın dışında, kullardan hiç birinin Allah’ın ertelediğini erken yapmaya ve erken istediğini geciktirmeye gücü yetmez. Allah Teâla kullarını itaat hakkında uyardı. Düşmanlarını açıkladı. Hakkın savunucuları ve itaat ehlinin arasını ayırır, toplulukların birliğini ve beraberliğini bozar. Onların arasına düşmanlık ve buğz yerleştirir. İşin gerçeği ortaya çıkıp sıkıntı veren durumlarda insanlardan beri olur, Allah azze ve celle kitabında buyurur ki ‘Senden önce hiçbir resul ve nebî göndermedik ki, o bir temennide bulunduğunda şeytan ille de onun arzularına bir şeyler katmaya kalkışsın. Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir. Allah hakkıyla bilmekte, hikmetle yönetmektedir.’ Ve takvalı olan kullarını şöyle vasıflar, ‘Takvâ sahipleri, içlerine şeytandan gelen bir saptırcı fikir doğduğunda, O’nu düşünüp hemen gerçeği görürler.”

Ardından, İsâ bin Musa tarihi hatırlatır ve Ebu Cafer el-Mansur meselenin eskileri de tartışmaya sürüklediğini zikretmektedir:

“فَإِنَّهُ قَدْ سَأَلْتَهُمْ أَبْنَاؤُهُمْ وَنَازَعَتُهُمْ أَهْوَاؤُهُمْ إِلَى مِثْلِ الَّذِي هُمْ بِهِ أُمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَأَثَرُوا الْحَقَّ عَلَى مَا سِوَاهُ، وَعَرَفُوا أَنَّ اللَّهَ لَا غَالِبَ لِقَضَائِهِ، وَلَا مَانِعَ لِعَطَائِهِ، وَلَا يَأْمَنُوا مَعَ ذَلِكَ تَغْيِيرَ النِّعَمِ، وَتَعْجِيلَ النِّقَمِ، فَأَثَرُوا الْأَجَلَ وَقَبِلُوا بِالْعَافِيَةِ وَكَرِهُوا التَّغْيِيرَ وَخَافُوا التَّبْدِيلَ، فَأَظْهَرُوا الْجَمِيلَ، فَتَمَّ اللَّهُ لَهُمْ أُمُورُهُمْ، وَكَفَاهُمْ مَا أَمَّهُمْ، وَمَنَعَ سُلْطَانَهُمْ، وَأَعَزَّ أَنْصَارَهُمْ، وَكَرَّمَ أَعْوَانَهُمْ، وَشَرَّفَ بَنِيَانَهُمْ، فَتَمَّتِ النِّعَمُ وَتَظَاهَرَتِ الْمُنَنُ فَاسْتَوْجِبُوا الشُّكْرَ، فَتَمَّ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارَهُونَ”¹²⁰

¹²⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

“Çocuklarını ellerinden almak istedin, müminlerin emirinin yapmak istediği gibi onların arzularıyla yarıştın. Böylece onlar hakkı her şeye tercih ettiler ve Allah’ın hükmüne galip gelebilecek hiçbir kimsenin olmadığını ve O’nun verdiği de hiçbir kimsenin engel olamayacağını biliyorlardı. Buna rağmen nimetin değişmesinden veya musibetin acele gelmeyeceğinden de emin değillerdi. Onlar ahireti tercih edip esenlik içinde yaşamayı istediler. Hayat düzenlerini değiştirmekten geri durdular ve değişiklikten de korktular. Bunun üzerine onlar lütufta bulundular, Allah da onların işlerini halletti, onları sıkıntıya sokan şeyleri çözdü. Bunun üzerine Allah, onların hâkimiyetini engelledi, taraftarlarını güçlendirip yardımcılarını ikram etti ve onların bedenlerine şeref verdi. Böylece Allah, onlara nimetini tamamladı ve nimetlere mazhar oldular. Onlar için verilen bu nimetlere şükretmeleri üzerlerine bir hak oldu. Onlar istemeseler de Allah muradını tamamladı.”

Ve karşılıklı mesajlar ve Mansur’un arzusu devam ettikçe, İsa bin Musa, gerçekleri, Mansur’un istediği gibi değil, kendi bakış açısına göre teyit etmeye devam eder. Üstelik İsa bin Musa, Mansur’a bu uğurda yaptıklarını, halifeliği ve ona olan yardımını ve desteklerini hatırlatmaktadır:

“ولقد انتهت أمورُ يا أمير المؤمنين لو قعدتُ عنكَ فيها -فضلاً عن ترك معونتك عليها- لقام بك القاعدُ ولطال عليك القصيرُ، ولقد كنتُ واجداً فيها بُغْيَتِي، وأما معها نكثٌ بيعتي، فلزمتُ لك طريقةَ الوفاء، إلى أن أوردتُكَ شريعةَ الرخاء، وما أنا بأيسرٍ من انتقام الله ورفع حلمه”¹²¹

“Ey müminlerin emiri, işler tamamlandı, eğer senin için oturup onlara katkıda bulunmasaydım -yardım etmemenden bahsetmiyorum bile- sana göre oturan ayağa kalkabilir ve kısa olanlar ansızın (istemediğin şeyleri yaparak) uzar. Bu işte amaç ve hedeflerimi elde ediyordum. Bununla birlikte, sana olan biatımı bozmadığımdan emindim. Bu yüzden sana sadakat yolunu takip ettim. Ben sana refahın yolunu getirene kadar, Allah’ın intikamından ve onun gazabından asla ümit kesmedim.”

¹²¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 23. (Hitabi Durum No. 5)

Ve bu şekilde bir dizi mektupta, İsa bin Musa, halifeye birtakım haklar ve gerçekler hatırlatarak etkilemeye çalışır. Bunlardan bazıları hatırlatmak, korkutmak, uyarı yapmak, öğüt vermek veya şefkat dilemek amacıyla yapılmıştır:

“لو سامني غيرك ما سُمِّتني لانتصرْتُك عليه، ولاستشفَعْتُ بك إليه، حتى تُقَرَّ الحُرَمَ مَقَرَّها، وتُنزَلَ الوفاءَ منزلَتَه، ونحن أول دولة يُستَنُّ بعملنا فيها، ويُنظَرُ إلى ما اخترناه منها”¹²²، “قرأتُ كتابَ أمير المؤمنين وتَفَهَّمْتَه، وأنعمْتُ بالنظر إليه كما أمر، ونَحَرْتُه، فوجدتُ أمير المؤمنين إنما يَزيدني لِيُنْفِصَنِي، ويُقَرِّبُنِي لِيُبْعِدَنِي، وما أَجْهَلُ مالي في رضاه من الحظ الجزيل، والأثر الخطير”¹²³.

“Senden başkası bana zarar verseydi, onu mağlup ederdim. Bozulan ahitler düzelene ve vefa hususunda hak yerine gelene kadar, ona karşı senden yardım isterdim. Bu konuda örnek alınacak ve tercihlerine (gipta ile) bakılacak ilk devlet biziz.”

Halife Emîn, Veliahtı ve Horasan valisi olan kardeşi Me'mûn'un nüfuzu ve etkisini azaltmak istemiştir. Emîn, kardeşinden para ve toprak istemekte, bu da babaları Harûn Reşid'in döneminde üzerinde anlaşılanların aksine bir durum arz etmektedir:

“وقد بلغني كتابَ أمير المؤمنين، يسأل التَّجَافِي عن مواضع سَمَّاها مما أثْبَتَهُ الرِّشِيدُ في العقد، وجعلَ أمرَه إليّ، وما أمرٌ رآه أميرُ المؤمنين أحدٌ يجاوزُ أَكْثَرَهُ”¹²⁴

“Müminlerin emirinin mektubu bana ulaştı. Müminlerin emiri Harunürreşid'in anlaşmada isimlerini belirlediği yerden uzaklaştırmak istiyor. Ve işini bana bıraktı ve müminlerin emiri bir şeyi ön gördü mü hiç kimse daha fazlasını yapamaz.”

Me'mûn, Emîn'nin taleplerine ve yönergelerine yanıt verirken, hep bildirimsel kalıbı tercih etmiştir. Bu üslup sayesinde, Me'mûn sakinliğini korudu ve halifeye karşı isyankâr bir tavır takınmamış, ancak babası Râşid'in ortaya koyduğu prensiplere de bağlı kalmıştır. Aynı zamanda, beyani bildirimsel bir kalıpla, genel bağlamı ve imajı

¹²² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 96, İsa bin Musa'dan Ebu Ca'fer El-Mansur'a, Mektup No. 25. (Hitabi Durum No. 5)

¹²³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa'dan Ebu Ca'fer El-Mansur'a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 5)

¹²⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, El-Me'mûn'den Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durumuna No. 7)

yeniden şekillendirmeye çalışarak, Emîn'in hedeflediği bağlamı değiştirmeye ve yerine kabul edebileceği bir perspektif oluşturmaya çalışmıştır.

“وَإِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ عَلِمَ مِنَ الْحَالِ مَا عَلِمْتُ، لَمْ يُطْلَعْ مَا كَتَبَ بِمَسْأَلَتِهِ إِلَيَّ، ثُمَّ أَنَا عَلَى ثِقَةٍ مِنَ الْقَبُولِ
بَعْدَ الْبَيَانِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ”¹²⁵

Me'mûn, karşı görüşleri açıklar ve çürütürken, bir yandan da Emîn'nin istekleriyle yüzleşiyordu. Diğer taraftan Emîn, görüşünü beyan etmeye, argümanını desteklemeye ve Me'mûn'nun savunmalarını çürütmeye koyuldu ve bu iki süreç için bildirimsel kalıp en uygun kalıp olmuştur:

“فَإِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ الرَّشِيدَ، وَإِنْ كَانَ أَفْرَدَكَ بِالطَّرْفِ، وَضَمَّ مَا ضَمَّ إِلَيْكَ مِنَ كُورِ الْجِبَلِ، تَأْيِيدًا لِأَمْرِكَ، وَتَحْصِينًا لَطَرَفِكَ، فَإِنَّ ذَلِكَ لَا يُوْجِبُ لَكَ فَضْلَةَ الْمَالِ عَنْ كِفَايَتِكَ، وَقَدْ كَانَ هَذَا الطَّرْفُ وَخَرَا جُهُ كَافِيَا لِحَدَثِهِ، ثُمَّ تَتَجَاوَزُ بَعْدَ الْكَفَايَةِ إِلَى مَا يَفْضُلُ مِنْ رَدِّهِ، وَقَدْ ضَمَّ لَكَ إِلَى الطَّرْفِ كُورًا مِنْ أَمْهَاتِ كُورِ الْأَمْوَالِ لَا حَاجَةَ لَكَ فِيهَا، فَالْحَقُّ فِيهَا أَنْ تَكُونَ مَرْدُودَةً فِي أَهْلِهَا وَمَوَاضِعِ حَقِّهَا. فَكَتَبْتُ إِلَيْكَ أَسْأَلُكَ رَدَّ تِلْكَ الْكُورِ إِلَى مَا كَانَتْ عَلَيْهِ مِنْ حَالِهَا، لِيَكُونَ فَضُولُ رَدِّهَا مَصْرُوفَةً إِلَى مَوَاضِعِهَا، وَأَنْ تَأْذَنَ لِقَائِي بِالْخَبَرِ يَكُونُ بِحَضْرَتِكَ يُوَدِّى إِلَيْنَا عِلْمَ مَا نَعْنَى بِهِ مِنْ خَبَرِ طَرَفِكَ، فَكَتَبْتُ تَلَطُّ دُونَ ذَلِكَ بِمَا إِنْ تَمَّ أَمْرُكَ عَلَيْهِ صَيَّرْنَا الْحَقَّ إِلَى مَطَالِبَتِكَ”¹²⁶

“Müminlerin emiri sana öncelik verdi. Küri'l-cebel tarafını, seni desteklemek ve durumunu korumak için sana verdi. Şüphesiz bu işler senin ihtiyacın olandan fazla malın sana gelmesini gerektirmez. Bu mülkler ve gelirleri senin işlerine yeter. Yeteri kadardan fazlası da geri döner. Senin ihtiyacın olmadığı halde, sana pek çok paralar verildi. Bunun gereği, o paraların gerektiği yerde ve ehil kişilerde bulunmasıdır. Fazlasının geri verilmesi ve yerine harcanması için bu malların geri dönmesini istediğimi sana yazdım. Ve senin ilgili kişiye, senin yanındayken, bizi ilgilendiren bilgileri bize aktarmasına izin vermeni istiyorum. Ancak sen, bunu kendi istediğin şekilde göstermek için gizliyorsun.”

Tartışma, karşılıklı argümanlar ve cevaplar devam ettikçe, mektuplarda bildirimsel kalıp kullanımı devam etmiştir. Bu süreçte Me'mûn, hiçbir taviz vermeden

¹²⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, El-Me'mun'den Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durum No. 7)

¹²⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 297, Emîn'den El-Me'mun'e, Mektup No. 32. (Hitabi Durum No. 7)

Harunürreşid'in öne sürdüğü vasiyete sıkı bir şekilde bağlı kalmaya çalışmaktadır. O sırada halifenin öfkesini azaltma çabasıdadır. Aynı zamanda, isyankar bir görüntü vermemek için hitap diline dikkat edip arayı düzeltmeye çalışır:

“فقد بلغني كتاب أمير المؤمنين، ولم يكتب فيما جهل فأكشف له عن وجهه؟ ولم يسأل ما لا يوجبه حق فيلزمني الحجة بترك إجابته؟ وإنما يتجاوز المناظران منزلة النصفة ما ضاقت النصفة عن أهلها، فمتى تجاوز متجاوز - وهي موجودة- ولم يكن تجاوزها إلا عن نقضها واحتمال ما في تركها؟”¹²⁷

“Müminlerin Emiri'nin mektubu bana ulaştı ama bilmediğini yazmadı ki açıklayayım. Hak gerektirecek bir şey sormadı ki ben onu cevaplamadığımda sorumlu olayım. Münazara yapan iki kişi tarafsız davranmaya yeri kalmadığında, tarafsız olmaktan vazgeçer. Tarafsızlık ortadan kalktığında veya taraf olmayı terk ettiğinde mi tarafsızlıktan vaz geçmiş olur?”

Ancak, Me'mûn'un dikkatli dil kullanımı, kardeşi Emîn'in üzerinde etki sağlama veya iradesini değiştirme konusunda başarısız olmuştur. Kardeşi Me'mûn'nun, Harunürreşid'in vasiyetlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam etmesi ve isteğine karşı tepki göstermesinden rahatsız oldu. Me'mûn'nun bu tutumu, kardeşinin içindeki öfkeyi tetikledi ve kendisinin nüfuzunu sınırlama veya doğrudan uzaklaştırma arzusunun artmasına neden olmuştur:

“فقد بلغني كتابك عامطا لنعمة الله عليك فيما مكن لك من ظلها، متعرضا لحراق نار لا قبل لك بها، ولحطك عن الطاعة كان أودع، وإن كان قد تقدم مني متقدم فليس بخارج من مواضع نفعتك، إذ كان راجعا على العامة من رعيتك، وأكثر من ذلك ما يمكن لك من منزلة السلامة، ويثبت لك من حال الهدنة”¹²⁸

“Allah'ın size verdiği nimetlerin gölgesinde nimetleri görmezden gelen, gücünüzün yetmeyeceği ateşe sizi maruz bırakacak mektubunuz bana ulaştı. Bu mektubun gelmesi yerine, itaatten uzaklaşman daha iyi olurdu. Sana karşı bir davranışım olduysa bu ancak senin ve halkının menfaatine yöneliktir. Davranışlarım daha çok senin güvende olmanı ve mütareke durumunun devamlılığını sağlayacaktır.”

¹²⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 298, Me'mûn'den Emîn'e, Mektup No. 33. (Hitabi Durum No. 7)

¹²⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 298, Emîn'den El-Me'mûn'e, Mektup No. 34. (Hitabi Durum No. 7)

Emîn, diyalogu sürdürerek, Me'mûn'a açıkça tutumunu belirtmesi için baskı uygulamaya devam etmektedir. Halife'ye itaatkar mı, yoksa ona karşı isyankâr ve asi mi? Bu baskının karşısında Me'mûn, dikkatli bir dil ile isyan durumunu açıkça ifade etmeden, Haruürreşid'in vasiyetlerine sıkı bir şekilde bağlı kalarak, adaleti ve hakkaniyeti hatırlatmakta ve haklar konusunda aşırıya gitmemeye vurgu yapmaktadır. Me'mûn, Emîn'in öfkesini hafifletme ümidiyle, görüşünü ve argümanlarını desteklemeye devam eder:

“أما بعد فإن نظر أمير المؤمنين للعامة نظر من لا يقتصر عنه على إعطاء النّصفة من نفسه حتى يتجاوزها إليهم ببرّه وصلته، وإذ كان ذلك رأيّه في عامّته فأحر بأن يكون على مجاوزة ذلك بصنوه وقسيم نسبه، فقد تعلم يا أمير المؤمنين حالا أنا عليها: من تغور حللت بين لهواتها، وأجناد لا تزال موقنة بنشر غيها، وبنكت آرائها، وقلة الخرج قبلي، والأهل والولد والمال قبل أمير المؤمنين، وما للأهل- وإن كانوا في كفاية من برّ أمير المؤمنين، فكان لهم والدا- بدّ من الإشراف، والنزوع إلى كنفي، وما لي بالمال من القوة والظهير على لمّ الشعث بحضرتي، وقد وجّهت لحمل العيال وحمل ذلك المال، فرأى أمير المؤمنين في إجازة فلان إلى الرّقة في حمل ذلك المال، والأمر بمعونته عليه، غير محرّج له فيه إلى ضيقة تقع بمخالفته، أو حامل له على رأى يكون على غير موافقته”¹²⁹

“Müminlerin emirinin halka bakışı, tarafsız davranmakla sınırlı değil, onlara iyilik yapması ve iletişim kurması gerekmektedir. Onun halkı için görüşü böyleyse bunları yapmaya soyu ve nesebi yönlendirmektedir. Ey müminlerin emiri, benim durumumu biliyorsun, cephelerin boşluklarında, zulmü yayan ve sözlerini bozan askerlerin arasında kaldım, az harcama yaptım. Her zaman müminlerin emiri aile, çocuk ve maldan öncedir. Her ne kadar müminlerin emirinin iyiliği yetse de aile için onları gözetecek bir baba ve benim sorumluluğuma girmeleri gerekir. Dağılmış işleri toplayacak mal ve güce sahip değilim ve arkamda duracak kimsem de yok. Çocukları ve bu malları taşımaya karar verdim. Müminlerin Emiri, falanca kişinin o parayı taşımak üzere Rakka'ya doğru yola çıkmasına izin verdi. Onun desteklenmesi için emir de verdi. Bu durumda bir muhalefetin ortaya çıkması söz konusu değildir ve müminlerin emirinin onaylamadığı bir görüş de değildir.”

Ancak, Emîn'in tutumu değişmemiştir:

¹²⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 299, Me'mun'den Emîn'e, Mektup No. 35. (Hitabi Durum No. 7)

“فقد بلغني كتابك بما ذكرت: مما عليه رأى أمير المؤمنين في عامته، فضلا عما يجب من حقّ لذي حرمة وخليط نفسه، ومحلك بين لهوات تغور، وحاجتك لمحلّك بينها إلى فضلة من المال لتأييد أمرك، والمال الذي سمى لك من مال الله، وتوجيهك من وجهت في حمله وحمل أهلك من قبل أمير المؤمنين. ولعمري ما ينكر أمير المؤمنين رأيا هو عليه مما ذكرت لعامته، وما يوجب عليه من لحوق أقربيه وعامته، وبه إلى ذلك المال الذي ذكرت حاجة في تحصين أمور المسلمين... وليس بخارج من نفعك ما عاد بنفع العامة من رعيّتك”¹³⁰

“Mektubun bana bahsettiğin şeylerle ulaştı: Müminlerin Emiri’nin halk arasında görüşü hakkındadır. Ayrıca mahremiyetler, kendisine yakınların hak ve hukuku, bulunduğu cephe, mal ile desteklemek ve ihtiyaç duyduğun şeyleri karşılamak hakkındadır. Sana verilen mal, Allah’ın malıdır. Malını ve aileni taşımaya görevlendireceğin kişiler, müminlerin emirinin onayından geçmiştir. Yemin olsun ki, müminlerin emiri halkına yönelik verdiği sözlerden, halkına ve yakınlarıyla ilgili verdiği sözden vazgeçmez. Daha önce söylediğin gibi Müslümanların işlerini korumaya yarayacak mallarla ilgili verdiği sözden de vazgeçmez. Sizin menfaatinize uymayan şeyler, halka da yarar sağlamaz.”

Emîn, çatışma ve anlaşmazlığın şiddetini artırarak, kardeşini veliahtlık görevinden uzaklaştırma emrini vermiş ve yerine oğlu Mûsâ’yı atamıştır. Me’mûn, bu karara şu şekilde karşılık vermiştir:

أما بعد فقد انتهى إلى كتاب أمير المؤمنين منكرا لإبائي منزلة تهضمني بها، وأرادني على خلاف ما يعلم من الحق فيها”¹³¹

“Daha sonra ise Müminlerin Emiri’nin mektupları beni rahatsız eden durumu hor görüp reddederek sona erdi. Doğru olarak bilinenin aksine, beni istiyordu.”

Emîn, çatışmanın şiddetini artırmaya devam etti ve Me’mûn’u, güç merkezi olan Horasan vilâyetinden uzaklaştırma isteğiyle, bu mücadeleyi sürdürmüştür. Ancak Emîn bu isteğini Me’mûn’a iletirken, onu yanında olmasını istediğini ve

¹³⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 301, Emîn’den El-Me’mûn’e, Mektup No. 36. (Hitabi Durumuna No. 7)

¹³¹ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 305, Me’mûn’den Emîn’e, Mektup No. 37. (Hitabi Durumuna No. 7)

danışmanlığına ihtiyaç duyduğunu ifade ederek, indirekt bahanelerle arzusunu süslemektedir:

“فإن أمير المؤمنين روى في أمرك، والموضع الذي أنت فيه من ثغرك، وما يؤمل في قربك من المعاونة والمكانفة على ما حمّله الله وقلده من أمور عباده وبلاده، وفكر فيما كان أمير المؤمنين الرشيد أوجب لك من الولاية، وأمر به من إفرادك على ما تصير إليك منها، فرجا أمير المؤمنين أن لا يدخل عليه وكف في دينه، ولا نكت في يمينه، إذ كان إشخاصه إليك فيما يعود على المسلمين نفعه، ويصل إلى عامتهم صلاحه وفضله”¹³²، وبهذا يؤكد أن هذا أدم لحجج المأمون وأكثر نفعاً للثغور والخلافة “وعلم أمير المؤمنين أن مكانك بالقرب منه أسد للثغور، وأصلح للجنود، وأكد للفيء، وأردّ على العامة، من مقامك ببلاد خراسان، منقطعاً عن أهل بيتك، متغيباً عن أمير المؤمنين، وما يحب الاستمتاع به من رأيك وتدبيرك... فإنك أولى من استعان به أمير المؤمنين على أموره، واحتمل عنه النصب فيما فيه صلاح أهل بيته وذمته”¹³³

“Şüphesiz Müminlerin Emiri, senin işinde ve cephedeki durumun hakkında ani bir karar vermedi. Bu durum da Allah’ın müminlerin emirine halkı ve ülkeyi muhafaza etme görevini vermesinden dolayı; sana yakın olmayı, yardım etmeyi ve himaye altına almayı ummasındandır. Müminlerin emiri Reşit’in önceden sana vermiş olduğu hükümler ve bu görevi yalnız sana verdiğini düşün! Müminlerin emiri, seni görevlendirmesi dolayısıyla Müslümanların yararına olacak işler konusunda fitneye düşmeyeceğini, dininden dönmeyeceğini ve yeminini bozmayacağını umuyordu. Ayrıca seni görevlendirmekle halkının refah ve üstünlüğe ulaşmasını umuyordu. Böylece Me’mun’un hareketlerine ve hilafete fayda sağlayacaktı. Müminlerin emiri, Horasan bölgesinde kalman, ailenden uzak olman, müminlerin emirinden uzak olup onun senin görüşlerinden mahrum kalmasındansa ona yakın olmanın sınırları ve askerleri daha da güçlü yapacağını, ganimeti çoğaltacağını, bu durumun halk için iyi bir cevap olacağını biliyordu. Müminlerin Emiri’nin işlerinde ilk yardım istediği kişi sensin. Müminlerin Emiri bir kişinin ailesine ve sorumluluklarına ilişkin zorlukları yüklemişse bu kişi sadece sensin.”

Böylece sözlü tartışma ve çekişme sona ermiştir. Me’mûn, ya geri adım atacak ve boyun eğecek ya da duruşunu sürdürecektir ve aralarında savaş patlak verecekti. Bizim

¹³² Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 305-306, Emîn'den Me'mun'e, Mektup No. 38. (Hitabi Durumuna No. 7)

¹³³ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 305-306, Emîn'den Me'mun'e, Mektup No. 38. (Hitabi Durumuna No. 7)

elimizdeki mektuplar, Me'mûn'un duruşunu sergilemeye ve halifeye olan bağlılığını bildirimsel bir kalıpta ifade etmesiyle sona ermektedir. Ancak Me'mûn, Harunürreşid'in vasiyeti meselesindeki duruşundan geri adım atmayarak, kararlı olduğunu sergilemektedir:

“فقد وصل إلى كتاب أمير المؤمنين، وإنما أنا عامل من عمّاله، وعون من أعوانه، أمر الرشيد صلوات الله عليه بلزوم هذا الثغر ومكايدة من كاید أهله من عدوّ أمير المؤمنين، ولعمري إن مقامي به أردّ على أمير المؤمنين، وأعظم غناء على المسلمين، من الشّخص إلى أمير المؤمنين، وإن كنت مغتبطاً بقربه، مسروراً بمشاهدة نعمة الله عنده”¹³⁴

“Ey anneciğim mektubun bana ulaştı. Allah seni koruyup kollasın ve seni himayesi altına alsın. Onu inceledim, Allah şahit ki, açıkladıklarının tamamı beni üzdü. Ancak hüküm işler ve kaderde gerçekleşir. Yaratılmışlar kaderin elindedir ve kaderi savmaya güçleri yetmez. Dünya dağılmaya ve her canlı ölmeye, zorbalık ve zulüm insanı yıkmaya, tuzak sahibine dönmeye mahkûmdur.”

Ve böylece bildirimsel süreç, Me'mûn'un açık bir talebiyle sona ermiştir. Bu talep ile Me'mûn, Emîn'e istediğini istediğini gerçekleştirme yetkisi vermektedir.

Me'mûn, onu büyüten ve bir anlamda annesi gibi olan Zübeyde'nin mektubuna yanıt vermiştir. Zübeyde, Me'mûn'u büyüten kişi olmasına rağmen, öz oğlu Emîn'i desteklemeyi tercih etmiştir. Me'mûn gerçekleri doğrudan; suçlama, azarlama, tehdit veya korkutma olmaksızın ifade etme yolunu seçmiştir. Ona olan öfkesine rağmen, Me'mûn, onu affedeceğini açıklasa da gerçekleri öncelemeye ve durumu dürüst bir şekilde raporlamaya karar vermiştir:

وصلتُ رقتك يا أمّاه -حاطك الله وتولاه بالرعاية- ووقفْتُ عليها وساءني -شهد الله- جميع ما أوضحتَ فيها، “ لكنّ الأقدار نافذة، والأحكام جارية، والأمور متصرّفة، والمخلوقون في قبضتها لا يقدرّون على دفاعها، والدنيا كلّها إلى شتات وكل حي إلى ممات، والغدر والبغي حتف الإنسان، والمكر راجع إلى صاحبه”¹³⁵

¹³⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 306-307, Me'mun'den Emîn'e, Mektup No. 39. (Hitabi Durumuna No. 7)

¹³⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 315, Me'mun'dan Zübeyde'ye, Mektup No. 42. (Hitabi Durum No. 8)

“Ey anneciğim mektubun bana ulaştı. Allah seni koruyup kollasın ve seni himayesi altına alsın. Onu inceledim, Allah şahit ki, açıkladıklarının tamamı beni üzdü. Ancak hüküm işler ve kaderde gerçekleşir. Yaratılmışlar kaderin elindedir ve kaderi savmaya güçleri yetmez. Dünya dağılmaya ve her canlı ölmeye, zorbalık ve zulüm insanı yıkmaya, tuzak sahibine dönmeye mahkûmdur.”

Me'mûn, Zübeyde'nin işlediklerine işaret etmek istemiş -ifadelerinde dikkatli olmasına rağmen- ardından, ona bir zarar gelmeyeceğini ve hak ettiği iyiliği vereceğini belirtmiştir:

“وَأَنَا بَعْدَ ذَلِكَ عَلَى أَكْثَرِ مِمَّا تَخْتَارِينَ”¹³⁶.

“Ve ben bundan sonra, sizin seçtiğinizden daha fazlayım.”

Yine Me'mûn, bir mahkumun sunmuş olduğu rapora yanıt vermek istemiştir. Mahkum bu raporda, kendi davasının dikkate alınmadığını ve halifenin onu unutup davasını ihmal ettiğini ifade etmekteydi. Me'mûn, onu unutmadığını ve mahkûmun yaşadığı duruma müstahak olduğunu belirtti. Me'mûn mahkûmun hapiste kalması gerektiğini, sabır ve tövbe etmesi dışında yapabileceği bir şeyin olmadığını vurgulamadan önce; gerçekleri mahkûmun perspektifinden değil, kendi perspektifinden sunmaktadır:

“رَكُوبُكَ مَطِيَّةُ الْجَهْلِ، صَيِّرُكَ أَهْلًا لِلْقَتْلِ، وَبَغِيكَ عَلَى وَعَلَى نَفْسِكَ، نَقْلُكَ عَنْ سَعَةِ الدُّنْيَا إِلَى قَبْرِ مَنْ قُبُورِ الْأَحْيَاءِ، وَمَنْ جَهْلُ الشُّكْرِ عَلَى الْمُنَنِ، قَلَّ صَبْرُهُ عَلَى الْمُحَنِ”¹³⁷.

“Cehalet yolculuğuna çıkman, seni savaşa ehil kıldı. Bana ve kendine olan isyanın, seni dünyanın genişliğinden alıp dirilerin kabrinden bir kabre taşıdı ve nimetlere şükrü azaltıp zorluklara karşı sabrı azalttı.”

¹³⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 315, Me'mun'dan Zübeyde'ye, Mektup No. 42. (Hitabi Durum No. 8)

¹³⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Me'mun'dan Mahkûma, Mektup No. 44. (Hitabi Durum No. 9)

Me'mûn'un Théophile'a verdiği bildirimsel yanıtta ise Me'mûn anlamaya varmayı istemekle birlikte, kendi tarafından gerçekleri teyit etmeyi de ihmal etmemiştir:

“أما بعد فقد بلغني كتابك فيما سألت من الهدنة، ودعوت إليه من المودعة، وخلطت فيه من اللين والشدّة، مما استعظفت به من سراح المتاجر، واتّصال المرافق، وفكّ الأسارى، ورفع القتل والقتال”¹³⁸.

“Bundan sonrasına gelince, mütareke istediğiniz, uzlaşmaya davet ettiğiniz yumuşak sert karışık; tacirlerin affedilerek salınması, refakatçilerle temasa geçilmesi, esirlerin salınması, öldürme ve kavganın sona erdirilmesini talep ettiğiniz mektubunuz bana ulaştı.”

- Dördüncü olarak: Bildirimsel kalıbın içine başka bir konuşma eylemi kalıbı dahil etmek:

Bildirimsel kalıbın kullanımı, dereceleri farklı olsa da içeriğe göre değişen başka bir konuşma eylemi kalıbını dahil etme çabalarını içeriyordu. Bu, yönlendirici bir talep, korku veya öfke ifade eden bir eylem, bir taahhüt veya tehdit içerebilir ya da resmi olarak yürürlüğe girmesi beklenen bir ifade ve karar içerebilir.

Ebu Müslim'in İbn Hübeyre'yi öldürme arzusunu ve halifeden onun öldürülmesini emretmesini talep etmesini ifade ettiği mektupta, bunu yönlendirici bir kalıpla ifade etmesini bekleriz. Ancak Ebu Müslim, bunu bildirimsel kalıpla ifade etmiştir:

لا يصلح طريق فيه ابن هبيرة”¹³⁹

“İbn Hubeyre'nin gitti yol yol değildir. Ben insanlardan koparıldım ve kendime güvenmiyorum.”

¹³⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 448, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 46. (Hitabi Durum No. 10)

¹³⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu'l-Abbasa, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

Veya Mansur'un, halifenin tekrarlanan isteğine ragmen, ısrarla reddini teyit etmeyi içermesi:

“هذا فساد الملك”¹⁴⁰.

“Bu, toplumun fesada uğramasıdır.”

Yine, Ebu Müslim'in kendisi için duyduğu korku durumunu ve sadece birkaç askerle hacca çıkarsa kendisini güvende hissetmediğini dile getirdiği mektupta farklı bir kalıp içermesi:

“إني قد وترتُ الناس، ولستُ آمن على نفسي”¹⁴¹

“Ben insanlardan koparıldım ve kendime güvenmiyorum.”

Bu mektup, korku ve endişesini ifade ettiği bir kalıp içerir. Aynı zamanda, halifeden talebinin göz önünde bulundurmasını ve kendisiyle birlikte çıkacak asker sayısının artırılmasını rica ettiği yönlendirici bir kalıp içermektedir. Ayrıca, Ebu Müslim ikinci halife ile olan ilişkisini bir mektupta bahsetmektedir. Ebu Müslim açıkça ifade etmeden, ikinci halife ile olan ilişkisinin birinci halife ile olan ilişkisi gibi olmayacağını, önceki halifeye olan bakış açısının değiştiğini, bildirimsel bir kalıpla ifade etmektedir:

“قمعني بالفتنة، واستجهلني بالقرآن”¹⁴²

Üstelik, şu anda bir tövbe sürecinde olduğunu ve Allah'ın affını kazanmak için çabaladığını ifade etmektedir:

¹⁴⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 14, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 5. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁴¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 8. (Hitabi Durum No. 2)

¹⁴² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

“ثم إن الله بمنه وكرمه أتاح لي الحسنة، وتداركني بالرحمة، واستنقذني بالتوبة، فإن يغفر فقديما عرف بذلك، وإن يعاقب فيما قدمت يداي، وما الله بظلام للعبيد”¹⁴³

“Sonra Allah keremiyle ve ihsanıyla doğru yolu gösterdi, rahmetiyle yetiştirdi ve tövbeyle beni kurtardı. Eğer beni affederse ezelden beri af ile tanınmıştır; şayet beni yapıklarımdan dolayı cezalandırırsa, Allah kullarına zulmeden değildir.”

Yine bir mektupta Mansur Ebu Müslim’i isyan edenlerden, devrilenlerden veya devleti bozguna uğratanlardan olmamaya teşvik eder. Ancak bunu yaparken, herhangi bir talep içeren yönlendirici bir kalıp kullanmamıştır:

“وليس صفتك صفة أولئك الوزراء الغششة ملوكهم الذين يتمنون اضطراب حبل الدولة لكثرة جرائمهم”¹⁴⁴.

Ve Muhammed en-Nefsüzzekiyye, Mansur’un kendini görevden tecrit etmesini ve kendisine biat etmesini talep ettiği bir mektupta, talebini bildirimsel bir kalıpla ifade etmiştir.

“فقد علمت ما يلزمك في ذلك، وأنا أولى بالأمر منك، وأوفى بالعهد منك، وأنت أحرى بقبول الأمان مني”¹⁴⁵

Mansur, En-Nefsüzzekiyye’ye verdiği yanıtta, tüm argümanlarını reddettiğini ve derhal biat etmesi ve af dilemesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yine, Îsâ bin Musa, Mansur’un onu Mehdi’nin lehine tahttan indirme isteğini reddederken, talebini ve tehdidini, bildirimsel bir kalıpla ifade etmiştir. Mansur’a, bu talebin ilk halife Ebû’l-Abbâs’ın emrinden dönmek olduğunu belirtmiştir. Îsâ bin Musa, Mansur’a, bu isteğin gerçekleşmesi durumunda, ona sonu hayır olmayan sonuçlar ve Allah’ın gazabını getireceğini belirtmiştir:

¹⁴³ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasani’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁴⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁴⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed en-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“ومن كابر الله صرعه، ومن نازعه قمعه، ومن ماكره عن شيء خدعه”¹⁴⁶

Bu tarz içerlemeler, İsa bin Musa’nın mektuplarında birkaç yerde tekrarlanmaktadır, örneğin:

“ولقد انتهت أمور يا أمير المؤمنين لو قعدت عنك فيها -فضلا عن ترك معونتك عليها- لقام بك القاعد ولطال عليك القبر، ولقد كنت واجدا فيها بغيتي، وأما معها نكت بيعتي”¹⁴⁷، “وما يعلم العالي متى هبطاته ... وإن سار في ريح الغرور مسلما”¹⁴⁸

“Her ne kadar kibir rüzgârlarında salim şekilde yürüse de yüksekte olanın ne zaman düşeceğini bilmez. Duyduğun değil, gördüğün cevap olacaktır.”

İsa bin Musa’nın tüm mektupları, Mansur’un isteğinden, kararından ve niyetinden vazgeçmesi için çeşitli çabalar içermektedir.

Aynı şekilde Harunürreşid, savaş ilanını, resmi bildirimsel bir kalıpla; öfkesini ve aynı zamanda Nikiforos’a yönelik tehdit ve uyarılarını ise düz bildirimsel bir kalıpla ifade etmiştir:

“والجواب ما تراه دون ما تسمعه”¹⁴⁹.

“Duyduğun değil, gördüğün cevap olacaktır.”

Ayrıca, Me’mûn’un isteğini ve talebini içeren bir örnek de verilebilir. Emîn, Harunürreşid’in açık bir beyanla Me’mûn’a tahsis ettiği toprak ve malların alınmasına dair bir karar verirmiştir. Buna karşılık olarak Me’mûn bu kararın geri alınmasını talep etmiştir:

¹⁴⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁴⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 23. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁴⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95-96, İsa bin Musa’dan Ebu Ca’fer El-Mansur’a, Mektup No. 24. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁴⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Harunürreşid’dan Nicephorus’a, Mektup No. 30. (Hitabi Durum No. 6)

“فقد وصل إلى كتاب أمير المؤمنين، وإنما أنا عامل من عمّاله، وعون من أعوانه، أمر الرشيد صلوات الله عليه بلزوم هذا الثغر ومكايدة من كايده أهله من عدوّ أمير المؤمنين، ولعمري إن مقامي به أردّ على أمير المؤمنين، وأعظم غناء على المسلمين، من الشّخص إلى أمير المؤمنين، وإن كنت مغتبطاً بقربه، مسروراً بمشاهدة نعمة الله عنده”¹⁵⁰

Me'mûn'un Emîn'e yazdığı mektuplar, Emîn'in kararını reddetmenin, güçlü ve yoğun bir talebi olarak kabul edilebilir. Ancak; Me'mûn tüm bu talepler için yönlendirici, beyânî veya taahhütlü kalıpların yerine, bildirimsel kalıbı tercih ederek, bahsi geçen argümanlarını ve delillerini öne sürmüştür.

Keza Zübeyde de af talebini bildirimsel bir çerçevede sunmuştur:

“كلّ ذنب يا أمير المؤمنين -وإن عظم- صغير في جنب عفوك، وكل زلل -وإن جلّ- حقير عند صفحك، وذلك الذي عوّدك الله، فأطال مدّتك، وتمّم نعمتك، وأدام بك الخير، ورفع بك الشرّ”¹⁵¹

“Ey Müminlerin Emiri, günah, affının yanında, büyük olsa da küçüktür. Her hata büyük olsa da senin affının yanında küçüktür. Seni affa alıştıran Allah'tır. Ömrünü uzatan, nimetlerini tamamlayan, seni hayır yoluna devam ettiren ve senin aracılığınla şerri kaldıran Allah'tır.”

Benzer şekilde, Me'mûn, Zübeyde'nin Emîn'e destek vermesi ve onu açıkça tercih etmesinden memnuniyetsizliğini ifade etmiştir:

“وكل حيّ إلى ممات، والغدر والبغي حتف الإنسان، والمكر راجع إلى صاحبه”¹⁵²

Ardından, Me'mûn Zübeyde'ye onu affettiğini, ona ait olan her şeyi geri vereceğini ve ona en iyi şekilde davranacağını belirtmiştir.

¹⁵⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 306-307, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 39. (Hitabi Durum No. 7)

¹⁵¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 314-315, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 41. (Hitabi Durum No. 8)

¹⁵² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 315, Me'mun'den Zübeyde'ye, Mektup No. 42. (Hitabi Durum No. 8)

Keza, bir mahkumun Me'mûn'a yazdığı mektupta; mahkum, açık bir şekilde beyan etmediği bir talepte bulunmuştur. Bu talepte mahkum, affedilmeyi ve serbest bırakılmayı talep etmiştir:

“أَغْفَلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمْرِي، وَتَنَاسَيْتَ ذِكْرِي، وَلَمْ تَتَأَمَّلْ حُجَّتِي وَعَذْرِي”¹⁵³.

“Ey Müminlerin emiri, benim işlerimi ihmal ettin, beni unuttun, delillerimi ve mazeretimi dikkate almadın.”

2.3.3 Söylemde Yönlendirici Kalıbın Analizi (Yönlendirici Eylemler - *Directive*):

Searle'e göre, söylemde ifade edilen yönlendirici kalıp, konuşmacının isteğini ve niyetini ifade eder,¹⁵⁴ dinleyiciyi belirli bir eyleme yönlendirmeyi amaçlar. Bu eylem bir duruş, bir görüş veya bir davranış vb. olabilir. Bu, doğal olarak farklı şekil veya derecelerde olabilir; genelde bir talebi içerir, yani dilek olarak başlayabilir ve kaçınılmaz bir talep olan kesin bir istekle sona erebilir.

Ayrıca, güç ve siyasi çatışmalar söz konusu olduğunda, dikkatli olmamız gerekir. Özellikle de bir konuşmacının, örneğin bir halifenin, yüksek bir otoritesi olduğu durumlarda. Ayrıca, talep ve yönlendirme seviyelerinin çeşitliliğini keşfetmeye çalışacak, bunu etki etme ve ikna çabalarında kullanma girişiminde bulunacağız.

2.3.3.1 Yönlendirme Seviyeleri:

Öncelikle talep seviyelerini araştırmaya başlayalım. İlk seviye, kesin bir talep içeren emir veya yasakla ilgilidir. Bu durum, siyasi anlaşmazlıklar, düşmanlık veya savaşta pratik bir davranışa neden olabilir. Diğer seviye ise teşvik, cesaretlendirme veya rica içeren taleplerle ilgilidir. Bu da üst düzey veya alt düzeyden kaynaklanabilir. Takiben, başka seviyelerin incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekip gerekmediğini test edeceğiz.

¹⁵³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Mahkûmdan Me'mun'a, Mektup No. 43. (Hitabi Durum No. 9)

¹⁵⁷ Searle; *Zihin, Dil ve Toplum*, 183.

❖ Kaçınılmaz Kesin Talep:

Mesajlar tamamıyla siyasi çatışmalar ve anlaşmazlıklar etrafında dönmüş olsa da bu kesin talebin yönlendirici modelde kullanılması sınırlıydı. Bu kesin talebin, reddedilemez niteliği nedeniyle detaylara girmekten kaçınılması, özellikle çatışma ve tartışma içeren ikna süreçlerinde net bir şekilde görülebilir bir durumdur. Bu kaçınılmaz emir ve talepler, tepkilerin ve cevapların netleşmesine yol açar ki bu cevaplar, tarafları tatmin edemekte başarısız kalırsa sonuçlar hızla ve açık bir biçimde; ret, rekabet, düşmanlık veya savaş ilanına varacaktır. Yönlendirici kalıbın bu türünün değerlendirilmesini, altı temel durumda özetlenebilir:

Halife Ebu'l-Abbas ve veliahtı Mansur arasında geçen hitap durumunda, Ebu Müslim'in, Emevî Devleti'nin son valisi olan İbn Hübeyre'yi öldürme isteği üzerine odaklanan hitabi durumda; taraflar arasında savaşlar yaşandıktan sonra bir antlaşma yapılmıştı. Ancak, Ebu Müslim'in onu öldürme isteği devam etti ve Ebu'l-Abbas bu isteği kabul etti, İbn Hübeyre'nin öldürülmesini istedi. Mesajlar, bu hitabi durumda, Mansur'un bu karara karşı direnme çabasını ve Halife'ye böyle bir eylemi gerçekleştirmemesi için nasihat etme çabasını göstermektedir. Mansur, bir mesajda önce şunları söyledi: 'Bu eylemi gerçekleştirmeyeceğim.' Bunu, biatin ve antlaşmanın mevcudiyetini ve Ebu Müslim'in görüşünü kabul etmeyeceğini belirterek gerekçelendirdi. Ancak, Halife ikna olmadı ve direncini sürdürdü. Talep ve baskının devam etmesiyle, Halife talebi doğrulamaya ve Mansur'un öne sürdüğü gerekçeleri reddetmeye başladı. Bu defa sebep, Ebu Müslim'in görüşü değil, ihaneti ve Ehl-i Beyt'e karşı düşmanlığıydı. Talebin devam etmesi ve direncin devam etmesiyle, Halife talebin vurgusunu artırdı.

“والله لتقتلنه”

“Allah'a yemin olsun ki, onu öldüreceksin!”

Bu amacı gerçekleştirmek için başka birini gönderme gereği duysa dahi, bu, dolaylı bir öfke belirtisi taşıyan kararlı bir şekilde, talep seviyesinin zirvesine ulaşılacağını ifade etmektedir:

Bu noktada talep açıkça, reddedilemez bir zirveye ulaştığı için, bu durumu ihlal etmek, en üst düzey otoritenin veliahtına karşı kesin bir duruş sergilemesini ifade eder. Bu, diyalogun basit bir konuşmadan başlayarak, kesin bir redde dönüştüğü bu ciddi aşamada, önemli bir seviyedir.

Uzun süren diyalogda Halife Mansur ile Veliahtı Îsâ bin Musa arasında, Mansur’un Îsâ bin Musa’dan, velayetinden feragat etmesini istemesi üzerine, diyalog daha da uzadı. Bu minvalde, Mansur, kararlılığından sapmadan, kesin bir yönlendirici ifade kullanmaktan kaçındı. Ancak, Mansur’un, kendisine danışmadan bir kişiyi öldürdükten sonra, ona sert bir şekilde hitap etme ve eleştiri yapma fırsatı geldiğinde, Mansur tarafından kesin emirler içeren bir mektup gönderildi.

“فَأَمْسَكَ عَنْ وَلَاكِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أَمْرَهُ مِنْ عَرَبِيٍّ وَأَعْجَمِيٍّ، وَأَحْمَرَ وَأَسْوَدَ، وَلَا تَسْتَبْدِنَ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بِإِمْضَاءِ عَقُوبَةٍ فِي أَحَدٍ قَبْلَهُ تَبَاعَةً”¹⁵⁶

“Elini çek! Müminlerin Emiri, sana Arap, acem, kırmızı, siyah her kim varsa onların sorumluluğunu verdi.”

Mansur’un oğluna velayetin aktarılma isteğinin, ona gönderdiği mektuplardaki ısrarıyla açıkça anlaşılmasına rağmen, velayetin transferi konusundaki bu durumda zorunlu emirlerin kullanılmadığını görüyoruz. Ancak, Mansur, Îsâ bin Musa’nın veliaht olmasına rağmen, tam yetki ve yönetimi elinde bulundurduğu bölgede, velayetin transferi konusunda zorunlu yönlendirici bir tarzı kullanmaya karar vermiştir. Bu, Mansur’un bu konuyu başlangıçta açıklamamak üzere bir niyeti olduğunu, ancak ikinci aşamada bunu açıklığa kavuşturmayı ve bunun için tehdit seviyesine ulaştığını gösteriyor. Bu, “havuç ve sopa” yönteminin dolaylı bir şekilde uygulandığı bir durumu temsil etmektedir. Mansur, Îsâ bin Musa’nın kendi isteğiyle çekilmesini istemekte ısrar ettiği için, bu durumda kesin bir emir kullanmak istemiyor;

¹⁵⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 14, Ebu'l-Abbâs’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 6. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁵⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 96, Ebu Cafer el-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 28. (Hitabi Durum No. 5)

böylece diyalogun hızla sona ermesini ve güç veya savaşa başvurmayı önlemek istiyor. İkinci durum ise Halife için veliahtına baskı ve doğrudan tehdit uygulama fırsatıdır. Ancak bu, velayet meselesi dışındaki bir konuda yapıldığı için meşruiyeti sorgulanabilir ve itiraz edilebilir hale gelmektedir.

Roma Kraliçesi'nin ölümünden sonra, Nicephorus'un Roma kralı olması ve hitabetini değiştirme çabası ile Hârûnürreşîd'e bağlılık gösterme çabaları sırasında, Nicephorus açık ve kesin bir talepte bulunmuştur:

“فإذا قرأت كتابي فاردّد ما حصل قبلك من أموالها، وافند نفسك بما تقع به المصادرة لك”¹⁵⁷

“Mektubumu okuduğunda, senin tarafından tahsil edilen malı iade et ve kendini kurtar!”

Kesin ve kaçınılmaz olan bu tarzın vurgulandığı şey, sadece önceki anlaşmalara karşı gelmenin değil, aynı zamanda beraberinde gelen tehdit ve kınama ile kesin bir bakış açısını doğrulamaktadır.

“وإلا فالسيف بيني وبينك”¹⁵⁸

“Yoksa seninle benim arama kılıç girecek.”

Harûrreşîd'in bu net talebe verdiği yanıt, onun talebin farkında olduğunu göstermektedir:

“الجواب ما تراه دون ما تسمعه”.

Tutuklu da talebinde, Me'mun tarafından meselesinin ihmal edildiğini ve unutulduğunu ima eder, ancak Me'mun, bir ihmal ve unutkanlığa maruz kalmadığını kesin bir şekilde ifade etmek için net bir cevap vermiştir:

¹⁵⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşîd'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

¹⁵⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşîd'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

“فاصبر على عواقب هفواتك وموبقات زلاتك على قدر صبرك على كثير جنایاتك، فإن حصل في نفسك كف عن معصيتي وعزم على طاعتي وندم على مخالفتي فلن تعد مع ذلك جميلا من نيتي”¹⁵⁹

“O halde, işlediğin birçok suça sabrettiğin kadar, hatalarının sonuçlarına ve kötülüklerine de sabret. İçinden bana isyan etmekten geri durmak, itaat etmek, muhalefet ettiklerine pişmanlık duymak geçerse benden güzel niyetten başka bir şey görmezsin.”

Burada Halife, mahkûmun hapisshanede kaldığını ve herhangi bir ihmal veya unutkanlık olmadığını doğruluyor. Onun yapması gereken şey, Halife’ye, derin pişmanlığını ve tövbesini kanıtlamak için çaba göstermektir. Ancak böyle olursa Halife, durumunu gözden geçirebilecektir.

Me’mun’un, Roma Kralı Theophilus’un barış ve anlaşma isteğine verdiği yanıtta, Theophilus anlaşma yapma niyetini ifade etmiş ancak Me’mun ile anlaşmazlığını dile getirmiş ve Me’mun’a karşı bir tehdit savurmuştur. Eğer Me’mun reddederse savaşa girişebileceğini ima etmiştir. Tehdidin yanında, Halife’nin prestijini azaltabilecek bir tehdidin olması ve Halife’nin anlaşma yapma isteği arasında bir denge bulunması, Halife’yi farklı iletişim yöntemlerine ve konuşma tarzlarına başvurmaya yönlendirmiştir. Halife, Theophilus’un yumuşaklığı ile sertliği karıştırdığını belirtmiş ve Theophilus’un geri çekildiği bir tehdidi ileri sürmüştür. Ancak, Theophilus’un tehdit tarzını değiştirmesiyle kan dökme niyetini geri çekmiştir. Bu karmaşık durumda, anlaşma yapma arzusu ile tehdit ve korkutma ihtiyacı arasındaki çatışma nedeniyle, Me’mun, tehdit ve kararlılık içeren kaçınılmaz bir talepte bulunmuştur. Bu talep, bir savaş durumunda fidye ödemesini içeriyor, ancak aynı zamanda bu talep, Theophilus’un öğüdü ve tavsiyesini reddetmesi durumunda, askeri gücü göstermeye yönelik bir tehdidi içeriyordu.

¹⁵⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 442, Me’mun’dan Mahkûm’a, Mektup No. 44. (Hitabi Durum No. 9)

“غير أنني رأيتُ أن أتقدم إليك بالموعدة التي يثبت الله بها عليك الحجة... فإن أبيتَ ففدية توجب ذمة وتثبت نظرة”¹⁶⁰.

“Ancak ben size, Allah’ın aleyhinize delil göstereceği bir öğüt sunmayı düşündüm... Eğer reddedersen fidiye gerekir. Ve hüküm vermeyi kuvvetlendirir.”

❖ Rica veya teşvik içeren talep:

Yönlendirici kalıbın bu türü değerlendirildiğinde, kaçınılmaz kesin talep içeren türden daha geniş bir şekilde kullanıldığı görülebilir ve on iki farklı münasebette kullanılmıştır:

Halife Ebü’l-Abbâs’ın, Ebu Müslim’den beraberinde getireceği asker sayısını belirtmesini istediği talepte, sıradan bir taleple başladı, bu talep, teşvik veya ısrar taşımayabilir.

“أقدم في خمسمائة من الجند”

“Beş yüz askerle geldi.”

Ebu Müslim, daha fazlasını istediğini anlaması için gerekçeler sunmaya çalıştı. Karşıtlar ve takipçilerin çok sayıda olduğunu ve kendi güvenliğinden endişe duyduğunu belirtti. Halife, sayıyı artırdı, ancak talebin derecesini yükselterek, cevap vermeye, başka gerekçeler sunmamaya yönelik bir teşvik ve ısrar ekledi.

“أقبل في ألف”¹⁶¹

“Bin askerle geldi.”

Bu ısrar, Halife’nin sadece emretmekle yetinmeyeceğini, aksine kabul ve yanıt verme konusundaki ısrarını açıkça ifade etti.

¹⁶⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 448, Theophilus’dan Me’mun’a, Mektup No. 46. (Hitabi Durum No. 10)

¹⁶¹ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 18, Ebu’l-Abbâs’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 9. (Hitabi Durum No. 2)

“فإنما أنت في سلطان أهلِكَ ودولتِكَ، وطريق مكة لا يحتمل العسكر”

“Sen, ailenin, devletinin ve Mekke yolunun Sultanısın, hiçbir askeri güç buna karşı koyamaz.”

Hac mevsiminde Ebu Müslim’in halk arasındaki nüfuzunun artmasından duyulan endişe ile ilgili hitap durumunda, Ebu’l-Abbas, Mansur’a bir talep göndermiştir:

“اكتب إلى تستأذني في الحج”¹⁶²

“Hac yapmaya izin istemek için bana yaz.”

Bunun sıradan bir talep olmadığını ifade etmek amacıyla, Halife, Mansur’a, Ebu Müslim’in hac yapma isteği ve haccın yönetimini üstlenme niyeti hakkında bir açıklama yaptı. Aynı zamanda, Mansur’un Ebu Müslim’e liderlik etmek istediğini belirtti, ancak bu kararın Halife tarafından açıkça verilmeden önce ortaya çıkması gerektiğini vurguladı. Bu açıklama ve gerekçe, Halife’nin Mansur’u teşvik etme ve bu talebe daha fazla ilgi gösterme arzusunu yansıtmaktadır. Ancak tehdit veya kaçınılmaz bir karar seviyesine ulaşmamaktadır.

Mansur, halifeliği devraldığında, Ebu Müslim’in nüfuzunu ve otoritesini azaltma çabası içindeydi. Ancak bu hedefe ulaşmak istediği halde Ebu Müslim’i öfkelenmemek, savaş ilan etmemek veya isyana yol açmamak için bir çözüm bulmak istiyordu. Bu nedenle, Ebu Müslim’i Horasan yerine Mısır ve Şam’a yönlendirme kararı aldı. Bu şekilde, hem bir kararın hem de bir ifade tarzının benimsendiği bir stratejiydi. Mansur’un gerçek isteğini gizleme ve Ebu Müslim’i ikna etme çabalarını yansıtan bu tarz, açıklama ve kararın etkisini hafifletmeye yönelik bir yaklaşım içeriyordu.

“فوجّه إلى مصر من أحببت وأقم بالشام فتكون بقرب أمير المؤمنين، فإن أحب لقاءك أتيتك من قريب”¹⁶³

¹⁶² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu’l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

¹⁶³ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasanî’ye, Mektup No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

”Sevdiklerini Mısır'a yönlendir. Şam'a yerleş. Eğer seninle buluşmayı isterse yakın zamanda gelirsın.”

Burada, sevgi, güven ve yakınlık derecesinde bir hoşgörü talep ediyor ve aynı zamanda, kaçınılmaz olan ayrılık isteğine işaret eden bir teşvik ve cesaret sunuyor.

Ebu Müslim, ilk halifenin görüşüne yönelik değişimini ve ilk halife ile geçmişteki eylemlerinden duyduğu masumiyet ile ilgili de bir mektup göndermiştir. bu durum halife ile olan ilişkisinin değiştiğini ve bundan sonraki ilişkisinin öncekilerden farklı olacağını belirtmektedir. Mansur, halife ve en üst düzey otorite olarak, talep dili yerine, teşvik ve cesaret dilini kullanmayı tercih etti.

“لا تحمل عليّ إصر غيري، ولا تلحق ما جناه سواي بي”

“Başkalarının yaptığı hataları bana yükleme. Başkalarının yaptığı şeylerin sonucunda ortaya çıkanlardan beni sorumlu tutma.!

En yüksek otorite sahibi olmasına rağmen, Mansur, resmi güç ve kararlar dilinden farklı bir dil kullanmayı tercih etti.

“إن أردت أن أخصّ إليك وألحق بخراسان فعلت”.

“Senin yanına gelmemi ve Hoarasan’a da gitmemi istersen yaparım”

Aynı zamanda, Mansur’un Ebu Müslim ile olan diyalogunda, şüphe ve endişe devam ettiğinde, Ebu Müslim tarihinden örnekler vererek prensler ve vezirler arasındaki anlaşmazlıkları açıkladı. Mansur, halife ve en yüksek otoriteye sahip olmasına rağmen, Ebu Müslim’i sakinleştirmek ve endişelerini azaltmak istedi. Bu nedenle, Ebu Müslim’e karşı sorular içeren bir talepte bulunarak bu amaç doğrultusunda çaba gösterdi.

“Kendini onlarla niçin eşit gördün?”

Mansur, talebini net bir şekilde ifade etmeden önce, içsel bir rapor içeren bir talep sunmaya gayret göstermiştir. Bu talebini desteklemek için Allah’a dua eder, kendisinin diğerleri gibi olmadığını ve olmaması gerektiğini ima etmiştir.

“وَأَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَحُولَ بَيْنَ الشَّيْطَانِ وَنَزْغَاتِهِ وَبَيْنَكَ”.

“Allah’tan, şeytanın vesveseleriyle aranızı ayırmasını istiyorum.”

Halife Ebu Cafer Mansur, isyanını ilan eden Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye ve taraftarlarına karşı, itaat yemini etmeleri durumunda affedilecekleri bir antlaşma teklifinde bulunmuştur. Bu talep, tehdit ve korkutma unsurlarını hafifleten bir teşvik ve cesaret diliyle sunulmuştur:

“فَإِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَتَوَقَّعَ لِنَفْسِكَ فَوْجَهُ إِلَى مَنْ أَحَبَبْتَ أَنْ يَأْخُذَ لَكَ مِنَ الْأَمَانِ وَالْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ مَنْ تَتَّقُ بِهِ”¹⁶⁵

“Sana güvenmemi istiyorsan bana, sevdiğiniz ve güvendiğiniz birinden teminat ve söz alacak bir kişi gönderin.”

Ancak, diyalog ve tartışma dili şiddetlendiğinde ve Muhammed En-Nefsüzzekiyye, Mansur’un sunduğu talebi reddettiğinde, Mansur’a açık bir şekilde bir sorgu içeren bir talepte bulundu.

“وَكَيْفَ وَرَثَتُمْ وَلَايَتَهُ وَوَلَدَهُ أَحْيَاءَ”¹⁶⁶

¹⁶⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁶⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁶⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’den Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“Çocukları hayattayken, onun vilayetine nasıl varis oldunuz?”

Mansur ona yanıt olarak, Soyunun yüceliğini, şerefini ve halifelik hakkını vurgulama arzusuyla, aynı zamanda halifenin antlaşmasını çürütmek amacıyla, bu talebe karşı ret cevabını içeren bir inkâr sorusuyla karşılık verdi:

“فأما أمانك الذي عرضت عليّ فأَيّ الأماناتِ هو؟ أمان بن هبيرة؟ أم أمان عمك عبد الله بن علي؟ أم أمان أبي مسلم؟”¹⁶⁷

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre’nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali’nin emanı mı yoksa Ebu Müslim’in emanı mıdır?”

Mansur, kendisine sunulan antlaşmayı reddetme ve güvenlik sağlanmasına karşı direnme niyetiyle, bu tarz bir inkâr sorusu kullanmıştır. Bu yöntemin takip edilmesinin anlamsız olduğunu vurgulamak amacıyla, bu reddetme tarzını seçti. Özellikle, Muhammed En-Nefsüzzekiyye, isyanını açıkça ifade ederken, reddetme içeriğini ve isyan belirtilerini kullanmıştır. Ancak, tartışmalara ve argümanlara yanıt olarak, talep edilen tarzın reddedilmesi ve çürütülmesi bağlamında, talep edici bir dil kullanmıştır; zorunlu talep dilini kullanmamıştır.

Mansur’un, İsâ bin Musa’yı kendi isteğiyle tahttan indirmesi ve bunu bizzat yapması için teşvik etme arzusu çerçevesinde, kesinlikle kaçınılmaz olan kesin bir talepten daha hafif bir yönlendirmeye başvurması doğaldı. Mansur’un kararlı olduğunu teyit eden işaretlerin devam etmesine rağmen, diyalogun aniden sona ermemesi ve Mansur’un istemediği bir noktaya ulaşmaması için, kesin ifadeden daha hafif bir ifade kullanarak, net bir amaç ifadesini birleştirdiği fark edilmektedir. Mansur’un, en yüksek otorite sahibi olmasına rağmen, diyalogun aniden sona ermemesi ve istenmeyen bir duruma varmaması için bu kesin ifadenin daha hafif bir versiyonunu kullanmaya devam etmesi dikkat çekmektedir:

¹⁶⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’den Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“ویری لك إذا بلغك من حال ابن عمك ما ترى من اجتماع الناس عليه أن يكون ابتداء ذلك من قبلك”¹⁶⁸

“Eğer amcanızın oğluna insanların biat haberi size ulaşırsa bu işin arkasında olduğunuz anlaşılabacaktır.”

Ve bir kez daha teyit eder:

“فاقبلُ نُصح أمير المؤمنين لك، تصلح وترشد”¹⁶⁹

“Müminlerin emirinin nasihatlerini kabul et, onlar seni düzeltir ve doğru yolu gösterir.”

İşaret edilen durum, eğer Mansur teklifini kabul etmezse bu, İsa bin Musa'nın yetenek ve bilgelikte eksik olduğunu gösterecektir; ancak yine de açıkça bir teşvik ve cesaret üslubunu korumuştur. İsa bin Musa, kararına karşı çıkmaya çalışan biri olarak, en güçsüz konumda olmasına rağmen, Mansur'un görüşünü gözden geçirmesini isteme isteğini ifade etmiş ve bu isteği dile getirirken daha düşük bir ton kullanmıştır. Ancak, güçsüz konumda olmaktan kaynaklanan bir talep ve rica tavrını kullanmış olmasına rağmen, kesin ve kaçınılmaz bir ifade kullanmaktan kaçınmıştır. Bu, üzüntüyü belirtirken ve nazik bir tutumu vurgularken, diyalogu sonlandırma ve başka kesinlikte önlemlere başvurma eğiliminde olmamıştır:

“فاقبل العافية، وارض من الله بما صنع، وخذ ما أوتيت بقوة، وكن من الشاكرين”¹⁷⁰

“Selameti kabul et. Allah'ın takdirine razı ol. Sana verileni, gücünle al ve şükredenlerden ol.”

Ancak, durumu tehdit eden bir olay gerçekleştiğinde, İsa bin Musa'nın kişisel güvenliği ve otoritesi tehlikeye girdi ve acil bir şekilde halifenin desteğine ihtiyaç

¹⁶⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁶⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁷⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

duyduğu belirtildi. Bu noktada, İsa bin Musa açıkça daha düşük bir konumda bulunuyordu ve yardım talebinde bulunuyordu:

“وقد استعنتُ بكَّ على قوم لا يعرفون الحق معرفتك، ولا يلحظون العواقب لحظك، فكن لي عليهم نصيراً، ومنهم مجيراً، يَجْزِكَ اللهُ خَيْرَ جزائك عن صلة الرحم، وقطع الظلم، إن شاء الله”¹⁷¹.

“Senin hakikati bildiğin kadar, hakikati bilmeyen ve akıbeti bildiğin gibi bilmeyen bir kavme karşı senden yardım istedim. Onlara karşı bana yardımcı ve kurtarıcı ol. Sılayı rahimi devam ettirmek ve zulmü kesmek için Allah dilerse seni hayırla mükâfatlandırır.”

Uzun bir tartışma ortamında, Emin, kardeşinin etkisini azaltma isteği ve varisi Me'mun'un toprak ve mülkiyet üzerindeki kontrolünü azaltma amacıyla mücadele eder. Emin, Hârûnürreşîd'in ölümünden önceki politikalarına bağlı kalmak istese de isyanın belirgin dilini kullanıp kullanmamak arasında çekimser davranır. Burada, Emin, zaman zaman teşvik ve cesaret verici emirleri kullanmaya çalışsa da isyanın dilini kullanmaktan kaçınarak denge kurmaya çalışır.

“فأثن عن همك، أثن عن مطالبتك إن شاء الله”¹⁷²

“Endişeyi bırak, istediklerimden vazgeçerim, İnşallah.”

Veya argümanların tekrarı ve Emin'in tutumundaki değişiklik olmaması ve Emin'in öfkesinin devam etmesi üzerine, Emin'den nihai görüşünü açıklamasını isteyerek, adeta ona Emin'in kararlarını kabul etme şansı verir gibi davranır.

“فأعلمني رأيك أعمل عليه إن شاء الله”¹⁷³

“Görüşünü bana bildir, bende ona göre hareket ederim. İnşallah.”

¹⁷¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 96, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 25. (Hitabi Durum No. 5)

¹⁷² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 297, Emîn'den Me'mun'a, Mektup No. 32. (Hitabi Durum No. 7)

¹⁷³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 298, Emîn'den Me'mun'a, Mektup No. 34. (Hitabi Durum No. 7)

Ancak, Me'mun aynı zamanda kesin bir reddin açık ve kaçınılmaz biçimde ifadesinden kaçınma çabasını sürdürmekte, en azından biçim ve üslup açısından çatışmadan kaçınmaya çalışmaktadır. İçerik sabit kalsa da en azından biçim ve üslup açısından kesin bir ret ifadesinden kaçınarak, çatışmayı önleme çabasını sürdürmektedir:

“فإن رأى أمير المؤمنين تولى أمرهم”¹⁷⁴

“Müminlerin emiri isterse onların işlerini üstlenir.”

İşte böyle, Me'mun, “Eğer görürse” şeklinde bir ifade kullanarak, Emin'in istediğine şiddetle karşı olmasına rağmen, bu karşıtlığı hafifletmeye çalışır. Me'mun, Emin'in kendisini Horasan valiliğinden azletme kararını aldığı anda, bu zor kararı takip etmeye karar verdiğinde, bu kararı hafifletmeye yönelik bir teşvik, cesaret ve cazibe içeren bir talepte bulunarak -eğer mümkünse- kararın etkisini azaltmaya çalışır:

“فاقدم على أمير المؤمنين على بركة الله وعونه، بأبسط أمل، وأفسح رجاء، وأحمد عاقبة، وأنفذ بصيرة”¹⁷⁵.

“Allah'ın bereketi ve yardımıyla müminlerin emirine gel. Mütevazı umutlar, geniş rica, övülmüş akıbet ve iyi bir basiretle gel.”

Emin öldürüldüğünde ve annesi Zübeyde ki o, Me'mun'un annesi olmasına rağmen, Emin'in yanında durdu ve hapsedildiğinde, ona şikâyet gönderdi ve üzüntü içinde af talebinde bulundu.

“سأشكو الذى لاقيته بعد فقده”¹⁷⁶

“Kaybettikten sonra bulduğumu şikâyet edeceğim.”

¹⁷⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 301, Emîn'den Me'mun'a, Mektup No. 36. (Hitabi Durum No. 7)

¹⁷⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 305-306, Emîn'den Me'mun'a, Mektup No. 38. (Hitabi Durumuna No. 7)

¹⁷⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

“تَذَكَّرْ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَرَابَتِي”¹⁷⁷

“Müminlerin emiri yakın olduğumu hatırladı.”

“إِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَرْحَمَ ضَعْفِي وَاسْتِكَانَتِي، وَقَلَّةَ حِيلَتِي، وَأَنْ تَصِلَ رَحْمِي، وَتَحْتَسِبَ فِيمَا جَعَلَكَ اللَّهُ طَالِبًا، وَفِيهِ رَاغِبًا، فَافْعَلْ، وَتَذَكَّرْ مَنْ لَوْ كَانَ حَيًّا لَكَانَ شَفِيعِي إِلَيْكَ”¹⁷⁸

“Zayıflığım, alçak gönüllülüğüm ve çaresizliğimden beni sorumlu tutmazsan, akrabalık bağlarımızı koparmazsın. Allah’ın sana verdiği hakkı istemekten vazgeçebilirsen geç. Ve şayet o hayatta olsaydı arabulucu olacağını hatırla.”

Bu analizden çeşitli gözlemlerle çıkıyoruz: İkna ve etki sürecinde talep tarzının kullanılmasını tercih eden, ikinci tip talep olan kesin ve kaçınılmaz talep ve hüküm içeren talep türleri olmak üzere, iki tür talep tarzını kullanmıştır. İlk tip, teşvik, cesaret ve rica içeren bir talep şeklindeydi ve genellikle daha yaygın olarak kullanıldı, her ne kadar konuşma durumları güçlü ve kesin istekleri içerse de. Ancak, diyalogdaki katılımcılar hemen reddetme, isyan etme veya savaşa yol açabilecek kesin bir hükmle hızla yönelmek istemediler. Bu durum, sözlü durumun hassasiyeti ve istenilen etkiyi yaratmak için kullanılabilecek dil becerilerine dair bir farkındalık gösterir.

Analiz sırasında, doğrudan bir talep gerçekleştirmekten ziyade, siyasi diyalog bağlamında doğrudan bir talep içinde dolaylı olarak kullanılan bazı mutlak yönergeleri keşfetmek mümkündür, örneğin dua gibi.

“وَأَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَحُولَ بَيْنَ الشَّيْطَانِ وَنَزَاغَاتِهِ وَبَيْنَكَ”¹⁷⁹

“Allah’tan, şeytanın vesveseleriyle aranızı ayırmasını istiyorum.”

Bu, genel bir dilek ifade eden bir dua olup talep tarzının yönergelerini desteklemek için kullanılmaktadır. Bir başka talep tarzı da -neredeyse bir yerde geçen- “normal bir

¹⁷⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

¹⁷⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 314-315, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

¹⁷⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasani'ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

seviye” talebidir. Bu talebe bir teşvik, cesaret veya onay eşlik etmemiştir, bu da Abbâsî Halifesi’nin ilk talebinde yaptığı gibi:

“اقدم في خمسمائة من الجند”¹⁸⁰

“Beşyüz askerle geliyorum.”

İlk başta normal bir talep olan, kısa bir süre içinde alınan ve verilen yanıtların ardından, bu talebin onaylanması ve derecesinin yükseltilmesine ihtiyaç duyan bir hale dönüştü, düzeltme ve değişiklik girişimlerinden sonra gerçekleşti.

2.3.3.2 Talep tarzının derecelerinin kullanımı, etki ve ikna sürecinde şu şekilde gerçekleşir:

İstihdam bağlamında, tüm pozisyonların siyasi bir çatışmada kategorik niyetler içermesine rağmen, teşvik veya dilekçe direktifinin kullanımının, kategorik kararlılık direktifinin kullanımından daha fazla olduğunu -ki bu kaçınılmazdır- ortaya çıkardık. Kategorik ifadeden daha az arzu edilen derecelerde, kaçmaya yönelik çok sayıda girişimin olduğu da anlaşıldı. Çatışmayı önlemek veya diyalog sırasında başka yollara başvurmadan değişim ve ikna etmek konusunda, Ebu’l-Abbas’ın Mansur ile yaptığı ve tehdit ettiği gibi, kesin ifade girişimleri sınırlı kaldı. Mansur’un istediği ana meseleden daha az önemli bir konu da Mansur ile Îsâ bin Musa arasında bir anlaşmazlığın olması veya Nicephorus’un politikasında kategorik bir değişiklik ilan etmesi veya Me’mûn’un kategorik bir yanıt vermesi, mahkûma ya da Roma kralı Theophilus’a. Bu pozisyonları gerçekte fiili bir karar takip etti. Mansur yanıt vermek zorunda kaldı ve diyalog fırsatı sona erdi. Îsâ bin Musa geri çekilmek ve terk edilmesini kabul etmek zorunda kaldı. Hârûnürreşîd, Nicephorus’a karşı savaş açmış hatta pozisyonunu geri çekmişti. Emin ile Me’mun arasındaki anlaşmazlığın sonunun ise Emin’in öldürüldüğü bir iç savaşla sonuçlandığını biliyoruz.

¹⁸⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu’l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 7. (Hitabi Durum No. 2)

Ayrıca, dil bilgisel yeteneklerin kullanıldığı akıllı ifadeler bulacaksınız ki bunlar, talep tarzının ve derecesinin etkileşimine müdahale etmek için kullanılmıştır. Örneğin, şartın kullanımı, askıda bırakılmış bir tehdit veya iptal edilmiş bir tehdit oluşturmak için kullanıldı. Ayrıca, sorgulama ifadesi, açık bir şekilde ifade edilmeyen bir tehdidi ifade etmek için kullanılmıştır:

“فلم سوّيت نفسك بهم”¹⁸¹ “وكيف ورتتم ولايته وولده أحياء”¹⁸²
فأما أمانك الذي عرضت عليّ فأني الأمانات هو؟ أأمان ابن هبيرة؟ أم أمان عمك عبد الله بن علي؟ أم أمان أبي مسلم؟¹⁸³

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre’nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali’nin emanı mı yoksa Ebu Müslim’in emanı mıdır?”

“فكيف تفخر علينا؟”¹⁸⁴

“Bize karşı nasıl övünürsün?”

Talep tarzının kullanımında, bir durumu kınamak amacıyla talep tarzını kullanmak, ya güvence ve dostluk amacıyla, Mansur’un Ebu Müslim’e yaklaşımında olduğu gibi ya da isyan amacıyla -Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin Mansur’a karşı duruşunda olduğu gibi- kullanılabilir. Bu durumlar, görüş değiştirmeye veya diyalog için artık uygun olmayan içeriklerden vazgeçmeye teşvik etme konusunda içsel anlamlar taşımaktadır.

2.3.3.3 Yüksek bir konumdan alçak bir konuma veya alçak bir konumdan yüksek bir konuma geçme durumu hakkında:

¹⁸¹ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 27-28, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasani’ye, Mektup No. 17. (Hitabi Durum No. 3)

¹⁸² Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁸³ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁸⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

Analiz ve değerlendirilme sırasında, kişilerin kasten talebin derecesini belirlemeye başvurdukları görülmüştür. Yüksek makama sahip bir kişinin kasten talebini görünüşte daha düşük bir makama düşürme çabalarını veya daha düşük makamlı bir kişinin diliyle kasten yüksek bir makama yükseltme çabalarını görebiliriz. Tüm bu durumlar, etki ve ikna sürecinde yönlendirici kalıbın kullanımını yansıtan çeşitli örneklerdir.

Kuşkusuz, düşük makamdan rica dili bir miktar nezaket, diğer tarafı memnun etme ve talebi yerine getirme ve destekleme arzusu taşıırken, üstünlükten yoksundur. Öte yandan, yüksek makamdan gelen teşvik dili ise yüksek bir otoriteye sahip olan -veya kendini yüksek otoriteye sahip hissedene- kişinin, sertlik ve kararlılık seviyelerini hafifletmeye ve keskin sert bir tavır sergilemeden, istekli olduğu eyleme duyduğu isteği vurgulamaya yönelik bir çaba içerir. Peki, yüksek makama sahip bir kişiyi, daha düşük makamdan talep etmeye veya daha düşük makama sahip bir kişiyi daha yüksek makamdan talep etmeye iten etken nedir?

Çatışma veya isyan bağlamında ikinci durum anlaşılır görünüyor. Kendisini hükümdar veya halife olarak ilan eden bir kişi, yüksek bir dil kullanmak ister- henüz başaramamış olsa bile - örneğin, Nefsüzzekiyye'nin konuşması veya Bizans Kralı Nicephorus'un konuşması gibi. Ancak ilk durumla ilgili olarak: Yüksek bir otorite sahibi kişiyi, neden alçak bir dil kullanmaya ihtiyaç olabilir?

Mesajlar, çeşitli cevaplar vererek, arzulanan etkinin sakinleştirme veya kontrol etme çabası ya da yanıltma isteği olabileceğini gösteriyor. Aynı zamanda Halife Veliaht Prens'in, Veliahdın yetkisinden feragat etme kararının büyük ve zor bir konu olduğu, bu kararı uygulamak için teşvik ve ısrar gerektiren bir dönem olduğu anlaşılıyor. Horasan valisi ve Veliaht olan Me'mun, halifenin -Halife Veliahd ve Doğu'nun valisi- önemli kararlarına karşı zaman zaman direnmesi durumunda, bazen dilekçe bazen de teşvik ve öğüt diline ihtiyaç duyar. Bu çeşitli referanslar, siyasi bir çatışma sürecinde yüksek otoriteye sahip bir kişinin genellikle sabra ihtiyaç duyduğunu ve retorik hedeflere ulaşmak için etkileme ve ikna sürecinde kategorik, belirleyici ve kaçınılmaz bir dil kullanmaktan kaçındığını gösteriyor. Mesajlar aynı zamanda güvence verme, zor bir kararın yükünü hafifletme, hazırlık yapma, yanıltma, haklı çıkarma vb. gibi konuşma amaçlarına odaklanmış gibi görünmektedir.

2.3.3.4 Siyasi söylemin analizinde yönlendirici tarzın kullanılmasından yararlanmak için bir model geliştirme:

Yönlendirici tarzın analizi, etkileme ve ikna süreçlerinde nasıl kullanıldığına dair geniş ve zengin bir görüntü sunmaktadır. Diğer tarzlardan nasıl ayrıştığı da açığa çıkmıştır. Yönlendirici talep amaçları, konuşma içindeki öz ve siyasi çatışmaların merkezi, başkalarını bir şeyi yapmaya, kabul etmeye veya boyun eğmeye ikna etmek isteyen iradeler arasındaki çekişmeyi ele alıyor. Bu nedenle, yönlendirici tarzın analizinden en iyi şekilde yararlanmak ve siyasi konuşmada etki ve ikna süreçlerini kullanmak için, talep seviyeleri ile konuşmacıların konumlarını birleştirmemiz gerekiyor. Aynı şekilde, analiz sürecine önceki analitik gözlemlerden faydalanarak yardımcı olacak bir öneri de sunmamız gerekiyor.

Talep seviyeleri konusunda, iki türü inceledik: kaçınılmaz olan kesin talep seviyesi ve bir miktar teşvik veya rica içeren talep seviyesi. Analizimiz sırasında konuşmacıların konumları ve güç dereceleri veya bu güce duydukları hissin etkilerini gördük ve modelimizin bu iki ölçümü birleştirmesi gerektiğini gözlemledik.

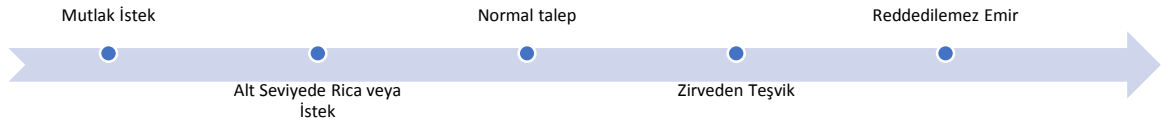
Ayrıca, en yüksekten en düşüğe ya da en düşükten en yükseğe doğru sapmaları ortaya çıkardık. Aynı zamanda, genel bir dilek içeren ve doğrudan bir yanıt beklenmeyen bir talep içeren durumları da gözlemledik. Bunun yanı sıra, “normal talep” olarak adlandırdığımız ve destekleyici unsurlar içermeyen bir talebin kullanımını da gördük ve onun bir teşvik veya rica izlenimi olmadığını gösterdik. Takiben, analiz sürecinde dikkat edilmesi gereken bir ölçek ortaya çıkıyor ve talep seviyesinin konuşma üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir referans sağlıyor.

Ancak, “normal talep” ile ilgili eklememiz gereken önemli bir husus var. Evet, sadece bir kez geçiyor olabilir; ancak bu önerilen modelin amacı, genel konuşma ya da özellikle siyasi konuşmalardaki çeşitli modellerde uygulanabilir olmasını sağlamaktır. Gözlemlediğimiz normal talep, anlam ve içerik yerine, stil ve modelle ilgiliydi. Yani, tarz normaldi ve alttan gelen talep, üstten gelen teşvik veya üstten gelen talep veya kesin emir gibi anlamları taşımamaktadır.

Konuşmacıların statülerindeki farklılıklar göz önüne alındığında, her konuşmacının günlük dil pratiği sırasında, teyit, talep veya teşvik belirtileri olmadan kullanabileceği birçok normal talep örneği bulunmaktadır. Burada, konuşmacıların günlük dil pratiği sırasında, sosyal, ticari, siyasi veya dini olsun, herhangi bir konuşmacının teyit, talep, teşvik veya kesin emir gibi ek belirtilere ihtiyaç duymadan kullanabileceği birçok normal talep örneği vardır.

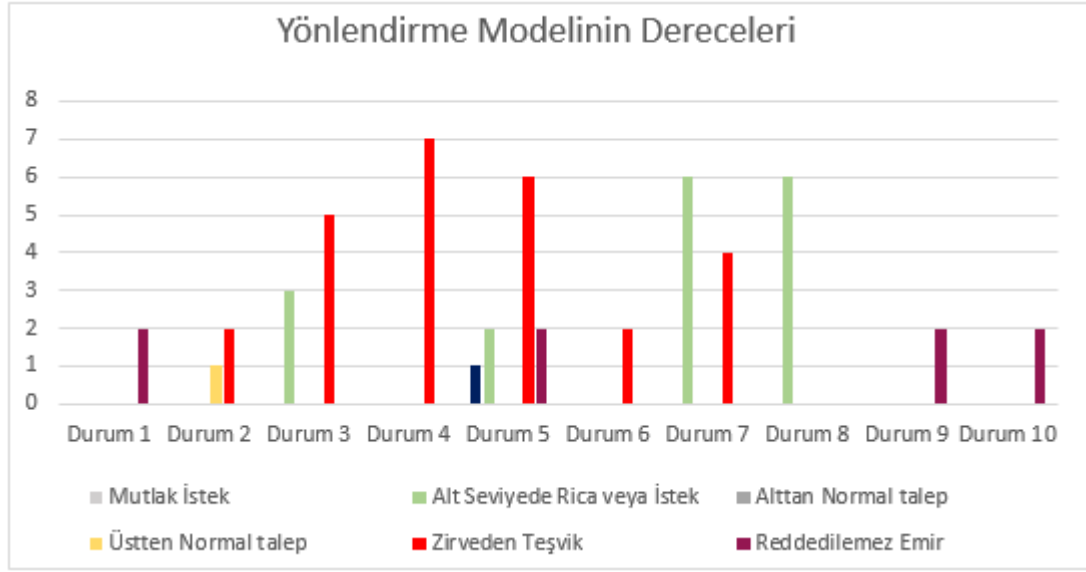
Ancak, bir kişi yüksek bir güce sahipse veya üzerinde güç hissediyorsa bu farklılıkları anlamak için bağlamın anlam taşımasını sağlar.

Bu gözlemler sırasında, araştırmacı, siyasi diyaloglarda yönlendirici kalıbın en iyi şekilde anlaşılması ve kullanılması için sunduğu öneri şu şekildedir:

Şekil 2.12 Siyasi diyaloglarda yönlendirici kalıp

Bu model, konuşmacıların statülerindeki farklılıkları ve bunun etkilerini dikkate alır; aynı zamanda talep derecelerini, başvuru durumlarından kaçınılmaz emre kadar kullanma ve konuşmacının statüsünden doğan rolü açığa çıkarır. Bu model, talep derecelerinin nasıl kullanıldığını, aynı zamanda konuşmacının statüsünün rolünü ve statüdeki değişiklikleri ortaya koyarak, statüde veya derecede yapılan değişikliklerin analiz edilmesi için bir fırsat sunar. Bu modelin uygulanması, yönlendirme tarzının etki ve ikna sürecinde nasıl zengin bir şekilde kullanıldığını açıklar ve bu zenginliği analiz etme fırsatı sunar, statülerin ve derecelerinin çeşitliliğini göz önünde bulundurur. Ayrıca, hedeflenen retorik amaçları gerçekleştirmek için derecelerde veya statülerde değişiklikler yapma veya oynamaya yönelik fırsatlar oluşturur.

Şekil 2.13 Yönlendirme modelinin dereceleri

2.3.4 Taahhütsel eylemler analizi (Commissive):

Taahhüt deseni analizi, konuşmacının dinleyiciye karşı kendisini bir şeye bağladığı bir deseni ifade eder. Bu taahhüt; yemin, rehin veya söz gibi çeşitlilik gösterebilir. Searle, bu modele tehdit ve ihtarları da ekledi; burada tehdit bir taahhüt olarak kabul edilir, ancak dinleyicinin çıkarına değildir. Bu deseni test etmek ve açığa çıkarmak için özünde niyet ve arzunun varlığı önemlidir.¹⁸⁵

Taahhüt modeli, talep edici direktif modelle sıkı bir bağ içindedir; bu sadece taahhüt içeriğinin dinleyiciyi bir şeyi talep etmeye yönlendirmesi açısından değil, aynı zamanda üslup bağlamında da geçerlidir, özellikle şartlı üslup kullanımında. Bu bağlamı, ondan birçok yerde farklı yoğunluklarda cümleler arasında değişen yoğunlukta görebiliriz. Bu bağlantıyı, kesin karara dayalı yönlendirici konuşma eylemleri arasında bulabiliriz, aynı zamanda teşvik veya ricada bulunan ifadelerde de. İlk türde olduğu gibi:

¹⁸⁵ Searle, *Zihin, Dil ve Toplum*, 183-184.

Ebu'l-Abbas'ın Mansur İbn Hubeyre'yi öldürme kararlılığını görüyoruz. Burada, İbn Hubeyre'nin Ebu'l-Abbas'ın emriyle kesinlikle öldürüleceğine dair bir taahhüt sunuyor ve bunu Ebu'l-Abbas'ın kesin bir talebiyle yerine getiriyoruz -kaçınılmaz bir talep olarak daha önce belirttiğimiz gibi- ve:

“والله لتقتلنه، أو لأبعثن إليك من يخرج من عندك ثم يتولى قتله”¹⁸⁶

“Yemin olsun ki sana, onu yanından çıkartacak ve öldürme işini üstlenecek birini gönderiyorum.”

Şeklinde bir istekle, bu taahhütü yerine getirmesini, talebin kesin ve kaçınılmaz hale getirilmesini sağladı. Bu talep ve taahhüt koşuluyla olan bu sıkı bağlantı, Mansur'u etkileme sürecinde güçlü ve önemli bir rol oynamıştır. Aynı yaklaşımla, Ebu'l-Abbas, Mansur'a karşı bir tehdit de ortaya koymuştur:

“لست مني ولست منك إن لم تقتله”¹⁸⁷

Harunürreşid'e yönelik bir mektupta, isyan işareti taşıyan ve politikasına karşı değişiklik talep eden, daha önce ona ödenen tüm paraları geri vermesini isteyen bir tehdit yer almaktadır:

“وافقد نفسك بما تقع به المصادرة لك، وإلا فالسيف بيني وبينك”¹⁸⁸

“Kendini kurtar!. Yoksa seninle benim arama kılıç girecek.”

Bu tehdidin, sadece savaşın tek seçenek olduğunu ve Harunürreşid'in buna uymaması durumunda artan talebi vurgulayan talep, yönlendirici özelliğini yükseltmede nasıl önemli bir rol oynadığını açıkça göstermektedir.

¹⁸⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13-14, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 4. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁸⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 14, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 6. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁸⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 257, Nikephoros'dan Harunürreşid'a, Mektup No. 4. (Hitabi Durum No. 1)

İkinci türde, üstten teşvik veya alttan rica ile ilişkilendirilen, Ebu Cafer Mansur'un Ebu Müslim'e yaklaşma çabasını ve içsel huzuru yayma, endişe ve kuşkuyu gizleme girişimini buluyoruz:

“لا تحمل عليّ إصر غيري، ولا تلحق ما جناه سواي بي، إن أمرتني أن أشخص إليك وألحق بخرسان، فعلت”¹⁸⁹

“Başkalarının yaptığı hataları bana yükleme. Başkalarının yaptığı şeylerin sonucunda ortaya çıkanlardan beni sorumlu tutma. Eğer bana, senin yanına (Horasan'a) geleceğime dair emir verseydin gelirdim.”

Ebu Cafer Mansur, Ebu Müslim'e gönderdiği kişi üzerinden mülkleri kontrol etmek amacıyla bir muhasebeci gönderdiğinde, Ebu Müslim-i Horasani'nin öfkesi kabardı. Bu durum, endişeyi yeniden tırmandırdı ve kaygıları daha da artırdı:

“فنحن نأفرون من قربك، حريصون على الوفاء بعهدك ما وفيت، جريون بالسمع والطاعة غير أنها من بعيد حيث تقارنها السلامة، فإن أرضاك ذاك فأنا كأحسن عبيدك، فإن أبيت إلا أن تعطي نفسك إرادتها نقضت ما أبرمت من عهدك ضنا بنفسي”¹⁹⁰

“Biz sana yakın olmaya uzağız, tuttuğun müddetçe sözü yerine getirmeye hevesliyiz. Güvenliğimiz için uzaktan itaat ediyoruz. Bu duruma razıysan ben senin iyi kölen olurum. Eğer razı olmayıp kendi nefesine göre hareket eder ve sözünü yerine getirmekten vazgeçersen, bu beni üzer.”

Teşvik etme değeri, işitme ve itaat taahhüdünün devamı ile Mansur'un bu taahhüde olan bağlılığı arasındaki ilişkiyi vurgular. Anlamı pekiştirmek için ters bağlantıyı kullanır: Eğer halife Abu Müslim ve onun konumunu sorgulamaya devam ederse aralarındaki antlaşma ve anlaşmayı ihlal etmeye yemin eder. Aynı zamanda, Mansur'un Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin isyanından vazgeçmesine ve ona biat etmesine ikna etme çabasını da vurgulamıştır:

¹⁸⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 14, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 6. (Hitabi Durum No. 1)

¹⁹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 257, Ebu'l-Abbas'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 16. (Hitabi Durum No. 3)

“وَلَكَّ عَلَيَّ عَهْدُ اللَّهِ وَمِيثَاقُهُ وَذِمَّتُهُ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ تَبَيَّنَ وَرَجَعْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَقْدِرَ عَلَيْكَ، أَنْ أُؤْمِنَكَ وَجَمِيعَ وَلَدِكَ وَإِخْوَتِكَ، وَأَهْلَ بَيْتِكَ وَمَنْ اتَّبَعَكَ، عَلَى دِمَائِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ، وَأَسْوَاكَ مَا أَصَبْتَ مِنْ دَمٍ أَوْ مَالٍ، وَأَعْطَيْكَ أَلْفَ أَلْفِ دِرْهَمٍ وَمَا سَأَلْتَ مِنَ الْحَوَائِجِ، وَأَنْزَلَكَ مِنَ الْبِلَادِ حَيْثُ شِئْتَ، وَأَنْ أَطْلُقَ مِنْ فِي حَبْسِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِكَ، وَأَنْ أُؤْمِنَ كُلَّ مَنْ جَاءَكَ وَبَايَعَكَ وَاتَّبَعَكَ، أَوْ دَخَلَ مَعَكَ فِي شَيْءٍ مِنْ أَمْرِكَ، ثُمَّ لَا أَتَّبِعَ أَحَدًا مِنْهُ بِشَيْءٍ كَانَ مِنْهُ أَبَدًا”¹⁹¹

“Sana itaat edenlerin, kanlarınız ve mallarınızı koruma altına almak benim üzerime bir haktır. Döktüğün kan veya mallardan seni sorumlu tutmam. Sana bir milyon dirhem ve istediğin her şeyi veririm. İstedığın şehre yerleşmene müsaade ederim. Senin ailenden hapiste olanları da serbest bırakırım. Sana biat eden, itaat eden ve sana iktidarında seninle birlikte olan kim varsa onu temin ederim. Daha sonra da bunlardan hiçbirini hiçbir zaman takip etmem.”

Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin, Ebu Cafer Mansur’a benzer bir şekilde karşılık vermeye girişiminde ise:

“وَلَكَّ اللَّهُ عَلَيَّ إِنْ دَخَلْتَ فِي طَاعَتِي، وَأَجَبْتَ دَعْوَتِي، أَنْ أُؤْمِنَكَ عَلَى نَفْسِكَ وَوَلَدِكَ وَمَالِكَ وَعَلَى كُلِّ أَمْرٍ أَحَدَّثْتَهُ إِلَّا حُدَا مِنْ حُدُودِ اللَّهِ أَوْ حَقًّا لِمُسْلِمٍ أَوْ مَعَاهِدًا”¹⁹²

“Allah’ın hadleri, hudutları ve Müslümanların hakları dışında, eğer bana itaat edersen ve çağırma cevap verirsen seni kendinden, çocuklarından, mallarından ve gerçekleştirdiğin sözleşmeleri korumaya almak, benim üzerime bir haktır.”

Memun’un mahkûma verdiği yanıtta da eğer tövbesinden, pişmanlığından ve kalbinin saflığından emin olursa ona nazık bir karşılık ve iyi muamele vereceğine söz vermektedir:

“فَإِنْ حَصَلَ فِي نَفْسِكَ كُفٌّ عَنْ مَعْصِيَتِي وَعَزَمَ عَلَى طَاعَتِي وَنَدِمَ عَلَى مَخَالَفَتِي، فَلَنْ تَعْدَمَ مَعَ ذَلِكَ جَمِيلًا مِنْ نِيَّتِي”¹⁹³.

¹⁹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁹² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁹³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Me’mun’dan Mahkûma, Mektup No. 44. (Hitabi Durum No. 9)

“İçinden bana isyan etmekten geri durmak, itaat etmek, muhalefet ettiklerine pişmanlık duymak geçerse benden güzel niyetten başka bir şey görmezsin.”

İlginç bir şekilde, talep veya taahhüt taşıyan polis dilinin, bağlamını tersine çevirme ve bağlantıyı iptal etme yeteneği arasında da dikkat çekici bir ilişki bulunmaktadır. Konuşmacı, bazen bir antlaşma, söz veya tehdit anlamına gelen bir taahhütten bahsederken, bunu iptal eder ve etkilerini bozar, bazen de bu durumu polis dilinin özellikleriyle ilişkilendirerek yapar. Tüm bunlar, iletişimsel hedefleri gerçekleştirmek için yapılan retorik stratejilerin bir parçasıdır.

Bu durum, Theophilus’un Roma Kralı ve Halife Me’mûn arasındaki bir diyalogda geçen bir sahneyi anlatmaktadır. Diyalog, iki lider arasındaki farklılıkları vurgular; Theophilus, bu farklılıkları tamamen gizlemek yerine, Me’mûn ile barış ve anlaşma sağlamak ister. Theophilus, savaşın sona ermesini ve yüksek bir hedefi gerçekleştirmeyi amaçladığını belirten bir rapor sunar. Ancak aynı zamanda çeşitliliği ifade etmek, gizli bir tehdidi muhafaza etmek ve barış talebini etkilememesi için bir tehdidi sürdürmek de istemektedir. Bu nedenle, Me’mûn ile barış ve uzlaşma çağrısını şartlı bir şekilde ilişkilendiren bir taahhütte bulunur:

“فإن أبيت فلا أدب لك في الخمر ولا أزخرف لك القول، فإني لخائض إليك غمارها، أخذ عليك أسداها شأن خيلها ورجالها”¹⁹⁴

Theophilus, bu bağlantıyı koşullandırma, askıya alma ve iptal etme becerisiyle birleştirilerek gerçekleştirir. Me’mûn’un barış ve anlaşma isteği, ancak karşılıklı olarak iptal edilebilen taahhüt tehdidinde yanıt vermesiyle daha net bir şekilde ortaya çıkar. Bu, Me’mûn’un, karşı tehdidi -hafifletilebilir olsa da- asıl hedefini, yani barışı gerçekleştirmeyi etkilemeden ele almak istediğini gösterir:

¹⁹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus’dan Me’mun’a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

“فلولا ما رجعت إليه من إعمال التّودة، والأخذ بالحظّ في تقليب الفكرة... لجعلتُ جوابَ كتابك خيلاً تحمل رجالاً من أهل البأس والنّجدة والبصيرة، يَنَازِعونكم عن تُكَلِّمكم، ويتقرّبون إلى الله بدمائكم، ويستقلّون في ذات الله ما نالهم من ألم شوكتكم، ثم أوصل إليهم من الأمداد، وأبلغ لهم كافياً من العدة والعتاد”¹⁹⁵

“Şayet akılla işlere bakmaz ve düşünerek tedbir almaz olsaydım, cevap olarak senin mektubunu şiddetli, ferasetli ve imdada koşan süvarilere döndürürdüm. Bunlar senin sevdiğin adamları kaybetmene vesile olur ve sizi öldürürken de Allah’a yaklaşmaya çalışırlar. Gücünüzün kırılacağını bilip hissettiğiniz elemde, Allah’ın rızasını ararlar. Daha sonra onlara yardımcı kuvvet ulaştırır, teçhizatlarını sağlarım.”

Me’mûn, taahhüt ve iptal edilebilir tehditleri “لولا” (eğer olmasaydı) ifadesiyle kullanarak, retorik açıdan güçlü bir strateji izlemiştir. Bu iptal edilebilir tehditte, içsel düşüncelerini güçlü bir şekilde ifade ederken, Theophilus’un tehditlerinden daha etkili bir ifadeyle bunu yapar. Ancak, bu iptal edilebilir tehdit bağlamında, istediği temel hedefi korurken, Theophilus’un talebine karşı bir yanıtla da bu dengeyi kurar. Bu, Me’mûn’un, Theophilus’un iradesine yanıt olarak, taahhüt ile şartlı bir bağlantı kurarak isteklerini iletmek istediğini gösterir:

“فإنّ أبَيّتَ ففدية توجب ذمة وتثبت نظيرة، وإن تركتَ ذلك ففي يقين المعاشة لنعوتنا ما يُعني عن الإبلاغ في القول والإغراق في الصفة”¹⁹⁶.

“Şayet sen bunu terk edersen, o zaman sözü aktarmayı ve sıfatı görmezden gelmeyi gereksiz kılan rahat yaşamın kesinliği vardır.”

Böylece, taahhüt tarzının kullanımı, etki ve ikna sürecinde çeşitli şekillerde görülmüş, bağlı bir koşul veya iptal edilebilir bir biçimde yönlendirici tarz veya diğer tarzlarla ilişkilendirilmiştir. Tüm bunlar, etki veya ikna sürecine yönelik amaçların gerçekleştirilmesiyle ilgili olup bu, başka bir tarzı desteklemek veya başka bir tarzın destekçisi olmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, doğrudan taahhüt tarzını -herhangi bir

¹⁹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 448, Me'mun'dan Theophilus'a, Mektup No. 46. (Hitabi Durum No. 10)

¹⁹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 448, Me'mun'dan Theophilus'a, Mektup No. 46. (Hitabi Durum No. 10)

koşul veya şart olmaksızın- açıkça ifade etme örneklerine de rastlarız. Örneğin, En-Nefsüzzekiyye'nin taahhüdünü ileri sürdüğü gibi:

“وَأَنَا أَعْرَضُ عَلَيْكَ مِنَ الْأَمَانِ مِثْلَ الَّذِي عَرَضْتُ عَلَيْ”¹⁹⁷

“Bana teklif ettiğin korumanın aynısını sana teklif ederim.”

Ayrıca, Me'mûn'un Zübeyde'ye olan taahhüdünü sunduğu zaman, ona savaşıyla ilgili olarak sahip olduğu her şeyi geri verme kararını açıkladıktan sonra, onun kaybetmeyeceği ve seçtiği her şeyin en iyisi olacağı gibi bir taahhütte bulundu:

“وَلَنْ تَفْقِدِي مِمَّنْ مَضَى إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ إِلَّا وَجْهَهُ، وَأَنَا بَعْدَ ذَلِكَ عَلَى أَكْثَرِ مِمَّا تَخْتَارِينَ”¹⁹⁸.

Bu şekilde, taahhüt tarzının kullanımı çeşitlilik gösterir; kesin ve kararlı yönlendirici tarzla bağlantılı olabileceği gibi talep veya teşvik içeren yönlendirici tarzla da ilişkilendirilebilir. Ayrıca, doğrudan ve açıkça ifade edilen taahhüt, diğer talep odaklı yönlendirici tarzlarla karşılaştırıldığında daha az olabilir, bu da taahhüt tarzının ikna ve etki sürecinde çeşitlendirilmesi ve temel talebi destekleme amacını güçlendirmesi anlamına gelir.

2.3.5 İfade edici eylemler analizi (*Expressive*):

Bu tür, duyguların, hislerin ve tepkilerin ifade edilmesini amaçlar ve bu ifadelerin samimiyetini test etmek aslında bu duygusal durumlarla ilgilidir. Bu durumlar, özür dileme, teşekkür etme, tebrik etme, selamlama, başsağlığı dileme veya üzüntü, öfke, rahatsızlık gibi durumları içerir.¹⁹⁹

Anlatımsal model, yazılarımızdaki açıklamalı tarzdan sonra en açık ve en anlaşılır olan türdür. Bu modeli birçok yerde, çeşitli çabalar ve yaklaşımlarda gözlemleyebiliriz.

¹⁹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

¹⁹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 315, Me'mun'dan Zübeyde'ye, Mektup No. 42. (Hitabi Durum No. 8)

¹⁹⁹ Searle, *Zihin, Dil ve Toplum*, 184.

Bunlardan biri, Ebu Müslim'in, az sayıda askerle hacca gitme korkusunu ifade etmesindedir:

“إني قد وترتُ الناسَ ولستُ آمنُ على نفسي”²⁰⁰

“Ben insanlardan koparıldım ve kendime güvenmiyorum.”

Veya Ebu Müslim'in Horasan'dan uzaklaştırma girişiminden sonra, halife Ebu Cafer Mansur'a duyduğu büyük öfkesini ifade etmesi. Mansur'un bunu, Mısır ve Şam'ı yönetmesinin statüsünü yükseltmek ve ona olan ihtiyaç ve danışmanlığını vurgulamak için bir bahane olarak açıklamaya çalışmasına rağmen, Ebu Müslim'in elçiye yüksek öfke göstermiştir:

“يوليني مصر وخراسان لي!”²⁰¹

“Mısır ve Horasan vilayetini bana versin!”

Ayrıca, bu öfkeyi geride kalan mülkleri saymakla görevlendirilen Elçi'ye de göstermiştir:

“يا يقطين أمين على الدماء خائن في الأموال!”²⁰²

“Ey Yaktın! Nefislere sahip çıkarsın ama mallara ihanet edersin.”

Bağlamsal yorumlar, belgelerimize göre Ebu Müslim'in Mansur'a karşı olumsuz bir tavır sergilediğini doğruluyor. Aynı şekilde, Mansur'un görevinden ayrılma talebi nedeniyle içindeki öfkenin yükseldiğini ifade eden Îsâ bin Musa'nın ifadesi de bu doğrultudadır. Mansur'un önerisi ise beklemesi gerektiğini belirten Îsâ bin Musa, “Belki de Allah'ın takdiriyle ya Mansur önce vefat edecek ve olaylar Mehdi'ye

²⁰⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu'l-Abbâs'a, Mektup No. 8. (Hitabi Durum No. 2)

²⁰¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27, Ebu Müslim'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 14. (Hitabi Durum No. 3)

²⁰² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu'l-Abbâs'a, Mektup No. 15. (Hitabi Durum No. 2)

geçecek ya da önce Mehdi vefat edecek ve o zaman Mansur'un içindeki yoğun öfke ve rahatsızlık açığa çıkacaktır.” olarak ifade etmiştir.

“وإن بقيتُ بعدك لم تكن أو غرتَ صدري وقطعتَ رحي”²⁰³

“ولكنه سامني ما تشح به الأنفس وتبذل دونه، وما لا يسمح به والد لولده له حظ فيه”²⁰⁴

“Nefislerin cimriliği beni üzdü, babanın çocuğuna müsaade etmediği şeylerde bir payı vardır.”

Ya da Hârûnürreşîd'in, Nicephorus'un isyanına olan şiddetli öfkesi ve tehdidi:

“قد قرأتُ كتابك يا ابن الكافرة”²⁰⁵

“Gavur çocuğu! Senin mektubunu okudum.”

Ya da Zübeyde'nin, Me'mûn'a duyduğu üzüntü ve acısını ifade etmesi:

“كتبت وعيني تستهل دموعها... وقد مسني ضرر وذل وكآبة”²⁰⁶

“Gözümün yaşları akarken yazdım... Sıkıntılara girdim, zillete düştüm ve kederlendim.”

Ya da Me'mûn'un cevabı:

“وساءني -شهد الله- جميع ما أوضحت”²⁰⁷

²⁰³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

²⁰⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 5)

²⁰⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu'l-Abbâs'a, Mektup No. 30. (Hitabi Durum No. 6)

²⁰⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mûn'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

²⁰⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 315, Me'mûn'dan Zübeyde'ye, Mektup No. 42. (Hitabi Durum No. 8)

“ Allah şahit ki, açıkladıklarının tamamı beni üzdü.”

Ve mahkumun Me'mûn'a cevabı:

“وقد ملّ من صبري الصبر، ومسنى من حبسك الضر”²⁰⁸

“Sabır, benim sabrımdan sıkıldı. Senin hapsinin bana zararı dokundu.”

Siyasi çatışmalar, öfke, üzüntü, gerginlik, heyecan ve endişe gibi duygusal durumları içermesine rağmen, belirgin ifade tarzının nadirliği, bu duygusal ifadelerin mümkünse gizlenmesine olan bir eğilimi işaret etmektedir. Bu durum, özellikle yazılı diyalogların yaygın olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu da birçok yazarın bu yazışmalara katıldığını ve genel bir eğilim olduğunu teyit edebilir.

Farklı bağlamlar, çatışmalar ve aktörler arasındaki farklılıklara rağmen, duygusal ve spontane ifadelerin açıkça ifade edilmemesine yönelik genel bir isteğin olduğunu gösteriyor. Bu durumda, duyguların ve hislerin net bir şekilde ifade edilmesinden kaçınılmasını tercih eden bir genel arzu bulunmaktadır. Bunun yerine, ikna edici ifadelerin ölçülü bir şekilde kullanılması tercih edilmekte ve genellikle sadece ikna etme amacı için aşırıya kaçmadan kullanılmaktadır.

Bu yaklaşım, sabrın tükenmesini ve zorlukların artmasını ifade ederek, affetme isteğini destekleyebilir. Ayrıca, şikâyetin zararın etkisini vurgulayarak merhameti talep etmesi veya Halife'nin annesi gibi olan herkesi iyi davranma taahhüdünü vurgulaması gibi durumlarda da kullanılabilir.

Îsâ bin Musa'nın öfkesini gösterişi, uzun mektuplar boyunca, mantıklı ve dini argümanların başarısızlığından sonra, şefkatli bir yaklaşım kullanmasının bir sonucu olmuştur. Ebu Müslim'in öfkesini ise gücü ve etkisini kullanarak, potansiyeli olan isyankârlara gizli bir şekilde tehdit etmiştir. Benzer şekilde, Ebu Müslim'in askerlerin azlığından duyduğu korku ve endişesi, Halife'yi yeni askerler göndermesi, nüfuzunun

²⁰⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Mahkûmdan Me'mun'a, Mektup No. 43. (Hitabi Durum No. 9)

artması ve bu nüfuzun insanlar ve genel kamuoyu önünde etkisinin artırılması için ikna edici bir çaba göstermiştir.

Hârûnürreşîd'in şiddetli ifadeleri, Nicephorus'u kısıtlamak için yönlendirdiği orduların harekete geçmesiyle birlikte geldi. Bu durum, duygusal ifadelerin hassas bir biçimde kullanılması gerekliliğini, bu ifadelerin etki ve ikna bağlamında nasıl kullanılacağı konusunda bir hazırlık ve farkındalık olmadan olumsuz bir etkiye yol açabileceğini göstermektedir.

Siyasi çatışmalarda genel bir eğilim, çatışmanın istekler ve ifadeler arasındaki mücadelede merkezi kalmasını sağlamak ve bu ifadelerin üzerinde odaklanmak için bu ifadelerin aşırıya kaçmamasını sağlamak için çaba sarf etmektir.

2.3.6 Resmi Bildirimsel Eylemler analizi (*Declarations*):

Bu ifade, resmi kararların veya değişikliklerin, dilin dışında, sosyal kurumlar tarafından resmi olarak gerçekleştirilen duyurular veya kararlar anlamına gelmektedir. Bu tür kararlar, evlilik, savaş, görevden alınma, uzaklaştırma vb. gibi sosyal kurumların uygulamalarını içerir. Bu tarzın özü, bu kararların kurumsal normlara uygun ve geçerli olması için doğru bir şekilde uygulanmasıdır.²⁰⁹.

Oldukça nadir bir modeldir, bu türden ifadeler, bir veya iki konuda dikkatlice ele alındığında ve hassasiyet gösterildiğinde ortaya çıkar. Ebu Cafer Mansur'un açıkça ifade ettiği, karar verdiği beyan ve kararlarda olduğu gibidir.

“قد وليتك مصر والشام فهي خير لك من خراسان”²¹⁰

“Mısır ve Şam'ın imaretine seni tayin ettim.”

²⁰⁹ Searle, *Zihin, Dil ve Toplum*, 184-185.

²¹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasani'ye, Mektup No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

Halife Emin'nin Mansur'la konuşmasında...

“وقد رأى أمير المؤمنين أن يولي موسى ابن أمير المؤمنين فيما يقلده من خلافتك ما يحدث إليه من أمرك ونهيك”²¹¹

“Mü'minlerin Emiri, kendi oğlu Musa'yı, senin hilafette tayin edildiğin gibi tayin edecek ve aynı yetkileri de ona verecek.”

Bu nadir duruma rağmen, geçen iki resmi kararın bir çatışma ve anlaşmazlık içinde alındığını görebiliriz. Her iki beyan sahibinin de en üst yetki sahibi olarak, sorumluluklarının farkında oldukları gözlemlenebilir. Mansur, kararını hafifletmeye çalışarak, Ebu Müslim'in yanında olmayı ve yakın danışmanlığında olmak istediğini ifade etti. Aynı şekilde, Emin de Me'mun ile ilgili kararında aynı hassasiyeti göstermeye çalıştı.

Fakat bu durum, resmi siyasi kararların yokluğunu göstermez. Yazışmalardaki tüm siyasi çatışmalar, iktidar ve siyasi kararlarla ilgili konuşmalar etrafında dönmektedir. İbn Hubeyre'yi öldürme arzusu, Halife Ebu Abbas'ın istediği bir karardır. Benzer şekilde, Ebu Cafer Mansur'un Halife Ebû'l-Abbâs tarafından istenen kararı, Ebu Müslim'in nüfuzunun azaltılması ve Ebu Cafer Mansur'un Hac emirliği olarak atanması, Halife Ebu Abbas'ın istediği bir karardır. Mansur'un Ebu Müslim'i sınırlamak, onu Horasan'daki gücünün kaynağından uzaklaştırma ve hatta öldürmek isteği, hepsi Mansur'un arzularıdır. Mansur'un, Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin isyanına son verme kararı, Halife Ebu Cafer Mansur'un açık isteğini içermektedir. Aynı şekilde, İsâ bin Mûsâ'yı veliahtlıktan azledilip Mehdi'nin göreve getirilmesi de Halife Ebu Cafer Mansur'un net bir isteğidir. Emin'in, Me'mûn'u tahttan indirme ve Mehdi'yi Emir yapma isteği, Ebu Cafer Mansur'un net bir talebi doğrultusunda alınan açık bir karardır. Ve Nicephorus'a savaş ilanı, Hârûnürreşîd için de net bir karardır. Aynı şekilde, Emin'in, Me'mûn'un kararına karşı güçlü bir direnişi, net ve geri dönüşü olmayan bir istek belirtisi olarak görülmektedir. Ve aynı şekilde de Theophilos ve Me'mûn'un barış isteği ve antlaşma yapma arzusu, her iki taraf için de net ve kararlı

²¹¹ Safwat, *Cemheretü Resâilî'l-Arab*, 305-306, Emîn'den Ebu Müslim Me'mûni'ye, Mektup No. 38. (Hitabi Durum No. 7)

bir iradeyi yansıtmaktadır. Her iki tarafın net bir iradesini temsil eder. Ancak, bu siyasi iradelerin hepsi, sadece dil bilgisel ifadelerle gerçekleştirilemeyen, güçleri, orduları ve kurumları içeren bir etkileşim ve mücadeleyi içerir. Bu nedenle, siyasi çatışma durumlarında, ifadelerin yoğunluğu için diğer kalıplara başvurmanın önemi ortaya çıkar.

2.3.7 Siyasi yazışmaların analizinde, niyetsellik ve söz edimleri kuramı, etki ve ikna mekanizmalarını anlamamıza nasıl katkıda bulunuyor?

Siyasi konuşmanın gerçek amacı, her mesajın açıklanan niyetine bakılmaksızın, konuşmanın hâkim unsurudur ve bu büyük hedefin varlığı veya yokluğu, analiz sürecini etkiler. Eğer analist, Mansur'un gerçek amacını -yani Ebu Müslim'in etkisini azaltma ve onu öldürme isteğini- konuşmanın gerçek amacından uzakta bırakırsa analiz, bazen abartılı bir şekilde sunulan dostluk ve güvence mesajlarıyla sık sık bozulur. Bu durum, Mansur'un etki, ikna ve aldatma süreçlerinde nasıl kullanıldığını ortaya çıkarmada önemli görevleri sınırlar ve analizin kapsamını daraltır.

Teori, niyetin ve başarının önemine dair önemli bir çerçeve sunar. Bu çerçeve, bu amaçları ifade eden çeşitli başarı eylemi modellerini içerir ve bu modellerin anlaşılması, ifade edilmesi ve etkileme ve ikna süreçlerinde nasıl kullanılacağına dair bir anlayış sağlar.

Gaye, niyet ve eylemsel gaye analizi üzerinde durulurken, ilgi tek bir seviyede kalmamıştır. Hitap durumları incelendiğinde, eylemsel gayenin bazı dereceleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Hitabi durum ile ilgili ana eylemsel gaye varken, hitap içindeki bazı diyaloglarda farklı alt gayeler de bulunmaktadır. Ana gaye öldürme arzusu iken, alt gaye sakinleştirme ve güven vermekle ilgili olabilir. Ana gaye tecrit etme veya uzaklaştırma iken, alt gayeler, muhatabı haklarından vazgeçmeye ikna etmeye yönelik olabilir.

Alt gayeler, konuşma durumundaki çeşitli işlevlere katkıda bulunabilir; açıklama, onaylama, beyan, gerekçelendirme, yönlendirme, talep, vaat, tehdit vb. Alt hedefler ve

içerdikleri konuşma eylemi türleri, doğrudan ve açık olabilir veya açık ama dolaylı olabilir; hatta bazen aldatma ve manipölasyon içerebilir.

Siyasi konuşmalardaki amaç ve irade çatışmalarından kaynaklanan diyalog, bir dizi etken tarafından etkilenebilir. Psikolojik veya tarihsel eski bağlamlar, kişisel deneyimler ve doğal eğilimler gibi faktörler bu etkileşimi şekillendirebilir. İfade tarzlarındaki belirsizlik, karşı tarafın ve alıcının tepkisine dair tam bir güvenin eksikliğinden kaynaklanabilir. Bu durum, diyalogun devamındaki tarz ve içeriği etkileyebilir. Belirsizlik, daha fazla açıklama, gerekçelendirme veya argümanların desteklenmesi ihtiyacını doğurabilir. Aynı zamanda, tartışma, karşılıklı argümanlar ve diğer argümanları çürütme doğabilir. Bu belirsizlikler aynı zamanda alt hedeflerde de değişikliklere neden olabilir veya ifade tarzlarının ortaya çıkmasına veya gizlenmesine yol açabilir.

Konuşma eylem kalıplarının analizi, her bir tarzın çeşitli kullanım yöntemlerini ve konuşma içinde oynadığı rolü araştırma fırsatı sunar. Bu roller, hazırlık, argümantasyon, destek, gerekçe sunma, dostluk ve güven hissi verme veya baskı ve tehdit etme gibi çeşitli roller olabilir.

Beş modelle ilişkili analiz süreci boyunca, bildirimsel model yoğun bir şekilde kullanıldı. Etkileme ve ikna sürecinde de bildirimsel modelin çeşitli şekillerde kullanıldığını görmekteyiz. Ardından, talep odaklı yönlendirici model ve daha az derecede taahhütlü model gelmektedir. İfade Edici ve Resmi Beyan modelinin kullanımı daha nadirdi. Bildirimsel, yönlendirici ve taahhütlü modellerin yoğun kullanımına rağmen, bu modellerle ilgili birçok olgu ve ilişki göz önüne alındığında, Searle veya Austin'in modelleriyle sınırlı kalmak yeterli değildir. Her bir modelin analizinde ve etkileme sürecinde daha etkili bir şekilde nasıl kullanılacağını geliştirmek için katkılara ihtiyaç var.

Buraya kadarki çalışmalarımızda, Bildirimsel (Assertive) modelinin etkileme ve ikna sürecinde nasıl çeşitli şekillerde kullanıldığını analiz ettik. Bu model, bir durumun, kararın, isteğin, görüşün veya duruşun belirtilmeden önce ön hazırlık ve hazırlık süreçlerinde kullanıldı. Ayrıca, bir isteğin, duruşun veya görüşün ifadesi ve bunun

desteklenmesi veya vurgulanması, ayrıca çürütme, tartışma ve yanıt süreçlerinde de kullanıldı. Ayrıca, diğer konuşma eylemi modellerini içeren zengin bir alan oluşturmak için kullanıldı, bu da talep odaklı yönlendirme, Taahhüt (sözleşme veya tehdit) ve ifade modellerini içermektedir.

Yönlendirici (Directive) modelin etkileme ve ikna sürecinde nasıl kullanıldığına dair bir analiz sunduk. Özellikle yönlendirme derecelerini belirtme sürecinde. Bu dereceler, kesin ve kaçınılmaz bir talebi içerebilir ve alttan üstüne doğru bir talep ya da üstten alta doğru bir teşvik ve tavsiyeler içerebilmekteydi. Bu süreç, konuşmacının durumdan duruma, pozisyondan pozisyona veya bir modelden diğerine geçme yeteneğini göstermiştir. Ayrıca, talep odaklı Yönlendirici modelin analizinden daha fazla fayda sağlamak için konum ve dereceyi beş bölümden oluşacak şekilde birleştiren önerilen bir lineer model sunduk: Mutlak talep, Alttan Üste Talep, Normal, Üstten Alta Teşvik ve Kesin ve kaçınılmaz talimat.

Ardından, Taahhüt modelinin etki ve ikna sürecinde nasıl kullanıldığına dair bir analiz sunduk. Bu model, özellikle yönlendirici modelle amaç açısından ve aynı zamanda üslup açısından güçlü bir bağa sahip olduğunu ve özellikle koşullu bir ifade biçimi içinde bu bağlantının daha belirgin olduğunu açıkladı.

İfade Edici ve Resmi Açıklamalar ve Beyanlar modellerini analiz ederek, bu modellerin az kullanılmasının veya nadir olmasının nedenlerini açıkladık. Konuşmacıların siyasi çatışma, siyasi diyalogun ve konuşmanın hassas özelliklerini fark etmeleri, her iki tarafın duygusal tepkileri kontrol etme isteği, bu modellerin az kullanılmasına sebep olan faktörlerdendir. İfade Edici modelin, genellikle Talimat modelini desteklemek için dikkatlice kullanıldığı belirtilmiştir. Diğer taraftan, Resmi Açıklamalar ve Beyanlar modeli, siyasi çatışma, özellikle de meşruiyet ve nüfuz konularındaki çatışmalarda, politikacıların çoğu tarafından, çatışmanın çözülmesi gerektiğinde kullanılabilecek bir araç olarak algılandığı ve bu nedenle doğrudan bir resmi açıklama modeline yönelmeden önce bu çatışmanın çözülmesi gerektiği anlaşıldı.

Araştırmamızda, siyasi yazışmalardaki beş modelin analizi ile siyasi çatışmanın, ulaşılmak istenen amaçlar etrafında döndüğü görülmektedir. Temelde yönlendirici-talebî model etrafında dönen bu amaçlar, diyalog durumu ve etkileme/ikna mekanizmaları için açıklayıcı ve taahhüt edici modellerin kullanılmasıyla desteklenmektedir. Talebî model ile ilgili amaçlar, ifade edici ve taahhüt modellerle desteklenerek, çeşitli ifade biçimleri ve derecelerle ifade edilmekte ve bu taleplerin dereceleri, etkileme, ikna veya boyun eğdirme süreçlerini başarıyla yürütmek amacıyla doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu teori, konuşma eylemlerinin örtük kullanma yolları ve etkileme ve ikna etme sürecine katkıda bulunan retorik hedeflere ulaşmak için bir kalıptan diğerine geçmenin yolları konusunda araştırmalara ufuk açmaktadır.

Özetleyecek olursak, söz konusu eylemler kuramı, amacın önemini ve yüksek düzeydeki eylemlerin çeşitliliğini bize göstermektedir. Ancak, tek başına karmaşık siyasi diyalog ve tartışma süreçlerini takip etmek için yeterli değildir. Araştırmacının analiziyle ortaya çıkan faktörler, konuşma durumundaki üst amaçları ve alt amaçları anlamının önemini ortaya koymaktadır. Elbette diyalogu etkileyen uzak veya yakın bağlamları, konuşmacılar arasındaki güç dengesini ve isteklerinin ne kadar uyumlu veya çatışmalı olduğunu da göstermektedir. Ayrıca, siyasetçinin hissettiği duyguların ve gücün dengesinin, pozitif veya negatif bir etki olasılığına karşı endişesinin, gücünü ve etkisini artırma fırsatı gördüğü veya daha düşük bir statüyü gösterme ihtiyacını hissettiği bir etkileşim noktasının önemini vurgulamaktadır. Siyasi diyalog içinde veya dışında, bazen dil bilgisel diyalog çerçevesinin ötesinde etkisi olan dolandırma ve manipülasyon unsurunun önemini açıkladık. Bu da eylemler kuramının birçok yönünü aydınlatmaya, analiz etmeye ve anlamaya yetmediği geniş bir alandır. Üçüncü bölümde, aldatma ve manipülasyon ile ilgili olan bu fenomeni ele alacağız.

Austin ve Searle, konuşma eylemlerinin doğrudan veya dolaylı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu durum, analizimiz sırasında açıkça görülmüştür. Ancak, açık ve açık olmayan, doğrudan ve dolaylı olan arasındaki etkileşimin, analiz ve teorik çalışmalar sırasında belirlenmesi zordur. Her bir kalıbın istihdam derecesi ve diğer kalıplarla veya aldatma ve manipülasyon girişimleriyle olan etkileşimleri ile ilgilidir. Dolayısıyla her

bir kalıp için açık ve açık olmayan ifadeler arasında kesin bir ayrım yapmak zor olabilir. Bu nedenle, her bir modelin açık veya gizemli özelliklerinin belirsiz olabileceği ve bir anlamda birçok modelin, araştırmacının veya analistin takdirine bağlı olarak anlaşılabilmesi ve çözümlenebileceği bir ortamın oluştuğu görülmektedir.

Gelecek bölümlerde, diğer iletişim teorilerini ve analiz modellerini keşfetmeye devam edeceğiz. Bu modellerin siyasi yazışmaları ve bilhassa Abbâsî dönemindeki siyasi yazışmaların analizinde sağladığı katkıları inceleyeceğiz.

3. SİYASİ YAZIŞMALARDA KONUŞMAYA DAYALI SEZDİRİM VE ÖN VARSAYIM KAVRAMLARI

İlk bölümde, Austin tarafından ortaya konulan ve dil kullanımının kasıtlı, niyetli ve amaç içeren bir eylem olduğunu vurgulayan genel teorinin özünü vurguladık. Bu dil kullanımı, insanın dünyayla ve sosyal gerçeklikle olan etkileşiminin bir parçası olarak kabul edilir. Bu bakış açısı, geleneksel dil bilimsel ve retorik kurallarına dayanmaz; ancak yeni kavramları ve gizli analiz modellerini keşfetmeye olanak tanır. Üstelik, anlam arayışında temel analiz birimi olarak, söylem ve eylem niyetini kabul eder.

Örtük veya açık olmayan anlamlara olan ilgi, dilin kullanımı kadar eskidir ve dilbilimcilerin, retorikçilerin, filozofların ve dini metin bilginlerinin ilgisini çekmeye devam etmiştir. Söylem ve niyet üzerindeki önemi ve etkisi nedeniyle, pragmatikğin özleşmesinden önce ve sonra, modern dil filozoflarından büyük ilgi görmüştür anlatım. Frege'in önemseydiği işaretlerden biri, anlamın sadece cümle anlamları ve semantik yapılarla sınırlı olmadığı, aynı zamanda "Algısal Anlam" (veya Zihinsel İmgesel Anlam, Bilişsel Anlamı) olarak adlandırılan şeyde de bulunduğu ki bu algısal anlam, görünür semantik anlamdan farklı olabilir. Bunu şu şekilde ifade etmiştir: "İki kişi aynı şey hakkında bir fikre sahip olsa da her birinin kendine ait fikirleri vardır."²¹² Üstelik "Sabah yıldızı akşam yıldızıdır." gibi örnekler verdi. Aslında sabah ve akşam görünen Yıldız aynı olabilir, ancak konuşmacının algısal anlamı farklı olabilir. Frege, şöyle açıkça belirtiyor: "Şimdi kelimeler, ifadeler ve tam cümleler arasındaki üç seviyedeki farkı anlayabiliriz; 1) Fark ya düşüncelerle ilgilidir, 2) Ya anlamla ilgilidir -ancak işaret ile değil-, 3) Ya da son olarak işaret ile de ilgili olabilir -yani algısal anlamı kastediyor.-"²¹³

Dille ilgilenen filozofların anlam felsefesi hakkında, anlam algısının işaret teorisi ile ilişkili olup olmadığı konusunda farklı görüşleri vardır. Yine, anlamın atıfta bulunan anlam olup olmadığı ya da bu fikirleri aktarma ve iletme aracı olan kullanıcının

²¹² Gottlob Frege, "Meaning and Sign", çev. Salah Osman, *Journal of Language Contexts and Interdisciplinary Studies*, 1/1 (2016), 277-298.

²¹³ Frege, "Meaning and Sign", 277-298.

zihnindeki söze eşlik eden fikirlerle mi yoksa anlamın uyararı ve tepkisini bağlayan davranışsal görüş ile mi ilişkili olduğu konusunda da anlaşmazlıklar olduğu doğrudur. Bu esnada, giderek kullanımın önemine daha fazla ilgi doğmaya başladı ve Frege'nin sinyalleri ortaya çıktı, sonra Wittgenstein daha net bir şekilde ifade etti ve daha sonra kesinlikle Austin, Grice ve Searle gibi filozoflar da bu konuda görüş belirtti. Şimdiye kadar bu konu pragmatikçi ve pragmatikçi olmayan araştırmacılara felsefi, edebi, dilbilimsel, iletişimsel ve hatta zihinsel yönden ilgi çekici olmuştur. Örtük veya açık olmayan anlamda devam eden ilgiye örnek olarak, Lakoff tarafından metaforan bahsederken ki ifadesi: "Günlük hayatımızın her alanında mevcuttur. Dille sınırlı değil, düşüncelerimizde ve yaptığımız eylemlerde bulunur."²¹⁴ Ya da Catherine Kerbrat-Orecchioni'in genel olarak örtük kavramlarındaki konuşmaları: "Varsayımlar, dolaylı ifadeler ve çıkarımlar, dilsel tasarruf ilkesinden türeyen dilsel gerekliliklerdir."²¹⁵ Ya da Jenny Thomas'ın dediği gibi: " İnsanlar genellikle kastettiklerini söylemezler. Konuşanlar genelde sözlerin ifade ettiğinden daha fazla anlam ifade etmek ister/kasteder."²¹⁶ ve daha fazlasını.

Doğal olarak, içerme konusunu ele aldığımızda, anlamla ilişkilendirilmiş teorik veya felsefi referanslarda çeşitlilik bulmak doğaldır. Bu çeşitlilik, bizim bu arka planlara dikkat etmemizi ve benimsenen müzakereci metodolojiyi korurken, düşünme ve dengeleme sürecinde dikkatli olmamızı sağlar. Bu bölümde, büyük ilgi ve tartışma konusu olan iki kavramla ilgileneceğiz:

Birincisi, Grice tarafından geliştirilen ve anlam felsefesi alanındaki katkılarından biri olan *Konuşmaya Dayalı Sezdirim* kavramı (*conversational implicature*), görünürdeki anlamın ötesindeki anlamı anlama ve konuşmacının ifade etmeden kastettiği şeyi nasıl iletebileceğini araştırmaya yönelik bir kavram. Grice, *konuşmaya dayalı sezdirim* kavramını analitik bir modelle açıklamış, özelliklerini ve üzerine inşa edilen temel prensipleri ve varsayımları belirtmiştir. Bu çerçevede, bu konuyla ilgili eleştirileri ve

²¹⁴ Laykov, George ve Mark Johnson, *Yaşadığımız Metaforlar*, çev. Abdelmajid Jahfa, 3. Basım, (Kazablanka: Toubkal Yayınevi, 1980) 27.

²¹⁵ Orconi, Catherine Kerbrat, *Al-Madamr*, çev. Rita Khater, (Beyrut: Arab Organization for Translation, 2008) 615.

²¹⁶ Jenny Thomas, *Diyalog Dilinde Anlam: Pragmatığa Giriş*, çev. Nazik İbrahim, (Riyad: Dar Al-Zahra, 2010) 17.

önerileri de ele alacağız. Ardından, bu analitik çerçeveyi, etkileme ve ikna süreçlerini keşfetmek için nasıl kullanabileceğimizi öne süreceğiz.

- İkincisi, *Ön Varsayım* kavramı ile nasıl anlaşıldığı, tanımlandığı ve beraberinde getirdiği bilimsel teoriler ele alınacak. Bu çeşitli teorileri anlayarak, müzakereci metodolojiyi temel alarak araştırmanın çerçevesi belirlenmiş olacak. Bu çerçeve dahilinde, etki ve ikna mekanizmalarını ele alma ve analiz etme süreçlerinde benimseyeceğimiz ön kabulleri belirleyeceğiz.

3.1 Birinci Konu: Konuşmaya Dayalı Sezdirim (Conversational Implicature):

3.1.1 Konuşmaya Dayalı Sezdimlerin Analizinde Grice Akımı:

Grice, “anlam” arayışında kullanım, (dilsel kullanımdaki anlam) ve bu kullanımla ilgili olan niyet veya anlayışı temel alarak araştırmasına başladı. Doğal anlam ile doğal olmayan anlam arasında ayırım yaptı. Doğal anlam; doğrudan açık bir anlamın sonucudur, zihinsel bir çıkarıma veya başka bir anlamı anlamak için mantıksal bir kanıt veya delil araştırmasına gerek duymaz. Doğal olmayan anlamda ise cümle doğrudan açık bir şekilde değil, indirekt bir yolla anlaşılabilir bir anlamı gösterir. Genellikle bir niyet (*intention*) veya uzlaşmış bir kullanım (*convention*) üzerine kuruludur ve bazen bu anlamın inkâr edilmesi mümkündür.²¹⁷ Bu ilgi, konuşmacının muhatabına aktarmayı amaçladığı niyete odaklanır. Bu durum, söylenen ve söylenenin anlamına bakma ve incelemeye olanak sağlamıştır. Moeschler ve Reboul bu durum için, “Bir cümlenin yorumlanması -çoğunlukla- kullanıma atfedilen anlamı aşabilir.”²¹⁸ ifadesi kullanmışlardır. Bu bağlamda, Grice tüm pragmatistler gibi kastın (konuşmacının kastettiği) ve muhatabın bu kasıttan anladığı anlamın önemini vurgulamaktadır.²¹⁹

²¹⁷ يمكن العودة بالتفصيل لكتاب النظرية القصدية للدكتور صلاح إسماعيل، انظر من صفحة 39 إلى صفحة 45.

²¹⁸ موشلر، جاك، روبول، آن، التداولية اليوم علم جديد في التواصل، ترجمة سيف الدين دغفوس ومحمد الشيباني، المنظمة العربية للترجمة، ص55.

²¹⁹ موشلر، جاك، روبول، آن، التداولية اليوم علم جديد في التواصل، ترجمة سيف الدين دغفوس ومحمد الشيباني، المنظمة العربية للترجمة، ص53.

Grice, dikkatini, uzlaşımsal olmayan sezdirimleri (*nonconventional implicatures*) anlamaya odakladı ve buna Konuşmaya Dayalı Sezdirimler adını verdi (*conversational implicature*). Ayrıca, özelliklerini, analiz yöntemini ve söylemin bazı genel özellikleriyle bağlantısını araştırdı.²²⁰

Grice, bir diyalogda taraflar arasında konuşmadan istenen hedef veya amacın gerçekleşmesi için bir işbirliğinin olması gerektiğini varsaydı. Bunun için; tarafların, amaçlarını veya en azından bu amaçların genel yönelimini ortaya koymaları gerekmektedir, gerek diyalogun başında, gerek ortasında.²²¹ Bu ilkeye “İşbirliği Prensibi” adı verilmiştir. Grice bu prensibi şöyle tanımlamıştır: “*Make your conversational contribution such as is required, at the stage at which it occurs, by the accepted purpose or direction of the talk exchange in which you are engaged.*” (Konuşma katkınızı, gerçekleştiği aşamada, meşgul olduğunuz konuşma alışverişinin kabul edilen amacı veya yönü ile gerekli olduğu gibi yapın.)

Bu tanım, konuşmacının, konuşmanın amacı ve yönü gereği konuşmaya katkıda bulunması anlamına gelir. Grice, “Bir dil etkileşiminde, genellikle belirli bir ortak amaca veya birkaç ortak amaca veya en azından konuşma için ortak bir yöne sahip olduklarını fark eden katılımcılar tarafından paylaşılan işbirliği çabaları olduğunu.”²²² belirtmiştir. Philippe Blanchet ise bu durumu “Dil bilimsel etkileşimdeki taraflar genellikle ortak bir amaca sahiptirler, aksi takdirde iletişim için bir neden olmaz ve iletişim büyük olasılıkla gerçekleşmez.”²²³ Şeklinde tanımlamıştır. İşbirliği ilkesi, katılımcının diyalogun amacına, gayesine ve yönüne uygun ölçüde katkıda bulunmasına dayanır. Grice, bu ilkenin analizini kolaylaştırmak için “conversational maxims” (Konuşma İlkeleri) olarak adlandırdığı bu ilkeyi dört alt kuralda formüle etti: Nicelik (Quantity), Nitelik (Quality), Bağıntı (Relation) ve Tarz (Manner)²²⁴. Bu ilkeler, George Yule’un belirttiği gibi, “Konuşmalarımızda açıkça belirtilmeyen

²²⁰ Paul Grice, *Mantık ve Konuşma*, (Sözcükler biçiminde çalışmalar) 26. (Araştırmacının çevirisinden bazı uzmanların yardımıyla.)

²²¹ Al-Ayashi Adware, *Linguistic Circulation’da Diyalojik Zorunluluk*, (Fark Yayınları), 98.

²²² Grice, *Mantık ve Konuşma*, 26.

²²³ Philippe Blanchet, *Austin’den Gauvan’a Pragmatik*, çev. Sabre Habasha, (Dar al-Hiwar), 84.

²²⁴ Grice, *Mantık ve Konuşma*, 26.

varsayımlarımız. Genellikle insanların, bilgiyi uygun miktarda sunacaklarını, gerçeği söyleyeceklerini, konuyla ilgili olacaklarını ve mümkün olduğunca net olmaya çalışacaklarını varsayabiliriz. Konuşmacılar bu ilkeleri nadiren belirtirler çünkü bu ilkeler normal etkileşimde de bulunur.”²²⁵ Bu nedenle, bu ilkeler konuşmacılar tarafından varsayılarak kabul edilir. Ancak “Bu ilkelerin kusuru, konuşmacıların suistimal etme veya ihlal etme kabiliyetinde yatar.”²²⁶ Dolayısıyla, bu ilkeler iletişimde standart ilkeler değildir. Bu ilkeler, standart davranış ilkeleri olmasından daha çok “yorumlama” ilkeleri olarak kabul edilir.²²⁷

Nicelik ilkesi (Quantity), iletişimde gerekli bilgi miktarının “aşılmadan veya azaltılmadan gerekli ölçüde.”²²⁸ Sağlanması ile ilgilidir.

Nitelik (Quality) ilkesine gelince, geçerliliğe veya doğruluğa dayanır. Bu ilkeye göre, konuşmacının yanlış olduğunu bildiği veya kanıtı olmadığı konularla ilgili konuşmaması gerekir.

Bağıntı (Relation) ilkesi ise konuşan ile makam arasındaki uyum ile ilgilidir. Bu ilkeye göre konuşmacının ve konuşmanın makama, duruma, konuya ve bağlama uygun (bağıntılı) olması beklenir.

Son olarak; Tarz (Manner) ilkesi, konuşmacının açık ve anlaşılır olmaya çalıştığını varsayar. Konuşma kısa, açık ve net olmalı, anlaşmazlıklardan ve belirsizliklerden kaçınılmalıdır. Tarz ilkesine özel bazı belirli ayrıntılar bulunmaktadır.

Konuşmaya Dayalı Sezdirimler (*Conversational Implicature*), işbirliği ilkelerinin ihlali sonucu ortaya çıkar. Bu ilkeler ihlal edildiğinde (diyalogun başarılı olması için taraflarının genel işbirliği içinde kalmalarıyla birlikte) diyalog örtülü sezdirimsel içerlenmiş bir anlam içerir. Dr. Ihab Saied Ibrahim şöyle diyor: “Bu ikinci, ima edilen

²²⁵ يول، جورج، التداولية، ترجمة قصي العتاي، الدار العربية للعلوم ناشرون، ص67.

²²⁶ Jacques Muehler - Anne RoPaul, *Pragmatics Today, A New Science in Communication*, çev. Seif al-Din Daghfous ve Muhammad al-Shaibani, (Arab Organization for Translation) 56.

²²⁷ Muehler, *Pragmatics Today*, 57.

²²⁸ Mahmoud Nahla, *Çağdaş Dilbilim Araştırmalarında Yeni Ufuklar*, (Dar Al-Maarifa Al-Jamia) 34.

(açık olmayan) anlam, konuşmaya dayalı sezdirim olgusunu ifade eder.”²²⁹ Ve eğer söylenenle söylenmek istenen arasında hiçbir fark yoksa konuşmaya dayalı sezdirim (Conversational implicature) yok demektir.

Grice ve Jenny Thomas gibi bazı araştırmacılar, işbirliği ilkelerinin ihlal sürecinin çeşitli biçimlerine işaret etmişlerdir. Örnek olarak:

- ❖ Flouting a maxim (Bir ilkeyi delme): Grice uygulamalarında ve analizlerinde bu duruma çok odaklandı. Bu durum, işbirliği prensibi ilkelerinden birinin; aldatma, hile veya manipülasyon olmaksızın kasıtlı olarak ihlal edilmesini ifade eder. Böylece konuşmacı; örtük (sezdirimsel/algısal) bir anlam iletmeyi amaçlar.
- ❖ Violating a maxim (Bir ilkeyi çiğneme): İşbirliği prensibi ilkelerinden birini, yalan söyleme, aldatma veya yanıltma niyeti taşıyarak ihlal etme durumu.
- ❖ Infringing a maxim (Bir ilkeyi ihlal etme): Bir hata veya cehaletten kaynaklanan bir ihlal durumu.
- ❖ Opting out a maxim (Bir ilkeye uymamayı seçme): İşbirliği prensibi ilkelerinden birini, kasıtlı olarak ihlal etme niyetiyle, işbirliği yapmama arzusuyla gerçekleştirilen bir eylemi ifade eder. Bu, iletişim sırasında karşılaşılabilecek çatışma, baskı veya utanma gibi durumlarla ilgili olabilir, aynı zamanda sorguya benzer diyaloglar veya başka durumlarla ilgili de olabilir.
- ❖ Suspending a maxim (Bir ilkeyi askıya almak): Bir ilkenin, herhangi örtük (sezdirimsel/algısal) bir anlam yaratmaksızın tamamen askıya alınmasıdır.
- ❖ Grice, konuşmaya dayalı sezdirimleri ayırt etmek için belirli özellikler geliştirdi. Bu özellikler şunlardır:

²²⁹ Ehab İbrahim, “Oyunda Diyalojik Zorunluluk (Mecnun Leyla)”, Ahmed Shawky, *Pragmatik Bir Çalışma, Sanat Fakültesi Araştırma Dergisi*, Menoufia Üniversitesi, Mısır: 4.

- ❖ Geri alınabilir, çünkü konuşmacı isterse konuşması sırasında bu sezdirimleri -açık veya zımni olarak- iptal edebilir (bu konuşmaya dayalı sezdirimler, anlaşılabilir olsa da yüzde yüz kesin değildir).
- ❖ Konuşmacının niyeti ve konuşmanın özel bağlamı ile çok ilgili olabilir.
- ❖ Anlamları ve çağrışımları bağlamlara ve niyete göre değişebilir (yani bu konuşmada yer alan sezdirimler yalnızca bu konuşmanın doğasına özgüdür ve niyet veya bağlama göre değişebilir).
- ❖ Anlaşılabilir, yorumlanabilir ve açıkça ifade edilebilir.²³⁰

3.1.2 Grice'in bazı katkılarına yönelik bazı yorumlar ve eleştiriler:

Grice'in katkıları geniş bir ilgi gördü ve hem destekçiler hem de eleştirmenler tarafından değerlendirildi. Grice'in işbirliği prensibi ve ikincil ilkeleri geniş çapta ilgi görmüştür. Bazı araştırmacılar, bu kurallara eklemeler yapmaya çalışmıştır. Örneğin Searle, Lakoff, Brown, Levinson, Leitch, Taha Abdurrahman ve diğerleri. Bu önerilen eklemelerin arasında, söylemin incelik yönüyle ilgili olan ve The Logic of Politeness (Nezaket Mantığı) olarak adlandırılan bir ilke yer almaktadır.²³¹ Francisco Yus Ramos, Fraser'in bir dizi ilke eklemeye yönelik olan bazı öneriler aktarmıştır. Açıklık ilkesi, nezaket ilkesi ve sorumluluk ilkesi gibi ilkeler ve öneriler, bu ilkelere örnek olarak verilebilir. Levinson'un bilgilendiricilik ilkesi (informatividad), Mason'un, Grice'in işbirliği prensibi yerine (Katılımcılar arasındaki genel yararı teşvik et) şeklinde tek bir ilke getirme önerisi ve son olarak; Leudar ve Browning'in uyum ilkesi, dürüstlük ilkesi, dayanışma ilkesi ve belli etme ilkesi gibi ilkelerin yer aldığı öneriler de bulunmaktadır.²³²

²³⁰ Grice, *Presupposition and Conversational Implicature*, Studies in the Way of Words, 270-271. (Araştırmacının çevirisinden bazı uzmanların yardımıyla.)

²³¹ bk. Al-Ayashi Adwari, *Al-Istiqzam Al-Hawari*, 117-123.

²³² Francesco Jos Ramos, *Introduction to the Study of Pragmatics*, çev. Yahya Hamdawi, (Bağdat: Dar Niebuhr, 2014), 109-111.

Grice'in kendisi de bu tür yorumlara ve bakış açılarına işaret ederek şöyle demektedir: "Tabii ki, (nazik ol) gibi estetik, sosyal ve ahlaki kurallar gibi başka kurallar da vardır. Bu kuralların, taraflar arasında konuşmalarda paylaşıldığını ve konuşmalara algısal anlamlar kattığını gözlemleyebiliyoruz." ²³³ Ancak Grice, çalışmalarında kendi belirlediği diyalog ilkeleri ve onlarla ilişkilendirilen sezdirimlere odaklandığını belirtmektedir: "Sanki karşılıklı konuşmanın amacı dilbilgisi açısından etkili bir şekilde bilgi alışverişinde bulunmakmış gibi." ²³⁴

Yorumlar, ek bir alt ilke ekleme veya yeni bir prensibi tanıtmaya ihtiyacıyla ilgili değildi. Bunun yerine, Grice'in konuşma ilkeleri ve bu ilkelere yapılan ihlallerin doğası hakkında iç tartışmalar vardı. Örneğin, bir konuşmacının işbirliği sırasında kasıtlı olarak mı yoksa kasıtsız olarak mı başarısız olduğunu belirlemenin nasıl olacağına dair tartışmalar yapıldı. Ayrıca analiz sırasında, tam olarak hangi alt ilkenin ihlal edildiğini tespit etmede, zaman zaman yaşanan çakışmalara da değinildi. Ayrıca; dört ilkenin etkinliği, ilkenin netliği ve yapılan analizin netliği açısından aynı etkinlik derecesinde değildir. Örneğin, Nitelik ilkesinin ihlal edilmesi, "evet" veya "hayır" yanıtı ile ilgilidir ve bu nedenle, bu ilkenin ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesi kolaydır. Ancak, bu netlik seviyesi tüm prensipler için aynı değildir, özellikle de Şekil (veya Tarz) ilkesi söz konusu olduğunda.

Grace'in çabalarını yeniden gözden geçirmeye, çoklu alt ilke fikrini eleştirmeye ve her gereklilik için tek bir ilke belirlemeye yönelik en önemli çalışmalardan biri, Dan Sperber ve Deidre Wilson'ın "Bağıntı Kuramı" (Relevance Theory) olarak adlandırdıkları kuramdır. İfadelerine göre "Grace'in 1957 tarihli makalesinde sunulan orijinal düşünce, sezgisel iletişim perspektifini rehabilite etme ve kabul edilebilir teorik standartlarla sunma girişimidir. Ancak bu düşünce, Grice'in kendisinin, Strawson'ın, Searle'in, Schaeffer'in ve diğerlerinin çalışmalarında genişletilmesi, genellikle a priori'den ve psikolojik kabul edilebilirlikten uzaklaşmasına ve karışık bir forma dönmesine sebep olmuştur. Bu talihsiz gelişme, Grace'in orijinal

²³³ Grice; *Mantık ve Konuşma*, 28.

²³⁴ Grice, *Mantık ve Konuşma*, 28.

formülasyonunda birtakım sahte ve bir takım gerçek sorunların keşfedilmesinin sonucudur.”²³⁵

İşbirliği prensibinin mantığı ve alt ilkelerinin mantıksal temeli ve yeni ilkeler ekleme gerekliliği ile ilgili soru ve tartışmalar ortaya çıkardılar: “Her ne zaman düzenliliği veya sürekliliği açıklamaya ihtiyaç duyduğumuzda.”²³⁶ Her şeyin temeli olan kapsayıcı bir ilkeye dayandılar; Grice’in bahsettiği gibi bir alt ilke değil, iletişim sürecini anlayanın temeli olan Bağıntı Kuramı (Relevance Theory). Çünkü onlara göre niyet ve kasıt “Bir bağlamda uygun ve bağıntılıdır ama ancak ve ancak o bağlamda bağlamsal bir etkiye sahipse.”²³⁷ Bu kuramı açıklayan bazı kurallar veya ilkeler ortaya koymuşlar ve Bağıntı Kuramının daha açık ve net olduğunu, iletişim sürecinde genelleştirilebilecek bir ilke olduğunu vurgulamışlardır. Bu ilke; Grice’in prensibi ve ilkeleri gibi, genellikle insanların uymaya veya çoğunlukla ihlal etmeye meyilli oldukları davranış standartları ve kuralları gibi değildir.

Bu kuram, iletişim, etkileşim ve algılama süreçlerine dair bir anlayış geliştirmekle ilgilidir ve -araştırmacının görüşüne göre- sezdirimler ve anlamların analiz sürecinde dilbilimsel analiz modelleri sunmamaktadır. Ancak, önceki tartışmalarla olan önemi; Grice’in tartışmalarını ve onun çabalarına yönelik destekleyici ve eleştirel ilgiyi daha geniş bir bağlamda ele almasında yatmaktadır.

3.1.3 Konuşmaya Dayalı Sezdirim’inin analizinde neye dayanacağız?

Araştırmacı, Konuşmaya Dayalı Sezdirim’i; Kelimenin veya ibarenin asıl anlamına ek olarak diyalog vasıtasıyla oluşturulan, alıcının anlayabileceği ve göndericinin de iptal edebileceği veya ortadan kaldıracılabileceği örtük olarak içerilen anlamdır.²³⁸

²³⁵ Dan Sperber - Deidre Wilson, *İletişim ve Bilişte Bağıntı Kuramı*, çev. Hisham Ibrahim - Abdullah Al-Khalifa, (Bingazi: Dar Al-Kitab Al-Jadeed, 2016), 56.

²³⁶ Sperber - Wilson, *Bağıntı Kuramı*, 76.

²³⁷ Sperber - Wilson, *Bağıntı Kuramı*, 218.

²³⁸ Yasser Eid, *Ahmed Şevki’nin Şiirsel Tiyatrolarındaki Konuşmaya Dayalı Sezdirimler*, (Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi), 112.

Önceki tüm tartışmalara rağmen bu çalışmada benimsenecek analitik çerçeve, Grice'in işbirliği prensibinden türeyen konuşma ilkelerini (conversational maxims) temel alan bir çerçeve olacaktır. Araştırmacı, işbirliği prensibinin (burada pozitif bir işbirliği değil, nötr bir işbirliği yani iletişimsel paylaşımı ifade eder) iletişim sürecinde hala temel bir fikir olduğuna inanıyor. Ancak araştırmacı, aldatma veya manipülasyon niyeti taşıyan ve taşımayan ihlaller arasında ayırım yapmaz, her iki durumda konuşmaya dayalı sezdirimler gerçekleşmiştir. Bahsı geçen aldatma ve manipülasyon niyeti, konuşma sırasında ve siyasi söylemde retorik hedefin bir parçasıdır. Ancak, dilbilgisel bir hatadan kaynaklanan ve herhangi bir sezdirime yol açamayan ihlaller ise mevcut siyasi yazışma analizimizde önemsizdir; Çünkü dile ve diyalogun doğasına, amaçlarına ve çatışmalarına aşina olan taraflardan bahsediyoruz.

3.1.4 Ön Varsayım

Bu kavram, filozoflar ve dilbilimciler arasında doğdu ve Austin'den önce ve pragmatik ve konuşma eylemi teorisi (*act theory*) şekillenmeden önce önemli hale geldi. Daha sonra, birçok pragmatist bu kavram ve özelliklerine ilgi gösterdi ve onun anlam ve niyet üzerindeki rolünü araştırdı.

Bazı kaynaklar, Alman filozof Gottlob Frege'nin bu konuyu ilk ele alan kişi olduğunu belirtmektedir. Frege; söylemi ve ön varsayımı ayırt etmiştir ki Strawson da bu konuda onu desteklemektedir. Frege'ye göre, "Söylem doğrulanabilir veya yalanlanabilir. Ancak; ön varsayım, bulunduğu cümlemin olumlu (affirmative) ya da olumsuz (negative) olduğuna bakılmaksızın değişmeyen bir sonuçtur. Dolayısıyla, bulunduğu cümlemin olumsuzlanması onu etkilemez."²³⁹ Bu ayrıma dayanarak, gerçek olmayan bir şeye dayanan ön varsayım ile başa çıkmak, söylem ile başa çıkmaktan farklı olduğunu düşündüklerini görmekteyiz. Bu durumda, varsayımda başarısızlıktan bahsedilir (presupposition failure) ve varsayımı yalnızca "doğru" veya "yalan" olarak tanımlamakla yetinmek yeterli değildir. Dolayısıyla, bulunduğu cümle "Olumsuzlama Altında Tuturluluk" (Olumsuzlama Testi) (constancy under negative) testine göre olumsuzlanması durumunda ön varsayım olduğu gibi değişmeden kalacaktır. Örnek

²³⁹ Hisham Ibrahim Abdullah Al-Khalifa, *Ön Varsayım*, (Beyrut: Dar Al-Kitab Al-Jadeed Al-Mutahid, 2021), 29.

olarak: (Kepler fakir öldü) cümlesi; olumsuzlamadan sonra (Kepler fakir ölmedi) şeklinde olur, fakat ön varsayım sabit kalır (Kepler diye bir birey vardır).

Ancak Bertrand Russell, genel olarak Frege'nin düşünceleri hakkında ve özellikle ön varsayımaya yönelik yorumlar ve düzeltmeler yaptı. Russell'ın bakış açısı cümledeki söyleme dayanır ve (Kepler fakir öldü) cümlesinin, iki söylem içerdiğini savunuyor; bir söylem "Kepler" diye bir bireyin varlığını ifade eder, ikinci ve ana söylem ise "Fakir öldüğünü" ifade eden söylemdir. Bu bakış açısıyla, ön varsayım başarısızlığı içermesiyle dikkat çeken bir cümlede, örneğin: (Şu andaki Fransa kralı kel değildir.) cümlesi gibi. Fransa'nın bir cumhuriyet olduğunu ve dolayısıyla Fransa'nın bir kralı olmadığını biliyoruz. Ancak, bu bir ön varsayım başarısızlığı (presupposition failure) olarak görülmemeli, Frege ve Strawson ifade ettiği gibi anlamak ve analiz etmek için farklı yollara gereklilik duyarız; ancak bu cümlemin yanıltıcı olduğu gerçeğini değiştirmez. Cümledeki iki söylemin arasındaki ayrımı vurgulayan Russell; bir ön varsayımın, cümlede bir söylem görevi yapıyorsa o zaman söylemle aynı doğruluk ve yanlışlık kuralına tabi tutulur, daha önemlisi cümledeki ana söylem ve bağlamdan bağımsız olarak olumsuzlanabilir olması. Dolayısıyla, cümledeki olumsuzlamanın kapsayıcılığını incelemeye ve değerlendirmeye gerek duyarız; olumsuzlama sadece ana söylemsel içeriğe yönelik olabileceği gibi, söylem görevi yapan ön varsayımaya yönelik de olabilir veya her ikisini de kapsayabilir. Ancak Strawson, Russell'ın analizinin "Bir varlığa işaret etme ve varlığını rapor etmek arasındaki ayrımı karıştırdığını belirtir. Bir varlığa işaret etmek, konuşanın önceden bu varlığın var olduğunu varsaymasını gerektirir, ancak bu varlığını onayladığının anlamına gelmez ve söyleminde varoluş ile ilgili bireysel bir iddia içermez."²⁴⁰

Ön varsayımla ilgili bu işaretler Frege, Russell veya Strawson ile sınırlı değildi. Austin, dilsel kullanımda birkaç örtülü kavram arasında ayrım yaptı:

1. (Entails) Konuşmadan çıkarılabilecek mantıksal sonuca daha yakın olan ve anlam ve çağrışımda içerilen kavramdır.

²⁴⁰ Mr. Abdel Fattah Jaballah, *The Philosophy of Language and Logic: A Study in Strauss's Philosophy*, (Amman: Al-Warraq Publishing and Distribution, 2014), 33.

2. (Implies) Konuşmacının niyetini aktarma sürecinde, konuşmanın zahiri anlamından bir anlam içermesi veya ima etmesini anlatan kavram.
3. (Presupposes) Konuşma ve kastın üzerine inşa edildiği temel ön varsayımı ifade eder.²⁴¹

Araştırmacılar ve söylem analiziyle ilgilenenler, dil kullanımındaki etkisi ve konuşmaya dayalı sezdirimlerle ilişkisi nedeniyle, ön varsayımı ilgiyle araştırmışlar. Ancak temelleri, bakış açıları ve analiz modeli farklılık göstermiştir. Örneğin, Grice'in bakış açısı farklıydı, konuşmaya dayalı sezdirimi ve ön varsayımı birbirinden ayırmaya çalıştı. Bunun sonucunda; konuşmaya dayalı sezdirimleri konuşmacılarla ve bağlamla ilişkilendirdi, ancak ön varsayımı, bağlamdan ve konuşmacının kastından bağımsız kabul etti ve daha çok sözcüğün zahiri anlamı ile ilişkilendirdi.²⁴²

George Yule, bazılarının pragmatiğe olan ilgilerinde, ön varsayımına pek yer vermediklerini belirtti. Ancak Yule, ön varsayımın pragmatiğin bir parçası olduğunu ve “Konuşmacının söyleme başlamadan önce varsaydığı bir şey.”²⁴³ olduğunu açıklamaya çalıştı. Bu, George Yule'un varsayımı bir eylem olarak değerlendirdiği ve cümlelerden bağımsız bir şey olarak gördüğü anlamına gelir. George Yule, aşağıdaki gibi varsayım türlerini açıklamaya devam etti:

1. Varlıksal ön varsayım (existential presupposition) ve bunun mülkiyetle ilişkisi.
2. Olgusal ön varsayım (factive presupposition) bilgi ve gerçeklerle ilgili.
3. Sözlüksel ön varsayım (lexical presupposition) semantik sözlüksel ifadelerle ilgili.
4. Yapısal ön varsayım (structural presupposition).
5. Olgusal olmayan ön varsayım (non-factive presupposition).
6. Gerçeklik-karşıtı ön varsayımdır (counter-factual presupposition).

Pragmatik bakışa verdiği önemden dolayı; Yule, ön varsayımları mantıksal gerektirimden (entailment) ayırdı -ki, delâlet bakımından mantıksal gerektirimler

²⁴¹ John L. Austin, *Kelimelerle Bir Şeyler Nasıl Yapılır*, (Harvard Üniversitesi, William James Dersleri Notları, 1955), 47-48.

²⁴² Grice, *Presupposition*, 270-271.

²⁴³ George Yule, *Pragmatics*, çev. Qusay Al-Attabi, (Beyrut: Arab Science House Publishers, 2010), 51.

cümlede herhangi bir içermen/sezdirimden daha güçlüdür-. Üstelik, “Mantıksal Gerektirim” pragmatik bir kavram değildir. Bu nedenle George Yule, bir çakışma durumunda “Gerektirimler bu varsayımları iptal eder.”²⁴⁴ şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Francisco Yus Ramos, kendi konuşmasında veya Bach ve Harnish’ten alıntı yaparak, semantik ön varsayım ile pragmatik ön varsayım arasında önemli bir ayrım yaptı ve üç grup pragmatik ön varsayım sıraladı:

1. Konuşmacının konuşma bağlamı ile ilgili olan varsayımları,
2. Sözlü eylemlerimizin gerçeğe ve koşullara uygun olması için şart niteliği taşıyan ön varsayımlar,
3. Konuşma taraflarının paylaştığı ortak bilgiyi oluşturan varsayımlar.²⁴⁵

Varsayımın bir söylem eylemi olduğu gerçeğine geri dönersek, bu fikir Oswald Ducrot ve bu görüşe yol açan ve Ducrot’tan alıntı yapan Martin Bracops tarafından kabul edildi: “Ön varsayım veya varsayılan içerik, sözlerle açık bir şekilde iletilmeyen bir bildirimdir (veya söylem).”²⁴⁶ Bu ifadeyi ön varsayımı açıklamak için yetersiz bulmamıza rağmen, Martin Bracops ana (veya açık) söylem ile ön varsayım arasında önemli bir ayrıma işaret etti: “Ön varsayımın doğruluğu veya yanlışlığının, açık içeriğin (söylemin) doğruluğunu veya yanlışlığını yansıttığını iddia etmek yanlıştır.”²⁴⁷ ve dolayısıyla “Ön varsayımın doğruluğu ve söylenenin doğruluğu bağımsızdır, bu nedenle biri diğerine dayanmaz.”²⁴⁸ Ayrıca, Martin Bracops, varsayımın “Söylenen için bir içerik koşulu değil, ancak bir kullanım koşulu olduğunu...”²⁴⁹ düşünmektedir.

²⁴⁴ Yule, *Pragmatics*, 60.

²⁴⁵ Francisco Jos, *Study of Pragmatics*, 105-106.

²⁴⁶ Martin Bracops, *Introduction to Pragmatics*, çev. Ali Yusuf Asaad, (Suudi Arabistan: Dar Page Seven, 2022), 236.

²⁴⁷ Bracops, *Introduction to Pragmatics*, 236.

²⁴⁸ Bracops, *Introduction to Pragmatics*, 236.

²⁴⁹ Bracops, *Introduction to Pragmatics*, 237.

3.1.5 Önvarsayım Eğilimlerin Tartışılması:

Bu önceki sunumda, felsefi, teorik ve analitik bakış açısında örtüşmeler olduğunu, Frege ve Strawson'un kullanımda bir rol oynadığını düşündüklerine yer vermiştik. Yani, *pragmatike* yakın bir kavram olduğu yönünde. Keza George Yule, Ducrot, Francisco ve Martine de aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Üstelik varsayımı gerçek söylemden ayırmaktalar. Var sayımı tespit etmek ve konuşmada varlığını doğrulamak için olumsuzlama testini (constancy under negative) kabul etmektedirler. Russel bunu söylemin bir parçası olarak görse de onu diğer söylemlerden de ayırır; üstelik doğru ve kesin sonuçlar vermediğini savunarak, olumsuzlama testini kabul etmez. Grice ise bağlamdan bağımsız olduğunu ve bu nedenle onu pragmatik çerçeveden uzak tutulması gerektiğine inanmakta ancak olumsuzlama testinin geçerliliğine de katılmaktadır. George Yule'ye gelince, varsayım kavramının pragmatik çerçeve ile ilgili olduğunu ileri sürmektedir. Üstelik varsayımın konuşmacıya bağlı olduğunu ve bağlam ve niyetle ilgili olduğunu görüyor ve böylece Grice'ten ayrılmaktadır. Ancak George Yule, varsayımı analiz ve test etmede olumsuzlama testini desteklemektedir.

Frege ve Russel'den başlayarak, ön varsayım ve anlamlandırılması ile ilgilenen tüm eğilimleri, tartışmaları ve araştırmaları; ardından Strawson'ın itirazları, Austin'in işareti veya Grice'in konuşması ve ardından George Yule, Van Dijk ve Brown'ın çalışmalarını incelediğimizde; aktarım ve anlamlandırma sürecinde, bazı araştırmacıların arasında zaman zaman tutarsızlık/çatışma olduğunu gözlemlemekteyiz. Bazı araştırmacılar, ön varsayımların konuşanın bir eylemi olduğunu, ayrıca bağlamla ve konuşmacının niyeti ile doğrudan ilişkili olduğunu düşünmektedirler, böylece ön varsayımların pragmatik'e daha yakın olduğunu kabul ederler. Diğer taraftan ve Grice'in işaret ettiği gibi; ön varsayım; semantik, bağlamdan bağımsız olarak ele alınabilen ve dolayısıyla pragmatikten uzak bir öge olarak görülmektedir. Ayrıca; ön varsayımı bağlamdan bağımsız bir öge olarak görmeyip semantik yaklaşımı destekleyen araştırmacılar da vardır. Bu araştırmacılar genel olarak, "Olumsuzlama Altında Tutarlılık" testini (cümlelerin ana söyleminin olumsuzlandığı ve varsayımın değişmeden aynı kaldığı cümleler için uygundur) de kabul ettikleri görülmektedir. Ya da Catherine Kerbrat-Orecchioni'nin "Varsayımın

her zaman olumsuzlamanın etkilerinden korunduğundan hiç bir zaman tam olarak emin olamayız.”²⁵⁰ demesi gibi olumsuzlama testine karşı itirazları kabul edenler de vardır. Tüm bunların ortasında; varsayım kavramını, teorik çerçeveyi ve pragmatik ile ilişkisini düzenlemeden, anlam güçlendirici faktörleri ve olumsuzlama testinin şekli bakımından analiz edilmesi durumunda, bozukluk ve karışıklık ortaya çıkabilmektedir.

3.1.6 Pragmatik Önvarsayımı ve Analitik Çerçevesinin Tanımlanması

Araştırmamızda, pragmatik metodolojisine bağlı kalarak ve Brown ve George Yule’nin görüşüne yakın olan pragmatik ön varsayıma dayanacağız.

“Söylem analisti; atıf, varsayım, örtük (sezdirimsel) anlam ve istidlal gibi terimleri kullandığında, aslında konuşmacıların ve alıcıların yaptığını tanımlıyor ve bir cümle veya içerik ile diğeri arasındaki ilişkiyle ilgilenmiyor.”²⁵¹

Analiz sürecinde bağlı kalacağımız varsayım kavramımızı özetleyecek olursak:

- İlk olarak: Aradığımız varsayımın, etki ve ikna mekanizmalarının uygulamaları sırasında konuşmacının dolaylı ve sezdirimsel bir eylemi olduğu gerçeğinden hareket ediyoruz. Böylece, Grace’in varsayımı konuşmacının niyetinden ve bağlamdan ayıran görüşünden uzaklaştığımız anlamına geliyor.
- İkincisi: Bu dolaylı/örtülü/sezdirimsel eylem; konuşmacının kabul edilmiş olduğunu varsayar ve dinleyicinin bunu kabul etmesini veya bilinçsizce onaylamasını bekler.
- Üçüncüsü: Varsayım hazırlanma ya da destekleme amacıyla bulunduğu cümledeki diğer söylemlerden ya da diğer ana meselelerden farklıdır. Bu ayrımı kabul ederek;

²⁵⁰ Catherine Kerbratt Orecchioni, *Al-Madamr*, çev. Rita Khater, (Beyrut: Arab Organization for Translation, 2008), 52.

²⁵¹ Gillan Brown - George Yule, *Discourse Analysis*, çev. Muhammed Lutfi Al-Zulaiti - Munir Al-Baalbaki, (Riyad: Scientific Publishing House and Printing Presses, 1997), 36.

Russell’ın ayrımının, varsayımı bir söylemsel bir tümleç olarak ele almaya dayandığını, Ducrot ve Martine’in görüşüne yakın olduğunu, ancak Strawson ve George Yule ve diğerlerinin ayrımından farklı olduğunu anlıyoruz.

- Dördüncüsü: Olumsuzlama testi ile ilgili olarak, değerlendirmemizi inceleme ve analizden sonraya bırakacağız.

Son olarak, analiz sürecinde, söylem içinde bu kavramın doğası, rolü ve söylemdeki etkinliği hakkında daha kapsamlı bir çerçeve oluşturacak, varsayıma dayalı ufukların olup olmadığını keşfetmeye çalışacağız.

3.2 İkinci Konu: Etki ve ikna mekanizmalarında Konuşmaya Dayalı Sezdirim ve Önvarsayım

3.2.1 Siyasi yazışmalarda Konuşmaya Dayalı Sezdirim analiz etkinliği

❖ “إني قد وترتُ الناسَ ولستُ آمنُ على نفسي”²⁵²

Bu örnek, Horasan’ın Velisi olan Ebu Müslim-i Horasani ile Halife Ebu el-Abbas arasında geçmektedir. Ebu Müslim’in asker alayı eşliğinde hacca gitmek için izin istemesinden sonra, Ebu el-Abbas beş yüz askerle gitmesine izin vererek karşılık vermiştir. Ancak; Ebu Müslim’in açık olmayan bir ifadeyle yanıt vermesinden sonra, Ebu el-Abbas asker sayısını bin askere yükselterek karşılık vermiştir. Buna dayanarak, Ebu el-Abbas’ın konvoyundaki asker sayısını artırma ricası taşıyan örtük talebi anladığı ve onayladığı anlamına gelir. Ardından, Ebu Müslim’e Abbasi devletinin egemenliğinin altında yürüdüğünü ve Mekke’ye giden yol için askere gerek duyulmadığını hatırlatmaktadır. Diyaloğu şöyle bir araya getirebiliriz:

²⁵² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu Cafer El-Mansur’dan Ebu El-Abbas’a, Mektup No. 8. (Hitabi durum No. 2)

253 Ebü'l-Abbas: “اقدم في خمسمائة من الجند”

“Beşyüz askerle gelirim.”

254 Ebu Müslim: “إني قد وترتُ الناسَ ولستُ آمنُ على نفسي”

“Ben insanlardan koparıldım ve kendime güvenmiyorum.”

255 Ebu el-Abbas: “أقبل في ألف، فإنما أنت في سلطان أهلِكَ ودولتِكَ، وطريق مكة لا يحتمل العسكر”

“Bin askerle gel!. Sen, ailenin, devletinin ve Mekke yolunun Sultanısın, hiçbir askeri güç buna karşı koyamaz.”

Dilsel bakımdan ve yanıt alma ve verme açısından, diyalogun iletişimi bir dereceye kadar başarılı gibi görünüyor, açık veya örtük ifadeler, diyalojik iletişimin başarısını olumsuz etkilememiştir. Bu da Grace'in analize başlamadan önce “işbirliği ilkesine güvenmek”ten kastettiği şeyin ta kendisidir.

Bu işbirliğinin başarısı ve iki tarafın ona bağlılığı ile, Ebu Müslim'in -üstü kapalı bir ima ile- beş yüz askerden daha fazlasını isteyerek, halifenin müsaade ettiği miktarı arttırmak istediği anlaşılıyor. Ancak, tam bir sadakatle bağlı olduğu birinci halife tarafından onaylananın yeniden gözden geçirilmesi konusunda talepte bulunmaktan utanç duymaktadır. Üstelik bu talebi halifeyi kızdırmadan isteğinin yerine gelmesini arzulayarak yapıyor. Bu nedenle; örtülü konuşmaya dayalı sezdirimler, Ebu Müslim'in halifeyi etkileme yöntemi gibi görünüyor, çünkü kendisi açıkça dile getirmemesine rağmen halife ne istediğini anlamıştır. Ayrıca; bu tür konuşmaya dayalı sezdirimler, işler ters giderse ona manevra yapma fırsatı vermektedir. Dilerse bu örtük, sezdirimsel

²⁵³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu El-Abbas'tan Ebu Cafer El-Mansur'a, Mektup No. 7. (Hitabi durum No. 2)

²⁵⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu Cafer El-Mansur'dan Ebu El-Abbas'a, Mektup No. 8. (Hitabi durum No. 2)

²⁵⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu El-Abbas'tan Ebu Cafer El-Mansur'a, Mektup No. 9. (Hitabi durum No. 2)

anlamı terk veya hatta iptal edebilir. Bu, konuşmaya dayalı sezdirimlerin özelliklerinden biridir. Bağlamla ve konuşmacının niyetiyle çok alakalı olduğu gibi konuşmacı dilerse her zaman bu sezdirimsel anlamı iptal edebilir.

Halife Ebu'l-Abbas'ın cevabı, kurgunun halifeyi etkileme ve asker sayısını bine çıkarma konusunda ikna etmede bir nebze başarılı olduğunu gösterir. Ancak halife bu cevapla birlikte -ki bu cevap Ebu Müslim için yeterli olmamış olabilir- Ebu Müslim'e onun hâkim olduğu devlette yürüdüğünü ve Mekke'ye giden yolun ordu gerektirmediğini teyit ederek kararını güçlendirmiştir. Ebü'l-Abbas'ın cevabı, nicelik ilkesini ihlal eden konuşmaya dayalı bir sezdirim olarak değerlendirilebilir. Cevabı, sadece bin ile yetinilmesi için gerekçe ve destek sunmasını gerektiriyordu, ancak halife bu cevapla, Ebu Müslim'in sözle veya ima ile başka bir talepte bulunmasını engellemeyi ve diyalogun bu noktada bitirmeyi arzulamıştır.

Grace'in modeli, bu örneği ve bu tür sezdirimleri analiz etmemizi sağlıyor. Bu örnekte, Ebu Müslim'in işbirliği prensibinin ana ilkelerinden biri olan Quantity (Nicelik) ilkesini ihlal etmesine rağmen, halife söylemediğini (sözlerle açıkça ifade etmediğini) anlamıştır. Ebu Müslim sadece korkusunu ve her yerde insanlarla bir kan davası olduğunu dile getirdi, ancak asker sayısını artırma talebini açıkça sunmadı. Ebu Müslim; Halifenin yanıtına kabul, ret veya hatta yorumla dönüş yapmadığı ve onun yerine doğrudan korkusunu dile getirerek cevap verdiği için bazı araştırmacılar, bunu bir Bağıntı (Relation) ilkesinin ihlali olarak görmektedir. (Ayrıca, konuşmaya dayalı sezdirimleri Grice'in alt ilkelerine atfetmenin doğruluğu hakkında bir analiz yapacağız.)

❖ “فَأَمَّا أَمَانُكَ الَّذِي عَرَضْتَ عَلَيَّ، فَأَيُّ الْأَمَانَاتِ هُوَ؟ أَمَانُ ابْنِ هُبَيْرَةَ؟ أَمْ أَمَانُ عَمِكَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ؟ أَمْ أَمَانُ أَبِي مُسْلِمٍ”²⁵⁶

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre'nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali'nin emanı mı yoksa Ebu Müslim'in emanı mıdır?”

²⁵⁶ Safwat, *Cemheretü Resâilî'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi durum No. 4)

Bu örnek, isyanını ilan eden ve halifeliği Ebu Cafer Mansur’dan çok hak ettiğini savunan Muhammed (En-Nefsüzzekiyye lakaplı) ve El-Mansur arasındaki diyalogun bir parçasıdır. Mansur ona biat etmesi ve isyanını geri almasını talep ettiği ve şayet bunu yaparsa kendisi ve yanındaki herkes için can güvenliği, para, bağış ve af ile ödüllendireceğini ifade ettiği bir mektup gönderdi. Muhammed En-Nefsüzzekiyye bu can güvenlik teklifine açık olmayan bir ifade ile yanıt verdi. Kabul ediyorum veya reddediyorum demedi, bunun yerine ne demek istediğini açıkça ortaya koyan sorularla yanıt verdi:

❏ Ebû Ca’fer Mansur:

❖ “ولك عليّ عهدُ الله وميثاقُهُ وِذْمَتُهُ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ تَبَتَّ وَرَجَعْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَقْدِرَ عَلَيْكَ، أَنْ أُوْمِنَكَ وَجَمِيعَ وَلَدِكَ وَإِخْوَتِكَ، وَأَهْلَ بَيْتِكَ وَمَنْ اتَّبَعَكُمْ، عَلَى دِمَائِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ”²⁵⁷

“Sana gücüm yetmeden (seni yakalamadan) tövbe edip geri dönersen Allah’a ve Resulüllah’a taahhüt ederim ki senin canını, bütün kardeşlerini ve aile fertlerini güvence altına alırım.”

➤ Muhammed En-Nefsüzzekiyye:

❖ “فَأَمَّا أَمَانُكَ الَّذِي عَرَضْتَ عَلَيَّ؟ فَأَيُّ الْأَمَانَاتِ هُوَ؟ أَمَّا ابْنُ هُبَيْرَةَ؟ أَمْ أَمَانُ عَمِكَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ؟ أَمْ أَمَانُ أَبِي مُسْلِمٍ وَالسَّلَامِ”²⁵⁸

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre’nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali’nin emanı mı yoksa Ebu Müslim’in emanı mıdır?”

Muhammed, can güvenliği sözüne kabul ederek veya reddederek yanıt vermedi; önceden başkalarına teklif edilen benzer sözler hakkında sorular sorarak yanıt verdi. Daha önce, Emevi devletinin son hükümdarı olan İbn Hübeyre’ye Abbasi devletinin kurulmasından sonra sağlanan güvenlik mi? (Onunla savaştılar, ardından ona can güvenliği için söz verip onu öldürdüler.) Yoksa amcası Abdullah bin Ali gibi ki,

²⁵⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 78, Ebu Cafer El-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No: 18. (Hitabi durum No. 4)

²⁵⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi durum No. 4)

onunla çatıştıktan sonra onu öldürdükleri güven mi? Yoksa Abbasi devletinin en büyük valisi olan Ebu Müslim'e verilen ve onu tuzağa düşürüp öldürmeleriyle sonlanan güven sözü mü? Buradan, anlamın açıkça anlaşıldığı görünüyor: O, sundukları söze güvenmiyor çünkü daha önce başkalarına da sahte güvenceler verdiler. Muhammed En-Nefsüzzekiyye, önceki güvencelerin akıbeti hakkında sorular sormayı yeterli buldu; böylece Mansur'un ona teklifine olan yanıtı dolaylı bir şekilde anlaşılır hale geldi.

Bu örnek, Grace'in modeli aracılığıyla anlayabilir ve analiz edebiliriz. İletişimsel işbirliği sürecinde, Muhammed En-Nefsüzzekiyye, Grace'in işbirliği prensibinin ana alt ilkelerinden biri olan bağlam (Relation) ilkesini ihlal etmiştir, çünkü genelde bir teklife soru ile cevap verilmez. Konuşmacı tarafından kastedilen bu tarz sezdirimsel anlamlar, bağlamla yakından ilişkili örtük -açıkça dile getirilmeyen- bir anlamdır ve bu örtük ifadeden anlaşılan anlam geliştirilebilir, iptal edilebilir veya yeniden yorumlanabilir. Muhammed En-Nefsüzzekiyye bu etkileme mekanizmasını; Halife Mansur'un dürüstlüğü, güvenirliliği ve aynı zamanda yeminlerle pekiştirdiği teklifine karşı kullanmıştır. Muhammed En-Nefsüzzekiyye açık ve net bir cevapla yanıt verseydi, bu durum daha çok fikir ve düşünce çatışması gibi olurdu, sanki halife bir şey istiyor ve Muhammed En-Nefsüzzekiyye de bunu reddediyormuş gibi. Ancak Muhammed En-Nefsüzzekiyye; örtük sezdirimsel yanıtıyla, Mansur'un dürüstlüğünü ve mantığını şüpheye vuran daha şiddetli bir etki sağlayabildi.

❖ “والجوابُ ما تراه دون ما تسمعه”²⁵⁹

“Duyduğun değil, gördüğün cevap olacaktır.”

Bu örnek, Halife Harunürreşid'in yeni Roma kralı Nikephoros'a ve onun el-Reşid'in hükmü ve saltanatına olan isyanına bir yanıtıdır. Nikephoros; önceki kraliçenin zayıflığına işaret ettikten sonra, El-Reşid'in eski kraliçe tarafından kendisine daha

²⁵⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Harun Reşid'den Nikephoros'a, Mektup No. 30. (Hitabi durum No. 6)

önce ödenen tüm vergi veya haraçları iade etmesini talep etti. Aksi takdirde, savaş ilan etme tehdidinde bulundu:

➤ Nikephoros:

❖ “ فإذا قرأت كتابي فاردد ما حصل قبلك من أموالها، وافتد نفسك بما تقع به المصادرة لك، وإلا فالسيف بيني وبينك²⁶⁰.”

❖ “Mektubumu okuduğunda, senin tarafından tahsil edilen malı iade et ve kendini kurtar! Yoksa seninle benim arama kılıç girecek.”

☐ El-Reşid:

❖ “ قرأت كتابك يا ابن الكافرة، والجواب ما تراؤ دون ما تسمعه²⁶¹.”

“Gavur çocuğu! Senin mektubunu okudum. Duyduğun değil, gördüğün cevap olacaktır.”

El-Reşid cevap verdi, ama bu cevap bir anlık değildi. Net yazılı bir cevap göndermedi ve cevabın yazılmayacağını, ancak önünde göreceğini söyledi. Bağlam ve El-Reşid’in konumu ve gücü dikkate alındığında, bu yanıtın özellikle bu bağlamda doğrudan bir yanıt ifade ettiği anlaşılır. Bu yanıt, siyasi çatışma ortamında, fiziki ve sahada görülebilecek cevap taşıyan bir yanittir. Özellikle bu yanıtı veren taraf güçlü taraf olduğundan, Nikephoros’un tehdidine doğrudan karşılık vererek savaş ilan etmeye girişti. El-Reşid’in bu yanıtı; Nikephoros’un tehdidine karşı net belirgin bilgidен yoksun görünüyor, hatta tam aksine, bir dereceye kadar gizem taşıyor gibi görünmektedir (ki, bu gizem siyasi bağlamda açıklığa kavuşturulabilir). Ancak, El-Reşid bu yanıtta tarz (manner) ve nicelik (quantity) ilkelerini ihlal ederek; Nikephoros’un tehdidine karşı, öfke, savaş ilan etmek ve hatta savaşın gelişini hızlandırmak ve Nikephoros’u cezalandırması gibi birçok sezdirimsel anlama yer vermiştir.

²⁶⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 275, Nikephoros’tan Harun el-Reşid’e, Mektup No. 29. (Hitabi durum No. 6)

²⁶¹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 275, Harun Reşid’den Nikeforos’a, Mektup No. 30. (Hitabi durum No. 6)

Buradaki etki mekanizması; kararlılığı ve ciddiyeti ifade eder ve diyalogta iletişim fırsatını sona erdirmeyi amaçlar, böylece artık yazışma fırsatı kalmaz. Nikephoros halifenin bu öfkesini önlemek istiyorsa mesajlardan daha büyük bir eyleme hızla yönelmelidir; yoksa alınan tepkinin hızı ve kesinliği nedeniyle tepki vermeye vakit bulamayacaktır. Tüm bunlar, örtülü ancak net anlaşılabilir sezdirimler ile gerçekleştirilip onaylanabilir. Dolayısıyla, halife herhangi bir nedenden dolayı, bu sezdirimsel anlamı dilediğinde güçlendirilebilir, iptal edebilir veya yeniden açıklayabilir.

❖ “يَعِزُّ عَلَى هَارُونَ مَا قَدْ لَقِيَئُهُ ... وَمَا نَالَنِي مِنْ نَاقِصِ الْخَلْقِ أَعُورٌ”²⁶²

Bu örnek; Harun el-Reşid’in karısı, Me’mun’un annesi ve aynı zamanda Me’mun’un dadısı olan Zübeyde hanımının halife Me’mun’a hitaben yazdığı bir mektubun bir parçasıdır, (kardeşi Emin’i yenip ve onu öldürerek halife olan). Me’mun; yaşı, akıl bilgeliği ve El-Reşid’in ona olan yöneliminden dolayı veliahtlığı hak eden kişiydi, ancak El-Reşid, Zübeyde’nin ısrarına karşılık bu görüşünden vazgeçti ve kendisinden sonra hilafeti Emin’e ve ardından Me’mun’a emanet etti. El-Reşid’in ölümünden sonra Emin ve Me’mun arasındaki anlaşmazlık giderek arttı ve Emin’in Me’mun’un babasından aldığı nüfuzunu sınırlama arzusu güçlendi. Sadece bununla yetinmeyip onu, Abbasi devletinin en büyük vilayeti olan Horasan vilayetinden ve ardından veliahtlık görevinden tecrit etti. Bu olayların akabinde, aralarında Me’mun’un kazanarak Emin’i öldürdüğü, Zübeyde’nin Me’mun’un askerleri tarafından hapsedildiği, bütün lüks ve nüfuzundan mahrum bırakıldığı bir savaş ilan edildi. Zübeyde; şikâyetin iniltisi taşıyan, talebi içinde saklayan ve açık olmaksızın affı rica eden bir mektup gönderdi.

Zübeyde, kötü muamele gördüğünü ve her şeyinden mahrum bırakıldığını şikâyet ederken, doğrudan bir talepte bulunmak istemedi. Onun yerine; mesajının daha etkileyici olmasını umarak, Harunürreşid’i yaşıyormuş ve aralarında mevcutmuş gibi göstererek, bir gönderme ve ima ile talebini dolaylı bir şekilde dile getirdi (Her ikisi de Harunürreşid’in öldüğünü ve artık mevcut olmadığını biliyor olmalarına rağmen).

²⁶² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde’dan El-Me’mun’a, Mektup No. 40. (Hitabi durum No. 8)

Grice'in kurallarına göre, Zübeyde bu dolaylı ifadeyi ile gerçek olmayan bir şeyden bahsederek, nitelik (quality) ilkesini ihlal etti. Ancak, her ikisi (Zübeyde ve Me'mun) de bunun gerçek olmadığını biliyor, ancak bağlamdan bu göndermenin altındaki amacı gayet açık anlayabiliyorlardı. Me'mun'un ona öfkeli olabileceğini ve dolayısıyla doğrudan talep etme yöntemi etkili olmayacağını ön gördüğü için, Zübeyde, bu dolaylı ikna ve etkileme yöntemiyle ile Me'mun'un üzerindeki etkisini artırmaya çalıştı. Dolayısıyla, Harunürreşid'in hayatına gönderme yapmak, Zübeyde'nin etkileme çabasında ana yöntem olarak işlev gördü. Nitekim Me'mun'un yanıtına baktığımızda başarılı olduğu da anlaşılmaktadır.

3.2.2 Konuşmaya Dayalı Sezdirim Analiz Modelinin Eleştirel İncelemesi ve Katılımsal İletişim Prensibi Önerisi:

Bu analizimizde, siyasi yazışmalardaki sezdirim durumlarının geniş ve çeşitli olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu model, Grice modelinin analiz etmemize yardımcı olduğu en geniş örneklerden biridir. Buna örnek, Ebu Müslim'in Halife Mansur'a yazdığı mektupta, daha önce ilk Abbâsî Halifesi ve devletin kuruluşuna verdiği destekleri yeniden değerlendirme tarifini içermiştir. Bu isteği, Ebu'l-Abbas'ın insanlar arasında itibarına dayandırarak sunmuştur.

❖ “اتخذتُ أخاك إماماً ودليلاً على ما افترض الله على خلقه، فقمعني بالفتنة، واستجهلني بالقرآن فحرّفه عن مواضعه...”²⁶³

“Allah'ın insanlara farz kıldığı ameller bakımından, kardeşini kendime imam ve rehber edindim. Onun ilmi ve Resulullah'a yakınlığının fazla olması, herkese malumdur. Ancak o, beni fitneyle bastırdı. Kur'an'ı kullanarak, benim cehaletimi kullandı. Allah'ın yarattıklarına, alçak ve kısa olarak bildirdiği dünya için Kur'an'ı tahrif edip sapkınlığı hakka bürünmüş olarak göstermenin bir temsilini gösterdi.

²⁶³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasanî'den Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

❖ “واستحللتُ بما كان من ذلك من الله النعمة، وركبتُ المعصية في طاعتكم وتوطئة سلطانكم...”²⁶⁴

Ebü'l-Abbas eylemleri gözden geçirmesinden sonra, dedi ki:

❖ “إِنَّ اللهَ بِمَنْهُ وَكْرَمُهُ أَتَّاحَ لِي الْحَسَنَةَ، وَتَدَارَكَنِي بِالرَّحْمَةِ، وَاسْتَتَقَذَنِي بِالتَّوْبَةِ، فَإِنْ يُغْفِرُ فَقَدِيمًا عُرِفَ بِذَلِكَ، وَإِنْ يُعَاقِبُ فَبِمَا قَدِمْتُ يَدَايَ وَمَا اللهُ بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ”²⁶⁵

“Sonra Allah keremiyle ve ihsanıyla doğru yolu gösterdi, rahmetiyle yetiştirdi ve tövbeyle beni kurtardı. Eğer beni affederse ezelden beri af ile tanınmıştır; şayet beni yapıklarımdan dolayı cezalandırırsa, Allah kullarına zulmeden değildir.”

Ebu Müslim'in, Halife Mansur'a isteklerini açık bir şekilde ifade etmediği, önceki durumunu yeniden yorumlama ve Ebu'l Abbas'a mutlak itaati sürdürme eğiliminde olduğunu görebiliriz. Allah'ın onu hidayete erdirmesinin ardından, durumunu yeniden değerlendirmeye gitmiş ve hatta tövbe etmiştir. Evet, konuşmayı anlama bağlamında, Mansur ve Ebu Müslim arasındaki ilişkinin endişe ve kaygıyla dolu olduğunu ve belki de Ebu Müslim'in kendi hayatıyla ilgili endişe duyması da değerlendirebiliriz. Böylece, bu detaylı açıklama ve tanımın ardından, Ebû Müslim'in mutlak itaatini yeniden düşünmek için bir başlangıç ve hazırlık yaptığını anlayabiliriz. Ayrıca Mansur'un davranışları ve Ebu Müslim ile olan ilişkisiyle ilgili yeni bir durum ortaya çıkacaktır. Grice'in modeline bakarsak, bu sezdirimsel ifadeyi “manner” kuralıyla ilişkilendirebiliriz, çünkü sezdirimsel konuşmada bazı ayrıntılar veya belirsizlikler bulunur. Ama gerçek şu ki, bu çıkarım bize sezdirimsel anlamı tam olarak ortaya çıkarmaz. Ayrıca, bu ayrıntıya dalmamıza ve Ebu Müslim'in hazırlık yaptığı muhtemel yeni bağlam veya halifelik ile ilgili yeni durumu anlamamıza yardımcı olmayacaktır.

İş birliği ilkesine gelince, doğru, bu ilkenin özü, başarılı her iletişimde güçlü bir şekilde mevcuttur. İki tarafın ortak iletişim çerçevesinde bulunduğu bağlamda, -bu çerçeve

²⁶⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No.1)

²⁶⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu'l-Abbas'a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

onlara birbirlerini anlamalarını sağlar- bazı ifadeler veya ima etmeler açıkça belirtilmemiş veya garip olsa bile. Ancak, bazı sezdirimsel anlamlar, işbirliği ilkesiyle ilişkilendirilmeyebilir veya daha doğru bir ifadeyle, Grice'in ortaya koyduğu varsayımsal kurallardan birine uymayabilir. Örneğin, Ebu Cafer Mansur'un Ebu Müslim'e yanıtı, onunla aynı fikirde olduğunu ve onu desteklediğini belirtirken, önceki hatasını affettirme isteği, daha sonra dostluk duygularını artırarak endişeleri hafifletmeye çalışması gibi.

❖ “إِنْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَشْخَصَ إِلَيْكَ وَالْحَقُّ بِخُرْسَانَ فَعَلْتُ، الْأَمْرُ أَمْرُكَ وَالسُّلْطَانُ سُلْطَانُكَ”²⁶⁶

“Eğer bana, senin yanına (Horasan'a) geleceğime dair emir verirsen gelirdim. Emir ve saltanat senindir.”

Bu açık ifade, Ebu Müslim'in Mansur'un ziyaretini isteyip istemediğinde samimiyet göstermek için bir talep içermektedir. Çünkü Mansur, başlangıçta veliaht prens iken sonra halife olmuştu, Ebu Müslim ise sadece bir Prensti -itibarı ve etkisi artmasına rağmen-. “الأمر أَمْرُكَ وَالسُّلْطَانُ سُلْطَانُكَ” “Emir ve saltanat senindir.” gibi ifadelerde, güçlü ve yüksek otoriteli kişilerin aşırı gücü ortaya çıkar. Burada, bir alt kural ihlali aramak yeterli değildir. Örneğin, kıyas veya tarz gibi.

Bazı siyasi yazışmalar ve diyaloglar, uzunlukları ve içerikleri arasındaki karmaşıklıklarıyla dikkat çeker ve bu tür diyaloglarda örneklerin, kısa diyaloglardaki basit bilgiler veya haberlerle ilgili soyut örnekler gibi olması zordur. Bu durumu, örneğin Ebu Ca'fer Mansur ile Muhammed En-Nefsüzzekiyye ile arasındaki uzun mektuplarda görebiliriz. Bu mektuplar, hangisinin halifelik için daha uygun olduğu ve hangisinin daha asil bir soydan geldiği gibi konularda yoğun bir tartışma içerir. Grice modeline uygun bir örnek daha bulmak mümkündür, ancak mektuplar, övgü, gurur ve diğerinin soylu bile olsa soyunu küçümseme gibi birçok sezdirimsel anlam ve ima taşımaktadır. Ve bu durum, ardışık cümleler ve çeşitli imgeler aracılığıyla karşı tarafın karakterini ve mantığını daha büyük bir resimde çizmeye çalışır. Nefsüzzekiyye, bir

²⁶⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasanî'ye, Mektup No. 12. (Hitabi Durum No. 3)

dizi ima ve mecaz aracılığıyla kendisi, soyu ve halifelik hakkı etrafında efsanevi bir portre çizmeye çalışırken, aynı şekilde Mansur da Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve diğerlerine karşı zıt bir imaj çizmeye çalışmıştır. Ve Hz. Muhammed'in soyundan gelmiş olsalar bile kadınların yüceliğini azaltmaya çalışmıştır. Bunun karşılığında, Abbas'ın efsanevi portresini çizerek, her şeyin üzerinde olduğunu ima etmiştir. Bu imaj, tek bir örnek veya tek bir yöntemle çizilmez; onun yerine, etkileme ve ikna etme amacıyla yapılan tartışmalı bir diyalogun bağlamında ortaya çıkmaktadır. Burada, Grice modelinin kullanılması, sezdirimsel anlam mekanizmalarını ve onları kullanma şekillerini açıklamak için yeterli değildir.

Benzer şekilde, Mansur ile veliaht İsa bin Musa arasındaki uzun mektuplarda da benzer durumlar görülmektedir. Mansur, İsa bin Musa'yı, Mehdi olan Mansur'un oğlunu tahttan çekilmeye ikna etmek istemiştir ve bu amaçla mektuplarda çeşitli ima ve sezdirimsel anlamlar kullanmıştır. Bu sezdirimsel anlamlar ve ima etmeler ile Mansur Musa'yı etkilemeye ve isteklerini iknaya çalışmıştır. Burada, açık olmayan anlamları açıklamak için Grice modelini kullanmak yeterli olmayabilir.

Grice modelinin başarılı olduğu durumlara geri dönersek, bazen analiz net olmayabilir ve analiz, zaman zaman işbirliği prensibini ihlal eden birçok kuralın birbiriyle çakışmasına neden olabilir. Bu durumda, bazen bu kuralları net bir şekilde tanımlamak zor olabilir ve belirsizlikler ortaya çıkabilir. Burada, uygulamada görülen eleştiriler, her bir alt kuralın netliğindeki farklılıkların ve çeşitliliklerin açıkça ortaya konmasıyla açık hale gelir. Bunların dört kuralı eşit değildir; örneğin, miktar kuralı, yol kuralına göre daha net bir şekilde belirlenmiştir. Bu nedenle, Grice'in bu kural için açıklayıcı alt kurallar belirlemesi gerekmektedir.

Öyleyse, karşımızda iki özet var:

- İlk özet: Siyasi yazışmalardaki sezdirimsel anlam ve ima işlemleri, Grice modelinin kapsayabileceğinden daha geniştir.

- İkinci özet: Grice modelinin analiz edebileceği örnekler, bazen karışıklık veya netlik eksikliğiyle karşı karşıya kalırken, her alt kuralın doğası netlik açısından farklılık gösterir ve bu nedenle keşfedilme ve analiz edilme doğruluğu da değişir. Ancak dediklerimiz, Grice'in teorisini tamamen reddetmek anlamına mı geliyor?

Gerçek şu ki, Grice'in çabası hala ilham verici ve dikkate değerdir. İş birliği ilkesi, konuşmacılar işbirliği ilkesi (cooperative principle) arasında ortak bir arzu birliği olduğunu ve bunun ortak bir bağlam, konu veya ilişki gibi birçok açıdan anlaşılmayan şeyleri anlamalarını sağladığını belirtir. Grice, bu idealize edilmiş önermeyi formüle etmiş olabilir, ancak hala değerlendirilmeye ve dikkate alınmaya değerdir.

Grice, bu işbirlikçi durumu idealize edilmiş bir varsayım olarak görmüştür. Ancak gerçekten de rekabet veya çatışma içeren diyaloglara, özellikle de ele aldığımız siyasi yazışmalara dikkatle bakıldığında, birçok konuşmacının, tartışma ve anlaşmazlık sürecinin devam etmesine izin veren bir işbirliği durumu oluşturma arzusunu açığa çıkarır. Bazen bu durumlar, başarısızlıkla sonuçlanabilir ve konuşmacılar onları korumak ve sürdürmek için çaba sarf ederler. Analiz ve dikkatli gözlemlerle, araştırmacı, dildeki işbirliği ilkesinin etkinliğini görebilir ve bunun ideal olmayan, gerçek bir durum olduğunu fark edebilir. Yani, bunu idealize etmek yerine, gerçekçi bir şekilde tanımlama girişiminde bulunabiliriz.

Ayrıca, işbirliği ilkesinin etkileşim ve ikna mekanizmalarında kullanılmasıyla önemi artmaktadır. Taraflardan biri veya her ikisi de diyalojik (veya iletişimsel) iletişimi başarıyla yürütmeyi amaçlar, ancak bazen dilbilimsel veya dil dışı nedenlerden dolayı, bu işbirliği başarısız olabilir. Ayrıca, bir taraf, işbirliği durumunu korumaya çalışabilir veya bunu tehdit ederek başarısızlığa uğratabilir. Bu da etkileşim ve ikna mekanizmalarının bir parçası olarak hareket eder. Bu durumu açıklamak için örnekler vermek mümkündür. Mansur ile İsa bin Musa arasındaki görüşmelerde, Mansur'un İsa bin Musa'yı halifelikten vazgeçmeye ikna etme isteği ve yerini Mansur'un oğlu Mehdi'ye bırakmasını istediğini açıkça görülmektedir. Mansur'un bunu konuşma yoluyla etki veya ikna yoluyla gerçekleştirmek istediği diğer yöntemlere göre açıktır.

Mansur, İsa'nın kendi görevinden istifa etmesini istemesini teşvik etmek için uzun bir mektupta çokça önceden hazırlık yapmıştı, ancak İsa bin Musa'nın yanıtı güçlü ve açık anlamlar taşıyordu, örneğin:

❖ “فلا يدعك إلى الأمن من البلاء اغتراراً بالله، وترخيص للناس في ترك الوفاء”²⁶⁷

❖ “Bir sözün yerine getirilmesi gerekirse yerine getirme konusunda öncekiler sonrakilerden daha çok hak sahibi değildir.”

❖ “فأعِذْ أمير المؤمنين بالله من أن يكون نيته وضمير سريره خلاف ما زين الله به جل وعز من كان قبله”²⁶⁸

“Haşa! Müminlerin Emiri; Allah Teâla'nın seçtiği emirler gibi niyeti, vicdanı ve içi dışı bir olan emirlerdendir.”

❖ “فهمتُ كتاب أمير المؤمنين المزيل عنه نعم الله، والمعرضه لسخطه، بما قرب فيه من القطيعة ونقض الميثاق”²⁶⁹

❖ “Allah'ın nimetinden mahrum kalan, gazabını celp eden, ilişkileri kesmeye yol açabilen ve söz bozan Emirül Mümin'in mektubu okuyup anladım.”

❖ “فأعقب سبوغ النعم كفراً، وأتبع الوفاء بالحق غدراً”²⁷⁰

“Bol nimetlerden sonra, inkar meydana geldi ve verilen söze vefanın sonucunda ihanet ortaya çıkmıştır.”

❖ “بدت لي أمارات من الغدر شمتها ... أظن وإياها ستمطرکم دماً”²⁷¹

²⁶⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

²⁶⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

²⁶⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 23, (Hitabi Durum No. 5)

²⁷⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 23. (Hitabi Durum No. 5)

²⁷¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95-96, İsa bin Musa'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 24. (Hitabi Durum No. 5)

“İhanet alametlerinin kokusunu aldım, bu ihanetten kanlı yağmur yağacağını düşünüyorum.”

Ancak, güçlü ve otoriter bir halife olan Mansur iletişimsel diyalog çerçevesini sürdürmeye ve etkileşimini sözlü iletişim yoluyla başka yöntemler kullanmadan devam ettirmeye çalışmıştır:

❖ “لولا أنَّك تسأَمُ النزول عن حق لك، وواجب في يدك، لزال الضرر (الخشوع والاستكانة) إليك والتحمل عليك”²⁷²

“Sen hakkından vazgeçmediğin ve elindekileri bırakmadığın sürece, sana olan itaat ve itimat gerçekleşmezdi.”

Ve Me'mun ve Emin arasındaki müzakerelerde, Emin, Me'mun'un gücünden, hükümdarlığından, topraklarından ve servetinden pay almak isteğinde görünür. Me'mun, bunun Reşid'in ölümünden önce onayladığı bir şey olduğunu belirtmiştir. Ancak Emin, halifeyken istediğini yapmaya kararlıydı ve Me'mun'un büyük güç ve nüfuzuna rağmen, Me'mun, iletişimsel işbirliği çerçevesini korumak için birkaç kez çaba göstermiştir, örneğin:

❖ “وإني لأعلم أنَّ أمير المؤمنين لو علم من الحال ما علمتُ، لم يطلع ما كتب بمسألته إليّ، ثم أنا على ثقة من القبول بعد البيان”²⁷³

“Müminlerin emiri eğer benim bildiğim durumu bilmiş olsaydı, bana yazılan konuyla alakalı yazmazdı. İnşallah, açıkladıktan sonra kabul edeceğine eminim.”

Ardından Me'mun'un çabaları devam ediyor:

❖ “فلا تبعثني يا ابن أبي على مخالفتك وأنا مذنَّب بطاعتك”²⁷⁴

²⁷² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 96, Ebu Cafer el-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 26. (Hitabi Durum No. 5)

²⁷³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durum No. 7)

²⁷⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 298, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 33. (Hitabi Durum No. 7)

“Ey babamın oğlu! Sana itaat ederken, beni muhalefet etmek zorunda bırakma.”

Ve yine Me'mun, başka bir mektupta, çatışmanın devam etmesine ve Emin'in emirlerini tamamen reddetmesine rağmen, herhangi bir taviz vermemekte ısrar etmiştir:

❖ “أما بعد فقد وصل إلى كتاب أمير المؤمنين، وإنما أنا عامل من عمّاله، وعون من أعوانه، أَمَرَ الرَّشِيدُ صلوات الله عليه بلزوم هذا الثَّغَرِ ومكايده من كايده أهله من عدوِّ أمير المؤمنين”²⁷⁵

Me'mun, El-Reşid'in emanetlerine sıkı sıkıya bağlı kalmaya devam etmesine rağmen, ilişkinin isyan ve itaatsizlik alanına değil, itaat ve uyum alanında kalmasını istediğini bir kez daha belirtiyor. Me'mun, Er-Reşid'in emanetlerine bağlı olduğunu ve Er-Reşid'in kendisine verdiği hiçbir şeyden vazgeçmeyeceğini teyit ettiği halde, bu açıkça Emin'in emrine karşı gelmeye çalışarak, işbirliği çerçevesini korumaya çalışıyor ve işbirliği çerçevesinin hızla başarısızlığa gitmemesi için çaba harcıyor:

❖ “فَإِنْ رَأَى أَنْ يُقَرَّنِي عَلَى عَمَلِي، وَيُعَفِّنِي مِنَ الشَّخْوَصِ إِلَيْهِ فَعَلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ”²⁷⁶.

“Kendisinin yanına gelmemden beni muaf tutmakla birlikte, yaptığım işlerin uygun olduğunu düşünürse kabul eder inşallah.”

Theophilus ve Abbasi Halifesi olan Me'mun arasındaki görüşmelerde, her iki taraf da farklı olduklarının farkındadır, ancak işbirliği ve diyalog çerçevesini korumaya odaklanmışlardır. Başka yöntemlere geçmekte acele etmemişlerdir. Bu durum, her ne kadar işbirliği çerçevesini tehdit etse de her iki taraf da bu çerçeveyi korumaya çalışmıştır:

❖ “فَإِنَّ اجْتِمَاعَ الْمُخْتَلَفِينَ عَلَى حَظِّهِمَا أَوْلَىٰ بِهِمَا فِي الرَّأْيِ مِمَّا عَادَ بِالضَّرَرِّ عَلَيْهِمَا”²⁷⁷

²⁷⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 306-307, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 39. (Hitabi Durum No. 7)

²⁷⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 306-307, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 39. (Hitabi Durum No. 7)

²⁷⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

“İhtilafa düşenlerin bir araya gelip ittifak etmeleri, kendilerine zarar verecek görüşleri benimsemesinden daha iyidir.”

Ve ek olarak onun ifadesi:

❖ “ولست حريّا أن تدع لحظّ يصل إلى غيرك- حظّا تحوزه إلى نفسك”²⁷⁸

“Kendin bir şansı elde edebilirken başkasının onu elde etmesini müsaade etmen, mantıklı bir iş değildir.”

Me'mun da denedi ve Theophilus'un tehdit sinyallerini yakaladı. Ve işbirliği ve ortak anlaşma işaretlerine dayanarak sözünü kurgulamak istemiştir:

❖ “فلولا ما رجعت إليه من أعمال التّؤدة والأخذ بالحظّ في قلبك الفكرة، وآلا أعتقد الرأي في مستقبله إلا في استصلاح ما أوثره في معتقه، لجعلتُ جواب كتابك خيلا تحمل رجالا من أهل البأس والتّجدة والبصيرة”²⁷⁹

Savaşa hazırlık anlaşmazlığı askeri yollarla çözme işareti karşısında olumsuz tepki gösterdi. Ancak işbirliğinin başarısız olmasını istese bile, iletişim ve işbirliği işaretlerini ve ortak bir anlaşmaya ulaşma çabasını gösterdi.

3.2.3 İşbirliği Prensibinden Katılımsal İletişim Prensibine:

Önceki örneklerin analizi temelinde, varsayılan işbirliği ilkesine yönelik bir değişiklik önermek istiyoruz. Önerimiz, işbirliği fikrinden faydalanmayı amaçlamaktadır. Ancak öncelikle işbirliğini varsayımdan gerçeğe taşımak için iletişim ve diyalog sürecinde, hedeflerin ve amaçların gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. İkinci olarak, bu ilkeden faydalanarak, etki ve ikna mekanizmaları içinde kullanılmasını öngörmektedir.

Önerdiğimiz değiştirilmiş isim, diyalogun veya iletişimin sürdürülmesine katkıda bulunan ve aynı zamanda, katılıma açık Katılımcı İletişim İlkesi (Katılıma Dayalı

²⁷⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 306-307, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 39. (Hitabi Durum No. 7)

²⁷⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

İletişim İlkesi - participatory communication principle) bunun için önerilen bir tanım vermek istersek:

Yüksek amaçları, çeşitli deneyimleri ve bilgileri ortak alınabilir ve yanıtlanabilir; ortak veya ortak olabilecek bir bağlam çerçevesidir.

Bu çerçevenin varlığı, alıcıların açık olmayan (veya sezdirimsel) şeyleri anlamasını sağlayan temel koşuldur. Ve yorumlanması da konuşmacıların sadece içeriklerle değil, aynı zamanda eklemelerle, değişikliklerle, kabullerle veya reddetmelerle birlikte ortak bağlama tepki vermesine izin verir.

İletişimde paylaşım durumuna olan arzu (işbirliği, rekabet veya çatışma olsa dahi) varsayımsal bir arzu değildir. Ve bu iletişim durumunun devam etmesi, iletişimde yapılan içerik dâhilindeki sezdirim, çıkarım veya varsayımların varsayımsal olarak değil, pratik olarak ölçülüp analiz edilebilir olmasıyla gerçekleşir. Ayrıca, bu katılımcı iletişim çerçevesi, iletişimin ve etkileşimin devamını sağlayan bir koruyucudur. Öyle ki içinde amaçların ifadesi ve hitabet yoluyla etki ve ikna etme pratiğini sürdürmek için kullanılmıştır. Bu çerçevenin önemi nedeniyle, onun sona erdirilmesi ve başarısızlığa uğratılması tehdidi savrulabilir ki bu mevcut iletişim durumundan farklı bir duruma geçişi ifade eder. Aynı şekilde, bunun korunması ve muhafaza edilmesi mümkündür, hatta onu başarısızlığa uğratmaya yeterli sebepler ve nedenler bulunsa bile. Bu durum incelenebilir, açıklanabilir ve analiz edilebilir bir durumdur. Araştırmacının önerdiği sonuç, Katılıma Dayalı İletişim (participatory communication); konuşmacılar arasında özellikle etki ve ikna mekanizmalarının analizi ve iletişim sürecinde, işbirliği ilkesinin özünü en iyi ifade eden isimdir. Bu ortak iletişim çerçevesinin devamı ve sürdürülmesi için, içindeki sezdirimli işlemlerin incelenmesi ve analiz edilmesi için temel koşuldur.

Grice'in alt prensipleri, ideal bir iletişim çerçevesinin hedeflerini tanımlamaya çalışan varsayımsal prensiplerdir. Ancak bunlar iletişim çerçevesini açıklamaz. Belirli bir tür sezdirimli anlamı analiz etmeye odaklanır ve tüm sezdirimli anlam işlemlerini analiz etmeye uygun değildir. Konuşma içindeki çeşitli etkileme ve ikna mekanizmalarını vurgulamak için tasarlanmamıştır.

Siyasi çatışma, rekabet ve tartışma bağlamında, her konuşmacının işbirliğine uygun bir iletişim çerçevesi oluşturma isteği vardır. Bu iletişim çerçevesi, diyalog sürecinde gerilimlere, çekişmelere ve hatta yapılandırmaya ve değişikliğe maruz kalır. İşte bu durumda, ima edici sezdirimli anlam işaretlerinin önemi anlaşılır. Bu durum, belirli bir anlamı ifade etmeden, ortak çerçevede anlaşılabilen anlamlara işaret eder.

Varsayımın veya gerçeklerin bazılarına dayanma öneminin anlaşılması mümkündür. Bazıları mantık, din, kanun veya gerçeklik gibi faktörlere dayanabilir. Tüm bunlar, iletişimde yer alan her konuşmacı için bu ortak çerçevenin gücünü ve önemini artırır. Bu çerçeve, sürekli devam ederken ve ihtiyaç duyulduğunda değişikliklere izin vererek hem sürdürülebilirliği hem de esnekliği bir araya getirir. Tüm bunlar, etkileme ve ikna etme mekanizmalarında kullanılır.

3.2.4 Katılımsal İletişim Prensibi Bize Ne Sağlar?

- İlk olarak: iletişimdeki katılım durumunu gerçekçi bir şekilde değerlendirmemize yardımcı olur, varsayımsal değil.
- İkincisi: Alt kurallara gerek olmadan etkileme ve ikna etme sürecine yeni bir bakış açısı kazandırır. Bu durum da desteğini sağlayarak veya kesmesi ile tehdit ederek gerçekleşir. O da, tek bir ifade veya cümleden daha geniş bir perspektif sunar.
- Üçüncüsü: Bu kavram, konuşmacıların sürekli olarak yaptığı ve tartışmayı genişletmek veya daha geniş bir bağlam oluşturmak için kullandığı sürekli düzenleme işlemlerinde önemli bir kapı açar. Bu durum da daha geniş bir katılımcı çerçevesi için genel bir resim oluşturmak için tartışmayı kullanmayı içerir.
- Dördüncüsü: Bu kavram, bazı sezdirim işlemlerine farklı bir bakış açısı sunar; bu işlemler, diyalogik, mecazi veya varsayımsal olabilir. Ayrıca, ortak bağlamlarda etki etmeyi de amaçlayabilir. Çatışma sadece cümleler ve fikirler arasında değil, aynı zamanda bağlam içinde de gerçekleşebilir.

- Beşincisi: bu kavram, başarısız olan konuşmalar ve tarafların işbirliğinin sürdürülmesinde başarısız olduğu durumları araştırmak için bir kapı açar. Bu tür durumlar, belki dil dışı nedenlerden kaynaklanabilir, ancak dilin üzerinde hissedilen ve analiz edilen etkisi vardır. Örneğin, sabırsızlık, yanlış anlama veya öfke gibi etkenler olabilir. Bir tarafın, savaş veya isyan gibi hemen diyalog dışı araçlara başvurma isteği gibi. Bazen de dilbilimsel nedenler dil dışı faktörleri uyandırabilir veya harekete geçirebilir. Örneğin, sözcüklerin, yapıların, eklerin veya ipuçlarının anlamlarına işaret etmesi veya eski tarihsel bağlamlara atıfta bulunması, kin veya intikam duygularıdır. Ayrıca, iletişimi engelleme isteğini artırabilecek öfke veya işbirlikçi iletişim arzusunu azaltabilecek nedenlerle kasıtlı veya kasıtsız olarak işaret edilebilir. Ayrıca iletişimdeki güç ve etki dengesi de bu etkileşimi etkiler; güçlü ile zayıf arasındaki dengesizlik veya kendinde güç ve yetenek hissedenler arasındaki anlaşmazlık gibi faktörler de rol oynar. Böylece, işbirlikçi iletişim çerçevesi, iletişim süreci, niyetlerin ifade edilmesi, hedeflerin gerçekleştirilmesi, etki ve ikna yöntemlerinin mekanizmaları üzerine tartışma ve inceleme için tartışmalı bir alan açar.

Bu kavram, çatışma, rekabet veya müzakere niteliğindeki diyaloglara özel bir bakışın önemini artırır. Bu tür diyaloglar politik, sosyal, entelektüel, ticari veya diğer alanlarda olabilir. Konuşmacının etkili bir bağlam oluşturma veya diğer tarafın bağlamını yıkmak için yürüttüğü süreçleri anlama fırsatı sunar. Ayrıca, ortak bağlamla ilgili değiştirme, kabul etme veya reddetme süreçlerini de açar. Ve en önemlisi de bu ortak çerçevenin sadece bazı anlamları anlamak için yardımcı olmadığı, aynı zamanda konuşmacıların niyetlerine ulaşmak ve bu niyeti gerçekleştirmek için etkileme ve ikna sürecinde etkili olduğunu da göstermektedir.

3.2.5 Siyasi Yazışmalarda Önvarsayımın Analiz Etkinliği:

Kelimelerin ve semantik ifadelerin anlamlarıyla ilişkili ön varsayımlara bir dizi örnek bulabiliriz. Bazı araştırmacılar bu örnekleri ön varsayımlara örnekler olarak değerlendirmiştir. Örneğin;

Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin Mansur'a söylediği gibi;

“علمتَ ما يلزمك”

“Sana lazım olan şeyleri öğrendin.”

Veya mahkumun Me'mun'a söylediği gibi;

“أغفلتَ يا أمير المؤمنين أمري، وتناسيتَ ذكري، ولم تتأملَ حجتي”

“Ey Müminlerin emiri, benim işlerimi ihmal ettin, beni unuttun, delillerimi ve mazeretimi dikkate almadın.”

Halife Ebu'l-Abbas; Ebu Müslim'in hac idaresini ele geçirmesini engellenmek için Mansur'a hacca gitmek için başvuruda bulunmasını söyledi, ancak bunu Ebu'l-Abbas şöyle ifade etmiştir:

فإنك إذا كنتَ بمكة لم يطمعُ أن يتقدمك

“Eğer Mekke'de olsaydın, senin önüne geçmeyi istemezdi.”

Mansur; Ebu Müslim'in ilk halife tarafından sapıklığa ve günahkârlığa itelendiğini ve artık Allah'a tövbe ettiğini ifade ettiği açıklamasının ardından, meramını şu şekilde ifade etmiştir:

لا تحملُ عليَّ إصرٍ غيري

“Başkalarının yaptığı hataları bana yükleme.”

Veya Ebu Müslim'in Mansur'a söylediği gibi:

فإن أبیتَ إلا أن تعطي نفسك إرادتها نقضتُ ما أبرمتُ من عهدك ضنا بنفسي

“Eğer razı olmayıp kendi nefsine göre hareket eder ve sözünü yerine getirmekten vazgeçersen, bu beni üzer.”

Ve son olarak; Mansur'un can güvencesi vermesi sırasında:

وَأَسَوَّغَكَ مَا أَصْبَبْتَ مِنْ دَمٍ وَمَالٍ

وَأَنْ أَطْلُقَ مِنْ فِي حَبْسِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِكَ وَأَنْ أَوْمَنْ كُلِّ مَنْ جَاءَكَ وَبَايَعَكَ وَاتَّبَعَكَ أَوْ دَخَلَ فِي أَمْرِكَ”.

“Döktüğün kan veya mallardan seni sorumlu tutmam. Senin aileden hapiste olanları da serbest bırakırım. Sana biat eden, itaat eden ve sana iktidarında seninle birlikte olan kim varsa onu temin ederim.”

Önceki örneklerde, bazı araştırmacılar tarafından ortak bir şekilde kabul edilen varsayımlar bulunmaktadır. Bu varsayım, ortak kabul gören bir temele dayanır ve olumsuzlama test ile doğrulanabilir (böylece varsayım değişmeden kalır). Bu durumu aşağıdaki gibi gözden geçirilebilir:

Tablo 3.1 Bazı araştırmacılar tarafından ortak bir şekilde kabul edilen varsayımlar

	Varsayımı İçeren Örnek	Olumsuzlama testi sonrası varsayım	Varsayımın Özü
1	علمت (ما يلزمك) 280	لم تعلم (ما يلزمك)	Bir şeye uyulması gerekliliğini ifade eden bir varsayım
2	لم تتأمل (حجتي) 281	تأملت (حجتي)	Argümanı ve talebi olan özel bir meseleye işaret eden bir varsayım
3	إن كنت بمكة لم يطمع (أن يتقدمك) 282	يطمع (أن يتقدمك)	Mansur'un mekanetinin üstüne çıkmanın zor ve düşünceleri meşgul eden bir

Safwat, *Cemheretü Resâili 'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4) ²⁸⁰

Safwat, *Cemheretü Resâili 'l-Arab*, 442, Mahkûmdan Me'mun'a, Mektup No. 43. (Hitabi Durum No. 9) ²⁸¹

Safwat, *Cemheretü Resâili 'l-Arab*, 18, Ebu'l-Abbâs'dan Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2) ²⁸²

		geçek olduğunu ifade eden bir varsayım
4	احمل عليّ (إصر غيري) لا تحمل عليّ (إصر غيري) 283	Bir önceki halifenin kuşkusuz hatalar ve yanlışlar işlediğini ifade eden bir varsayım
5	لم أنقض (ما أبرمت) نقضت (ما أبرمت) 284	Kabul edilmiş bir antlaşmanın varlığına işaret eden bir varsayım
6	لا أسوئك (ما أصبت من دم أسوئك (ما أصبت من دم ومال) 285	Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin birini öldürmüş ve mal gasp etmiş olduğunu ifade eden bir varsayım
7	لا أطلق (من في حبسي من وأن أطلق (من في حبسي من أهل بيتك) 286	Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin soyundan birinin hapiste olduğunu ifade eden bir varsayım
8	لا أؤمن (كل من جاءك وبإيعك وأن أؤمن (كل من جاءك وبإيعك واتبعك أو دخل في أمرك) 287	Kendisine biat eden destekçiler ve taraftarları

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20, Ebu Cafer el-Mansur'dan Ebu Müslim el-Horasanî'ye, Mektup No. 12. Hitabi Durum No. 3) ²⁸³

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 27, Ebu Müslim'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 16. (Hitabi Durum No. 3) ²⁸⁴

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4) ²⁸⁵

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4) ²⁸⁶

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 78, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 18. (Hitabi Durum No. 4) ²⁸⁷

		olduğunu ifade eden bir varsayım
9	ولم نفدكم (من الأسر) وفديناكم (من الأسر) 288	Daha önce esir alındıklarını ifade eden bir varsayım
10	لم تعلم (الحال التي كنا عليها في ولاية الظلمة) قد علمت (الحال التي كنا عليها في ولاية الظلمة) 289	Emevîler döneminde yaşadıkları hali ifade eden bir varsayım
11	أن لا يعلمك (الذي اجتمع عليه رأي رعيته) أن يعلمك (الذي اجتمع عليه رأي رعيته) 290	Halkın bir meselede fikir birliğine vardığını ifade eden bir varsayım
12	لم يسأل التجافي (عن مواضع سماها مما أثبتته الرشد في العقد) يسأل التجافي (عن مواضع سماها مما أثبتته الرشد في العقد) 291	Reşid'in huzurunda bir anlaşmanın imzalanması gerçeğine işaret eder
13	فإن ذلك لا يوجب (فضل المال عن كفايتك) فإن ذلك لا يوجب (فضل المال عن كفايتك) 292	Parada ihtiyaç fazlalığı varlığını ifade eden bir varsayım
14	لا أشكو (الذي لاقيته) سأشكو (الذي لاقيته) 293	Korku veya dehşet veren durumla karşılaştığını ifade eden bir varsayım

Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekeyye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4) ²⁸⁸

²⁸⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

²⁹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur'dan İsa bin Musa'ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

²⁹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durum No. 7)

²⁹² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 297, Emîn'den Me'mun'a, Mektup No. 32. (Hitabi Durum No. 7)

²⁹³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

15	لا تذكر (قرايتي) تذكر أمير المؤمنين (قرايتي) 294	Akrabalık bağı varlığına işaret eden bir varsayım
16	فإذا بلغك كتابي فلا ترد (ما) فإذا بلغك كتابي فاردد (ما) حصل قبلك من أموالها حصل قبلك من أموالها 295	Bir önceki kraliçeden para aldığını ifade eden bir varsayım
17	عدم اجتماع (المختلفين) على اجتماع (المختلفين) على حظهما أولى بهما حظهما أولى بهما 296	İkisi birbirinden farklı olduklarını ifade eden bir varsayım
18	لم يبلغني كتابك (فيما سألت بلغني كتابك (فيما سألت من الهدنة 297	Barış anlaşması talep ettiğini ifade eden bir varsayım

Önceki örnekleri geleneksel bir bakışla değerlendirdiğimizde, kabul edilmesi istenilen bir gerçeğe varsayım veya ima bulundurduğunu görebiliriz. Bu varsayımın değişmezliğini test etmek için bazı araştırmacılar tarafından belirtilen olumsuzlama testini uygulayabiliriz. Ancak, burada, ön varsayım hakkında eksiksiz bir bakış açısı elde etmemize yardımcı olacak birkaç pratik yorumumuz bulunmaktadır:

- ☐ Bu model, bağlam ve konuşmanın konusuyla ilişkilidir. Örneğin, (1) numaralı örnekte “ما يلزمك” ifadesini veya (2) numaralı örnekte “حجتي” ifadesini sadece bağlam içinde anlamak mümkündür, diğer örnekler de bunlardan farklı değildir. Genellikle bu varsayımların semantik ve pragmatik anlamı; kelimelerin, cümle yapısını ve semantik ifadelerin doğasına bağlıdır. Bu ifadeler tamamen pragmatik olmaktan ziyade, genellikle bağlamın açıklamasıyla birlikte sözlüksel (semantik) anlamı kazanırlar. Örneğin, “علمت ما يلزمك” ifadesinde, “علم” kelimesinin semantik anlamı öğrenilen bir şeyin varlığına ima eder ve böyle bir

²⁹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 313-314, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 40. (Hitabi Durum No. 8)

²⁹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşid'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

²⁹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

²⁹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 448, Me'mun'dan Theophilus'a, Mektup No. 46. (Hitabi Durum No. 10)

durumda, negatif bir ifade içinde bile bu anlamın etkisi devam eder. Yani, bu durumda konuşmacı, semantik bir anlamı bağlamda kullanmış ve bağlamın açıklaması bu ifadenin anlamını artırmıştır. Bu, sadece dil bilgisel kuralların ötesinde, kelimenin geleneksel semantik anlamını aşan, içsel (örtülü) bir ifade tarzıdır.

- ❑ Bu tür varsayım, semantik özelliklere dayandığından, olumsuzlama testi, bu semantik özelliğe yönelik bir testtir ve pragmatiği, kastı ve hitap niyetini ile ilgilenmez. Yani, bu analitik test semantik bir testtir, pragmatik değildir.
- ❑ Grace'in konuşmaya dayalı sezdirimi ve varsayımı ayırt etmesindeki mantığı anlayabiliriz. Konuşmaya dayalı sezdirimler, ön varsayımların aksine; konuşmacı ve bağlam ile daha güçlü bir bağlantıya sahip ve onlardan ayrılmaz. Öte yandan, varsayım (daha doğrusu bu tür varsayım), konuşmacı ve bağlam ile bu kadar güçlü bir bağlantıya sahip olmasa da tamamen bağlantısız değildir. Çünkü bağlam olmadan, konuşmacının ima ve göndermeleri anlaşılmaz olabilir.
- ❑ Russell'in, olumsuzlamanın kapsayıcılığına vurgu yaptığı ve varsayımın, ana söylem veya konunun yanında ikincil bir söylem olduğunu ve onun da olumsuzlamaya açık olduğunu belirttiği bazı itirazları anlayabiliriz. Bu noktada, Russell'in olumsuzlamanın kapsayıcılığı konusundaki düşünceleriyle hemfikiriz, ancak bu, varsayımın varlığını inkâr etmemiz anlamına gelmez. Bu bağlamda; olumsuzlama testinin varsayımı değiştirmemesiyle birlikte, ana söylemi veya konuyu olumsuzladığını söyleyebiliriz. Öte yandan, varsayımın olumsuzlanması, konuşmacının ve dinleyicinin farkındalığının yüksek olmasından ve varsayımın kullanıldığı söylem veya konuya bakılmaksızın varsayımı kabul etmemesinden kaynaklanabilir. Böylece, varsayımın olumsuzlanması, dinleyicinin rolü ve varsayımı nasıl karşıladığına bağlı olmuş olur. Buna örnek olarak, Halife Ebu'l-Abbas ile veliahdı Ebu Cafer Mansur arasında geçen bu diyalogu ele alabiliriz:

❖ لا أفعل وله في عنقي بيعة وأيمان، فلا أضيعهما (بقول أبي مسلم)²⁹⁸

“Hayır! Yapmam. Boynumda biat ve yemin var, Ebu Müslim’in sözlerine bakıp onları zayi etmeyeceğim.”

❖ إني لا أقتله بقول أبي مسلم؛ بل بنكته و غدره ودسيسته إلى آل طالب²⁹⁹

“Ben onu Ebu Müslim’in sözlerine bakıp öldürmeyeceğim. Bilakis onu Talip ailesiyle anlaşmaları bozması, ihaneti ve entrikaları sebebiyle öldüreceğim.”

İlk örneğe olumsuzlama testi uygulanabilir:

❖ (سأضيعهما بقول أبي مسلم)

Böylece, varsayım varlığı doğrulanmış olur. Çünkü Ebu Cafer Mansur, İbn Hübeyre’nin öldürme kararının nedeni, Ebu Müslim’in tavsiyesi olduğunu varsaymıştır. Ancak Ebu Cafer, Ebu Müslim’in sözleri nedeniyle ahdini ihlal etmez. Burada alıcı, daha bilinçli görünüyor, çünkü Ebu Cafer’in itirazında temel aldığı varsayımı çürütmeyi başardı. Halife buna karşılık olarak, öldürme emrinin Ebu Müslim’in sözleri nedeniyle değil, başka sebeplerden kaynaklandığını belirtir.

Buradan çıkardığımız sonuç şu: Konuşmacı geleneksel dilbilgisi ve bazı kelimelerin doğal semantik özelliklerine dayanarak bir eylemi gerçekleştirir. Bu eylem, pragmatik olmayan girişimlerle de analiz edilebilir. Ancak, olası tüm varsayım formları bunlar mıdır?

Bu örnekte, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin Halife Ebu Cafer Mansur’a, halifeliği hak ettiğini savunduğu konuşmasına bir göz atalım:

²⁹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 13, Ebu Cafer El-Mansur’dan Ebu’l-Abbas’a, Mektup No. 2. (Hitabi Durum No. 1)

²⁹⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 14, Ebu’l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 3. (Hitabi Durum No. 1)

“Çocukları hayattayken, onun vilayetine nasıl varis oldunuz?” ❖

Muhammed En-Nefsüzzekiyye ile Mansur arasındaki diyalog, halifelik için bir soy üstünlüğü mücadelesiydi. En-Nefsüzzekiyye, soyu Hz. Muhammed’in kızı ve Hz. Ali’nin eşi olan Hz. Fatıma’ya dayanmasını iddia ederek, soyunun üstünlüğünü kurmuştur. Ayrıca, Hz. Ali’nin Peygamber’e olan yakınlığı bu üstünlüğü güçlendirmektedir.

Bu tartışma ve soyla övünmenin içinde, Muhammed En-Nefsüzzekiyye, etkileme ve ikna araçlarından biri olarak bu örneği kullanmıştır. İlk başta Hz. Ali’nin vasiyetçi ve mirasçı olduğunu ifade ediyor, ardından konuşması sırasında da bu mirasın ona geçmesi gerektiğini ileri sürmektedir çünkü iddiasına göre kendisi Hz. Ali’nin soyundan geliyor. Son olarak da, “Nasıl olur da çocuğu yaşarken sizler velayeti alıyorsunuz?” şeklinde eleştirel bir söz de ekliyor.

Bu örnek birkaç meseleyi kısaca açıklıyor:

- ❑ Velayet ve halifelik meselesi, bir miras durumu olarak kabul edilir ve miras hükümlerine tabi tutulur.
- ❑ Hz. Ali, Hz. Peygamber’in mirasçısıdır.
- ❑ Muhammed En-Nefsüzzekiyye ve soyundan gelenler Hz. Ali’nin torunları ve mirasçılarıdır. Dolayısıyla velayetin ve halifeliğin mirasçıları olmayı hak ediyorlar.
- ❑ Son olarak da, Hz. Ali’nin soyundan olmayanların mirası devralmasına yönelik olumsuz eleştirel bir tepki verilmiştir.

Bu durumda, Muhammed En-Nefsüzzekiyye, Mansur’un Hz. Ali’den velayet ve halifelik mirasını nasıl devraldığını eleştirmekte ve bu eleştiri, Nefsüzzekiyye’nin kendi etkileme ve ikna yöntemleri içinde gerçekleştirdiği bir varsayıma

³⁰⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’den Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

dayanmaktadır. Muhammed En-Nefsüzzekiyye, velayetin miras yoluyla devredildiğini öne çıkarmaya çalıştı ve Hz. Ali'nin varis ve vekili olduğu belirtti. Ardından, Mansur'un Hz. Ali'den halifelik mirasını devralmasını eleştirdi.

Mansur, En-Nefsüzzekiyye soyuna yönelik gurur ifadesine karşı eleştiri getirerek, etkileme ve ikna sürecine karşı muhalefetini dile getirdi. Mansur, En-Nefsüzzekiyye'nin varsayımını reddederek, çürütmeye ve geçersiz kılmaya çalıştı. Ayrıca, Hz. Muhammed'den gelen miras düşüncesini de reddederek, bu konuda da çürütme çabasına girişti:

وأما قولك إنكم بنو رسول الله صلى الله عليه وسلم فإن الله عز وجل قد أبى ذلك فقال ما كان محمد أباً أحد من رجالكم ولكن رسول الله وخاتم النبيين³⁰¹

“Sizin, Resûlullah'ın (s.a.v.) oğulları olduğunuzu söylemenize gelince, Cenâb-ı Hak bunu reddetti: ‘Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildi, fakat o, Allah'ın Resûlüydü. Allah ve Peygamberlerin sonuncusudur.’”

Mansur, En-Nefsüzzekiyye'in Hz. Peygamberin kızı ile olan soy bağına işaret ederek, bu iddiayı da kendi tarzıyla çürüttü:

“وإنها لقراة قريبة، غير أنها امرأة لا تجوز الميراث ولا ترث الولاية ولا تجوز لها الإمامة، فكيف تورث الإمامة من قبلها”³⁰².

“Fakat siz onun kızının çocuklarısınız ve peygamberin yakın akrabasısınız. Ancak o ne miras almış, ne miras bırakmış ne de velayet düşmemiş ve imamlığı caiz olmayan bir kadındır.”

Varsayımı gizli olmasına rağmen çok etkiliydi. Mansur En-Nefsüzzekiyye'yi görmezden gelmedi, aksine onu eleştirdi, iddialarını çürütmeye ve inkâr etmeye çalıştı. Ayrıca, En-Nefsüzzekiyye'nin kullandığı mekanizmaya karşı Kur'an'da bir ayet ile

³⁰¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

³⁰² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

istinbat etti. Böylece Mansur da bu mekanizmayı gizlilikten çıkarıp onunla yüzleşmiştir.

Bu örnekte, konuşmacının tamamen gerçekleştirdiği bir eylemle karşı karşıyayız. Bu eylem, tamamen pragmatığa ve konuşmanın içindeki etkileme ve ikna çabalarına dayanmaktadır. Bu örnek, bize varsayım kavramına dair görüşler arasındaki farkları ortaya çıkarmaktadır, çünkü bu örnek ve benzerleri için, olumsuzlama testi (constancy under negative) ve içindeki varsayımları destekleyen semantik yapıların analizi yeterli değildir. Bu örnek aracılığıyla, bölüm girişinde yaptığımız ayrımı teyit edebiliriz. Dolayısıyla semantik varsayım (semantic presupposition) ile pragmatik varsayım (pragmatics presupposition) arasındaki farkı anlayabiliriz.

3.2.6 Önvarsayım Kavramının Eleştirel İncelemesi

Teorik girişimizde belirttiğimiz ayrıma ve analize dayanarak, incelediğimiz örneklerle desteklenerek, varsayımın tanımını, açıklamasını ve özelliklerini gözden geçirmemiz gerekiyor. Belki de varsayımı bir konuşma eylemi olarak, konuşmada sahip olduğu özellikler ve rolle birlikte, tartışma ve etkileme süreçlerinde önemli bir etkisi olduğunu değerlendirmemiz gerekiyor.

Varsayımın açıklanması açısından: Örnekler, esas olarak, konuşmacının faydalandığı semantik özelliklere dayanan varsayım ile konuşmacının konuşması, amacı ve bağlamla daha yakından bağlantılı olan pragmatik varsayım arasındaki farkı göstermiştir.

Bu durumda, bazı tür varsayımların, sezdirim sürecinin bir parçası olabileceği veya kendisi özel bir sezdirim türü olarak da kabul edilebilir; etkileme ve ikna sürecinde özel ve gizli bir rol de oynar. Ayrıca, alıcı bunu bilinçsizce kabul edebilir ve başkalarına aktarabilir veya onu reddetmek, ortaya çıkarmak ve çürütmek durumunda da kalabilir. Ancak, varsayımı sadece konuşmaya dayalı sezdirimin bir dalı olarak düşünmek yeterli değildir, çünkü daha geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, konuşma, etkileme, ikna etme ve iletişim mekanizmalarını içermektedir. Buna ek olarak, konuşmacının anlamı iletme veya ona yetki kazandırmak için gerçekleşen başka

süreçlerin bir parçası olduğunu da görebiliriz. Her hitabi diyalogda -özellikle mücadele ve çatışma durumlarında- konuşmacı kastettiği gerçeklere, ihtiyaçlara ve anlamlara en uygun ortak bağlamı kurmaya çalışır. Üstelik bu ortak bağlamda, bazı fikirleri veya anlamları sunma, destekleme ve doğrulama süreçlerine girer. Bu işlem açık ve belirgin bir şekilde gerçekleşebildiği gibi gizli, örtülü veya dolaylı bir şekilde de gerçekleşebilir. Bu, argümanın bir parçası olabilir veya olmayabilir, ayrıca, karşı tarafa bilinçli olmadan geçirilirse ikna üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir, özellikle yanıltıcı veya manipülatif bir öge içeriyorsa.

Bu şekilde, Söylemsel Ön Varsayım (Discourse Presupposition) hakkındaki tüm teorik ve analitik çeşitlilikleri bir araya getiren başka bir çerçeve oluşturabiliriz:

- İlk olarak: Varsayım, hitabi bir süreç ve sadece bir kelime, ima veya işaretle sınırlı değildir. Konuşmacının, söylemin içindeki hedeflere ve amaçlara destek sağladığını düşündüğü bir referansa dayanır (gerçek veya kabul edilen bir referans). Varsayım cümledeki ana söylem değildir, ancak ana söyleme hizmet eden bir unsurdur (destekleyici ancak temel olmayan). Varsayımında kullanılan referans güçlü ve kabul edilebilirliği yüksek ise üzerine inşa edilecek söylemleri etkiler.
- İkinci olarak: Bu gerçek veya kabul edilen referans, sosyal ve yaşamsal bağlamda epistemik bir mantığa dayanabilir ve etkisi de olağanüstü olabilir. Özellikle tartışma kabul etmeyen güçlü bir gerçeğe veya mirasa, bilgeliğe veya dini sözler gibi kaynaklara dayanıyorsa açık, güçlü gerçeklere dayanan varsayımlar, genellikle olağanüstü bir değere sahip olur. Dolayısıyla konuşma içinde daha büyük bir etkisi olur. Mansur, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin soy övgüsünü sarsmak için bu yöntemi uygulamıştır:

“فإذا جل فخرك بقرابة النساء لتضل به الجفأة والغوغاء، ولم يجعل الله النساء كالعمومة والآباء ولا كالعصبة والأولياء، لأن الله جعل العم أبا وبدأ به في كتابه على الوالد الأدنى، فقال جل ثناؤه عن نبيه يوسف عليه السلام ((واتبعت ملة آبائي إبراهيم وإسحاق ويعقوب))”³⁰³

“Anladım ki, senin övünç kaynağın kadınlara yakınlığınla yaygaracıları ve kalabalıkları saptırmandır. Allah kadınları, amcaları ve babaları gibi akrabalar ve evliyalar gibi yaratmadı. Çünkü Allah, amcayı baba olarak yarattı. Kitabında da amcayı çocuklardan önce zikretti. Allah Teâla nebisi Yusuf (a.s.) hakkında, ‘Ve ben İbrahim, İshak ve Yakup olan atalarımın dinine uydum.’”

Argümanın değerlendirmesine bakılmaksızın, Mansur, dayanak noktasını Allah’ın kelamına, özellikle de Kuran’daki bir ayete dayandırmak istedi, böylece bu dayanak ve varsayımın etkisini artırmış/güçlendirmiş ve ana olayda daha etkili olmak için bir hazırlık yapmış oldu.

- Üçüncü olarak: Bu farazi süreç, açık (direct) veya dolaylı (indirect) olarak gerçekleştirilebilir. Konuşmacının argümanında dayandığı her dayanak (referans, bilgi), etki ve ikna üzerinde etkisi analiz edilebilir bir söylemsel ön varsayımı oluşturur. Örneğin, Nikephoros’un, önceki kraliçenin El-Reşid’e vergi ödemesinden bahsederken ki gibi: “وذلك لضعف النساء وحمقهن” “İşte bu kadınların zayıflığı ve aptallığındandır.”³⁰⁴

Bu açıklayıcı ifadede, Nikephoros’un yeni tutumunu ve önceki kraliçenin tutumunu açıklamak için serdedilmiştir. Önceden bahsi geçen örnekte olduğu gibi, “pragmatik varsayım” (pragmatics presupposition) olarak adlandırdığımız gizli bir varsayım da içerir. “Çocukları hayattayken, onun vilayetine nasıl varis oldunuz?”³⁰⁵

³⁰³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

³⁰⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus’dan Harunürreşid’e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

³⁰⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

- Dördüncü olarak: Varsayımın içeriği analizi (veya kabul edilen gerçeği), konuşmacının dayandığı gerçek doğru veya aldatıcı ve manipülatif (manipulation) bir içeriğe sahip olabilir. Konuşmacının dürüst olduğunu düşündüğü ve kasten aldatmayı amaçlamadığı alanlar da olabilir. Bu durumda, varsayımı “manipülatif varsayım” olarak adlandırılır.
- Beşinci olarak: Cümle içindeki semantik veya yapısal varsayımları göz ardı edemeyiz; bazen olumsuzlama testi bunları destekler. Bu test, ana söylemin olumsuzlanmasıyla birlikte varsayım değişmeden kalır. Bunu, semantik varsayım olarak adlandırabiliriz ve bazı örnekleri tabloda (1) ile (18) arasında gösterildi.
- Altıncı olarak: Söylem varsayımı her zaman alıcının onayını ifade etmeyebilir, ancak konuşmacının kabul edilebilir ve gerçek bir öneri olarak ileri sürme yeteneğini ifade eder. Bu, alıcının, bu varsayımı bilinçli olarak kabul edip etmemesine fırsat vermektedir. Bu durum, konuşmacı veya alıcı tarafından etki ve ikna süreçlerinde önemli mekanizmaların ortaya çıkmasına olanak tanır. Ortak bir bağlam oluşturma veya onu değiştirme süreciyle ilgili ve bazı varsayımların tündengimsel (deductive presupposition) olmasına neden olabilir. Örneğin, Ebu Müslim’in genel bir atasözü kullanması gibi.

❖ قل طريق سهل يلقى فيه حجارة إلا ضر ذلك بأهله³⁰⁶

“Atılan taşların yürüyene zarar vermediği kolay yol azdır.”

Böylece bu atasözü, görüşü için temel ve gerçekçi zemini oluşturmuş oldu, sanki şu ana kadar bahsi geçen diyalogların üzerine inşa edilmiş bir sonuçmuş gibi لا والله لا يصلح³⁰⁷ “Hayır! Yemin ederim ki; İbn Hubeyre’nin gitti yol yol değildir.” طريق فيه ابن هبيرة

³⁰⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani’dan Ebu’l-Abbâs’a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

³⁰⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 13, Ebu Müslim el-Horasani’dan Ebu’l-Abbâs’a, Mektup No. 1. (Hitabi Durum No. 1)

Aynı zamanda, bazı varsayımlar tümdengelsel olmayan türden olabilir, çoğu semantik varsayım gibi.

Sonuç olarak, varsayım, insan iletişiminin özelliklerinden biridir ve bu, konuşma sırasında önemli bir rol oynar.      konuşmacı, genellikle ifadeleri ve iddialarını desteklemek için gerçeklikle desteklemeye ihtiyaç duyar -veya gerçeklik olarak kabul ettiği veya  ne s rd   bir konsept  zerine-. Bu durum, anlamı ifade etme ve aktarma yeteneğini artırmak veya iletişimin amacına ulaşmak için, özellikle etki ve ikna amaçları açısından daha etkili olmalarını sağlamak için yapılır. Bu bağlamda, varsayım açık ve doğrudan da olabilir veya gizli ve dolaylı da olabilir (pragmatik varsayım). Konuşmacı, kelimelerin veya semantik yapıların anlamsal özelliklerini kabul edilen varsayımlara işaret etmek için kullanabilir. Böylelikle, varsayım türleri çeşitlenir; bazıları açık veya gizli olabilirken, bazıları semantik argümanı destekleyen semantik bir unsur rolü oynar. Ayrıca, bazıları gerçeklikle doğrudan ilgili olabilirken, bazıları sadece yanıltıcı veya manip latif olabilir. Varsayımın gerçekliği; bazen elle dokunulabilir, doğrulanabilir bir olguya, anlaşmaya ve bir mektuba dayanırken, bazen de anlayışa veya kabul  temel alan daha soyut bir olguya dayanabilir.

4. MANİPÜLASYONUN ANALİZİNDEKİ EĞİLİMLER VE DOUGLAS WALTON'UN PRAGMATİK SAFSATA TEORİSİNİN ETKİNLİĞİ

4.1 Birinci Konu: Siyasi Söylemde Manipülasyon:

4.1.1 Siyasi Yazışmalarda Aldatmanın Veya Manipülasyonunun Önemine İlişkin Göstergeler:

Analiz süreçlerine yapılan detaylı incelemede; etkilemek ve ikna etmek için aldatma, kurnazlık, manipülasyon veya bazı hileleri uygulama durumlarının çoğu, siyasi yazışmada öne çıkan bir fenomen olduğu keşfedilmiştir. Özellikle de rekabet, çatışma ve ayrı düşme durumlarında siyasi söylemin temel bir özelliği gibi görüldüğü ortaya çıkmıştır. İster pragmatik yönelim ve Sözedimi Teorisinin yaklaşımıyla, ister Grice ve konuşmaya dayalı sezdirimleri teorisinin yaklaşımıyla değerlendirelim; aldatma ve manipülasyon kullanımının varlığını ve çeşitli olduğunu, önceki teorik ve analitik çerçevelerle sınırlandırılmadığını görebiliriz. Dolayısıyla onu keşfetmek için farklı bilimsel bir yaklaşıma gerek duyarız. Herhangi bir teorik ve analitik yöne dalmadan önce, bu genel göstergelerden bazılarını gözden geçirirsek, aşağıdaki bahsi geçenleri fark edeceğiz:

Halifeler Ebu el-Abbas, Ebu Cafer Mansur ve Ebu Müslim-i Horasani arasındaki mektupların toplanmasında, güvensizlik veya aldatma işaretleri ve manipülasyon ihtiyacını açık bir şekilde görebiliriz. Ebu Cafer Mansur'un, halifenin Benî Ümeyye'nin son şehzadesi, İbn Hübeyre'yi öldürme isteğini reddetmesi bağlamında, itirazının sebeplerinden birinin, bu görüşün sahibinin Ebu Müslim Horasani olduğunu ve ona güvenmediğini dile getirmiştir:

“لا أفعلُ وله في عنقي بيعةٌ وأيمان، فلا أضَيِّعهما بقول أبي مسلم”³⁰⁸

³⁰⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 1937, 13, Ebu Cafer El-Mansur'dan Ebu Abbas'a, Mektup No. 2. (Hitabi Durum No. 1)

“Boynumda biat ve yemin var, Ebu Müslim’in sözlerine bakıp onları zayı etmeyeceğim.”

Halifenin İbn Hübeyre’yi öldürme konusunda ısrar etmesi üzerine, Mansur bu görüşü “Kral’ın fesadı” olarak nitelendirmiştir. Ebu Müslim, Hacca gitmek için Halife Ebü’l-Abbas’tan izin isteyip hac yolculuğunda eşlik edecek askerler için onay isteyince taraflar arasındaki yazışmalar bazı hususları ön plana çıkardı. Zira yazışmalar, halife ve veliahdî Mansur’un, Hac mevsiminde Ebu Müslim’in nüfuzu ve otoritesiyle halkın önünde devletin ikinci adamıymış gibi gözükmekten duydukları endişeyi gösteriyordu. Mektuplar; Halife’nin hileye, kurnazlığa ve manipülasyona başvurduğunu, Ebu Müslim’in alayındaki asker sayısında sınırlı ve Ebu Müslim’in isteğini karşılamayan bir artışa onay verdiğini, bize açıkça gösteriyor:

“أقبل في ألف، فإنما أنت في سلطان أهلك ودولتك وطريق مكة لا يحتمل العسكر.”³⁰⁹

“Bin askerle gel!. Sen, ailenin, devletin ve Mekke yolunun Sultanısın, hiçbir askeri güç buna karşı koyamaz.”

Halife, Ebu Müslim’in Hac mevsimi boyunca halk arasında nüfuzunu sınırlamak için, veliahdî Mansur’a yazdığı mektupla hilelerini sürdürdü:

“إنَّ أبا مسلم كتب إليَّ يستأذن في الحج وقد أذِنْتُ له، وقد ظننْتُ أنه إذا قَدِمَ يريد أن يسألني أن أولِّيه إقامة الحج للناس، فاكْتُبُ إليَّ تستأذني في الحج، فإنك إذا كنت بمكة لم بطمع أن يتقدَّمَكَ.”³¹⁰

“Ebu Müslim bana mektup yazarak, hac için izin istedi. Ben de ona izin verdim. O geldiğinde, insanların hac yapmaları için görevlendirmemi isteyeceğini düşündüm.”

Mansur da veliaht olduğundan beri, Ebu Müslim’den sürekli şüphe ve endişe duydu ve Ebu Abbas’a Ebu Müslim’i öldürmesi için birkaç kez baskı yaptı. Ancak halifeliği

³⁰⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu Abbas’tan Ebu Cafer El-Mansur’a, Mektup No. 9. (Hitabi Durum No. 2)

³¹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 18, Ebu Abbas’tan Ebu Cafer El-Mansur’a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

üstlendikten sonra, Ebu Müslim'e güven vermek için hitap üslubunu değiştirmeye çalıştı:

“أروم ما رُومت، وأزول حيث زُلت، ليس لي دونك مرمى، ولا عنك مَقْصَر... أنا من لا يعرف غير يديك ولم يتقلب إلا في فضلك”³¹¹.

Zaman zaman gerginlik ve endişe belirtileri ortaya çıkmıştır. Örneğin, Mansur'un Ebu Müslim'i güç ve nüfuz evi olan Horasan'dan uzaklaştırmaya çalışması ya da para ve ganimetler konusundaki yetkisini sınırlamaya çalışması, ancak aynı zamanda onu öldürmeyi başarana kadar, güven veren dostluk mesajlarının abartıldığını da görebiliriz.

Halife Mansur ile halifelik için isyan eden Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin arasındaki yazışmalarda, halifelik hakkı ve soy üstünlüğü konusunda bir tartışma görülmektedir. Her iki tarafın soyu da Peygamber'e dayanmaktadır, zira Mansur, peygamberin amcası Abbas'a dayanan soyunun üstünlüğünü savunurken, En-Nefsüzzekiyye, peygamberin kızı Hz. Fatıma ve onun kocası Hz. Ali'ye dayanan soyunun üstünlüğünü savunuyordu. Ancak, her iki tarafın şerefli bir soya sahip olması, birbirlerinin soyunu küçümsemek veya kendi soyunu yüceltmek için kurnazlık ve manipülasyon yapmalarına engel olmamıştır. En-Nefsüzzekiyye'nin konuşmasından örnek olarak:

“فإنَّ الحقَّ حقنا وإنما ادَّعيتُم هذا الأمر بنا وخرجتم له بشيعتنا وحظيتُم بفضلنا، وإنَّ أبانا عليا كان الوصيَّ وكان الإمام، وكيف ورثتم ولايته وولده أحياء... لسنا من أبناء اللعناء ولا الطرداء ولا الطلقاء، وليس يمت أحد من بني هاشم بمثل الذي نمت به من القرابة والسابقة والفضل... إنَّ الله اختارنا واختار لنا، فوالدنا من النبيين محمد صلى الله عليه وسلم، ومن السبق أولهم إسلاما عليّ، ومن الأزواج أفضلهن خديجة الطاهرة أول من آمن بالله وصلى إلى القبلة، ومن البنات خيرهن فاطمة سيدة نساء أهل الجنة، ومن المولودين في الإسلام: حسن وحسين سيدا شباب أهل الجنة، وإن هاشما ولد عليا مرتين، وإن عبد المطلب ولد حسنا مرتين، وإن رسول الله صلى الله عليه وسلم ولدني مرتين من قبل حسن وحسين”³¹²

³¹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20, Ebu Cafer El-Mansur'dan Ebu Müslim El-Horasanî'ye, Mektup No. 12. (Hitabi Durum No. 3)

³¹² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“Şüphesiz doğru bizim doğrumuzdur. Ancak siz bu işi bize dayandırdınız ve bizim taraftarlarımızla onun yanına gittiniz. Bizim lütfumuzla hazlandınız. Babamız Ali vekil ve önderimizdi. Çocukları hayattayken, onun vilayetine nasıl varis oldunuz?. Biz aşâğılık, kovulmuş, soysuz kimselerin çocukları değiliz. Benim Haşim’e mensup olduğum gibi hiç kimsenin üstünlüğü ve fazileti yoktur... Şüphesiz Allah bizi seçti ve üstün tuttu. Atamız peygamberlerden Muhammed (s.a.v.)’dir. Ali ilk Müslümanlardandır. Hanımların en hayırlısı, Allah’a ilk iman eden ve kıbleye yönelerek namaz kılan temiz Hatice’dir; kızların en hayırlısı ise cennet kadınlarının efendisi Fatıma’dır. İslam döneminde cennet ehlinin gençlerinin efendisi Hasan ve Hüseyin’dir. Ali, Haşimoğullarına iki cihetten nesebi var, Hasan da Abdulmuttalib’e iki cihettten mensup. Ben de Resulullah (s.a.v.) neslinden Hasan ve Hüseyin’e kan bağı aracılığıyla bağlıyım.

Mansur’un konuşmasına örnek olarak da:

“ فقد أتاني كتابك، وبلغني كلامك، فإذا جل فخرك بقرابة النساء لتضل به الجفأة والغوغاء، ولم يجعل الله النساء كالعمومة والآباء ولا كالعصبة والأولياء، لأنَّ الله جعل العمَّ أبا وبدأ به في كتابه على الوالد الأدنى... وأما ما فخرت به من عليٍّ وسابقته، فقد حضرتُ رسول الله صلى الله عليه وسلم الوفاة، فأمرَ غيره بالصلاة، ثم أخذ الناس رجلاً بعد رجل فلم يأخذوه، ثم كان في أصحاب الشورى فتركوه كلهم دفعا له عنها، ولم يروا له حقا فيها، أما عبد الرحمن فقدّم عليه عثمان، وقتل عثمان وهو له متهم، وقتله طلحة والزبير، وأبى سعد بيعته، وأغلق دونه بابه ثم بايع معاوية بعده. ثم طلبها بكل وجه وقتل عليها، وتفرق عنه أصحابه، وشك فيه شيعته قبل الحكومة، ثم حكّم حكمين وأعطاهما عهده وميثاقه على الرضا بما حكما به فاجتمعا على خلعه... فلم يبق شرف ولا فضل في جاهلية ولا إسلام في دنيا ولا آخرة إلا والعباس وارثه ومورثه..³¹³“

“Mektubun bana ulaştı ve anladım ki, senin övünç kaynağın kadınlara yakınlığınla yaygaracıları ve kalabalıkları saptırmandır. Allah kadınları, amcaları ve babaları gibi akrabalar ve evliyalara gibi yaratmadı. Çünkü Allah, amcaı baba olarak yarattı. Kitabında da amcaı çocuklardan önce zikretti... Ali’den ve ondan önce gelenlerden gurur duyduklarına gelince; Ölüm Resûl-i Ekrem’e yaklaştı, Allah onu korusun ve huzur versin, o da başkalarına namaz kıldırmaı emretti, sonra insanlar birbiri ardına

³¹³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

insanları seçtiler ama onu seçmediler. Daha sonra şurâ üyeleri arasındaydı, onu hepsi terk etti ve imametın onun hakkı olmadığını düşündüler. Abdurrahman’a gelince o, Osman’ı öne aldı. Osman onu suçlarken öldürüldü. Talha ve Zübeyr onunla savaştı. Sa’d ona biat etmedi ve biat kapısını kapatarak Muaviye’ye biat etti. Sonra her şekilde biat istedi ve bunun için savaştı. Böylece arkadaşları ondan ayrıldı ve hükümetten önce taraftarları şüphelendi. Daha sonra hükmetmek için iki hakem atadı. Onlara alınan karara rıza göstereceğine dair söz ve ahit verdi. Böylece iki hakem onu tahttan indirme konusunda anlaştılar. Cahiliye ve İslam döneminde ne şeref ne de üstünlük kalmamışken, buna ancak Abbas varis olmuş ve Abbas’tan tevarüs etmiştir.”

Halife Ebu Cafer Mansur’un, Mansur’un yeğeni ve aynı zamanda veliahdı olan İsa bin Musa ile yaptığı yazışmalarda, İsa bin Musa’nın Mehdi İbn Mansur lehine görevinden vazgeçmesini sağlamaya çalıştı. İlk halifeden ahdi ve beratı almasına rağmen, Mansur, daha önce yapılan anlaşmanın ağır şartlarını hafifletmek için sürekli retorik girişimlerde bulundu ve bunun için zorla bile olsa bağlam oluşturmaya çalıştı:

“ثم لم نزل من ذلك في نعمة الله وفضله علينا، حتى نشأ هذا الغلام، فقذف الله له في قلوب أنصار الدين الذين ابتعثهم لنا مثل ابتدائه لنا أول أمرنا، وأشرب قلوبهم مودته، وقسم في صدورهم محبته، فصاروا لا يذكرون إلا فضله، ولا ينوهون إلا باسمه، ولا يعرفون إلا حقه... فأحب أمير المؤمنين أن يعلمك الذي اجتمع عليه رأي رعيته... ويرى لك إذا بلغك من حال ابن عمك ما ترى من اجتماع الناس عليه أن يوكن ابتداء ذلك من قبلك”³¹⁴

Aralarında bol miktarda mektup döndü ve Mansur, İsa bin Musa’nın buna razı olmasını sağlamak için retorik ve ikna yeteneklerini kullanmaya çalıştı.

Emin ve Me’mun arasında, Reşid’in ölümünden önce yapılan antlaşma, sözleşme ve biat olmasına rağmen, halifeliğin Emin’e ve velâyetin Me’mun’a ait olması gerektiği konusunda bir anlaşmazlık yaşandı. Me’mun’a Horasan valiliği, nüfuz ve vergiler konusunda yetki tanındı; ancak bu durum, Emin’in Me’mun’un nüfuzunu sınırlama ve onu tasfiye etme çabalarını engellemedi. Emin, Raşid’in antlaşmasını ihlal etmediğini vurgularken, Me’mun, Raşid’in antlaşmasına bağlı olduğunu vurgulayarak direndi. Bu

³¹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

durum, söylemin kurnazlık ve manipölasyonun gerçekteştiği bir alan haline geldi. Bu kurnazlıklar, öfkeyi gizlemeye veya isyanı ertelemeye hizmet etti. Ta ki anlaşmazlıklar patlayana, savaş alevlenene ve Me'mun galip gelip Emin öldürölene kadar. Me'mun'un sözlerinden biri şöyleydi:

- “فلا تبعثني يا ابن أبى على مخالفتك وأنا مذعن بطاعتك، ولا على قطيعتك وأنا على إثار ما تحب من صلتك، وارض مما حكم به الحق في أمرك، أكن بالمكان الذي أنزلني به الحق فيما بيني وبينك”³¹⁵

• “Ben ilişkilerimizi sürdürmeye taraftar iken ilişkilerimizi kesmek zorunda bırakma. İşlerinle ilgili hak ve hukuku kabul et ki, aramızdaki hak ve hukukumuza riayet edecek yerde bulunayım.”

- “فقد انتهى إلى كتاب أمير المؤمنين منكرا لإبائي منزلة تهضمني بها، وأرادني على خلاف ما يعلم من الحق فيها”³¹⁶

“Daha sonra ise Müminlerin Emiri'nin mektupları beni rahatsız eden durumu hor görüp reddederek sona erdi. Doğru olarak bilinenin aksine, beni istiyordu.”

Ve Emin'in sözlerinden:

“وعلم أمير المؤمنين أن مكانك بالقرب منه أسد للثغور، وأصلح للجنود، وأكد للفيء، وأردّ على العامة، من مقامك ببلاد خراسان، منقطعا عن أهل بيتك، متغيّبا عن أمير المؤمنين، وما يحبّ الاستمتاع به من رأيك وتدبيرك. وقد رأى أمير المؤمنين أن يولّى موسى ابن أمير المؤمنين فيما يقلّده من خلافتك ما يحدث إليه من أمرك ونهيك، فاقدم على أمير المؤمنين على بركة الله وعونه، بأبسط أمل، وأفسح رجاء، وأحمد عاقبة، وأنفذ بصيرة، فإنك أولى من استعان به أمير المؤمنين على أموره”³¹⁷

“Müminlerin emiri, Horasan bölgesinde kalman, ailenden uzak olman, müminlerin emirinden uzak olup onun senin görüşlerinden mahrum kalmasındansa ona yakın olmanın sınırları ve askerleri daha da güçlü yapacağını, ganimeti çoğaltacağını, bu

³¹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 298, Me'mun'dan Emin El-Hattabi'ye, Mektup No. 33. (Hitabi Durum No. 7)

³¹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 305, Me'mun'dan Emin El-Hattabi'ye, Mektup No. 37. (Hitabi Durum No. 7)

³¹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 305-306, Emin'den Mektup No. 37. (Hitabi Durum No. 7)

durumun halk için iyi bir cevap olacağını biliyordu. Müminlerin Emiri'nin işlerinde ilk yardım istediği kişi sensin. Müminlerin Emiri bir kişinin ailesine ve sorumluluklarına ilişkin zorlukları yüklemişse bu kişi sadece sensin.”

Yeni Bizans kralı Nikiforos'un isyanında, Reşid'in önceki taahhütlerine karşı çıkışını iyi bir söylemle giydirmesi ve önceki kraliçenin halifeyle yaptığı anlaşmayı “kadınların zayıflığı ve aptallığı” olarak tanımlamasını da göreceğiz.

“ضعف النساء وحمقهم”³¹⁸

Ve Zübeyde'nin çabaları, Halife Reşid'in Emin'i, Me'mun'a tercih etmesinin ana sebebi oldu. Daha sonra Emîn'in bilgelikten yoksun olduğunu açıkça ortaya çıktı ve halifeliği, kardeşiyle mücadelesi sırasında öldürülmesiyle sona erdi. Zübeyde'nin itibarı zedelendiğinde ve hapsedildiğinde, hitabını Me'mun'un öfkesini hafifletme aracı olarak kullanmaya çalıştı. Konuşması, Me'mun'u kendisini affetmeye ikna etme ve kendisine yönelik eleştiriyi veya cezalandırmayı önleme amacını taşıdı:

“وتذكر من لو كان حيا لكان شفيعي”³¹⁹

Yaptıkları nedeniyle tutuklanan bir mahkûm da Me'mun'a af talebinde bulunurken; kendini haksız yere hapsedilmiş, mazeret sahibi, sabırlı ve göz ardı edilmiş birinin hitabına büründü:

“أَغفَلْتَ يا أمير المؤمنين أمري، وتناسيت ذكري، ولم تتأمل حجتِي وعذري، وقد ملّ من صبري الصبر،
ومستنى من حبسك الضّر”³²⁰

“Ey Müminlerin emiri, benim işlerimi ihmal ettin, beni unuttun, delillerimi ve mazeretimi dikkate almadın. Sabır, benim sabrımdan sıkıldı. Senin hapsinin bana zararı dokundu.”

³¹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nikephoros'tan Harunürreşid'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

³¹⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 314-315, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 41. (Hitabi Durum No. 8)

³²⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Mahkûmdan Me'mun'a, Mektup No. 43. (Hitabi Durum No. 9)

Yukarıda bahsi geçenler, siyasi söylemde aldatma, gizleme, kurnazlık veya manipölasyon ihtiyacına işaret eden açık göstergelerdir -özellikle ele aldığımız siyasi yazışmalarda-. Bu açık işaretlerin etkisi, söyleme bilimsel bir yaklaşım gerektiren ve söylemin uygulamaları üzerindeki etkilerini keşfetmeyi ve analiz etmeyi gerektiren bir dilbilimsel yaklaşıma ihtiyaç duyacaktır. Aldatma veya kurnazlık yapma ihtiyacının kaynağı; kişisel, sosyal, siyasi ve psikolojik hedefler ve amaçlar arasındaki çelişme veya çatışmadır. Çıkarların ve zararların değerlendirilmesi, etki ve ikna etme süreci için en iyi yolları araştırma çabası da bunu sağlar.

Bahsi geçen bu gözlemler, Patrick Charaudeau'nun şu sözleriyle tutarlıdır: "Her siyasetçi biliyor ki, her zaman her şeyi söylemek imkânsızdır ve söylediklerinin tam olarak kendi düşündüğü veya algıladığı şekilde olmasına gerek yoktur, çünkü sözleri işini engellememelidir." ³²¹ Dolayısıyla, söyleme genel bir bakışla -detaylı incelemeden- söylemdeki aldatma ve manipölasyonun gerekliliğini ve siyasi söylemle ilişkilendirilmesini açığa çıkarıyorsa. O halde, aldatma ve manipölasyonun söylemde kullanılmasının işlevsel yönlerini ortaya çıkarmak için söylem daha fazla dikkatle incelenmelidir. Özellikle manipölasyon çabaları sezdirimsel veya örtük ise ya da konuşmacının veya dinleyicinin manipölasyona maruz kalma olasılığı hakkında bir farkındalığa sahip ise. Örneğin, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin Mansur'un can güvenliği teklifine verdiği yanıtında olduğu gibi:

“أما أمانك الذي عرضت عليّ فأَيُّ الأمانات هو؟ أأمان ابن هُبَيْرَة؟ أم أمان عمك عبد الله بن عليّ؟ أم أمان أبي مسلم؟” ³²²

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre'nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali'nin emanı mı yoksa Ebu Müslim'in emanı mıdır?”

³²¹ Patrick Charodo, *Siyasi Söylem ya da Dilin Gücü*, çev. Mustafa Kalai, İnternette Çalışmalar ve Araştırmalar için Sınır Tanımayan İnananlar, Şubat 2019) 10.

³²² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

4.1.2 Terim Düzenlemesi:

Günlük çağdaş Arapça kullanımda; manipülasyon, kamufle etme, aldatma ve yanıltma terimlerini sıklıkla kullanırız. Tabi bir de manevra yapma, dolandırma, sömürme vb. gibi dilsel eş anlamlılar vardır. İngilizce terimde, söylem analizi alanında “manipulation” teriminin kullanımı yaygındır. Arapça terim için Emad Abdul-Latif tarafından benimsenen terimi benimseme eğilimindeyiz, “Batı kökenli “Manipulation” kavramını en iyi şekilde karşılaması nedeniyle bunu (التلاعب) (Manipülasyon) olarak çevirmeyi tercih ediyorum. “التضليل” (Saptırmak) kelimesini istenmeyen dini anlamalara yol açabilir. ‘مناورة’ (Manevra) kelimesi, strateji ve argüman çalışmalarında yaygın olarak kullanılan ‘manoeuvre’ teriminin karşılığıdır; Keza ‘الاستغلال’ (exploitation, Türkçesi: istismar) ve ‘الاحتيال’ (fraud, Türkçesi: dolandırıcılık/dolandırmak) kelimeleri, hukuk ve ekonomi gibi alanlarda sıkça kullanılır.”³²³

(التلاعب) terimin kalıtsal çağrışımlarına geri dönersek, birden fazla anlam ve çağrışım taşıyan (لعب) kökünden geldiğini görebiliriz. Dolandırmak, oynamak, savurmak, kaçamak yapmak, aldatmak gibi anlamlar taşır.

Bazı çağdaş çağrışımlar, konuşmada kasıtlı bozma ve fikirleri kontrol etme veya kurcalama girişimine odaklanır. Günlük yaşamdaki kullanımları, Emad Abdel Latif’in dediği gibi, “Borsa, adli kanıtların manipülasyonu; dinleyicilerin, okuyucuların veya izleyicilerin düşüncelerini manipüle etmek gibi anlamları var. Belki de eski ve modern Arapça’daki kullanımının arasındaki fark, manipülasyon için kullanılan araçların doğasında yatmaktadır ki, bu çağdaş kullanımın kurnazlık ve kötülük taşıdığına ima ediliyor.”³²⁴

Arapça Sosyodilbilim Sözlüğü’nün çevirmenleri (manipülasyon)’u çevirdiler. Sözlük, “Linguistic Manipulation” (dil manipülasyonu) terimini: insanların dilin belirli

³²³ Imad Abdellatif, “Arap Söyleminde Manipülasyon Çalışması”, Khattabat Dergisi, ??cilt??/3 (Haziran 2021), 12.

³²⁴ Abdellatif, *Manipülasyon*, 12-13.

kullanımlarını veya belirli türde konuşma pratiğini kullanarak gerçekleştirdiği çeşitli yöntemleri ifade ettiğini belirtir. Fairclough, dil manipülasyonunu, bir kişinin amaçlarını gizleme faaliyeti olarak tanımlar.³²⁵

Araştırmamızdaki siyasi yazışmalar; çatışma, gerginlik veya anlaşmazlık özellikleri taşıyan, güvensizlik ve şüphe duygusunun duyulduğu, güç dengelerinde rekabet ve üst düzey güce yönelme gibi eylemler içeren yazışmalar olduğu için; incelemelerimizde manipülasyon terimini kurnazlık, hile ve aldatma niyeti ile ilişkilendirerek kabul edeceğiz.

4.1.3 Siyasi Söylemde Manipülasyonun Özü:

Söylem, siyasi etki ve ikna araçlarının önemli bir parçasıdır. Politikacılar, manipülasyonun, gerek hedeflere ve çıkarlara ulaşmak için gerekse de değerlendirmeler ve çıkarlar arasındaki çatışmalardan veya çakışmalardan kaçınmak için öneminin veya tehlikesinin farkındadırlar. Alıcı siyasi değilse veya konuşmanın doğasından ve manipülasyon gerçekliğinden habersiz ise mesele daha da tehlikelidir, çünkü manipülasyon kurnaz ve aldatıcı bir süreçtir. Söylem önemli bir manipülasyon aracıdır. Manipülatör, muhatabını fikirler benimsemeye veya genellikle manipülatörün çıkarlarına hizmet eden kararlar almaya motive etmek için metinleri, sözleri ve başka semantik olmayan öğeleri kurnazca kullanır.”³²⁶

Van Dijk gibi bazı araştırmacılar, aldatma gibi kötü niyet taşıyan manipülasyon ile aldatma veya kandırma niyeti taşımayan manipülasyon arasında ayırım yapar: “Manipülatörün başkalarını kontrol etmesini sağlayan iletişimsel ve etkileşimli uygulama, genellikle alıcıların kendi istekleri veya çıkarları dışında gerçekleşir. Manipülasyon kavramının -günlük istihdamda- olumsuz yansımaları olabilir, çünkü böyle bir uygulama sosyal normları ve değerleri ihlal eder.”³²⁷ van Dijk,

³²⁵ John Swan vd., *Sosyodilbilim Sözlüğü*, çev. Fawaz Muhammed - Abdul Rahman Hosni, (Riyad: Kral Abdullah bin Abdülaziz Uluslararası Arap Dili Hizmeti Merkezi, 2019), 246.

³²⁶ Abdellatif, *Manipülasyon*, 13.

³²⁷ Twain Van, *Söylem ve İktidar*, çev. Ghaida Al-Ali, (Kahire: National Center for Translation, 2014), 430.

manipölasyonu yüksek otoriteler veya büyük toplumsal hareketler tarafından, genellikle bir fikir veya ideoloji sistemi vasıtasıyla gerçekleşen siyasi söylem türleriyle sınırlandırıyor. Ek olarak, van Dijk bu bakış açısında manipölasyonun sonucunun etkisiyle de ilgilenir. Öte yandan, Emad Abdel Latif, van Dijk'in manipölasyon hakkındaki bu görüşünü reddeder. Ona göre, van Dijk'in söylemden önce niyet ve söylemden sonra etkiye odaklanması, dar ve belirsiz bir bakış açısıdır ve etkinin alıcı lehine olmamasını sağlar. "Eğer manipölatörlerin kendi niyetlerinin farkında olduklarını varsayarsak... bu niyet nadiren açıkça ifade edilir." ³²⁸ Üstelik bu manipölasyonun meşru olup olmadığını veya alıcının lehine olup olmadığını kimin belirleyebileceği; durum alıcı lehine gibi görünüyorsa, sonra da örtü kalkarsa ve yeni gerçekler ortaya çıkarsa, manipölasyonu baştan tanımlanıp tanımlanmayacağını sorgular.

Manipölasyonun sadece niyet, amaç ve ana maksat ile sınırlı olmadığı, kısmen veya tamamen etki ve ikna sürecinde söylemde pragmatik uygulamalar içerdiğini savunan bu eleştiriye katılıyoruz. Bu bölümün sonunda, manipölasyonun özü ve onu meşru ifadeden ayırt etmemize yardımcı olan sınırlar hakkında ayrıntılı bir tartışma yapılacak.

4.1.4 Manipölasyonu Keşfetmeye Yönelik Teorik Yaklaşımlar:

Manipölasyon ve aldatma konusunu keşfetmek için bilimsel yaklaşımlar çeşitlilik gösterir. Bunlardan bazıları, imgelerin, mecazların ve sembollerin manipölatif ve aldatıcı bir şekilde kullanılmasını ortaya çıkarmayı amaçlayan retorik odaklı yaklaşımlara dayanır. Diğer yaklaşımlar ise anlamsal veya bağlamsal kullanımı, örtük anlamları veya bilişsel ve algısal çerçeveleri kullanmayı içerir. Ayrıca, dilbilimsel gelişmelerin ve dildeki değişikliklerin manipölatif etkileri, argüman stratejilerinin

³²⁸ عبد اللطيف، عماد، دراسة التلاعب في الخطاب العربي، مجلة خطابات، مركز المدار المعرفي للأبحاث والدراسات، الجزائر، العدد الثالث، يونيو 2021، ص14

manipülatif etkileri ya da mantıksal hataların manipülatif etkileri gibi argümanlar da bulunmaktadır.³²⁹

Pragmatik olarak bilinen ve iletişimdeki söylemin kullanımı ve etkinliğiyle ilgilenen disiplin, manipülasyonun ve aldatmanın keşfi ve dil kullanımı ile retorik etkisi üzerinde yoğunlaşan ilk disiplindir. Ancak, araştırmacının düşüncesine göre, pragmatik alanında söylemdeki manipülasyon ve aldatma üzerine yapılan tartışmalar sınırlı kalmıştır. Ayrıca tartışmalar, başka teorilere ve fenomenlerin analizinde kullanılan genel modellere ve teorilere dayanmıştır. Sözedimi Teorisi ve onunla ilgili olan diğer başlıklar, konuşmada sezdirimsel eylemler için genel bir teori olup manipülasyon ve aldatma fenomeni için özellikle tasarlanan bir teori ve model barındırmıyor. Grice'in ve İşbirliği Prensibi'nin etkisi altında birçok araştırmacı, iletişimdeki kuralları ve sistemleri araştırmanın yanı sıra, bazı araştırmacılar, bu kuralları ihlal eden davranışları aldatma veya yanıltma olarak tanımlamaya eğilim göstermiştir ki bu doğru olmayabilir. Evet, Grice'in tanımladığı konuşmaya dayalı sezdirimler manipülasyon ve aldatma süreçlerinde kullanılabilir, ancak Grice'in işbirliği prensibi, taraflar arasında işbirliğinin gerçekleşmesini sağlayarak pragmatik, örtük/sezdirimsel anlamları açıklamak içindir ve bunların çoğu manipülasyon ve aldatma ile ilgili değildir. Argüman ve argüman yapısı ile ilgili olan çalışmalar, özellikle manipülasyon sürecine odaklanan bir ilgi belirtmiştir. Bu konuya daha sonra ayrı bir şekilde değineceğiz.

Eleştirel söylem analizi yaklaşımının, özellikle Fairclough, Van Dijk, George Yule, Ruth Wodak ve diğerlerinin katkılarıyla, manipülasyon ve aldatma ile ilgilenen en modern bilimsel yaklaşımlardan biri olduğu söylenmelidir. Ancak bu eğilim, söylem içindeki güç ve egemenliğin tezahürlerine odaklanır ve onları eleştirel olarak keşfetmeye çabalar. Üstelik genellikle ideolojik, iktidari söylemlerin ve medya manipülasyonu ile ilgilenir. Ancak, bu görüşün ötesinde daha geniş pragmatik bir iletişim ve diyalog alanı bulunmaktadır. Çatışma ve mücadele içeren birçok söylem,

³²⁹ bk. Manipülasyon Analizine Yönelik Çoklu Yaklaşımlar, *Khattabat Dergisi*, 3 (Haziran 2021) 14 Makale; Yanılgıların Analizinde Çeşitli Araştırma Yaklaşımları, *Journal of Language Contexts and Interdisciplinary Studies*, 2/1 (Nisan 2017), 19 Makale.

rakipler veya güçlü taraflar arasında gerçekleşir ve bunlar arasında ikna etmek veya etkilemek için manipülasyon ve aldatma girişimleri bulunabilir. Dolayısıyla, araştırma kapsamına ve geniş diyalog ve söylem alanlarına uyan daha pragmatik ve daha geniş bir perspektife ihtiyaç vardır.

Modern tartışma çalışmalarında, özellikle mantık bağlamında argümanları değerlendirme konusunda Aristoteles ve Platon gibi antik düşünürlerin yazılarına dayanan “yanılgı” (veya safsata, İngilizcesi: fallacy) kavramına yeniden dikkat çekilmiştir. Bu, argümanlar ve akıl yürütme sürecine mantıksal bir bakış açısından değerlendirme ve analiz etme girişimlerini içerir. Yanılgıların incelenmesine yönelik teorik temel, mantığa dayanır, yani mantıksal düşünme ve mantıksal akıl yürütme süreçleri üzerinde odaklanır. Araştırmacılar, bu temelde retorik argümanları değerlendirerek, mantıksal düşünceye aykırı olan yanılgıları belirlemeye çalışırlar.

Pragmatizme dönersek, daha önce müzakereci eğilim için önemli temeller sunmuştuk, örneğin Sözedimi Teorisi (Act theory). Bu teori genel niyete (maksat) ve kalıplarına odaklanır; ancak manipülasyonu ve söylemin yapısına müdahalesini araştırmak için yeterli değildir. Keza işbirliği prensibi, konuşmaya dayalı sezdirimler ve ön varsayım kavramları; araştırmacılara az da olsa fayda sağlayabilir. Ancak bu yeterli değildir ve manipülasyon ile ilgili özel bir teorik yapı veya analitik modeller taşımamaktadır.

Bu boşluğu doldurmak için, Douglas Walton tarafından yapılan çağdaş bir çaba öne çıkmaktadır. Walton, argümantasyonu pragmatik bir perspektifinden ele alan bir bakış açısına odaklanmıştır. Walton, manipülasyon ve aldatma değerlendirmesinde pragmatik bakış açısının önemine dikkat çekmiş ve yanılgıları analiz etmek ve değerlendirmek için pragmatik bir teori sunmuştur. Yanılgıları; tamamen mantıksal bir bakış açısıyla sınırlamayıp, pragmatik bakış açısını ekleyerek yanılgıları tanımlamış ve onları aldatma ve manipülasyonla ilişkilendirmiştir. Walton, yanılgıların etkili, etkileyici ve tehlikeli bir araç olduğunu, etki ve ikna için kullanıldığını vurgulamıştır. Bu teorisinin önemine odaklanmaya çalışacağız.

4.2 İkinci Konu, Pragmatik Safsata Teorisi (A Pragmatic Fallacy):

4.2.1 Teorinin dayandığı temeller:

Birincisi: Walton'dan önce; safsata (fallacies) analiz ve araştırma çabaları, safsataları Biçimsel Safsata (*formal fallacies*) ve Biçimsel Olmayan Safsata (*informal fallacies*) olmak üzere iki kategoriye ayırarak başladı. Biçimsel safsatalar; bağlamları ve içsel sezdirimsel anlamları aşan matematiksel mantıksal bir çıkarım süreciyle sınırlıdır. Tam tersi de biçimsel olmayan safsatalar; bağlamlar ve içsel anlamlarla daha geniş dil bilgisel manevralara izin vermektedir. *Safsata* kavramını ifade etmek için paralogism -fallacy- sophism gibi birkaç İngilizce terim kullanıldı. Bazı araştırmacılar bu terimleri yanlış, kurnazlık, aldatma ve hile durumunu ifade eden eş anlamlı terimler olarak değerlendirirken, bazıları paralogism'i kötü niyet taşımayan bir safsata olarak değerlendirip kötü niyetle taşıyan safsatalar için sophism terimini kabul eder. Bu çalışmada *fallacy* (safsata/yanlış) terimini kullanacağız çünkü en yaygın ve istikrarlı terim budur; ayrıca Walton tarafından da kullanılmıştır.

Safsata kavramına olan ilgi, Platon ve Aristoteles'in yazılarıyla başladı ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında Perlman, Tyteca, Hamblin ve diğerlerinin çalışmalarıyla başlayarak söylemsel çalışmalara olan modern ilgiyle birlikte yeniden ilgi gördü.³³⁰

Hamblin'in alıntılardığı gibi biçimsel safsatalar, "Yapılarında bir kusur nedeniyle tündengelimli akıl yürütme kurallarını ihlal eden safsata"³³¹ olarak görülür, bu da, herhangi bir bağlamı veya sezdirimsel pragmatik anlamı dikkate almadan matematik ve mantıkta olduğu gibi mantıksal akıl yürütme sürecine odaklandıkları anlamına gelir. Genellikle insani diyalogların, bu şekilde bağlam ve konuşmaya dayalı sezdirimlerden arınmış olması zor olduğu için; argümanın doğası ve içeriği göz önünde bulundurulmuş ve olabildiğince pragmatik mantıksal ele almaya çalışılmıştır. Bu süreç mantıksal düşünme ve mantıksal akıl yürütme yöntemlerinin araştırılmasından

³³⁰ Abdo Al-Azizi Ibrahim Al-Azizi, "The Argumentative Fallacy: A Pragmatic Study of Samples of Al-Manfaluti's Articles", *Journal of Language Contexts and Interdisciplinary Studies*, 2/5 (Nisan 2017), 162.

³³¹ Abdo Al-Azizi Ibrahim Al-Azizi, "The Hajjaj Fallacy: A Pragmatic Study of Samples of Al-Manfaluti's Articles", *Journal of Language Contexts and Interdisciplinary Studies*, 2/5 (Nisan 2017), 163.

başladı ve “argümanları tanımlama, analiz etme ve değerlendirmede mantığın kullanılması” şeklinde, “Biçimsel Olmayan Mantık” (informal logic) (yarı mantıksal olduğu anlamına gelir) terimi altında tanıtıldı.³³²

Walton, yanlışlarla ilgili olarak Yunan kökenlerine dikkat çekti ve Aristoteles’in göz ardı edilen bazı görüşlerine işaret etti. Walton’a göre (keza Aristoteles de öyle), safsata; sadece argüman ve mantıkta bir hata olmadığına, bilakis, karşı tarafı yanıltma niyeti taşıyan bir taktik olduğuna vurgu yapar. Ayrıca Walton, safsatalar ve argümanlarla ilgilenen Hamblin, Mackenzie, Hintikka, Lorenzen, Barth ve Krabbe gibi birçok araştırmacının düşüncelerine dikkat çekti.

Biçimsel olmayan safsataların geleneksel bir tanımı, “Geçerli argümanların görünümünü alan ama kendisi geçerli olmayan argümanlar... Biçimsel olmayan akıl yürütme sürecini değerlendirerek tespit edilebilirler.”³³³ “Hamblin’e göre ‘geçersiz olan ancak geçerlilik görünümüne sahip argümanlar’³³⁴, burada argümanların girişleri ile içeriklerinin arasındaki yanıltıcı ilişkinin mantıksal düşünceye aykırı sonuçlara ulaştığı ortaya çıkar. Bu görüşe göre yarı-mantıksal (Biçimsel olmayan) argümanlar ikna güçlerini “formel (Biçimsel) ve mantıksal matematiksel ikna ve ispat yöntemlerine benzerliklerinden alırlar, ancak mantıksal olamazlar, yalnızca onlara benzerler... Bununla birlikte, yarı-mantıksal argümanlar hala mantıksal temellere dayanmaktadır.”³³⁵

Katı mantıksal düşünme süreci, çağdaş argüman çalışmalarında, özellikle argüman çalışmalarını canlandırmada yer alan Chaim Perelman gibi akademisyenler tarafından sıkça eleştirilmiştir. Perelman, Descartes gibi matematiksel mantıkta öncü olan düşünürleri inceleyerek, onların matematik dışı akıl yürütme süreçlerine de dayandığını ortaya koymuştur. Perelman, argümanların analizinde bu katı görüşe okları yönlendirerek, “Katı matematiksel mantıksal rasyonellik, yasalarda, etikte,

³³² Adel Mustafa, *Mantıksal Yanılgılar*, (Kahire: Yüksek Kültür Konseyi, 2007), 14.

³³³ Mustafa, *Mantıksal Yanılgılar*, 17.

³³⁴ Al-Azizi, “The Hajjaj Fallacy”, 163.

³³⁵ Abdallah Souleh, *Hacılar Teorisi, Çalışmalar ve Uygulamalar*, (Tunus: Meskeliani Yayınları, 2011), 42.

politikada ve dini bağlamda katılık ve muhafazakârlıkla sonuçlandığını” iddia etmiştir.³³⁶

Biçimsel olmayan safsataların tespit etme ve değerlendirme sürecinde muhakeme yönteminin uyarlanmasıyla ilgili çabaların olmasına rağmen, araştırmaların odaklandığı temel prensip mantıksal yaklaşıma dayanmıştır. Bu nedenle, argümanlar, mantıksal akıl yürütme kalıplarına göre her türlü bağlamda sorgulanır. Pragmatik çalışmalara olan ilginin artmasıyla birlikte; Oswald Ducrot, Frans van Eemeren, Rob Grootendorst ve Walton gibi araştırmacıların katkıları yadsınamaz hale geldi.

Walton çalışmalarında iki noktadan temel aldı:

Birincisi: Araştırmaların ele aldığı *safsata* kavramı tutarlı değildir; çünkü farklı perspektiflerden değerlendirilmiştir. Bu perspektiflerin arasında, safsatanın yanlış bir çıkarım, yanıltıcı bir taktik, düşünce hatası veya sadece aldatma ve etkileme çabası olduğu gibi farklı yorumlar yer almaktadır. Dolayısıyla, safsatalara olan bakışı, mantıksal bir perspektife göre düzenlenmelidir.

İkincisi: Önceden yapılan tüm çalışmalar, safsataları değerlendirme sürecinde pragmatik boyutu ve diyalogun kalıbı ve özelliklerini göz önünde bulundurmadan, tamamen mantıksal ve tümden gelimli tek bir teorik temele dayanmıştır.

Walton, safsataların tanımı ve analiziyle ilgili geniş bir literatür ve çalışma incelenmesine odaklandı ve “kavramın kendisi net veya tutarlı olup olmadığına dair bir şüphe olduğunu”³³⁷ ortaya koydu. Ona göre, bu kavram, “Doğru metodolojik değerlendirmeye yardımcı olacak analitik bir araç haline gelmesi için gereken temellerden yoksun”du.³³⁸

³³⁶ Al-Hussein Banu Hashim, *Chaim Perlman’in Otoritesi Üzerine Hacılar Teorisi*, Chaim Parlamentosu’ndan Alıntı, (Bingazi, Dar Al-Kitab Al-Jadeed Al-Mutahid, 2014), 113.

³³⁷ Douglas N. Walton, *A Pragmatic Theory of Fallacy*, (Tuscaloosa: Alabama University Publishing, 1995), 1.

³³⁸ Walton, *Theory of Fallacy*, 1.

Walton, bu teorik temeli tartışırken, safsataların anlaşılması, değerlendirilmesi ve analiz edilmesinde bir kusur olduğunu belirtmiştir. Teorisine giriş yaparken, *informal fallacies* olarak adlandırılan biçimsel olmayan safsatalar için “nasıl belirleneceği, analiz edileceği veya değerlendirileceği konusunda net bir cevaptan yoksundur.”³³⁹ şeklinde bir açıklamada bulundu. Ayrıca, formal (veya biçimsel) mantık en katı ve en mantıklı olmasına ve daha kesin ve spesifik görünmesine rağmen, Walton, “Biçimsel safsata kavramının açık ve net tanımlanmasının biçimsel safsatalar kadar kolay olmadığını”³⁴⁰ belirtti. Ayrıca, analiz sırasında birçok safsata iç içe geçebilir.

Herhangi bir diyalogun pragmatik boyutu, ikna etme ve etkileme süreçlerinde önemli bir temel oluşturur. Argümanın yapısı ve sonuçlarına yol açan girişler, sadece dilsel ve işlevsel özelliklerle sınırlı değildir, aynı zamanda karşı tarafın doğası, ideolojisi, psikolojisi, konuşmanın bağlamı, tartışmanın durumu ve dinleyicilerin duyguları, kimlikleri ve önyargıları gibi faktörlerle de etkilenir.³⁴¹ Bu durum, insan argümanının ve retorikinin farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyduğunu ortaya koyar. Eid Balbaa, “Hitabet ve ardından argümantasyon, gerçeğin katılığından esneklik ve göreceliğe bir dönüştür. Bu, gerçeğin kendisi ile formüle edilmiş gerçeğinin arasındaki farkı temsil eder.”³⁴² şeklinde ifade edip, “Argümantasyon mantıksal bir mekanizma değildir ve argümanın bir kanıt olduğunu savunan söylemin gözden geçirilmesidir.”³⁴³ diye devam etti. Rashid Al-Radi ise “İçerik, birimler arasında geçişte önemli bir rol oynar... Bu içerik, psikolojik, sosyal ve kültürel boyutlarla karmaşıklaşmış olduğundan, karmaşık bir yapıya sahiptir ve insan yaşamının karmaşıklığına eşdeğerdir.”³⁴⁴ şeklinde ifade etti.

Bu bağlamda, Walton, safsataları (yanılgıları) yeniden değerlendiriyor ve onları sadece mantıksal ve çıkarımsal hatalar değil, aldatıcı bir şekilde kullanılan pragmatik

³³⁹ Walton, *Theory of Fallacy*, 68.

³⁴⁰ Walton, *Theory of Fallacy*, 68.

³⁴¹ Adel Mustafa, *Mantıksal Yanılgılar*, (Kahire: Yüksek Kültür Konseyi, 2007), 14.

³⁴² Eid Balbaa, “Şehitlik Bağlamında Tartışmacı Yanılgı: Sistemik Köklendirme”, *Dil Bağlamları ve Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2/5 (Nisan 2017), 9.

³⁴³ Balbaa, “Sistemik Köklendirme”, 9.

³⁴⁴ Rashid El-Radi Al-Hajjaj - El-Haccac Al-Burhan, “1. Bölüm”, *Kavramı ve Alanları*, ed. Hafız İsmail Alevi, (Amman ????: Kitapların Modern Dünyası, 2010), 186.

teknikler ve mekanizmalar olarak görüyor. Ona göre, safsatalar, “tartışma hedeflerini engellemek ve aynı zamanda mantıklılık havasını koruyarak, yanıltıcı bir ortam yaratmak için kullanılan belirgin bir tartışma tekniğidir.”³⁴⁵ Mantıksal sınıflandırma ve muhakeme süreçleriyle ilgilenen ve diyalogun doğasını ve pragmatik özelliklerini görmezden gelen safsatalarla ilgili birçok çalışmada, pragmatik boşluk çok belirgindir. Walton, “İhtiyaç duyduğumuz şey, safsata (yanılgı) kavramının yerleştirilebileceği, klasik Aristotelesçi kişisel düşünce değişimi kavramına biraz benzeyen bir çerçevedir; burada, safsatalar, tartışma ortağını aldatmak veya onu yanıltmak için tartışma teknikleri olarak kullanılır.”³⁴⁶ şeklinde ifade etmiştir.

Bu nedenle, Walton bu boşluğu kapatmaya ve her türü özelliklerine göre incelemeye çalışır; böylece, geleneksel safsatalar belirli iletişim biçimlerinde, safsata değil, konuşmanın doğası ve pragmatik özelliklerine uygun doğru bir tartışma ve ifade biçimi olabilir. Walton’a göre, safsata doğrudan bir hata değildir; ancak yanlış bir şekilde kullanılmış bir tartışma planıdır; doğru ve uygun bir bağlamda kullanıldığında yanıltıcı olmaz.

Aşağıda hazırlamış olduğumuz tablo, Walton’un kitabında, özellikle ikinci bölümde ele aldığı ve kendi teorisine hazırlık olarak tartıştığı en önemli *informal fallacies* (biçimsel olmayan safsatalar) hakkında bilgi içermektedir. Tablo, Walton’un ³⁴⁷ belirttiği bazı notları ve biçimsel olmayan safsata tanımlarındaki boşlukları belirtmek veya meşru bağlamları göstermek için yapılmıştır (Bilinmelidir ki, Walton kitabında diğer bölümlerde farklı safsata türleri hakkında da tartışmıştır):

Tablo 4.1 Walton’un kitabında tartıştığı en önemli biçimsel olmayan safsatalar

	Safsatanın adı	Not ve yorumlar

³⁴⁵ Walton, *Theory of Fallacy*, 15.

³⁴⁶ Walton, *Theory of Fallacy*, 6.

³⁴⁷ Walton, *Theory of Fallacy*, 35-55.

1	Kişiye Saldırı Safsatası-Ad Hominem	- Bazı durumlarda, bir kişiye sözel saldırıda bulunulması kabul edilebilir, örneğin, bir şahidin güvenilirliğini sorgulamak (belirli sınırlar içinde). - Kişisel saldırının çeşitli türleri ve formları vardır. Örneğin: Durumsal eleştiriye dayalı saldırı, tutarsızlık, kişisel hırs ve çıkarlara taraflılık, şüphe ve ikiyüzlülük iddiası nedeniyle saldırı.
2	Güç veya tehditlere başvurma (sopa mantığı), Ortak Tutuma Başvurma ve Duygu Sömürüsü safsataları. Ad Baculum, ad populum, Ad Misericordiam	Bu hatalar duygulara dayanır ve argümanları kanıtlamanın ve güçlü duygusal etki yaratmanın yükünü hafifletmek için güçlü psikolojik ve duygusal etkilere dayanır. - Bazı durumlarda, güce başvurma safsatası kabul edilebilir olabilir, örneğin sendikaların meşru hakları talep etmek için grevle tehdit etmesi. Ortak tutuma başvurma ve Duygu Sömürüsü safsataları bazı durumlarda sistem içinde kabul edilebilir olabilir.
3	İspatlama Mecburiyeti Safsatası (Cehaletle tezahür etmek)	- Bazı durumlarda, örneğin ceza hukuku bağlamında, çürütme veya kanıt sunmayan kanıtların eksikliğinde, ispatlama mecburiyeti safsatasına başvurmak kabul edilebilir. - Bu safsatanın türleri arasında, argümandaki çıkarımın, yanlış olduğu bilinmediği veya

	Ad Ignorantiam	kanıtlanmadığı varsayımına dayanan türler bulunmaktadır.
4	Bir Bilen Safsatası (uzman görüşünün otoritesi) Ad Verecundiam	- Uzmanlık otoritesine dayanmak genelde kabul edilebilirken, kabul edilemez olan kısım, konuyla güçlü bir bağlantısı olmayan bir uzman görüşünü kullanarak aldatıcı bir argüman oluşturmaktır.
5	İmalî Soru Safsatası Complex Question	- Alıcıların taahhüt etmediği ön varsayımları temel alan sorulara dayanır. - Bazı soruşturma ve parlamento sorguları bağlamında çelişkiyi ortaya çıkarma girişiminde kabul edilebilir.
6	Kısır Döngü Safsatası Begging the Question	- Hipotezi ayriyeten kanıtlayıp sonuca varmak yerine, hipotezin sonuçla desteklendiği safсата türüdür. Buna döngüsel kanıtlama denir. - İnananlar arasındaki inanç gibi bazı sınırlı bağlamlarda, üzerinde anlaşılan metafizik sonuçların baskısıyla, bir tarafın diğer tarafa hipotezi kabul ettirmesine sebep olabilir.
7	Acele Genelleme Safsatası Hasty Generalization	- Ölçümde hatalı genellemenin kullanılması veya tümevarım sürecinde önemli ve gerekli hususları ihmal eden değerlendirme ile ilgili. - Genelleştirme ve özelleştirme safsatalarının altında bolca zikredilir ve Walton'a göre

		bahsedilen örneklerin çoğunda her zaman net değildir. Ancak her zaman genellemeye veya çıkarıma bağlıdır -ki günlük durumların çoğunda kesin bir sonuca ulaşmak ve genelleme sürecini sağlam bir şekilde kontrol etmek mümkün olmayabilir- ve çoğu zaman genelleme olasılıkları konuşmacının deneyimi ile belirlenmiş ve ancak belirli bağlamlarda kabul edilebilir.
8	Felaket Tellallığı Safsatası Slippery Slope	- Bir şeyi kabul etmek veya reddetmekten sonuçlanan bir dizi olay, etki ve sonuca bulaşmaktan uyarmakla ilgilidir, yani argümanın kendisini doğrulamadan, bir dizi sonuçtan gözü korkutmaya dayanır. - Güç veya tehditlere başvurma safsatası gibi bir kaç safсата ile örtüşebilir. - Etkiler ve sonuçlardan korkutma süreci her zaman bir safсата olmayabilir; çeşitli bağlamlarda, karardan doğabilecek olası sonuçların hatırlatılması ve düşünce, çıkarım ve karar verme süreçlerinde dikkate alınması için bir eylem olabilir.
9	Yanlış Sebep Safsatası False Cause	- İstenilen sonuçla ilgisi olmayan bir nedenin karıştırılmasıyla ilgilidir.

		- Özü hızlı bir şekilde bir sonuca varmakla ilgili olduğu için bazen acele genelleme safsatasına benzer olabiliyor.
10	Korkuluk Safsatası Straw Man	- Ana argümanın etrafında kafa karışıklığı yaratma sürecidir; istenilen mantıklı çıkarım yolu sunulan konuların veya durumların yığını içinde kaybolur ve dikkati ana argümanın özünden uzaklaştırıp bu konulara odaklandırılır. - Bazı örnekler, dinleyici veya halk üzerindeki psikolojik etki süreciyle ilgilidir.
11	Sonuç Safsatası Argument from Consequences	- Teklifin sonucunun kötü ya da iyi sonuçları olduğu gerçeğine bağlıdır ve bazen bazı örneklerde felaket tellallığı safsatasına benzer olabilir.
12	Yanlış Benzetme Safsatası Faulty Analogy	- İki şey arasındaki benzerliklere odaklanır ve bu, diğer konularda benzerlikleri olabileceğinden, bazen yanlış bir nedenlendirme sürecine yaklaşan ölçüm sürecine benzeyebilir.
13	Dilsel safsatalar Linguistic Fallacies	- Birden fazla dilbilimsel ve anlamsal özelliği kullanır; örneğin, anlam veya niyetin çeşitli olasılıklarını ima eden belirsizlik işaretleri veya belirli bir bağlam içinde dolaylı anlam taşıyan bazı kelimeler ve yapılar kullanabilir. Sunma,

		geciktirme, ekleme, çıkarma vs. gibi yöntemlerle olabilir. - Bazı örnekler, imalı soru ve yanlış benzetme safsatalarıyla benzerlik gösterebilir.
14	Konuyu Saptırma ve Alakasız Sonuç Safsataları Ignoratio Elenchi	- Alakasız bir sonucu başka bir sonuca dâhil etmeye veya konuşulan ana argümandan başka bir argümana yanıt vermekte veya kanıtlamakta kullanmaya dayanır. - Bazı araştırmacılar bunu konuyla ilgisi olmayan bir safsata olarak nitelendiriyor, ancak gerçek şu ki, Walton’a göre, neredeyse tüm safsatalar, aldatmada kullanımı olan bir safsata olarak sınıflandırılıyor.

Üçüncüsü, Walton’ın teorisinin özü, safsataların “diyalog yapıları bakımından pragmatik bir ortamda değerlendirilmesi gerekiyor” ³⁴⁸ ve “eksik olan, safsata kavramının, diyalog ortağını aldatmak veya yanıltmak için bir tartışma teknikleri olarak yerleştirilebileceği bir çerçeveye.”³⁴⁹

Bu nedenle, Walton, ona göre en ünlü diyalog türleri hakkında konuşmak için bir bölüm ayırdı ve bu türleri karma bir türe ek olarak altı türde kaydetti:

- ❑ Eleştirel tartışmalar (ikna diyalogu olarak da adlandırılır) (*Critical discussion*).
- ❑ Müzakere (*Negotiation*).
- ❑ Sorgulama (*The inquiry*).

³⁴⁸ Walton, *Theory of Fallacy*, 3.

³⁴⁹ Walton, *Theory of Fallacy*, 6.

- ❑ Eristik (*The quarrel*).
- ❑ Bilgiyi arama (*Information-seeking*).
- ❑ Danışma (*Deliberation*).
- ❑ Karma diyaloglar (*Mixed dialogues*).
- ❑ ve kesinlikle her türün kendi tarzı ve pragmatik nitelikleri var.

Walton, bazı araştırmacıların tartışma çalışmaları çerçevesinde kabul edilebilir veya makul tartışma kuralları oluşturma girişimlerine dikkat çekti. Hamblin'e ve önceki çalışmalarına, Hintikka, Lorenzen, Barth ve Krabbe'ye atıfta bulundu. Ancak Walton yeni kuramında pragmatik argümantasyona dayanmakla yetinen bir eğilimi destekledi ve dolayısıyla işbirliği prensibi ve Sözedimi Teorisi'nin genel çerçeveleriyle yetindi, üstelik "Kuralların genel yaklaşımı Grice'in konuşma ilkelerine dayanıyor."³⁵⁰ şeklinde bir ifadede bulunur.

Her diyalog türü, "günlük konuşmalarda tartışmanın gerçekleştiği bir bağlamı veya ortamı temsil eder"³⁵¹ ve "tartışmanın, iki tarafın ortak bir amaç için birlikte düşündüğü ideal bir konuşma alışverişi olarak nasıl ilerlediğinin standart bir yapısıdır."³⁵² Walton, pragmatik bakışını işbirliği ilkesine ve nezaket gibi ek ilkelere dayandırır ve her diyalog türü, "konuşmanın verimli bir şekilde ilerlemesini sağlayan işbirliğinin biçimini ve makullüğünü belirler."³⁵³ şeklinde bir ifadede bulunur.

Eleştirel tartışmalar öncü araştırmacılardan daha fazla ilgi gördü ve Walton, "Eleştirel tartışma, en önemli veya en merkezi diyalog türü gibi görünüyor. Bu diğer diyalog türleri, eleştirel tartışma etrafında bir araya gelme olarak görülebilir. Eleştirel tartışma

³⁵⁰ Walton, *Theory of Fallacy*, 7.

³⁵¹ Walton, *Theory of Fallacy*, 7.

³⁵² Walton, *Theory of Fallacy*, 98.

³⁵³ Walton, *Theory of Fallacy*, 99.

kesinlikle argüman literatüründeki en çok analiz edilen modeldi.”³⁵⁴ şekline bir tespitte bulunmuştur.

Walton, eleştirel tartışmayı, fikir alışverişi ve ikna girişimlerinin standart kurallarına tabi olan özel bir diyalog türü olarak görür. Bu, “iki taraf arasında fikirlerin çatıştığı bir diyalogta fikir ayrılıklarının tartışma yoluyla çözülmesinin amaçlandığı, eleştirel tartışmanın uygun kurallara göre yürütüldüğü bir diyalog türüdür.”³⁵⁵ Yani, eleştirel tartışma çerçevesinde makul argümanlar kullanılarak çatışmaların çözülmesi amaçlanır. Walton, eleştirel tartışmanın alt türleri olarak basit eleştirel tartışma ve karmaşık eleştirel tartışma olmak üzere iki türü belirtir. Basit eleştirel tartışmada, katılımcılardan biri belirli bir öneriyi savunur ve diğer katılımcılarla üzerinde tartışılır. Karmaşık eleştirel tartışmada ise her bir katılımcı ortaya attığı tezini savunmak ve desteklemek için argümanlar sunar.

Walton’a göre, müzakere diyalogunun temel amacı, “En iyi anlaşmayı elde etmektir.”³⁵⁶ Bu diyaloglar; iki tarafın hedeflerinin çatıştığı veya temelde çelişmeden bütünleştiği, taraflar arasındaki ilişkinin veya pozisyonların yapısı üzerinde müzakere edildiği veya bir kuramın ve birlikte getirdiği kurallar ve kısıtlamaların çerçevesinde müzakere edildiği birçok müzakere diyalogu türü vardır.³⁵⁷ Walton, bu tür diyaloglar için önemli bir koşul olarak, tarafların niyet ve amacını açıklama taahhüdünü ekler, çünkü müzakere bu niyetin etrafında döner.

Sorgulama (The inquiry), “belirli bir önerinin doğru (veya yanlış) olup olmadığını belirlemeyi” amaçlamaktadır³⁵⁸ ve bu tür bir diyalog, bilgi toplama çabası ve ispatlama amacının bulunduğu resmi hükümet soruşturmaları, adli tıp ve yasal çabalar gibi çeşitli biçimlerde bulunabilir ve bu prosedürlerin her birinin belirli yöntemleri vardır. Walton’a göre “soruşturmayı yürütmek ve katkıda bulunmak için uzmanları

³⁵⁴ Walton, *Theory of Fallacy*, 99.

³⁵⁵ Walton, *Theory of Fallacy*, 7.

³⁵⁶ Walton, *Theory of Fallacy*, 103.

³⁵⁷ Walton, *Theory of Fallacy*, 104.

³⁵⁸ Walton, *Theory of Fallacy*, 106.

çağırmak gerekebilir. Dolayısıyla bu tür soruşturmalar genellikle maliyetlidir.”³⁵⁹ Soruşturmanın aşamaları, iç tartışmaya delil toplamakla ve ardından sonuç ve sunum aşamalarının tamamlanması ile sona eriyor.

Eristik diyaloglar ise, “kişisel ilişkinin sorunsuz bir şekilde devam etmesini mümkün kılmak için bu gizli şikâyetleri açıkça ifade etmeyi, kabul etmeyi ve bunlarla başa çıkmayı” amaçlamaktadır. Bu nedenle, Eristik diyalogun temel yararı, ilişkideki boşluğu iyileştirme aşamasına gelmeden önce “diyalogun taraflar arasındaki gizli çatışmaları veya düşmanlıkları açığa çıkararak ve tarafların bunları kabul etmesini sağlayarak, arındırıcı bir etki elde etmektir.”³⁶⁰ Walton, diğer araştırmacıların bu türe ilgi duyduğunu ve onu incelemeye ve araştırmaya değer önemli bir tür olarak gördüklerini belirtti. Bu tür, düşmanca veya işbirlikçi olmayan (işbirliği kelimesinin olumlu anlamına göre) bir tür gibi görünse de işbirliği prensibinin esasını dolaylı bir şekilde gözden geçirmemize ve tekrar değerlendirmemize neden olur. Çünkü her diyalog türünün argümanları sıralama ve sunma şekli, düşmanca bir çerçevede olup olmamasına bakılmaksızın belirli bir yöneme sahiptir.

Bilgi arama diyalogu (information-seeking) da taraflar arasında simetrik olmayan bir diyalog türüdür,³⁶¹ çünkü bir taraf diğer taraftan bilgi çıkarmak (veya keşfetmek veya belki de koparmak) istemektedir. Bu, belirli bir soru sorma ve iletişim tarzı (veya tarzları) gerektirir ve bu tarz görünüşte iyi veya kötü olabilir. Bu tür farklı çerçeveler de görülebilir; yasal, parlamentolar veya medya görüşmeleri gibi.

Danışma diyaloglar (deliberation), harekete geçme veya bir sorunu çözme ihtiyacı ile ilgilidir ve birden fazla yöntem (veya çözüm veya görüş) söz konusu olabilir, bu yöntemlerden veya çözümlerden bazıları bazen çelişkilidir ve aralarından seçim yapılması gerekir.³⁶²

³⁵⁹ Walton, *Theory of Fallacy*, 107.

³⁶⁰ Walton, *Theory of Fallacy*, 110.

³⁶¹ Walton, *Theory of Fallacy*, 113.

³⁶² Walton, *Theory of Fallacy*, 116.

Walton, bu altı türün günlük yaşamımızdaki her şey olmadığını belirtirken, bunların en yaygın ve en önemli olduklarını düşündüğünü ifade etti. Dolayısıyla, teorisini ortaya atarken, tüm türleri kapsamlı bir şekilde ele almadan, sadece bu altı tür üzerinde odaklandı. Walton, “Karma diyaloglar” (mixed dialogues) olarak adlandırdığı başka bir tür daha ekledi. Bu tür, karmakarışık bir yapıya sahip ve önceki diyalog türlerinden çeşitli özellikler içerebilen bir diyalog türü.

Bu nedenle, Walton, manipülasyonu ve manipülatif safsataları analiz etmek ve değerlendirmek için, diyalogun türünü, pragmatik özelliklerini, mantıksal düşünme ve muhakeme sürecini dikkate alarak, üstelik, argümantasyon şemalarını göz önünde bulundurarak, pragmatik bir boyut eklemiştir. Analizi güçlendirmek için, pratik muhakeme türlerini (onları on farklı türde sıralamıştır) ve bu muhakeme türlerinden türeyen çeşitli argüman şemalarını (yirmi beş argüman şemasında toplamıştır) inceleyen ayrı bir bölümde sunmuştur. Tüm bu bölümlerde, safsata çalışmaları tarafından ele alınan birçok safsata hakkında tartışmalar da sergilemiştir. Bunların sonucunda, safsataların analizi ve değerlendirmesi için, diyalog türleri ve pragmatik özelliklerini argümantasyon şemalarıyla birleştirerek ve pragmatik boyutu temel olarak yeni safsata kavramını tanımlamıştır. Üstelik, safsata kavramını aldatma ve manipülasyonla ilişkilendirmiş ve bazı bağlamlarda, geçerli argümanların manipülatif bir şekilde sunulmasından türeyen taktiksel aldatıcı bir mekanizma olduğunu belirtmiştir. Geleneksel olarak bilinen birçok safsataya nazaran “yanıltıcı olmayan (safsata içermeyen) benzer bir argüman türü bulunmaktadır,”³⁶³ ancak bu türlerin, etkilemek ve ikna etmek için aldatıcı ve manipülatif bir şekilde kullanıldığını ifade etmiştir.

Walton on pratik muhakeme şekli geliştirdi:

1. Varsayımsal,
2. Duruma dayalı,
3. Sözel sınıflandırma,

³⁶³ Walton, *Theory of Fallacy*, 36.

4. Nedensel,
5. Bağlılığa dayalı,
6. Kurala dayalı,
7. Akıl yürütmeyi bilme konumu,
8. Kaynak göstergeleri,
9. Pratik çıkarım,
10. Kademeli.

Walton, araştırmasında, bu çıkarımlı yolların yansıdığı bir dizi şema olduğunu belirtti ve bunun sonucunda yirmi beş argüman şeması ortaya koydu. Bu argüman şemalarını tasarlariken, Walton, bu alanda yapılan önceki çalışmalarından yararlanarak kendi bakış açısını oluşturdu.

Walton'un tüm bölümlerdeki tartışmaları boyunca, birçok geleneksel safsatanın farklı bağlamlarda ve biçimlerde ele alındığını gözlemlemekteyiz. Bu da iki önemli hususu göstermektedir; birincisi: Bu safsataların çoğuna uyan argüman şemaları bulunmaktadır ve dolayısıyla uygun pragmatik bağlamlarda bu safsatalar yanıltıcı olmayabilir. Örneğin, Walton, kişiye saldırı safsatasında (Ad Hominem)³⁶⁴ “bir mahkemede... bir şahidin güvenilirliğini sorgulamak için”³⁶⁵ kabul edilebilir olabileceğini belirtmektedir (belirli sınırlar içinde). Ayrıca *ortak tutuma başvurma safsatasının* (ad populum), etki ve ikna etme açısından, “demokratik siyasi bir sistemde”³⁶⁶ bağlamına uygun pragmatik kalıplarla kabul edilebileceğini belirtmektedir. Keza *ispatlama mecburiyeti safsatası* (Cehaletle tezahür etmek) (Ad Ignorantiam), ceza kanunları tarafından kabul edilen “Aksi ispat edilene kadar kişi suçlu değildir.” gibi durumlarda kabul edilebilir.³⁶⁷

³⁶⁴ Bu tür bir yanılgının birden fazla alt türü vardır ve bunlardan bazıları durumsal saldırı, önyargı, kişisel çıkar, tam şüphencilik vb.

³⁶⁵ Walton, *Theory of Fallacy*, 40.

³⁶⁶ Walton, *Theory of Fallacy*, 40.

³⁶⁷ Walton, *Theory of Fallacy*, 46.

Walton, dolaylı olarak, safsataları bir nevi dönüşüm veya bir pragmatik kalıptan diğerine ani ve belki de manipülatif bir geçiş olarak yeniden değerlendirir. Ona göre, “Safsatalar genellikle insanların günlük düşünme ve tartışma süreçlerini engelleyen, güçlü ve manipülatif argüman türleridir.”³⁶⁸

Walton’un pratik muhakeme türleri ve argümantasyon şemalarını (argumentation schemes) ve her bir şemanın anlaşılmasına katkı sağlayan bazı eleştirel sorular hakkındaki uzun tartışmasını bir tablo içinde özetlemeye çalışalım:

Walton, bahsettiği ve diğer çalışmalardan yararlandığı tüm argümantasyon şemalarını, daha geniş ve kapsalı bir muhakeme şekli olan, Pratik muhakemenin alt şemaları olarak saydı. Pratik muhakeme “teorik veya spekülative düşüncenin tersi, kişinin hedeflerine ve belirli bir durumun koşullarına ilişkin bilgisine dayanan makul bir eyleme doğru akıllıca ve pratik düşünmek.”³⁶⁹ olarak tanıtılmaktadır.

Ayrıca Walton’un belirttiği on tür düşünme (veya argümantasyon türleri) türünü ve ayrıca altıncı bölümde yer alan yirmi beş tartışma şemasını özetlemeyi ve çoğu şema için belirli eleştirel soruları belirtmeyi deneyecek, gerekli bazı notları da belirteceğiz:³⁷⁰

Tablo 4.2 Walton’un belirttiği argümantasyon türleri

Pratik muhakeme	
Genel olarak, pratik çıkarım için bir iki temel şema taşır: “Gerekli koşul şeması” ve “Yeterli koşul şeması”, örneğin G bir hedeftir -a bir vekildir- A mevcut durumdur	
A’nın G’ye ulaşması için A’ya ulaşması gereklidir (yeterlidir)	Kritik sorular: 1. G’ye ulaşmanın A’dan başka alternatif yolu var mı? 2. A’ya ulaşmak mümkün mü? 3. A’nın G dışında G ile uyumlu olmayan hedefleri var mı?
A’ya ulaşmak, a’nın yapması gereken bir dizi eylem sonucu mümkündür.	

³⁶⁸ Walton, *Theory of Fallacy*, 67.

³⁶⁹ Walton, *Theory of Fallacy*, 130.

³⁷⁰ bk. Walton, *Theory of Fallacy*, 130-163.

	4. G'ye ulaşmak sonucu doğacak dikkate alınması gereken olumsuz yan etkiler (sonuçlar) var mı? 5. G gerçekten A'nın bağlı olduğu bir hedef mi? 6. a'nın G'ye ulaşması için A'ya ulaşmak gerekli (yeterli) midir?
--	---

Tablo 4.3 Walton'un bahsettiği ve pratik muhakemenin bir dalı olarak gördüğü on tür

Varsayımsal muhakeme (presumptive reasoning) Diyalog bağlamında kullanılır, ve iddia (assertion) ile varsayım (assumption) arasında bir noktada bulunur. Varsayım, diyalogda ilerlemek için yeterli kanıtların olmadığı veya varsayılan eylemi kesin bir şekilde kanıtlamak veya çürütmek için yetersiz olduğu durumlarda sunulur.

Tablo 4.4 Duruma Dayalı Muhakeme

Duruma dayalı muhakeme	
X bireyin f özelliği ne sahipse, (İdeal bir şekilde veya genellikle, bazı istisnalar göz önüne alınarak.) ayrıca G özelliğine de sahiptir.	Kritik sorular: 1. Hipotezde iddia edilen öneri gerçekten doğru mu? 2. Bahsedilen örnek, örnek olması gereken genellemeyi destekliyor mu? 3. Örnek, genellemenin kapsadığı vaka türleri için tipik midir? 4. Genelleme ne kadar güçlü? 5. Örneğin özel koşulları, genellenebilirliğini zayıflatıyor mu?
C1 vakası, C2 vakasına benzer C1 durumunda A doğru (veya yanlış) ise, C2 durumunda A doğrudur (veya yanlıştır)	Kritik sorular: 1. C1'de A doğru mu (veya yanlış mı)? 2. C1 ve C2 belirtilen yönlerden benzer midir? 3. C1 ve C2 arasında önemli fark(lar) var mı? 4. A'nın yanlış (doğru) olduğu, C1'e benzeyen başka bir C3 durumu var mı?
Sözel sınıflandırma	
Sözel sınıflandırma argümanlarının şeması: (a) F özelliğine sahiptir. Genel olarak x için, eğer x F özelliğine sahipse, o zaman x, G özelliğine de sahiptir. Dolayısıyla a G özelliğine sahiptir.	Kritik sorular: 1. A'da kesinlikle F var mı? 2. İkinci hipotezde ifade edilen sözel sınıflandırma ne kadar güçlüdür?

Bu şema, dilsel sınıflandırma sürecine (sözel ve üslupsal) dayanmaktadır ve bu model, aldatma veya belirsizlik yaratma niyeti taşıyan, dilsel ve anlamsal özelliklerden (sözel ortak gibi) yararlanan birçok safsata tarafından kullanılabilir.	
Sözel kriterin belirsizliğinde argümalarının şeması - (<i>argument from vagueness of a verbal criterion</i>) Bazen “sakal argümanı” olarak adlandırılır. Bazı F özellikleri, bir a bireyini, gereken doğruluk düzeyini karşılamayacak şekilde sınıflandırmak için kullanılır. Bu nedenle, a’nın F olarak sınıflandırılması reddedilmelidir. Bu tartışma şeması, zıtlık için kullanılır çünkü karşıt bir argümanı savunmak için temel olarak kullanılan sınıflandırmayı eleştirmek için kullanılır. Ahlaki etik anlaşmazlıklarında yaygın	

Tablo 4.5 Nedensel muhakeme

Nedensel muhakeme	
Sebepten sonuca argüman (<i>argument from cause to effect</i>)	
Genel olarak, A olursa, B olur (olabilir). Bu durumda, A olur (olabilir). Dolayısıyla, bu durumda, B de olur (olabilir). Bu şema, sonucun tümevarımı ve genelleştirilmesi süreciyle ilgilidir ve acele genelleme gibi çeşitli safsatalara maruz kalabilir.	1. Nedensel genelleme ne kadar güçlü? 2. Belirtilen kanıtlar (ki varsa) nedensel genellemeyi haklı çıkaracak kadar güçlü müdür? 3. Belirli bir durumda etkinin gerçekleşmesine müdahale edebilecek başka nedensel faktörler var mı?
Sonuç Safsatasında ise (<i>argumentation from correlation</i>) / iki durum arasında bir ilişki olduğunu varsaymak ve aralarında	Kritik sorular: 1. A ve B arasında pozitif bir ilişki var mı? 2. A ve B arasında çok sayıda pozitif korelasyon var mı?

nedensel bir ilişki olduğu sonucuna varmak ile ilgilidir. A ve B arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu nedenle A, B'yı meydana getirir. Bu şema bir öncekine yakındır, ancak sonuca yol açan bir nedene dayanmaya odaklanır, dolayısıyla bu birkaç safsataya yol açabilir, en önemlisi yanlış sebep safsatası.	3. Nedenselliğin sadece B'den A'ya değil, A'dan B'ye gittiğine dair iyi kanıtlar var mı? 4. A ve B arasındaki ilişkinin, hem A hem de B'ye neden olan üçüncü bir faktörle (ortak neden) açıklandığı göz ardı edilebilir mi? 5. Örtüşen değişkenler varsa, A ve B arasındaki nedensel ilişkinin dolaylı olduğu (başka nedenlerin aracılık ettiği) tespit edilebilir mi? 6. Nedensellik ilişkisi belirli bir neden aralığının dışında geçerliliğini kaybediyorsa, bu aralığın sınırları açıkça belirtilebilir mi? 7. B'deki artış veya değişimin yalnızca B'nin tanımlanma şekline, varlıkların B sınıfına ait olarak sınıflandırılma şekline veya zaman içinde B'nin tanımlanma veya sınıflandırılma şeklindeki kriterlerin değişmesinden kaynaklanmadığı tespit edilebilir mi?
---	---

Tablo 4.6 Bağlılığa dayalı muhakeme

Bağlılığa dayalı muhakeme (<i>commitment based reasoning</i>)	
Kişiye saldırı (<i>Ad Hominem</i>) safsatasının alt sınıflarında görülür. Katılımcı P, A'ya bağlıysa, P'nin de B'ye bağlı olması beklenebilir. P, iletişimden anlaşıldığı gibi A'ya bağlıdır bu nedenle P, B'ye de bağlıdır.	Kritik sorular: 1. Diyalogdan elde edilen hangi kanıtlar P'nin A'ya bağlı olduğunu gösteriyor? 2. "A"ya bağlılıktan "B"ye bağlılık çıkarımı ne kadar güçlü?
Bir kişiye karşı duruma dayalı argüman	Kritik sorular:

Belirli bir referans kategorisi olan C kategorisindeki herkesin A önerisini desteklemesi ve A önerisine bağlı olması gerektiğini ifade eden argüman. Dolayısıyla (a) C kategorisinin içindedir. Bu şema, güçlü bir kanıt veya çürütme kanıtı olabilecek ve kişiye saldırma yanılgısına eğilimli olabilecek belirli bir duruma dayanmakla ilgilidir.	1. Uygulamada tutarsız olduğu iddia edilen varsayımlar nelerdir ve pratik olarak tutarsız mıdır? 2. Belirtilen öneriler pratik (pragmatik) olarak görüldüğü gibi tutarsız değilse, yazılı metinlerin kanıtlarına dayanarak bu pratik tutarsızlığı iddia etmek için bazı nedenler var mı? 3. Pratikte açık bir çelişki olmasa bile, tutarsız olduğu iddia edilen iki önerinin arasındaki ilişki nedir? 4. Saldırının odak noktası olarak tanımlanabilecek pratik bir tutarsızlık varsa, kusur ne kadar ciddidir? Görünürdeki çatışmayı, diyalogdaki bağlılığın tutarlılığını bozmadan çözülebilir veya açıklanabilir mi?
--	---

Tablo 4.7 Kurala dayalı muhakeme

Kurala dayalı muhakeme (<i>rule based reasoning</i>) Belirlenmiş bir kurala dayalı argümanları kullanma	
A durumu da dâhil olmak üzere eylem türlerini gerçekleştirmek x için yürürlükte olan kuralsa, o zaman (istisnai bir durum olmadıkça), x'in A'yı gerçekleştirmesi gerekir. A durumu da dâhil olmak üzere tüm eylem türlerini gerçekleştirmek, a'da yürürlükte olan kuraldır. Bu yüzden A uygulanmalıdır.	Kritik sorular: 1. Kural, örnek olarak A'yı içeren eylem türlerin gerçekleşmesini gerektiriyor mu? 2. Bu kuralla çelişebilecek veya bu kuralı aşabilecek başka ana kurallar var mı? 3. Bu istisnai bir durum mu, yani hafifletici nedenler veya gerçekleşmemesi için bir mazeret olabilir mi?

İstisnai durumlarda Belirlenmiş bir kurala dayalı argümanlara karşı çıkan bir argümanları şemasına genişletilebilir. x durumu istisnai bir durum ise, x durumu için geçerli olan kuraldan feragat edilebilir. Durum A bir istisnadır. Bu nedenle durum A’da yürürlükte olan kuraldan feragat edilebilir. Bu çürütme argümanı, kanıt yükünü tekrar sabit bir temeldeki argümanın destekleyicisine yükler.	
Emsalden argümantasyon (<i>Argumentation from precedent</i>) Eğer x, F özelliğine sahipse, o zaman x de G özelliğine sahiptir. Bu meşru durumda, A, F’yi içerir ancak G’yi içermez. Bu nedenle, kuralın bir istisnası tanınmalı ve kural uygun şekilde değiştirilmeli veya uyarlanmalıdır.	Kritik sorular: 1. Geçerli olan kural bu durum için gerçekten geçerli mi? 2. Söz konusu dava meşru mudur, yoksa sadece kuralın açık bir ihlali olarak yorumlanabilir mi? 3. Söz konusu durum, kuralda değişiklik gerektirmeden hâlihazırda tanınmış bir istisna kategorisi altında ele alınabilir mi?

Tablo 4.8 Akıl yürütmeyi bilme konumu

Akıl yürütmeyi bilme konumu (position to know reasoning)	
a, A’nın doğru mu yanlış mı olduğunu bilebilecek konumdadır. (a) (A’nın doğru (yanlış) olduğunu onaylar. Dolaysıyla A doğru (yanlış).	Kritik sorular: 1. a, A’nın doğru mu yanlış mı olduğunu bilebilecek durumda mıdır? 2. a Dürüst (güvenilir) bir kaynak mıdır? 3. a, A’nın doğru (yanlış) olduğunu gerçekten onayladı mı?
Durumun argümanlarından biri de uzman görüşü argümanıdır E, D alanında uzmandır. E, A’nın doğru olduğunun bilindiğini iddia eder. A, D’nin içinde yer alıyor. Dolaysıyla, A (makul bir şekilde) doğru olarak kabul edilebilir	Kritik sorular: 1. E gerçek bir D uzmanı mı? 2. E, A’nın doğru olduğunu gerçekten onayladı mı? 3. A, D alanıyla ilgili mi? 4. A, D’deki diğer uzmanların söylediklerine katılıyor mu? 5. A, D’deki bilinen kanıtlara uygun geliyor mu?
Cehaletle tezahür etme argümantasyonunun iki biçimi vardır:	

(1) A'nın doğru olduğu bilinmemektedir ve bu nedenle A yanlıştır. veya (2) A'nın yanlış olduğu bilinmemektedir ve bu nedenle A doğrudur. Aşağıdaki durum basit bir örnektir: Cehaletten kaynaklanan argüman yoluyla sonuç çıkarmak. Varsayım ve İspatlama Mecburiyet kavramının metodolojik temelidir.	
---	--

Tablo 4.9 Kaynak Göstergeleri Muhakemesi

Kaynak göstergeleri muhakemesi 3 ortak ve önemli şeması vardır ve bilinmesi gereken durumu paylaşırlar	
Etik argümanda Eğer x kişisi iyi (veya kötü) ahlaka sahip bir kişi ise, x'in söyledikleri daha mantıklı olarak kabul edilmelidir (veya makul olmadığından reddedilmelidir). A, iyi (veya kötü) ahlaklı bir karaktere sahip bir kişidir. Bu yüzden a'nın söyledikleri daha mantıklı olarak kabul edilmelidir (veya makul olmadığından reddedilmelidir).	Kritik sorular: 1. Kişi İyi (veya kötü) ahlaki karaktere sahip bir insan mıdır? 2. Karakter diyalogla alakalı mı? 3. İddia edilen varsayımın ağırlığı, sunulan kanıtlarla gerekçelendirilecek kadar güçlü mü? Etik argümanlar, genellikle önceden sunulan diğer kanıtlara dayanan bir önerinin makuliyetini azaltma veya artırma amacıyla kullanılır.
Tarafılıktan kaynaklanan argüman <i>(Argument from bias)</i> Eğer x kişisi taraflı değilse, x'in A sonucuna varırken her iki taraftan aldığı kanıtları hesaba katması pek olası. a tartışmacısı taraflı ise. a'nın, A sonucuna ulaşırken her iki taraftan aldığı kanıtları dikkate alması pek olası değildir. Tarafılığın ne kadar kötü veya zararlı olduğu, büyük ölçüde tartışmacının dâhil olması gereken diyalog türüne bağlıdır.	Kritik sorular: 1. Konuşmacı ve dinleyicinin ne tür bir diyaloga katılması gerekiyor? 2. Konuşmacının taraflı olduğunu kanıtlamak için hangi kanıtlar sunuldu? Hem ahlaki argüman hem de tarafılık argümanı genellikle imalara ve yeterli kanıt olmadan şüphe veya kuşku yaratmaya dayanır. 1. Bazı durumlarda, tarafılık açıkça kanıtlanabilir ve gösterilebilir.

Halk Görüşünden Argüman (<i>Argument From Popular Opinion</i>) Bazı referans gruplarında büyük bir çoğunluğu A'yı doğru olarak kabul ederse, A lehine bir varsayım vardır. Referans grubunun büyük çoğunluğu A'yı doğru olarak kabul edilir. Yani A lehine bir varsayım var.	Kritik sorular: 1. Söz konusu referans grubunun büyük çoğunluğu A'nın doğru olduğunu kabul ediyor mu? 2. A'nın yanlış olduğunu destekleyecek kanıtlar var mı? 3. Bu çoğunluğun görüşünün doğru olarak kabul edilmesinin sebebi nedir?
--	--

Tablo 4.10 Pratik çıkarım muhakemesi

Pratik çıkarım muhakemesi	
Sonuç argümanı A gerçekleşirse iyi (veya kötü) sonuçlar ortaya çıkacaktır. Bu nedenle A gerçekleşmelidir (gerçekleşmemelidir). Sonuç Safsatası, yukarıdaki koşullu hipotezde kullanılan koşul eylemine bağlı olarak daha güçlü veya daha zayıf biçimlerde ortaya çıkabilir. En güçlü formda “must” (zorunda) fiili kullanılırken, en zayıf formda “may” (belki) fiili kullanılır. Yukarıda kullanılan orta versiyonda “will” (olacak) fiili kullanılmıştır.	Kritik sorular: 1. Bahsedilen sonuçların gerçekleşme olasılığı ne kadar güçlüdür (may, must)? 2. Bahsedilen sonuçların gerçekleşeceği (olabileceği, gerçekleşmesi gerektiği) iddiasını hangi kanıtlar destekliyor ve iddianın gücünü yeterince desteklemek için yeterli mi? 3. Dikkate alınması gereken başka zıt sonuçlar (örneğin: iyi sonuç beklerken kötü sonuçla karşılaşmak) var mı? Genellikle, politika tartışmalarında, üçüncü soruda belirtildiği gibi, sonuçları olumsuz argümanlara karşı olumlu sonuçlu argümanlar sunulur.
Kayıp argümanı (<i>Argument From Waste</i>) Bu kadar fedakârlık yaptığımız için devam ediyoruz. A'ya ulaşmak için çabalamayı bırakmanın bir sonucu, önceki tüm çabaların boşa gitmesidir. İsraf kötü bir şeydir. Bu nedenle, A'ya ulaşmaya çalışmaya devam etmek, belirtilen eylemdir. Bu argüman şemasının, bir tür pratik düşünce olarak “öncekini inkar etme” (<i>modus tollens</i>) yapısına sahiptir.	Kritik sorular: 1. A'ya ulaşmak mümkün mü? 2. Önceki telafisi mümkün olmayan kayıpları unutarak, bu noktadan itibaren A'ya ulaşmaya çalışmanın maliyetlerini ve faydalarını yeniden değerlendirmeli miyiz? Bu argümanın tam analizi burada mümkün değildir. Ancak, böyle bir analizin, sonuçların olası maliyetlerini veya faydalarını hesaplarken bir maliyet/fayda karar verme yapısını ima ettiğini söylemek yeterlidir.

Tehdit argümanı (<i>Argument From a Threat</i>) A'yı başardığınızda, bazıları bunu takip edecek bazı kötü sonuçlardan bahseder. Sırada B aşaması var. B'yi de başarabilecek bir durumdayım. A'ya başarırısam B'nin gerçekleşmesini sağlayacağımı beyan ediyorum. Bu yüzden A'yı başarmamak daha iyiydi. Tehdit argümanı, eleştirel tartışmanın amaçlarına terstir ve eleştirel bir tartışmada açıkça uygunsuzdur.	
--	--

Tablo 4.11 Kademeli muhakeme

Kademeli muhakeme	
Kademeli argüman Büyük bir adım yerine bir dizi küçük adımlarla ilerlersiniz. Doğrudan P0 hipotezinden C-sonucuna kadar tartışmak yerine, tartışmacı, örneğin, P0'dan P1'e ve sonra P2'den C'ye ve son olarak P1'den P2'ye tartışabilir.	
Nedensel Felaket Tellallığı argümanı (<i>Causal Slippery Slope Argument</i>) A0 öngörülen bir eylem planıdır. A0'a ulaşmanın sonucu A1'in gerçekleşmesi muhtemeldir, bu da A2'ye ve dolayısıyla bir dizi An'a yol açacaktır. A korkunç (felaket) bir sonuçtur. dolayısıyla A0'a ulaşılmamalıdır.	Kritik sorular: 1. A0 aslında düşünülen eylemin doğru tanımı mı? 2. Zincirdeki nedensel bağlantılardan herhangi biri, gerçekleşeceği (olabileceği, olması gerektiği) iddiasını destekleyecek yeterli kanıttan yoksun mu? 3. Sonuç belirtildiği kadar kötü mü?
Felaket Tellallığı argümanına neden olan argüman (<i>Precedent Slippery Slope</i>) C0'I kabul etmek, bir emsal oluşturacaktır.	Kritik sorular: 1. C0 emsal teşkil edecek mi? 2. Bahsedilen örtüşen emsallerin her birinin neden meydana geldiğini hangi kanıtlar açıklıyor? 3. CN tasvir edildiği kadar korkunç mu? Nedensel Felaket Tellallığı argümanında olduğu gibi, önceki eğim yalnızca nihai sonuca götüren

C0'ı kabul etmek C1'in kabul edilmesine yol açacaktır ve bu böyle devam eder CN'ye kadar. Zincirdeki her adım bir önceki adımla ilişkilidir. CN, kabul edilirse bir korkunç uygulama olurdu. Bu nedenle, ilk etapta C0'I kabul edilmemek gerek.	dizideki en kanıtlanmış bağlantı kadar güçlüdür. Eleştirmenin en zayıf bölümleri aramak ve orada argümana meydan okuması gerekir.
Sözel Felaket Tellallığı argümanı (Verbal Slippery Slope Argument) a1 bireyin F özelliği vardır. a1'de F varsa, a2'de de F vardır. F özelliği belirsizdir ve genel olarak, eğer ai'nin F özelliği varsa, zincirdeki bir sonraki yakın komşu bireyin de F'ye sahip olduğunu inkâr edemezsiniz. Yani onun da F'si var. Ancak F'ye sahip olmasının yanlış bir iddia olduğu oldukça açıktır. Yani a1'in F'ye sahip olduğunu gerçekten söyleyemezsiniz. Bu argümanın ve uygun eleştirel soruların daha kapsamlı bir açıklaması Walton'da (1992a, Bölüm 2) verilmiştir.	

Bu şekilde, Walton'a göre, safsata “bir tür diyalogdan diğerine dönüş”³⁷¹ şeklinde gerçekleştiğinde, argüman şemalarının özünü ve pragmatik diyalogun özelliklerini anladıktan sonra, safsataya olan değerlendirici ve analitik bakış açısı farklı olabilir. Bu dönüş durumu, her zaman bir hataya işaret etmese de, “ancak eleştirel bir analiz bakış açısından bakıldığında sorun oluşturabilir; manipülasyon veya yanlış anlaşılma olabilir. Bu, bir diyalogdaki taraflardan birinin dönüşümün farkında olmadığı veya diğer tarafın bu dönüşü gizlemeye veya diğer tarafın kafasını karıştırmaktan yararlanmaya çalıştığı durumlarda meydana gelebilir.”³⁷² Bu dönüşüm, manipülasyonun geniş bir kapısıdır. Birçok örnekte, manipülatif geçişler, alıcıyı buna hazırlamadan doğasını fark etmeden gerçekleşebilir.

³⁷¹ Walton, *Theory of Fallacy*, 118

³⁷² Walton, *Theory of Fallacy*, 120.

Dördüncüsü: Walton, dönüşüm fikrini şöyle açıklar: Her diyalog tarzının, alıcının uygun beklentileri ile karşılandığı bir çerçevesi vardır ve bu beklentilerdeki bozukluk, bir tarafın anlaşmazlığa neden olan bir dönüşümü gerçekleştirmesinden kaynaklanabilir. Ayrıca, diyalogun her iki tarafının da birbirinden farklı bir diyalog tarzına başvurduğu çift taraflı bir beklenti farklılığı olabilir. Bu durumda, beklentileri farklılık gösterebilir veya çelişebilir ve böylece diyalogdaki büyük ölçüde tehlikeye girebilir.

Beşincisi: Dilbilimciler Austin ve Grice'in işaret ettiği ve işbirliği ilkesinin alt kurallarından biri olarak kabul ettiği “Bağıntı” (*relevance*) kavramına dikkat çektiler ve bunu “Bağıntılık” kuralı olarak adlandırdılar. Bu konuyla ilgilenen Dan Sperber ve Deidre Wilson, “Bağıntılık” kuralını Grice'in ilkelerinden daha kapsamlı bir teori olarak ele aldılar.

Walton'ın çabaları, bağıntı kavramının önemini vurguladı ve bunu bağıntısal argümantasyon (*Dialectical Relevance of Argumentation*) olarak gördü ve buna bütün bir bölüm ayırdı. Önceki araştırmacıların bazı safsataları bağıntı safsatası olarak sınıflandırdığına dikkat çekti. Ancak pragmatik yaklaşımıyla, tüm safsataların, diyalogun pragmatik özellikleriyle veya diyalog için uygun argüman şemalarıyla ilgili olsun, bağıntıda bir dengesizlikten kaynaklandığını gösterdi.

4.2.2 Walton'un Safsata Kavramı Ve Analizi:

Walton, safsatanın “sistemik manipülatif argümanların tehlikeli bir türü”³⁷³ olduğunu ve bunların keşfedilmesinin, bu hedeflere ulaşmak için uygun yöntem ve kuralları bilmeyi gerektirdiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu tür safsataları “özel bir teknik veya sofistiktik taktik”³⁷⁴ olarak tanımlamış ve bu tanımlı daha net hale getirmek için birkaç özellik belirlemiştir:

³⁷³ Walton, *Theory of Fallacy*, 233.

³⁷⁴ Walton, *Theory of Fallacy*, 236.

- 1) Eleştiri ve düzeltmeye tabi iletişimde bir başarısızlık veya kayma olarak kabul edilir.
- 2) Bu başarısızlık bir argüman gibi görünür.
- 3) Aldatma ve manipülasyon eşlik eder.
- 4) Makul diyalogun doğasını ve bir veya daha fazla ilkesini ihlal eder.
- 5) Makul argümanların yanlış uygulanmasına bir örnektir.
- 6) Bu, ciddi bir ihlaldir ve kasıtlı bir hata veya uygulama zayıflığı amaçlanmamıştır.³⁷⁵

Walton, manipülasyon ile ilişkili yeni safsata kavramını değerlendirmek için gerekli beş koşulu içerdiğini savunuyor: (1) bir argümandır (veya bir argüman olduğu iddia edilir), (2) doğru değildir, (3) bir diyalog bağlamında kullanılır, (4) başka bir bağlamda doğru olan bir ifadeye benzer ve (5) işbirlikçi diyalog hedeflerine ulaşmanın önünde ciddi bir engel teşkil eder.³⁷⁶

4.2.3 Walton'ın Teorisine Eleştirel Bir Bakış:

Walton'un çabaları, ikna ve etkileme süreçleri ve içerdikleri manipülasyon ve safsatalar üzerine yapılan çalışmalara önemli bir katkıyı temsil ediyor. Walton'un çabaları, manipülasyon ve safsatalarla değerlendirme sürecinde yalnızca mantıksal yaklaşımla yetinmeden, pragmatik sürecin merkezine koymaya yönelik geç bir girişim idi. Aynı zamanda, pragmatik genel çerçevelerden çıkarıp günlük iletişim diyaloglarının değerlendirilmesine dahil etmek için cesur bir girişimdir.

³⁷⁵ Walton, *Theory of Fallacy*, 238.

³⁷⁶ Walton, *Theory of Fallacy*, 237-255.

Walton'un teorisi, aynı zamanda diyalog içinde aldatma ve manipölasyona odaklanmıştır. Ayrıca, manipölasyonu safsataların temel özelliklerinden biri haline getirmiştir, çünkü safsata kendi içinde bir hata değildir; tam tersine, birçok farklı bağlamlarda doğru argüman kalıplarına ve şemalara uyar. Dolayısıyla, safsata, konuşmacının aldatma ve manipölasyon amacıyla karşılıklı diyalogun pragmatik yapısı ve özellikleri içindeki argümantasyon yoluyla, dinleyici üzerinde etki bırakmak amacıyla gerçekleştirdiği bir eylem haline gelir.

Beklentilere aykırı bir şekilde veya karşı tarafı buna hazırlamadan bir diyalog tarzından diğerine geçme fikriyle ilgili önemli bir ekleme yapılmıştır. Bu kasıtlı geçişlerden veya diyalogun üzerinde anlaşılmış ideal beklentilere muhalefet etmekten kaynaklanan etkileme yollarını, pragmatik bakışla değerlendirmeye değer.

Üstelik Walton safsata kavramı ve özelliklerine dair daha doğru bir tanım sunmuştur. Walton'un bu tanımına göre safsata; aldatma ve manipölasyon ile ilişkili olan, eleştirilebilen ve düzeltilebilen bir nevi hatadır. Bunun yanı sıra, safsatalar diyalogun pragmatik özelliklerini veya Walton'un (işbirliği presibi ve Sözedimi Teorisine göre makul diyalog ilkeleri) olarak adlandırdığı ilkeleri ihlal eden doğru bir argüman şeklinde sunulur. Bu da diyalogun iletişimsel (ortak) hedeflerine bir engel veya tehdit teşkil eder.

Tüm bu önemli eklemelere rağmen, bu teoriyi aceleyle kullanmadan önce birkaç nokta üzerinde durmamız gerekiyor:

- Birincisi: Genel pragmatik çerçevelerde pragmatik temellerin eksikliği. Bu durum Walton'un bu temellerin açık ve net olduğunu farzetmesinden kaynaklanıyor. Walton, Grice'in işbirliği prensibi ve konuşma ilkeleri ve nezaket ilkesi gibi diğer tamamlayıcı ilkelere dayandığını birkaç yerde belirtmiştir. Ancak, anlaşılan o ki, Walton'un açıkça gördüğü bu önemli temel, safsata çalışmalarını tanımlama ve eleştirilmeye harcadığı büyük çabaya kıyasla, daha büyük bir teorik çaba gerektiriyordu. Bu çaba, Grice'in diyalogik işbirliği presibi için ortaya koyduğu genel çerçeve ve aynı zamanda konuşma

eylemi teorisinin genel eğilimine ek olarak, Walton'un dayandığı temel pragmatik çerçeveleri tartışmaya dönüşmeliydi. Aynı zamanda bu çerçevelerin, ele alınan fenomen ile uygunluğunu test etme ve onaylamaya yönelik olmalıydı. Özellikle, belirli bir fenomenle, örneğin manipülasyon, aldatma ve safsatalarla karşılaşıldığında, genel çerçevelerin ötesine geçmek veya en azından çerçevelerin incelenen fenomenle uygunluğunu analiz etmek ve onaylamak gerekir.

Walton'ın mantıksal yaklaşımın açık ve net bir eleştirisini sunduğu genel pragmatik çerçevelere dayanmanın ve bunları dilsel fenomenlerin tüm çalışmalarına uyarlamaya çalışırken katı bir şekilde durmanın, kesin ve sağlam bir yaklaşım olmadığını görürüz. Özellikle de diğer yaklaşımların eleştirisine güvenirsek ve onları kesinlik ve doğruluktan yoksun olmakla suçlarsak. Sözedimi Teorisi, Grace'in çabaları, sezdirim ve varsayım ile ilgili pragmatik çalışmalar, aldatma ve manipülasyon gibi önemli bir olguları incelemeye yönelik değildi ama hala ilham verici ve yararlı oldukları kabul edilmelidir. Yeni fenomenleri ele alan her pragmatik araştırmacının bu temel çalışmalara bilimsel katkıda bulunması gereklidir. Böylece, bilimsel ve teorik yaklaşımların genişletilmesi ve genel çerçevelerin aşılması sağlanacaktır. Üstelik; eleştirilerin, yorumların ve eklemelerin sadece aktarılması, aynı zamanda tartışılması ve etkili önerilerin sunulması gerekir.

- İkincisi, Walton'un bahsettiği diyalog türleri, belirttiği gibi yaygın değildir. Walton'un belirttiği bu türler, özel bir niteliğe sahiptir ve günlük yaşamımızdaki çeşitli iletişim biçimleriyle ve tarzlarıyla aynı değildir. Walton'a göre, eleştirel tartışma türü, belirli bir çerçeve içinde dönen ve belirli standartlara tabi olan bir türdür, hatta başka bir tarafça farklı değerlendirilebilir. Tartışma, Walton'un ifadesiyle, günlük hayatımızda yaygın olmayan bir türdür. Örneğin, Walton, Kanada Parlamentosu'ndan verdiği örneklerin belirli kurallara ve Parlamento çerçevesine uyumu ve tartışmanın konusu ile ilgili belirlenmesi gerektiğini belirtirken, başka bir yerde, bu örneklerin tartışmanın doğasına ilişkin bir dereceye kadar esnekliği ve farklı yorumlara açıklığı temsil ettiğini vurgulamıştır.

Müzakere diyalogu (Negotiation) ise; politika, ticaret ve hatta günlük konuşmalarda yaygın kullanılmasına rağmen, günlük yaşamda Walton'ın belirttiğinden daha esnek kalır. Bir ülkedeki parti veya kuruluşlar, örgütler, hareketler, bakanlıklar veya ülkeler arasındaki anlaşmazlık, çatışma, ittifak veya düşmanlık durumlarında, tanık olduğumuz çoğu diyalog, Walton'ın belirttiği kadar sıkı bir şekilde niyet ve amaçların netliğine bağlı kalmaz. Eristik diyalog (The quarrel) gibi daha esnek türler ise diyalogun bir parçası veya bir aşaması olduğunu sıkça görmekteyiz. Değerlendirmelerimize göre, eristik diyalog türü, belirgin bir tür değildir ve genellikle diğer kalıpların bir parçası olarak görülür. Ayrıca, sorgulama diyalogunda (The inquiry) ise Walton, bir uzmana danışmaya başvurabilecek başka kalıplar olduğunu kabul etmiştir. Bu kalıplar, iyi niyet taşıyan bilgiyi arama (information-seeking) diyaloglarından biraz farklıdır. Ayrıca Walton, bilim insanları arasındaki bilimsel tartışmalardaki danışma, tartışma ve beyin fırtınası süreçlerinin, eleştirel tartışmaların (ikna diyalogu olarak da adlandırılır) (Critical discussion) doğasından ve kendisinin belirttiği diğer kalıplardan farklı olduğunu göstermektedir.

- Üçüncü olarak, tartışma şemalarının çeşitliliği, karmaşıklığı artırır. Walton'un çıkarımsal düşünceye uygun standart bir analiz modeli olarak kullanılabilecek belirli şemaları geliştirmeye çalışması, 25 şema ile sonuçlandı. Bu şemalar, argümanın mantıksal veya yarı mantıksal 25 şeklini belirler, girişleri sonuçlarla ve akıl yürütme süreciyle ilişkilendirir. Ancak, bu titiz çalışmanın, karmaşıklığı daha da artırdığı düşüncesindeyiz. Çünkü; manipülatif safsatayı tespit etme sürecinde, on farklı pratik muhakeme türünden türeyen yirmi beş şemadan uygun şemayı ve 6 alt grupta sınıflandırılan pragmatik özelliklerini birleştirme süreci, analizde karmaşıklığı artırır. Dolayısıyla, şemalardaki bu çeşitliliğinin, analiz sürecini kolaylaştırmadığını düşünmekteyiz. Bununla birlikte, Walton'un ünlü safsata araştırmalarında belirtilen biçimsel safsatalara bağlı kalmak zorunda kaldık (bazılarını aynı şablona göre birleştirmeye veya ayırmaya çalışsak da). Bu da bizim, bazı (sınırlı olsa da) safsatalar için uygun bir şema veya doğru bir argüman modeli bulamamamıza neden olmuştur.

4.3 Üçüncü konu: Manipülasyonun Analizinde pragmatik Yaklaşım:

4.3.1 Önerilen Pragmatik Yaklaşımın Temelleri:

Pragmatik safsata teorisini sunduktan ve tartıştıktan sonra, önerdiğimiz yaklaşımda kullanarak üç temele dayanacağız:

- İlk Temel: Diyalogun Doğasına Pragmatik Bakışın Önemi

Manipülasyon (manipulation) veya safsata (fallacy) gibi kavramları, diyalogun doğası ve özellikleri göz önünde bulundurulmadan, Walton'un özellikleri ve tanımları çerçevesinde keşfetmek mümkün olamaz. Sonra, bu özel bağlamda, konuşmacının etkileme ve ikna etme amacıyla yaptığı eylemlerin rolü ortaya çıkacaktır. Ancak, Walton'un bölümlerine ve yazışmaların doğasına baktığımızda bu sınıflandırmada eksiklikler olduğunu düşünmekteyiz. Bu eksiklikler, araştırmada sadece siyasi yazışmalarda değil, aynı zamanda günlük yaşam diyaloglarında ve daha geniş siyasi tartışmalarda da bulunur. Walton'un eklediği "karışık diyaloglar" (mixed dialogues) olarak adlandırdığı türle, bu eksikliklerin ele alınması yeterli değildir. Bu nedenle, farklı diyalog türlerinin pragmatik özelliklerini ayırt etmenin önemini vurgulamaya çalışırken, Walton'un önerdiği sınıflandırmadan farklı bir sınıflandırmaya güvenmeye çalışacağız. Dahası bu durumu, Walton'un ifadeleriyle, sınıflandırmanın sadece örneklerle sınırlı olduğunu ve tüm diyalogları kapsamadığını belirtmesiyle desteklemekteyiz. Bu örnekler, Walton'un en ünlü ve önemli olduğu bilinen örneklerdir ve bu konuda daha fazla çaba harcanması gerektiğini ifade etmiştir.

- İkinci Temel: Manipülasyonun Biçimlerini Sadece Pragmatik Safsata ile Sınırlamamak. Eğer Walton, manipülasyonu (manipulation) özellikle safsata (fallacy) ile ilişkilendiriyorsa hitaptaki tüm dolandırıcılık ve manipülasyon biçimlerini kapsamaz. Çünkü hitap, sadece argümanlar ve mantıksal çıkarımların sunumundan ibaret değildir. Hitap, geniş bir çerçevedir ve argümanlar onun içinde bir parçadır. Hitap ve hitabetin amaçları, hitabi duruşlar, bunların altında yatan referanslar, çerçeveler ve varsayımlar; iletişimde alınan ve verilen cevaplar ile konuşmada dönüşümler; her taraf için daha uygun bir bağlam için çatışma; bu konuların hepsi bizi

her türlü manipölasyon (manipulation) örneğine karşı açık olmaya zorlamaktadır. Bu fenomen, argümanı sadece çıkarımla yanılgılara indirgmeden, daha geniş bir hitabet kullanımına sahiptir.

- Üçüncü Temel, Aldatma ve Manipölasyona Teorik Pragmatik Katkıda Bulunma Gerekliliği. Analiz yapmadan önce, Paul Grice'in işbirliği prensibi (cooperation principle) veya Dil Eylem Teorisi'nde (Act Theory) kelimelerin tam anlamları üzerinde durulmamalı. Ancak, genel teoriler ve genel analiz modelleri, tartışma analizi için ilham verici ve yararlı olsa da aldatma ve manipölasyonun teorik analizi için kapsamlı bir yaklaşıma sahip değildir.

Walton diyalogdaki işbirliği prensibinin (cooperation principle) özüne özel bir şekilde işaret etmiştir. Hatta işbirliği doğasının diyalogun doğasına bağlantılarda farklılık gösterebileceğini gördü. Diyalog düşmanca olsa bile veya işbirliği açıkça görünmese bile, diyalogda rotasyon işleminde bir dereceye kadar katılım sağlanmaktadır. Bu da, Grice'e yöneltilen ve Grice tarafından kabul edilen bazı itirazlara karşı bir önlem türü, özellikle ortak bilgi alışverişi talebiyle ilgili belirli türdeki diyaloglara atıfta olanlara işaret eymektedir. Ve aynı zamanda, diğer diyalog türlerine değinmediğini belirtti. Walton ise işbirliğini, diyalogun türüne göre farklı gösterdi. Bu belirttiğimiz şey, ikinci bölümdeki işbirliği doğası ile ilgili olup işbirliğinin özünü temsil eden iletişimdeki katılımcı doğaya işaret eder. Ayrıca, diyalog türlerinin iletişimdeki katılımcı özelliklerine bakmanın gerekliliği vurgulanır (Grice'in odaklandığı gibi ideal varsayılan değil, gerçekçi olan vurgulanır.).

Bu temellerden çıkarak, aldatıcı manipölasyonu pragmatik olarak analiz etmek için bir teorik yaklaşım öneriyoruz. Bu yaklaşımın temellerini şu şekilde anlatılabiliriz:

2. Walton ve birçok pragmatist tarafından benimsenen işbirliği prensibini yeniden değerlendirmek ve onu idealize edilmiş bir örnek olarak değil, pratik bir prensip olarak görmek. İkinci bölümde Katılımsal İletişim prensibinde (participatory communication principle) önerdiğimiz gibi.

3. İletişim özellikleri farklı diyalog türlerinden diğerlerine değişebilir; ancak bunlar iletişimsel özellikler olarak kalır ve diyalog türlerinin ayrı ayrı kategorilere ayrılması gerekmez. Bu türler, uyum ve olumlu işbirliği içeren bir çerçevede olabileceği gibi rekabetçi ve çatışmalı bir çerçevede de olabilir. Bu durumda, Grice'in sunduğu (Grice'in işbirliği ilkesi) Graicean cooperation kavramına ihtiyacımız yoktur. Ayrıca uygun ve meşru işbirliğinin doğasını sınırlayarak, diyalogun başarılı olması için ilerlemeye ve katkıda bulunmaya “miktar, şekil, uygunluk ve yöntem” açısından bağlı olması gerektiğini belirtmeliyiz. Başarılı veya başarısız diyalog türleri, etki ve ikna için iletişimde bazen çeşitli ve yaratıcılık özelliklere sahip olabilir.
4. Walton'un sunduğu gibi diyalogların sınıflandırılma işlemi, sürekli olarak esnek ve değişken, yenilikçi bir iletişim süreci için standartlaştırılmış bir girişimdir. Günlük diyaloglar, siyasi veya siyasi yazışmalara bakıldığında, Walton'un sınıflandırmalarının bunlarla eşleşmesi pek mümkün olmadığını görürüz. Bu durumda pragmatik niteliklerin anlaşılması ve bu analizlerin dayandığı anlayış etkilenecektir. Bu nedenle, genellikle Walton'un yaptığı gibi diyalogları ayrı ayrı standartlara göre sınıflandırmak yerine, belirli özellikleri ayırt etme eğilimindeyiz. Bu özellikler, bir diyalogda bir araya gelebilir, karışabilir veya farklı diyalog türlerinde çeşitlenebilir. Bu önerdiğimiz yaklaşımda, diyalogda iki önemli özelliğe odaklanacağız: Uyum ve işbirliğine olan istek, mücadele ve rekabete olan istek. Ve elbette, uyum ve işbirliğine olan istek ile çatışma ve rekabete olan istek arasında çeşitli dereceler olabilir. Bu özellikler, özellikle çatışma, rekabet durumlarında ve siyasi hitaplarda uygun olabilir.
5. Pragmatik özelliklere baktığımızda, sadece niyet ve amaçla veya onlara dayanan içerik ve temel fikirler ile ilgili olmadığını görürüz. Ancak, pragmatik özellikler sadece niyete değil, aynı zamanda hitaptaki dilin kullanımına da dayanır. Savaş, çatışmalar ve anlaşmazlıklar durumunda, düşmanlık ve çatışma devam etse bile, bazen taraflar dil ve retorik yoluyla işbirlikçi bir diyalog yürütebilirler. Hatta savaş gibi diğer yöntemlere dönüşmemesi için retorik işbirliğinin korunmasına yönelik

(ortak veya tek taraflı) bir istek olabilir. Bu da, bu tür taktiksel özelliklerin hitapta nasıl ortaya çıktığını araştırmak için bir iyi fırsattır.

6. Dolayısıyla, aldatma ve manipölasyon işlemi, amaç ve niyetle birlikte, ikna ve etkileme amacıyla hitap içinde çeşitli dil öğeleri arasında etkileşime girer ve birbirine karışır. Ve konuşmacının aldatmayı kullanma rolünün incelenmesi, belirli pragmatik özelliklerden faydalanarak veya bu özellikler arasında taktiksel değişimler olması durumunda gerçekleşir.

4.3.2 Abbâsî Dönemindeki Siyasi Yazışmaların Analizinde Önerilen Yaklaşımın Uygulanma Modelleri

Siyasi yazışmaları ve aldatıcı manipölasyonun belirgin olduğu alanları inceleyerek, etki ve ikna için aldatmanın ve manipölasyonun desteklenebileceği en az beş alan bulabiliriz.

Birinci alan, (Amaçları gizleme veya açıklama):

Hitabi durumundaki amaç ve niyetle ilgili olarak, yazışmaları gözden geçirdiğimizde, gizleme veya açıklama işleminde aldatıcı manipölasyon bulunma olasılığını görebiliriz. Konuşmacı, kandırma veya manipölasyon amacıyla belirli bir amacı gizlemeye çalışabilir veya bir amacı açığa çıkarmak için çaba gösterebilir. Ayrıca, bir şeyi açığa çıkarmakla birlikte, başka bir şeyi gizlemeyi veya ikisini bir araya getirmeyi tercih edebilir. Bu durumu değerlendirmek için, tüm konuşma durumlarına ve karşılıklı yazışmalara bakmak gerekir. Bağlamın bize sağladığı işaretler, amaçta manipölasyon bulunma olasılığını gösteren kapıları açabilir.

Bununla ilgili birden fazla örnek bulabiliriz, bazılarını elden geçirelim:

- ❑ Halife Ebû Abbas'ın, Ebû Müslim'i Hacc'ın lideri olmasını kabul etmemesini gizlemesi üzerine, Mansur'a gizlice mektup yazması ve ona haber vermesi:

“فَاكْتُبْ إِلَيَّ تَسْتَأْذِنِي فِي الْحَجِّ، فَإِنَّكَ إِذَا كُنْتَ بِمَكَّةَ لَمْ يَطْمَعُ أَنْ يَتَقَدَّمَكَ”³⁷⁷.

❑ Mansur ve Ebu Müslim arasındaki siyasi yazışmaların toplamından, Mansur’un Ebu Müslim’i dışlamak ve onu zayıflatmak, ardından da öldürmek isteğini gizlediği sonucuna varılabilir.

❑ Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin, Mansur’un güvensizlik, aldatma ve manipülasyon işaretlerini fark etmesi.

“فَأَمَّا أَمَانُكَ الَّذِي عَرَضْتَ عَلَيَّ فَأَيُّ الْأَمَانَاتِ هُوَ؟ أَمَانُ ابْنِ هُبَيْرَةَ؟ أَمْ أَمَانُ عَمِكَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ؟ أَمْ أَمَانُ أَبِي مُسْلِمٍ؟ وَالسَّلَامُ”³⁷⁸.

“Benden dilediğin eman hangi emandır? İbn-i Hubeyre’nin emanı mı, amcan Abdullah b. Ali’nin emanı mı yoksa Ebu Müslim’in emanı mıdır? Veselam.”

❑ Mansur’un, Ebu Müslim’e olan güvenini göstermesi ve onu gereğinden fazla güvence altına alması.

“أَرَوْهُ مَا رُمْتُ، وَأَزُولُ حَيْثُ رُمْتُ، لَيْسَ لِي دُونَكَ مَرْمَى وَلَا عَنْكَ مَقْصَرٌ، الرَّأْيُ مَا رَأَيْتَ... إِنْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَشْخَصَ إِلَيْكَ وَالْحَقَّ بَخْرَسَانَ فَعَلْتُ/ الْأَمْرُ أَمْرُكَ وَالسُّلْطَانُ سُلْطَانُكَ”³⁷⁹.

“Gittiğin yere giderim, yok olduğun yerde yok olurum. Senden başka gidecek yerim ve sana gelmeye beni engelleyen bir şey de yok. Eğer bana, senin yanına (Horasan'a) geleceğime dair emir verirsen gelirdim. Emir ve saltanat senindir.”

❑ Bir şeyin amacı ile onun tersi arasında oynama yapmak ve birini tercih etmek: (Theophilus ve Me’mun arasında savaş ile barışı tercih etme)

“فَإِنْ اجْتَمَعَ الْمُخْتَلَفِينَ عَلَى حَظِّهِمَا أَوْلَىٰ بِهِمَا فِي الرَّأْيِ مِمَّا عَادَ بِالضَّرَرِ عَلَيْهِمَا... فَإِنْ أَبَيْتَ فَلَا أَدْبُ لَكَ فِي الْخَمْرِ، وَلَا أَزْخَرَفَ لَكَ فِي الْقَوْلِ، فَإِنِّي لَخَائِضٌ إِلَيْكَ غَمَارَهَا”³⁸⁰ – “فَقَدْ بَلَغَنِي كِتَابُكَ فِيمَا سَأَلْتُ مِنْ

³⁷⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 18, Ebu'l-Abbas’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 10. (Hitabi Durum No. 2)

³⁷⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

³⁷⁹

³⁸⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus’dan Me’mun’a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

الهدنة، ودعوت إليه من المودعة، وخلطت فيه من اللين والشدة... فلولا ما رجعت إليه من إعمال التؤدة، والأخذ بالخط في تقليب الفكرة، وألا أعتقد الرأي في مستقبله إلا في استصلاح ما أوتره في معتقبيه، لجعلت جواب كتابك خيلا تحمل رجالا من أهل البأس والتجدة والبصيرة... غير أنى رأيت أن أتقدم إليك بالموعة التي يثبت الله بها عليك الحجة³⁸¹

“İhtilafa düşenlerin bir araya gelip ittifak etmeleri kendilerine zarar verecek görüşleri benimsemesinden daha iyidir... Bundan sonrasına gelince, mütareke istediğiniz, uzlaşmaya davet ettiğiniz mektup bana ulaştı... Şayet akılla işlere bakmaz ve düşünerek tedbir almaz olsaydım, cevap olarak senin mektubunu şiddetli, ferasetli ve imdata koşan süvarilere döndürürdüm... Ancak ben size Allah'ın aleyhinize delil göstereceği bir öğüt sunmayı düşündüm...”

- İkinci Olarak, (Üslup ve ifadelerde dikkat veya ihmal):

Fikirlerin ve içeriklerin retorik vurgusuyla ilişkili olarak, söylem, konuşmacının belirli konuları ele almayı veya diğerlerini görmezden gelmeyi tercih ettiği bir alandır. Konuşmacı, bazı konulara daha fazla odaklanmayı seçebilirken, diğerlerine daha az odaklanma eğiliminde olabilir. Bu durum, düşünceler, argümanlar ve hatta bilgiler veya bağlamlarla ilgili olarak, retorik ve anlamsal ilgiyi artırma ve diğerlerini kasıtlı olarak ihmal etme eylemini içerir.

- Ebû Müslim'in, Abbasî hâkimiyetini sağlamlaştırmaya olan desteğini vurgulamak amacıyla birçok kişiyi öldürme eylemine odaklanması.

“وترت الناس وأخاف على نفسي”

“Ben insanlardan koparıldım ve kendime güvenmiyorum.”

Hac sırasında kortejini ve otoritesini artırmak için talepte bulunmasına neden olması içindir:

³⁸¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No. 10)

- ❑ Mansur'un, Ebu Müslim'e aşırı güven ve güvence verme konusunda abartılı ve uzun süreli davranışı, endişe ve farklılıkların nedenlerine doğrudan değinmeden huzuru yayma eğiliminde olması.
- ❑ Muhammed En-Nefsüzzekiyye'nin ve Mansur'un, soya dayalı konuşmalarda aşırı vurgu yapma eğilimi, soy ağacının şerefini ve üstünlüğünü gösterme çabaları ve halifelik için hak iddia etme eğiliminde olmalarına rağmen, hükümetin özü, haksızlıklar ve haklar gibi diğer konuların ele alınmaması.
- ❑ Mansur'un, Allah'ın hüküm ve takdirine uzun bir giriş yaparak, her şeyin düzenleyicisi olduğunu ve Allah'ın düzenini kimsenin değiştiremez olduğunu vurgulamıştır. Bu şekilde insanların kalplerine Mehdi'nin, (Mansur'un oğlu) sevgisini yerleştirilmesiyle ilgili konuşmasına hazırlık olarak, hükümetin velayetini hak etme, böylece halk arasında genel kabul sağlaması.
- ❑ Nicephorus'un önceki kraliçenin imajını zayıflatmaya odaklanması. Onu aptal olarak tanımlaması ve aptallığı kadın olmasıyla ilişkilendirmesi. Ardından onu Harunürreşid'in önünde bir kuşa benzetmesi ve sonuç olarak, yeni bir kraliçenin asla bir kuş olmayacağını ima etmesi.
- ❑ Zübeyde'nin, kendisine yapılan kötü muameleye odaklanarak, duygusal bir tepki verme çabası içinde olduğu, aynı zamanda, Me'mun'a kardeşiyle ilişkisindeki rolünden bahsetmeden, Harunürreşid'in ona verdiği önemi hatırlatmak için çaba göstermesi.
- ❑ Önceki örneklerde, söylem içindeki durumun ve konuşmacının amacının pozitif bir ilişki olduğunu belirtmek önemlidir. Ancak söylem içinde bazı dikkat edilmeyen veya bilerek ihmal edilen bağlantılar da mevcuttur.

Üçüncü Olarak, (Argüman Yöntemleri):

Argüman yöntemleri ve argümanın açıklanmasıyla ilgili olan, bu tür argümanlar üzerine yapılan çalışmalarda ilgi gören bir yöndür. Ve bu, yanıltıcı argümanlar ve Walton'un teorisiyle ilgili olarak, argümanın tanımlanması, etiketlenmesi ya da argümanın görüntüsünün ve başlığının yeniden tanımlanması, nasıl görüldüğü ve adlandırıldığına ilişkin bir takip getirir. Bunun örnekleri arasında:

- ❑ Soy ve miras kavramlarına dayandırma ve farklı mantıksal hataları kullanarak argümanı desteklemek. Örneğin: İstenileni görmezden gelme yanılgısı.

“لم يطلب هذا الأمر أحدٌ له مثل نسبنا وشرفنا وحالنا وشرف آبائنا”³⁸².

“Sen bizim soyumuz namusumuz, şerefimiz, halimiz ve atalarımızın nesebi gibi olan bir kimsenin talep etmemiştir.”

Yanlış benzetmelerin ve dil oyunlarının yanılgısı. Örneğin:

“إن الله اختارنا واختار لنا”³⁸³.

“Şüphesiz Allah bizi seçti ve üstün tuttu.”

Ve:

“إنّ هاشما ولد عليا مرتين، وإن عبد المطلب ولد حسنا مرتين، وإنّ رسول الله صلى الله عليه وسلم ولدني مرتين من قبل حسن وحسين”³⁸⁴.

“Ali, Haşimoğullarına iki cihetten nesebi var, Hasan da Abdulmuttalib'e iki cihettten mensup. Ben de Resulullah (s.a.v.) neslinden Hasan ve Hüseyin'e kan bağı aracılığıyla bağlıyım.”

Hızlı genelleme yanılgısı:

³⁸² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekkiye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

³⁸³

³⁸⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekkiye'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“فلم يبق شرف ولا فضل في جاهلية ولا إسلام في دنيا ولا آخرة إلا والعباس وارثه ومورثه”³⁸⁵

“Cahiliye ve İslam döneminde ne şeref ne de üstünlük kalmamışken, buna ancak Abbas varis olmuş ve Abbas’tan tevarüs etmiştir.”

Yüklü soru yanıtı:

“أبانا عليّ كان الوصي وكان الإمام، وكيف ورثتم ولايته وولده أحياء؟”³⁸⁶

“Çocukları hayattayken, onun vilayetine nasıl varis oldunuz?” ❖

Yanlış ölçüme dayanan yanıltıcı nedensellik yanıtı:

“ولقد علمت أنّ مكرمتنا في الجاهلية سقاية الحجيج الأعظم وولاية زمزم، وكانت للعباس دون إخوته، فنازعنا فيها أبوك، ففضى لنا عليه عمر”³⁸⁷.

“Cahiliye döneminde bizim değerimiz, hacıları sulamak ve zezem suyunun sorumluluğunu almaktı. Bu görev, kardeşlerinden ziyade Abbas’a verilmişti. Biz de babanla bu konuda mücadele ettik. Ömer de bizim lehimize bu konuda hüküm verdi.”

❑ Mahdi’nin halifeliği için halkın genel kabulüne dayanma:

“وكان أمير المؤمنين لا يمنع مما اجتمعت عليه العامة”³⁸⁸

“Mü’ninlerin emiri, halkın ihtilafsız kabul ettiği şeyi engellemezdi.”

Sopa mantığı ve sezdirimsel tehdit:

³⁸⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 49).

³⁸⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

³⁸⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekiyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

³⁸⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

“فأقبل نصيح أمير المؤمنين لك، تصلح وترشد”³⁸⁹

“Müminlerin emirinin nasihatlerini kabul et, onlar seni düzeltir ve doğru yolu gösterir.”

☐ Empatiyi sağlama:

“ولقد انتهت أمور يا أمير المؤمنين لو قعدت عنك فيها -فضلا عن ترك معونتك عليها- لقام بك القاعد”³⁹⁰

“Ey müminlerin emiri, işler tamamlandı, eğer senin için oturup onlara katkıda bulunmasaydım -yardım etmemenden bahsetmiyorum bile- sana göre oturan ayağa kalkabilir.”

● Dördüncü olarak, (bağlam oluşturma ve tanımlama):

Söylemle ilişkili bağlam, her konuşmacının amaçladığı ikna etme ve etkileme amacına uygun olmasını istediği bağlamdır. Söylem bağlamının tanımı, konuşmacılar arasında çatışma veya çift taraflı rekabeti içerebilir. Bağlam, inşa ve yıkım süreçlerine, tanımlama ve yeniden tanımlama işlemlerine maruz kalabilir. Bu durum, konuşmacıların statüsüne, konumuna, güç dengesine ve her konuşmacının yeteneklerinin değerlendirilmesine ilişkin bağlamı içerir. Konuşmanın içeriği, argümanları ve kanıtlarıyla ilgili zihinsel bir görüntü oluşturabilir veya başka bir zihinsel görüntüyü engelleyebilir. Bunun örnekleri arasında:

☐ Mansur’un Ebu Müslim’i Horasan’daki gücü ve nüfuzu olan yerden uzaklaştırma kararını onurlandırma olarak nitelendirmesi.

“قد وَلَّيْتُكَ مصرَ والشَّامَ، فهي خيرٌ لك من خراسان”³⁹¹

³⁸⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

³⁹⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 95, İsa bin Musa’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 23. (Hitabi Durum No. 59)

³⁹¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasanî’ye, Mektup No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

“Mısır ve Şam’ın valisi olarak seni tayin ettim. Sana Horasan’dan daha iyidir.”

Ve Emîrû’l-Müminîn’e yakın olmak istemesi:

“وَأَقِمَّ بِالشَّامِ فَتَكُونَ بِقُرْبِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، فَإِنْ أَحَبَّ لِقَاءَكَ أَتَيْتَهُ مِنْ قَرِيبٍ”³⁹².

“Sevdiklerini Mısır’a yönlendir! Şam’a yerleş! Eğer seninle buluşmayı isterse yakın zamanda gelirsin.”

❑ Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin Mansur’un karşısında güçlü bir konumda olduğunu ima etmeye çalışması. Ve o, isyankâr değil, ancak güçlü bir konumda olduğunu belirtiyor. Çünkü o bir halifedir ve halifeler gibi konuşuyordu.

“وَأَنَا أَعْرِضُ عَلَيْكَ مِنَ الْأَمَانِ مِثْلَ الَّذِي عَرَضْتُ عَلَيْ”³⁹³

“Bana teklif ettiğin korumanın aynısını sana teklif ederim.”

“وَلَكِ اللَّهُ عَلَيَّ إِنْ دَخَلْتَ فِي طَاعَتِي، وَأَجَبْتُ دَعْوَتِي، أَنْ أَوْمَنَكَ عَلَى نَفْسِكَ وَوَلَدِكَ وَمَالِكَ وَعَلَى كُلِّ أَمْرٍ أَحَدْتَهُ”³⁹⁴.

“Eğer bana itaat edersen ve çağrıma cevap verirsen seni kendinden, çocuklarından, mallarından ve gerçekleştirdiğin sözleşmeleri korumaya almak, benim üzerime bir haktır.”

❑ Mansur’un, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin sunduğu argümanları yüksek soy ve şerefiyle tanımlamasında, en çok gurur duyduğu şeyin kadınlar olduğunu belirtmesi:

³⁹² Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 26, Ebu Cafer el-Mansur’dan Ebu Müslim el-Horasanî’ye, Mektup No. 13. (Hitabi Durum No. 3)

³⁹³ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

³⁹⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili’l-Arab*, 79-80, Muhammed En-Nefsüzzekiyye’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 19. (Hitabi Durum No. 4)

“فإذا جل فخر ك بقرابة النساء لتضل به الجفأة والغوغاء”³⁹⁵.

“Anladım ki, senin övünç kaynağın kadınlara yakınlığıyla yaygaracıları ve kalabalıkları saptırmandır.”

❑ İsa bin Musa’nın Mansur’un sunduğu bağlamı değiştirmeye yönelik çabası, Mansur’un yaptıklarını Allah’ın hükmü ve düzeni olmadığı, tamamen onun kararlaştırdığı bir şey olduğunu ve onun kararını değiştirmeye azmettiğini belirtmek için göstermiştir.

“بلغني كتابك تذكر فيه ما أجمعت عليه، من خلاف الحق، وركوب الإثم في قطيعة الرحم، ونقض ما أخذ الله عليه من الميثاق”³⁹⁶.

“Hakka karşı çıkmak, akrabalık bağlarını koparmak suretiyle günah işlemen, Allah’tan ve halktan aldığın sözü bozman, hilafetin gereklerine vefan ve senden sonra bana verdiğin hilafet sözü hakkında yazmış olduğun mektubun bana ulaştı.”

❑ Mansur’un İsa bin Musa’yı yeniden getirmesi ve ona sunduğu teşviklerin ne olduğunu açıklaması:

“فوجدت أمير المؤمنين إنما يزيدني لينقصني ويقربني لبيعدني”³⁹⁷

“Beni eksilterek artırıyor ve yakınlaştırarak da uzaklaştırıyor olduğunu buldum.”

❑ Ve Nicephorus’un kraliçeye Er-Reşid ile olan ilişkisinde önceki bağlamı yeniden getirmesi:

³⁹⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur’dan Muhammed En-Nefsüzzekeyye’ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

³⁹⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 92-95, İsa bin Musa’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 22. (Hitabi Durum No. 5)

³⁹⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 97, İsa bin Musa’dan Ebu Cafer el-Mansur’a, Mektup No. 27. (Hitabi Durum No. 59)

“فَإِنَّ الْمَلَكَةَ الَّتِي كَانَتْ قَبْلِي أَقَامَتْكَ مَقَامَ الرَّخِّ، وَأَقَامَتْ نَفْسَهَا مَقَامَ الْبَيْدِقِ... لَكِنْ ذَاكَ لَضَعْفُ النِّسَاءِ وَحَمَقُهُنَّ”³⁹⁸.

“Nitekim benden önceki kraliçe, seni kale konumuna getirdi. Kendisini de piyon olarak konumlandırdı... İşte bu, kadınların zayıflığı ve aptallığındandır.”

¶ Ve Me'mun, Emin'in taleplerini yeniden yönlendirmek için çaba göstermiştir. Çünkü onun isteklerine kabul etmiyor ama bunu açık bir şekilde de ifade etmiyor. Ancak, Er-Reşid'in antlaşmasına bağlı olan bağlamı ve durumu yeniden açıklamaya çalışıyor.

“عَنْ مَوَاضِعَ سَمَّاها مِمَّا أَثْبَتَهُ الرَّشِيدُ فِي الْعَقْدِ”³⁹⁹

“Müminlerin emiri Harunürreşid'in anlaşmada isimlerini belirlediği yerden uzaklaştırmak istiyor.”

¶ Ve Me'mun'un, Emin'i bağlamı değiştirmesi için ikna etmeye çabalaması. Sanki Me'mun'un hatırlattığı detaylardan haberdar değilmiş gibi:

“وَإِنِّي لِأَعْلَمُ أَنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لَوْ عَلِمَ مِنَ الْحَالِ مَا عَلِمْتُ، لَمْ يَطَّلِعْ مَا كَتَبَ بِمَسْأَلَتِهِ إِلَيَّ، ثُمَّ أَنَا عَلَى ثِقَةٍ مِنَ الْقَبُولِ بَعْدَ الْبَيَانِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ”⁴⁰⁰.

“Müminlerin emiri eğer benim bildiğim durumu bilmiş olsaydı, bana yazılan konuyla alakalı yazmazdı. İnşallah, açıkladıktan sonra kabul edeceğine eminim.”

¶ Mahkum'un davasını yeniden açıklama çabası, kendisinin ihmal edildiğini ve unutulduğunu iddia etmesi:

“أَغْفَلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمْرِي وَتَنَاسَيْتَ ذِكْرِي”⁴⁰¹.

³⁹⁸ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 275, Nicephorus'dan Harunürreşid'e, Mektup No. 29. (Hitabi Durum No. 6)

³⁹⁹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durum No. 7)

⁴⁰⁰ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 296-297, Me'mun'dan Emîn'e, Mektup No. 31. (Hitabi Durum No. 7)

⁴⁰¹ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 442, Mahkûmdan Me'mun'a, Mektup No. 43. (Hitabi Durum No. 9)

“Ey Müminlerin emiri, benim işlerimi ihmal ettin, beni unuttun.”

- Beşinci olarak, (Görüş ve argümanlara dolaylı destek sağlama, hazırlık yapma ve girişlerde bulunma):

Bu tür hazırlık ve girişler, raporlar, bilgiler, kabul edilmiş varsayımlar veya ön kabullerle ilgili olabilir. Bu unsurlar, ikna etmeyi ve etkilemeyi kolaylaştırmak için yapılır. Bazen, bu hazırlık ve girişlere kutsal veya yüce kabul edilen bir şeye veya otoriteye başvurularak referans verilir veya güvenilirlik sağlanır. Üstelik bu durum açıkça belirtilmemiş olsa da dolaylı olarak ikna edici bir etki yaratır. Bunun örnekleri arasında:

- ☐ Ebû Müslim’in, Abbasiler döneminde işlediği hatalardan dolayı tövbesine odaklanan bir mektup sunması:

“ثم إنَّ الله بمنَّه وكرمه أتاح لي الحسنه، وتداركني بالرحمة، واستنقذني بالتوبة”⁴⁰².

“Sonra Allah keremiyle ve ihsanıyla doğru yolu gösterdi, rahmetiyle yetiştirdi ve tövbeyle beni kurtardı.”

- ☐ El Mansur’un Abbas bin Abdülmuttalib’in üst hac ikramına dayanarak, Halifelik soyuna dair hak iddiasını hazırlaması:

“ولقد علمت أنَّ مكرمتنا في الجاهلية سقاية الحبيج الأعظم وولاية زمزم، وكانت للعباس دون إخوته، فنازعنا فيها أبوك، ففضى لنا عليه عمر”⁴⁰³.

⁴⁰² Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 20-21, Ebu Müslim el-Horasani'den Ebu Cafer el-Mansur'a, Mektup No. 11. (Hitabi Durum No. 3)

⁴⁰³ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 81-87, Ebu Cafer el-Mansur'dan Muhammed En-Nefsüzzekiye'ye, Mektup No. 20. (Hitabi Durum No. 4)

“Cahiliye döneminde bizim değerimiz, hacıları sulamak ve zemzem suyunun sorumluluğunu almaktı. Bu görev, kardeşlerinden ziyade Abbas’a verilmişti. Biz de babanla bu konuda mücadele ettik. Ömer de bizim lehimize bu konuda hüküm verdi.”

☐ Mansur’un, Allah’ın hükmü ve iradesi hakkındaki girişi:

“الذي ابتدأ الخلق بعلمه وأنفذ القضاء بأمره، فلا يبلغ مخلوق كنه حقه، ولا ينال في عظمته كنه ذكره، يدبر ما أراد من الأمور بقدرته، ويصدرها عن مشيئته، لا قاضي فيها غيره، ولا نفاذ لها إلا به، يجريها على أذلالها، لا يستأمر بها وزيراً، ولا يشاور فيها معينا، ولا يلتبس عليه شيء أراده، يمضي قضاؤه فيما أحب العباد وكرهوا، لا يستطيعون منه امتناعاً، ولا عن أنفسهم دفاعاً”⁴⁰⁴

“O ki ilmiyle yaratır, ezeldeki iradesini gerçekleştirir, hiçbir varlık özüne ulaşamaz, zikrinin özüyle de şanına ulaşamaz. Dilediği işleri kudretiyle var eder, işleri de iradesine uygun olarak gerçekleştirir ve her şey ancak izniyle meydana gelir, bunları da ancak kendisi gerçekleştirir. Herhangi bir vezire emir vermeden ve bir yardımcıya başvurmadan, boyun eğdirerek işleri yürütür. İsteddiği hiçbir şeyi karıştırmaz, kullarının sevip sevmediği işlerde iradesi engellenemez, kimse onun muradından kaçınamaz. Kendilerinde gerçekleşecek Allah’ın takdirini savamaz.”

☐ İnsanların Mehdi’ye olan sevgisi:

“ثم لم نزل من ذلك في نعمة الله وفضله علينا، حتى نشأ هذا الغلام، فقذف الله له في قلوب أنصار الدين الذين ابتعثهم لنا مثل ابتدائه لنا أول أمرنا، وأشرب قلوبهم مودته، وقسم في صدورهم محبته، فصاروا لا يذكرون إلا فضله، ولا ينوهون إلا باسمه، ولا يعرفون إلا حقه... أيقنت نفس أمير المؤمنين أن ذلك أمر تولاها الله وصنعه، ولم يكن للعباد فيه أمر ولا قدرة ولا مؤامرة ولا مذاكرة... حتى ظن أمير المؤمنين أنه لولا معرفة المهدي بحث الأبوة لأفضت الأمور إليه”⁴⁰⁵.

“Mü’minlerin emiri bu işi Allah’ın yönettiğini, kulların müdahale edemeyeceğini ve hile kullanamayacakları bir iş olduğunu bilmiştir. Hatta Emirîn,

⁴⁰⁴ Safwat, *Cemheretü Resâili 'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

⁴⁰⁵ Safwat, *Cemheretü Resâili 'l-Arab*, 88-92, Ebu Cafer El-Mansur’dan İsa bin Musa’ya, Mektup No. 21. (Hitabi Durum No. 5)

Mehdi'nin babalıkla ilgili meseleyi bildiği için kendisine işlerin geri döneceğini zannetmiştir.”

☐ Zübeyde'nin af için bağlamı hazırlama çabası:

“كَلَّ ذَنْبٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ - وَإِنْ عَظُمَ - صَغِيرٌ فِي جَنْبِ عَفْوِكَ، وَكُلُّ زَلَلٍ - وَإِنْ جَلَّ - حَقِيرٌ عِنْدَ صَفْحِكَ، وَذَلِكَ الَّذِي عَوَّدَكَ اللَّهُ، فَأَطَالَ مَدَّتَكَ، وَتَمَّ نِعْمَتَكَ، وَأَدَامَ بِكَ الْخَيْرَ، وَرَفَعَ بِكَ الشَّرَّ”⁴⁰⁶.

“Ey Müminlerin Emiri, günah, affının yanında, büyük olsa da küçüktür. Her hata büyük olsa da senin affının yanında küçüktür. Seni affa alıştıran Allah'tır. Ömrünü uzatan, nimetlerini tamamlayan, seni hayır yoluna devam ettiren ve senin aracılığıyla şerri kaldıran Allah'tır.”

☐ Theophilus'un anlaşma ve uzlaşma için bağlamı hazırlama çabası:

“أَمَّا بَعْدُ: فَإِنْ اجْتَمَعَ الْمُخْتَلِفِينَ عَلَى حَظِّهِمَا أَوَّلَىٰ بِهِمَا فِي الرَّأْيِ مِمَّا عَادَ بِالضَّرَرِ عَلَيْهِمَا، وَلَسْتُ حَرِيًّا أَنْ تَدْعَ لِحَظٍّ يَصِلُ إِلَىٰ غَيْرِكَ - حَظًّا تَحُوزُهُ إِلَىٰ نَفْسِكَ”⁴⁰⁷.

“İhtilafa düşenlerin bir araya gelip ittifak etmeleri, kendilerine zarar verecek görüşleri benimsemesinden daha iyidir.”

☐ El Mansur'un, Harabe Ayeti ile girişi:

{إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ، ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ. إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ}

☐ En-Nefsüzzekiyye'nin Firavun Ayeti ile olan girişi:

⁴⁰⁶ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 314-315, Zübeyde'den Me'mun'a, Mektup No. 41. (Hitabi Durum No. 8)

⁴⁰⁷ Safwat, *Cemheretü Resâili'l-Arab*, 446-447, Theophilus'dan Me'mun'a, Mektup No. 45. (Hitabi Durum No.10)

{طَسْمَ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ. تَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ. إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يَدْخُلُ أَبْنَاءُهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ}

❑ Ve Mansur'un retorik tarzında bazı Kuran ayetlerini kullanması:

“ولم يجعل الله النساء كالعنوسة والآباء ولا كالعصبية والأولياء... فقال جل ثناؤه عن نبيه يوسف عليه السلام {واتبعت ملة آبائي إبراهيم وإسحاق ويعقوب}”.

4.3.3 Manipölasyonun sınırı ve meşru beyandan ayrılması

Manipölasyon ve aldatmanın nüfuz edebileceği ve hitap içinde kullanılabileceği geniş alanları ortaya koyduk. Konuşmacılar tarafından yeniliği ve gelişmeye açıklığını da ortaya çıkardıktan sonra, geriye önemli bir soru kalıyor. Eğer ki manipölasyon, konuşmanın her yönüne, mekanizmalarına ve özelliklerine ulaşabiliyorsa etkileme ve ikna girişimleri ile aldatıcı girişimler arasındaki ayrım noktası nedir?

Konuşmacının aldatıcı olmadan odaklanması, vurgulaması ve ihmal ettiği durumlarda bir amacı gizlemesi ve başka bir amacı açıklamasına hakkı yok mudur? Konuşmacı, aldatıcı veya manipölatif olmadan amacı ve anlamı mümkün kılını seçemez mi? Aynı şekilde, retorik ve anlamsal imgelerin verilmesi, her türlü mecaz ve teşbihin toplanması, istenilenin gerçekleştirilmesine yardımcı olur. Ayrıca, amaç ve durumun gereksinimlerine uygun şekilde, zihinsel imgelerin çizilmesi veya bağlamın açıklanmasına hakkı var mıdır? Ayrıca kendisinin uygun gördüğü şeylere atıfta bulunma, kendisini destekleyici ve uygun gördüğü şeylere dayanma hakkı var mıdır?

Bu soru, aldatmanın veya aldatıcı manipölasyonun özünü anlamak için derinlemesine bir bakışa yönlendirir bizi. Peki, hitaptaki aldatma gerçekten nedir? Eğer aldatma, aldatıcı bir argümanın girişimi ise neden başlangıçlar, kabuller, açık ve örtük işaretlerin ve üslup özelliklerinin kullanımı, önceden açıkladığımız mantıksal veya yarı-mantıksal tümevarım sürecinin bir parçası değildir? Eğer aldatma bir yalan girişimi ise Eid Balbaa'nın belirttiği gibi birçok argüman yalan olarak tanımlanamaz.

“Gerçeklikten olasılığa kaçmak.”

Birçok beyan işlemi, göreceliliğe ve konuşmacının istediğini ifade etmek için dildeki yeteneğine dayanır. Manipülatif argümanların tanımlanmasında, genellikle yanlış ancak doğru gibi görünen bir argüman şeklinde tarif edilir. Diğer yandan Walton’ın, bunu hitap ve argüman içindeki ilgili kavramlarla ilişkilendirmeye çalıştığını görüyoruz. Burada kastedilen ilişkinin, sadece cümlenin veya diyalogun dar bağlamıyla sınırlı olmadığını görebiliriz. Tam tersine, burada kastedilen ilişki, tartışma konusunun ve konuşma durumunun genel bağlamıyla ilgilidir. Ancak, meşru ve meşru olmayan arasındaki sınırı daha etkili ve bağlantının daha iyi anlaşılması için daha fazla açıklamaya ihtiyacımız var.

Grice’in işbirliğiyle ilgili olan araştırmalarda, konuşmanın bağlamıyla ilgili olan konuşma uygunluğu göz önüne alınır. Basit diyaloglarda da bağlam genellikle basit oluyor. Ancak, siyasi tartışmalarda ve retorik durumlarda, bağlam genellikle karmaşıktır ve çeşitli konularla doludur. Bu nedenle, bağlantı kavramının kendisi karmaşık, çok yönlü ve çok yüzlü olmalıdır.

Mansur’un Abbas’ın portresine dayanması ve onu Ali bin Ebu Talib’e tercih etme çabası, birkaç farklı yüz arasında karışmıştır. Evet, Abbas bin Abdulmuttalib Hac su hayratı (Hac’da su dağıtımı) hizmetinde öne çıktı ve kıtlık zamanında su dağıtımı yapmıştı. Bu da Abbas’ın diğer herhangi bir kişiyle karşılaştırıldığında, sahip olduğu yüksek statüyü, güçlü bir bağlantıyı oluşturur. Ancak, bu onur ve Abbas’la olan bağlantısında, onun hayatında hiç yönetmediği bir hüküm için meşruiyetini kanıtlama bağlantılarını örtmektedir. Ayrıca, vefatından sonra, soyundan birinin bu hükmü almasının meşruiyetiyle ilgili bağlantıları da göz ardı etmektedir.

Ve Muhammed En-Nefsüzzekiyye’nin, Peygamber’in kızının eşi olan Ali bin Ebu Talib’in konumuna dayandırmaya çalışması, Ali bin Ebu Talib’in konumunun başka kimseyle karşılaştırıldığında, güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu gösterir. Ancak, bu,

⁴⁰⁸ Balbaa, “Sistematik Köklendirme”, 9.

yönetim ve hilafetin Hz. Ali'nin çocukları ve soyundan gelenler arasında olması gerektiği zorunluluğuna daha güçlü bir bağlantıyı gizler. Bu durum, konuşmacının bağlamını desteklemek için dilbilimsel olarak oluşturulan önemli ilişkilerdir. Diğer ilişkileri kasıtlı olarak göz ardı ederek, ihmal edilen bağlantı (*Ignored Relevance*) adını verebiliriz. İhmal edilen bağlantı -yani göz ardı edilen bağlantının- konuşulan durum ve tartışma konusuyla ne kadar yakından ilişkili olursa yanıltma olasılığı o kadar yüksek olur.

Peki, siyasi bağlamın dışından örnek verelim: Yıllar boyunca bir ilişkide aldatan kocanın sinirli eşi ile konuştuğunu düşünelim. Onların arasındaki bağlam, on yıl boyunca birlikte geçirdikleri hayatın ve aralarındaki deneyimlerin birikimini ve aldatma durumunu içerir. Bu nedenle, adam belki de bu durumu bir zayıflık anı olarak açıklar veya “her insanın hata yapabileceğini” iddia eder veya önceki on yılda birlikte yaşananları affettirir. Ya da inkâr edebilir, olayı aldatma olarak tanımlamamaya çalışabilir veya gerçeği reddedip yalan söyleyebilir. Veya mutsuz olduğunu veya eşinin hatalarını ve evlilik hayatında eksikliklerini vurgulayarak, tartışmayı başka bir yöne çevirebilir. Veya başka psikolojik, sosyal konulara geçebilir veya kötü arkadaşlar gibi faktörlere işaret edebilir. Bağlam çeşitli yönleri barındırabilir ve her konuşma durumunun özelliği, konuşmacıların ifadelerindeki bazı bağlantıları seçmelerinden kaynaklanır. Ve seçtikleri konuları ve argümanları, istedikleri etkiyi ve ikna kabiliyetini başarmak için konuşmaya güçlü bağlantılar eklenir.

Bu nedenle, hitaptaki iletişimsel ilginin dikkatlice ele alınması gerekir çünkü bize güçlü ve bazılarının aynı güçte olmayan çoklu bağlantılarının farklı yönlerini sunar. Mansur ve Muhammed En-Nefsüzzekiyye arasındaki hitabi durum, yönetim, hilafet, insanların siyaseti ve adillik, istişare ve verimlilikle ilgili konuları içerir. Ancak bu güçlü bağlantılar bilinçli olarak görmezden gelindi ve tamamen ihmal edildi. Böylece başka konular üzerine odaklanıldı ve her konuşmacının kendi amaçlarına hizmet eden güçlü bağlantılar oluşturuldu.

Sunmuş olduğumuz öneri, aldatıcı manipölasyonu meşru ifadeden ayırt eden sınırı belirleme konusunda iki konuyla ilgilidir:

Birincisi: Açık yalanı ortaya çıkarmaktır. Bu, en kolay, en açık ve en az kullanılan yöntemdir. Ancak, mevcut ve önemlidir. Doğrulanabilir gerçekler ve bilgilerin denetim işlemi ile ilgilidir. Bu nedenle, bir uzmanın görüşüne başvurmak, kaynağın sahteliğini veya gerçekliğini doğrulayabilir ve bir bilgiye veya bir bilimsel sonuca veya görüş anketine dayanmak, eğer kayıtlı ve kabul edilmişse bu bilginin gerçeğini doğrulamak veya kontrol etmek için kaynağına geri dönülebilir.

İkincisi, hitabi durumu düşünerek ve özelliklerini göz önünde bulundurarak yanıltıcı imaları ortaya çıkarmaktır. İkna çabalarında yapılan bağlantıları, bağlantının derecesi ve gücü (the strength of relevance) analiz etmek ve ihmal edilen veya göz ardı edilen güçlü ilişkiler (*Ignored Relevance*).

Dolandırıcılık ve manipülasyonun özü, konuşmacının, hitabi durumda güçlü olmayan bağlantılar kullanma becerisinde yatar ve bu bağlantıları güçlü göstermesinde. Veya konuşmacının farkında olmadan güçlü ilişkileri göz ardı etmesinde. Bu; başlıklar, tanıtımlar, alıntılar, benzetmeler, üslup, ifade, çıkarım vb. kullanmak konusunda bağlantıyı manipüle etme işlemidir.

Siyasi konuşma alanlarında sıkça görüyoruz ki, bir suçlunun mahkumiyeti durumunda, suçlunun cinsiyeti, rengi veya bazen de dini abartılı bir şekilde vurgulanırken, suçların işlenmesine neden olan motivasyonlar ve sebepler göz ardı edilmektedir. Örneğin, birçok ülkenin, Filistin halkının bağımsız ve egemen devlet haklarına olan güçlü bağlantıları göz ardı ederek, Filistin'e karşı açıkça gösterdikleri ihmali görüyoruz. Bu ihmalin karşılığında, işgalci tarafın kendisini savunma adına iddia ettiği varsayılan haklara odaklanılmaktadır.

Ayrıca, cinayet, çeşitli insanlık suçlarına ilişkin önemli ve güçlü bağlantıların göz ardı edildiğini; direniş hakkına odaklanmak yerine, direnişi terörist bir ihlal olarak nitelendirmenin üzerinde durulduğunu görüyoruz. Herhangi bir konu, konuşma veya amaç tek yönlü olamaz; insan ifadesini özgün kılan şey, bir konuyu veya bir amacı çok

yönden sunabilme yeteneğidir. Bu durum, anlamları ve değerleri sınırlı bir şekilde ifade etmenin, sınırsız konuşma alanlarında ortaya çıkmasını sağlar.

Bu durum, sadece siyasi tartışmalarla sınırlı değil, işyerlerinde, evlerde, eğlence mekanlarında ve sosyal medya platformlarında, arkadaşlar arasındaki diyaloglarda da geçerlidir. Hepsi, bir konu ile ilgili olan ve çeşitli iletişim araçlarını kullanarak görüşleri birleştirme yeteneğini göstermektedir. Bazıları gerçekte konuyla ilgili olmayabilir ancak manipülasyon veya aldatma amaçlarıyla kullanılır. Televizyondaki çeşitli siyasi tartışma programlarında birçok farklı ve çeşitli görüş görebiliriz, hatta aynı konu hakkında bile her şey söylenebilir. Aynı şekilde, bir olayı analiz etmekte ondan fazla uzmanın farklı görüşlere sahip olduğunu görülebilir ancak belki de hiçbirisi kesin doğru bilgiye sahip olamamıştır. Ancak, başlıklar, girişler, bilgiler, argümanlar, sonuçlar, retorik ve anlambilimsel ifadeler gibi iletişim araçlarını kullanarak görüşünü desteklemek için diğerlerinden farklılık gösteren bir yeteneğe sahiptir. Diğer kişilerin ise bilgi, deneyim ve farkındalık açısından kendisinden büyük farkı olmayabilir.

Her hitabi durumda, farklı güç ve ilişki derecelerinde, çeşitli ilişkiler içerebilir ve daha önce belirtildiği gibi iletişim alanlarının kullanımıyla ifade edilebilir.

(Örneğin, niyetin açıklanması veya gizlenmesi, vurgu yapılması veya ihmal edilmesi, girişler, nedenler ve sonuçlar arasındaki argümanların ve bağlantıların kullanımı, bağlamın ve yapının yeniden tanımlanması veya çökertilmesi gibi. Ayrıca, dolaylı ve argümantasyonla ilgili olmayan hazırlık ve girişlerle ilgili tüm işlemler ve hüküm, miras, yasa veya kutsal gibi durumlardan alıntılar veya ima etme gibi her türlü çağrışım ve ima işlemi de bu kapsamdadır), İfade içerikleri ve argümanlar seçilir, bu içerikler arasında ilişkiler kurulur ve konuşmacının amacı arasındaki bağlantılar örülür. Bu bağlantılar, seçilen içeriklerin anlamları ve argümanları kullanarak konuşmacının amacıyla güçlü bir şekilde ilişkilendirilir. Analitik pragmatik araştırmanın rolü ise diyalogun içinde dönen en önemli bağlantıları anlama kabiliyetine sahip olmasını ve diyalogun içindeki aldatma işlemlerini ortaya çıkarmak, aldatma ve yanıltma girişimlerini keşfetmek, bağlantıların yönlerini, güçlerini ve kullanım etkilerini ortaya çıkarmaktan kaynaklanır.

Konuşmanın başından sonuna kadar, bağlantının matrisinin ve derecelerinin açığa çıkarılması felsefi bir eylem değil, ancak dilbilimsel olarak birkaç yönüyle ortaya çıkar. Her aldatma yaklaşımın tespitinde, ifade retorik ve mecazının kullanımı özünde bir bağlantıyı diğerine tercih etmek veya bir bağlantıyı diğerine karşı güçlendirmektir. Aynı şekilde, ifade tarzları ve argümanlarında, ima ve gömme işlemlerinde görülür. Bu araştırmalar ve yaklaşımların birbirinden ayırıt etmesi tercih edilemez. Bunun yerine, aldatma ve manipülasyonun tüm yönlerini analiz etmek için tek düzenleyici bir ipin altında bir araya getirmektir.

4.3.4 Manipülasyonun Analizi İçin Önerilen Yaklaşımın Özeti:

Manipülatif aldatma analizi, ticaret bağlamından, içerdiği özelliklerden ve özelliklerin hedefleri, anlamları, işaretleri, etki ve ikna işlemi etkilerinden ayrılmaz. Manipülasyonun kullanabilirliği, hitabın tek bir yönüne veya sınırlı bir yönü ile kısıtlı değildir. Manipülasyonun, amacından başlayarak, giriş ve hazırlık aşamalarından geçerek, bağlam oluşturma işlemiyle, ifade ve dil seçimiyle, tarzıyla, argümanları oluşturma ve yanıtlama imkanı vardır. Yine, tartışma, kanıtlama, alıntılama veya ima etme, psikolojik etkide doğrudan veya dolaylı katkıda bulunma gibi hitabın tüm dilbilimsel ve dil dışı yönlerine ulaşma olasılığı vardır. Bununla birlikte, farklı düzeylerde açıklık ve kapsam içeren açık veya ima edilen işlemler ve bu işlemleri gizleme, saklama veya yanıltma ile kaplayan çok katmanlı işlemler de son bulur.

Manipülatif aldatmanın analizinin kullanımının daha esnek olması için, araştırmalar genel kullanım çerçevelerinden kurtulmanın yanında, manipülasyon ve aldatma olasılığı içeren canlı fenomenlerle de ilgilenmelidir. Ve bu fenomenlerden yola çıkarak, araştırma konusu olan fenomenler için, diğer yaklaşımları çıkararak, özel teorik yaklaşımların geliştirilmesine yardımcı olmaktadır.

Önerilen çerçeve, katılımcı iletişim ilkesine (*participatory communication principle*) odaklanmayı içerir ve günlük diyalogların çeşitli biçimlerindeki çeşitli özelliklerini anlamayı amaçlar. Bu durumda geniş kapsamlı bir araştırma ve inceleme için yol açar.

Bu iş birliği durumu altında, en azından iki büyük model sınıflandırılabilir: ilk olarak, anlayışa ve uyuma dayalı işbirliği modeli; ikinci olarak, çatışmaya ve rekabete veya anlaşmazlığa eğilimli model.

Her modelin, hitapta ve etki ve ikna etme çabalarında etkili olan özellikleri vardır. Anlaşma ve uyum modeli, genellikle daha az şüphecilik ve güvensizlik derecesine sahip olmayı ifade eder. Aynı zamanda, bu model, birçok hata, yanlış anlama ve zayıflığın üstesinden gelebilir yeteneğe sahiptir. Bu durum, sezdirmelerin duruma uygun şekilde yorumlanmasına izin verir. İkinci model ise genellikle artan şüphecilik, endişe ve güvensizlik, çıkar çatışması veya tehdit hissi ve hedeflere ulaşmanın zorluğu gibi durumları ifade eder. Bu durumda, sezdirmeler bu duruma uygun olarak yorumlanır.

İnsanların günlük diyaloglarının doğası, genellikle katı kuralların olmadığı bir ortamda gerçekleşir ve bu diyalogların çerçevesi için genel olarak kabul edilmiş bir yapı bulunmaz. Hatta, parlamento, mahkeme salonları ve tartışma platformları gibi çerçevelere sahip ortamlarda bile, bu çerçeveler yeniden yorumlanabilir ve ihlal edilebilir. Böylece konuşmacılar, istediklerini elde etmek için daha yüksek derecede dolanma ve manipülasyon işlemlerine başvurabilir. Bu nedenle, analiz yaklaşımları, karmaşık veya birbirine karışmış farklı diyalog modelleriyle başa çıkabilme yeteneğine sahip olmalıdır.

Bu önerinin perspektifi, amaçlarla ilgili açıklama ve gizleme durumlarını tespit etmek, kuramsal yapıların ve analitik modellerin tamamlanmasıyla ilgilidir. Ayrıca, konuşmacının amaçları ve niyetlerine uygun olarak açık ve açık olmayan sunum ve hazırlık biçimleri modelinin de olması gerekmektedir. Ayrıca, açık ve gizli amaçlarla retorik figürlerin ilişkisi de ele alınmalıdır. Bu figürler arasında benzetme, kısaltma, belirtme, mecaz ve diğerleri bulunur. Bu figürlerin doğrudan veya dolaylı ikna üzerindeki etkisi, ima etme veya zihinsel imgeleri destekleme ve psikolojik etki veya belirli bir bağlamın görüntüsünü destekleme gibi yollarda rol oynar. Aynı şekilde, mevcut veya olası gerçekliklere atıfların kullanımı (Daha önce tartıştığımız gibi önceden kabul edilmiş varsayımlar) da aynı sonucu doğurur. Bu atıfların, etkili veya

yanıltıcı bir etki yaratmak için kullanılması, inandırıcı veya mantıklı, hatta kutsal gibi görünen etkilerin oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Yanıltma sürecinin özünü anlamak ve onu meşruiyetten ayırmak, ilgili bağlamdaki yalan veya yanıltıcı ifadeleri belirlemekle ilgilidir. Dil analizcisinin, bahsedilen ilişki ağlarını tespit etme veya göz ardı etme yeteneği ve bunların gücü veya zayıflığı hakkında bilgi sahibi olma durumu vardır. Dolayısıyla hem meşru olanı hem de yanıltıcı olanı ifade etme veya ihmal etme, ilgi ve odaklanma derecesi gibi faktörleri belirleyebilecektir.

5. SONUÇ, ÖNERİLER VE ARAŞTIRMA YÖNLERİ

Söylemin “insani bir gaye veya gayelere ulaşmak için dilin iletişimsel kullanımı ve bu gayelerin, cümlelerin ötesine geçen dilsel bir yapı oluşturacak şekilde konuşmacı ve alıcı arasındaki dil kullanım ve istihdam kalıplarını etkilemesi.” olarak tanımlanmasından yola çıktık. Söylem analistinin rolü ise “konuşmacının amacı ile ilgili anlamları (açık veya yorumlanmış) veya bu amaca ulaşmak için dil kullanımı veya alıcının konuşmacı ve konuşması ile dilsel olarak tepkisi ve etkileşimi; bu etkileşiminin, cümle ve geleneksel kurallarının ötesindeki gizli yapısını ortaya çıkaran analiz modelleri aracılığıyla ortaya çıkarmak.”tır. Siyasi söylem, siyasi konularla ilgili olarak etki ve ikna amacını gerçekleştirmek için kullanılan bir dil ve hitabet biçimidir.

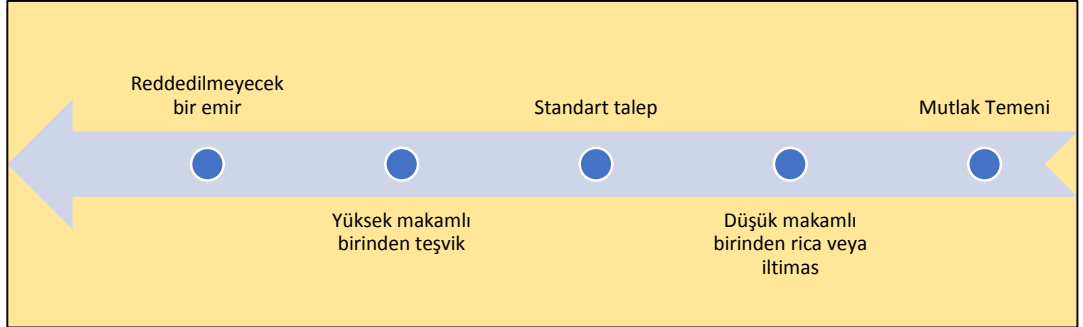
Abbâsî döneminde kırk altı mektuptan oluşan yazışmalar olmuştur ve bu mektuplar araştırmamızda on hitabi duruma örnekliği temsil etti. Her bir durum siyasi hitabette bir fikir ayrılığı, çatışma, çelişme veya anlaşmazlıkla ilgili bir hitabi durumu temsil ediyordu. Bu siyasi yazışmalar, siyasi hitabetin analizinde dönüşümsellik ve hitabetin etki ve ikna mekanizmalarının test edilmesi için iyi bir model olarak hizmet etti.

İlk bölümde, Konuşma Eylem Teorisi (Act Theory Speech) ile başladık, bu teori, iletişimdeki niyetsellik (*Intentionally*) ile ilişkilendirildi ve konuşmadaki niyetin (konuşmacının zihnindeki niyetin) dil kullanımındaki yansımalarını ve kalıplarını ifade eden bir dizi şeklinde açıkladı. Austin’in, bu Konuşma Eylem Teorisi için çeşitli modeller geliştirmeye çalıştığını ele aldık. Searle ise bu modeli düzelterek Konuşma Eylemlerini şu şekilde tanımladı: Bildirimsel (*Assertive*), Yönlendirici (*Directive*), Taahhütsel (*Commissive*), Etkileyici (*Impressive*) ve Resmi Bildirimler (*Declarations*). Ayrıca, hedeflenen gaye ile ortaya çıkan sonuçlar arasındaki ayrımı ve konuşmanın içeriği ile konuşma eyleminin içinde olması ile gerçekleştirilen amaç arasındaki ayrımı vurguladık.

Bu siyasi diyalogların içindeki her bir konuşma kalıbını çıkardık ve her kalıp için nicel ve nitel bir analiz sunduk. Her kalıpla ilgili analitik gözlemler ve bunların söylemdeki rolü ve etkisi hakkında bazı notlar sunduk. Her kalıbın çeşitli kullanımlarını gösterdik.

En çok kullanılan kalıp olan bildirimsel kalıbın çeşitli iletişimsel hedefler elde etmek için nasıl kullanıldığını açıkladık. Siyasi mektuplardaki etki ve ikna mekanizmalarını desteklemek için bildirimsel kalıbının nasıl kullanıldığını dair dört iletişimsel hedef açıkladık. Ayrıca diğer kalıpları analiz ettik, etki ve ikna mekanizmalarına olan etkilerini inceledik. Ayrıca, bazı kalıpların arasındaki ilişkilere özellikle dikkat ettik. Örneğin, yönlendirici ve taahhütsel kalıpların arasındaki yakın ilişkiye ve bildirimsel kalıbın açık olmayan kalıbı vb. kalıplara/kullanımlara dikkat çektik.

Ve bu bağlamda, yönlendirici kalıbının (ki bu siyasi mücadele sürecinin özüdür, her iki tarafın da diğer tarafa cevap vermesini istediği, hatta diğer birçok kalıbın doğrudan veya dolaylı olarak yönlendirici kalıbına destek veya hizmet ettiği bir biçimde) analiz modelinin geliştirilmesi için bir öneri sunduk. Öneri, Austin veya Searle'in yaptığı gibi sadece genel bir tanımla yetinmek yerine, direktif tarzının analizini geliştirmeyi amaçlamaktadır:

Şekil 5.1 Austin veya Searle'in modeli

Önerilen bu model, iki seviyeyi (talep dereceleri ve konuşmacının statüsü) birleştirmektedir. Üstelik, birden fazla talep ve yönlendirme yöntemini, bunların güç dengesi veya güç ve statü dengesi ile ilişkisinin göz önünde bulundurulmasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, makamda gerçekleşen değişikliklerin, talep ve yönlendirme sürecinde dilin kullanımını nasıl etkilediğine odaklanmaktadır. Örneğin, birisi yüksek makama sahipken, bilerek daha düşük bir konumdan talepte bulunabilir, keza düşük makama sahip birisi, talebini yüksek bir makamdan/statüden geliyormuş gibi görünmesini sağlayabilir. Tüm bunlar, hitabi durumun içindeki diyalog bağlamının pragmatik analiziyle ilgilidir.

Söz edimleri teorisi genel bir teori olmasına rağmen, siyasi söylemde önemli noktaları analiz etmede faydalı olmuştur. Bunlardan en önemlileri şunlardır: Söylem içindeki dilsel amaçlarda kasıtlı amaçların tezahürlerinde, bakışın önemi ve ifade edici amaçların bu dilsel tezahürleri, önerilen söz edimlerinin kalıplarıdır. Hitabi durumların içindeki siyasi diyalogların analizi, konuşmacıların açık veya örtük amaçlarının doğası dikkate alınmadan ve bildirimsel, yönlendirici, taahhütsel, ifade edici ve resmi bildirimsel kalıpları arasındaki dilsel tezahürleri göz önünde bulundurulmadan yapılamaz. Önerilen bu kalıplar hakkında ne tür yorumlar veya görüşler olursa olsun, siyasi söylemlerin analizinde önemli bir nokta olmaya devam ederler ve yine de sürekli teorik ve analitik geliştirmeye gerek duyarlar. Ancak, bu analiz sırasında, kalıplar arasında bazı yerlerde çakışma ve aralarında ayrımın zorluğu da dile getirildi. Özellikle de Austin ve Searle'in konuşma kalıplarının doğrudan veya dolaylı bir şekilde ifade edilebileceğini belirtmelerinden sonra.

Dilsel istihdam yetenekleri ve ifadede yeteneklilik ve yenilik süreçleri çerçevesinde, siyasetçilerin bilinçli ve isteyerek benimsedikleri ifade kalıpları ortaya çıkar. Bu bakış, ifadedeki dönüşümleri inceleme fırsatı sunar. Bu dönüşümler, resmi bildirimden ikna etme ve yönlendirme çabalarına bir dönüş olabileceği gibi yönlendirici tavsiyeler şeklinde tehdit veya uyarı anlamı taşıyan yönlendirmeler şeklinde de görülebilir. Ayrıca, bildirimsel kalıp, diğer kalıplar için zemin hazırlayıcı bir rol oynadığı çok çeşitli roller vardır. Ayrıca bu roller, araştırmacılar için diğer kalıpların tezahürleri, mekanizmaları, iletişim etki ve ikna süreçlerindeki etkilerini keşfetme fırsatı sunar.

Sözedimi Teorisi'nin ve siyasi konuşmaların analizindeki önemi büyüktür, ancak bu tek başına yeterli değildir. Siyasi diyalogların doğası birçok faktörü içermektedir. Bu sebeple konuşma sadece amaçları ve hedefleri ifade etme alanı olmaktan çıkar, aynı zamanda sezdirimsel dil ifadeleri, gönderme ve ima teknikleriyle ilgili başka etkilerin de yer aldığı bir alana dönüşür. Konuşmacının dinleyicide büyük psikolojik etkiler oluşturma çabaları, her iki tarafın bilgi ve algısal arka planları arasında ortak bir yönün oluşmasına neden olabilir. Bu bilgi ve deneyimlerin bazıları, görüşleri pekiştirmek

veya diğerlerini zayıflatmak için kullanılan etki ve ikna mekanizmalarında kullanılır. Ayrıca, etki ve ikna mekanizmaları, konuşulan konu veya durumun zihinsel imgelerinin açıklanmasına veya çizilmesine yönelik herhangi bir argümanı veya fikri aşmaya çalışarak, genel görüntü üzerinde de etkili olabilir. Tüm bunlar, siyasi konuşmaların tam anlamıyla analiz edilmesi için başka katkıların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde, söylemin sezdirimsel (örtük) dil ifadeleriyle ilgili önemli konuları ele aldık ve bu konuları *Sözedimi Teorisi*'nde sınırlamadan değerlendirdik. Özellikle Paul Grice'in Konuşmaya Dayalı Sezdirim (*Conversational implicature*) ve Ön Varsayım (*presupposition*) kavramlarının üzerinde durduk.

Burada, Grace'in işbirliği presibine (*cooperative principle*) ve onu açıklayan, konuşma ilkelerine (nicelik (*Quantity*), nitelik (*Quality*), bağıntı (*Relation*) ve biçem (*Manner*)) dayanan teorisini tanımladık. Böylece, konuşmaya dayalı sezdirimler kavramının (*conversational implicature*) analizine yönelik bir analitik yaklaşım sunmayı başardık. İşbirliği, konuşmacıların ideal ifadeye olan bağlılıklarından saparak, birkaç alt ilkeyi ihlal ederek, anlamı ima etme (sezdirimselleştirme/ *implicate*) yolunu açar, böylece dinleyicinin anlayabileceği sezdirimsel bir anlam oluşur. Bu tür konuşmaya dayalı sezdirimleri Grice'in önerdiği özelliklerle tanımlamak mümkündür:

1. İptal edilebilir: Konuşmacı, bu sezdirimsel anlamı istediği takdirde -açık ya da sezdirimsel bir şekilde- konuşması sırasında iptal edebilir (Anlaşılabilir olsa da yüzde yüz kesin olmadığından dolayı).
2. Konuşmacının niyeti ve konuşmanın özel bağlamıyla yakından ilişkilidir.
3. Anlamları ve çağrışımları, bağlam ve niyet değişikliklerine göre değişebilir (Bu sezdirimsel anlam tek bir konuşmanın doğasına özgüdür ve niyet veya bağlam değişiklikleriyle değişebilir).
4. Anlaşılabilir, yorumlanabilir ve açıkça ifade edilebilir.

Jenny Thomas'ın işbirliği prensibini ihlal etmenin çeşitli biçimleri hakkındaki tartışmaları veya Searle, Lakoff, Brown, Levinson, Leitch ve Taha Abdel Rahman gibi bazı isimlerin Grace'in kuralları hakkındaki yorumları, itirazları veya eklemelerine atıfta bulunduk. Bu önerilen eklemelerin arasında, söylemin incelik yönüyle ilgili olan

ve *The Logic of Politeness* (Nezaket Mantiğı) olarak adlandırılan bir ilke yer almaktadır. Francisco Yus Ramos, Fraser'in bir dizi ilke eklemeye yönelik olan bazı öneriler aktarmıştır; açıklık ilkesi, nezaket ilkesi ve sorumluluk ilkesi gibi ilkeler örnek olarak verilebilir. Levinson'un bilgilendiricilik ilkesi (*informatividad*), Mason'un, Grice'in işbirliği prensibi yerine (katılımcılar arasındaki genel yararı teşvik et) şeklinde tek bir ilke getirme önerisi ve son olarak; Leudar ve Browning'in uyum ilkesi, dürüstlük ilkesi, dayanışma ilkesi ve belli etme ilkesi gibi ilkelerin yer aldığı öneriler de bulunmaktadır.

Grice modelinin, iletişimsel bir etkileşimdeki konuşmacıların dönüşümlü olarak iletişim kurma sürecine yönelik önemli bir katkısı vardır. Gerçekten de Grice, diyalog ilkelerinin ideal olumlu bir işbirliği biçimine dayandığını ve bu kuralların ihlal edildiğini belirtmiştir. Grice, bazı eleştirilere karşılık, bu modelin belirli bir tür diyalog için uygun olduğunu ancak tüm diyalog türleriyle uyumlu olmadığını kabul etmiştir. Ancak bu durum, diyalogta işbirliği prensibinin veya diyalojik katılımın temel fikrinin önemini azaltmaz. Bu fikirlerin; ideal bir şekilde değil, gerçekçi bir şekilde, özellikle siyasi diyaloglar gibi birçok farklı diyalog türüyle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini gösterir. Bazı siyasi diyaloglar rekabet ve çatışma ile öne çıksa da bunlar üzerinde iletişimsel işbirliği ve katılım süreçlerinin gerçekçi bir yansıması vardır.

Grace modelinin siyasi yazışmalardaki içerikleri analiz etmedeki etkinliğini değerlendirmeye çalıştık. Değerlendirme, Grice modelinin, işbirlikçi konuşma ilkelerini ihlal etme biçimlerine uymayan her içerme ve imayı analiz etmekteki yetersizliğini ortaya çıkardı. Ayrıca, siyasi yazışma kalıpları; doğrudan ve dolaylı; uzun ve kısa; taşıdığı olumlu işbirliği arzusu veya çatışma ve çatışma arzusu bakımından çeşitli kalıplar ortaya koydu. Grace'in modelinin uygulandığı örneklerin analizi sonucunda bazen dört alt ilke arasında örtüşme görüldü. Bu arada belirtmeliyiz ki birçok örnekte ihlal edilen ilkeyi kesin bir şekilde ayırt etmek zor olmuştur. Grice'in de belirttiği gibi alt ilkeler benzer değildir. Örneğin; Nicelik ilkesi açıklama, analiz ve değerlendirmede daha açıktır ve Nitelik, Bağlantı ve Biçim ilkelerinden farklıdır. Dolayısıyla, Grice, bazı temel ilkeleri daha açık bir şekilde tanıtmak ve açıklamak

adına ek kurallar tanıtmak zorunda kalmıştır. Siyasi yazışmaları analiz etme sürecinde Grice modelinin etkinliğini inceledikten sonra, iki ana noktaya ulaştık:

Birincisi: Siyasi yazışmalardaki içirme ve ima süreçleri, Grace modelinin kapsamayacağı kadar geniştir.

İkincisi, Grace'in modelinin analiz edebildiği örnekler, bazen karışıklık veya hataya maruz kalabilir. Üstelik her bir alt ilkenin doğası, doğruluğu ve dolayısıyla değerlendirme ve analizinin doğruluğu bakımından farklılık gösterir.

İşbirliği ilkesinin varsayımsal bakış açısından gerçeklik odaklı bir bakış açısına dönüştürülmesini önerdik. Önerimizin amaçları şunlardır:

Birincisi: İşbirliği (veya iletişimsel işbirliği) prensibini varsayımdan, iletişimdeki amaçları ve hedefleri gerçekleştirmek için gerçeklik odaklı bir sürece taşımak.

İkincisi: Etkileme ve ikna mekanizmaları içinde kullanırken aynı ilkeden yararlanmak, dört alt ilkeden yararlanmaktan daha fazla katkı sağlar.

Bu ilke için bir isim önerdik: Katılımsal İletişim İlkesi (Katılıma Dayalı İletişim İlkesi (*participatory communication principle*)). Bu ilke “konuşmacılar arasındaki ortak (veya ortak olabilecek) bağlamı temsil eden bir çerçeve olarak kabul edilebilir. Bu çerçeve, üst amaçları, bazı çeşitli deneyimleri ve bilgileri (ne olursa olsun) bir araya getirir; onları kabul edilmeye, reddedilmeye ve tartışılmaya uygun hale getirir. Üstelik bu çerçeve, alıcıların açık olmayan (sezdirimsel veya örtük) anlamları anlamalarını ve yorumlamalarını sağlamak için gereklidir. Ayrıca konuşmacıların yalnızca içermelerle değil; ekleyerek, değişiklik yaparak, kabul ederek veya reddederek ortak bağlamla etkileşimde olmalarını sağlar.

Çatışma, rekabet ve siyasi tartışma diyalogları bağlamında, her konuşmacı, paylaşılabilecek katılımsal bir iletişim çerçevesi oluşturmak ister. Bu çerçeve, tartışma sırasında gerilim, çekim ve hatta olası olarak geliştirme ve düzenlemelerle karşılaşır. İşte buradan, ima edici (sezdirimsel/örtük) işaretlerin ve ipuçlarının önemi anlaşılır;

Çünkü ortak ereve dahilinde beyan edilmeden anlaşılabilecek bir anlama atıfta bulunurlar. Ayrıca bu bağlamda; varsayım ve mantık, din veya hukuk gibi gerçeklere dayanma sürecinin önemi de anlaşılır. Tüm bu unsurlar, bu ortak çerçevenin gücünü ve önemini artırır, çünkü bu ereve, katılımcıların sürekliliğini sağlar ve gerektiğinde değişiklik yapma olanağı tanır. Bu unsurlar, etki ve ikna mekanizmalarında kullanılır ve istenen hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olur.

Katılıma Dayalı İletişim İlkesi bize ne kazandırır?

İlk olarak; diyalogtaki katılım (işbirliği) durumuna varsayımsal değil, gerçekçi bir bakış sağlar.

İkincisi: Bu ilke, alt kurallara gerek olmadan, etki ve ikna süreçlerinde yeni bir perspektif sunar. Bu perspektif, tek bir ifade veya yapıya bakmanın ötesine geçer, daha geniş bir ereve sunar.

Üçüncüsü, bu kavram, konuşmacıların tartışmayı kullanarak sürekli gerçekleştirdikleri değişiklik süreçlerinde önemli bir kapı açar ve daha geniş bir diyalog veya geniş ortak çerçeveyi düzeltme olanağı tanır.

Dördüncüsü: Kavram bize, ister diyalogsal, ister mecazi veya varsayımsal içermeler olsun, bazı içirme süreçlerini ele almamız için farklı bir perspektif sunar. Bu içermelerin amacı, ortak bağlamları etkilemek olabileceğinden ve çatışma sadece cümleler veya fikirler arasında değil, aynı zamanda bağlamlar arasında da gerçekleşebileceğinden, bu perspektif büyük bir önem taşır.

Beşincisi: Bu kavram, iletişimin başarısız olduğu ve iki tarafın katılımsal iletişimi sürdürmekte zorluk çektiği karmaşık diyaloglarda, yeni bir araştırma ufku açar. Bu başarısızlığın altında, dilsel olmayan ancak iletişimi etkileyen ve analiz edilebilen etkenler olabilir. Örneğin; sabırsızlık, yanlış anlaşılmalar, öfke veya bir tarafın şiddet veya isyan gibi iletişimsel olmayan yollara başvurma isteği gibi. Ayrıca, dilsel olup dilsel olmayan etkenleri tetikleyen etkenler olabilir. Örneğin; belirli kelimelerin, bağlamlar veya imaların kullanımı veya eski tarihsel bağlamlara işaret eden ve

düşmanlıkları alevlendiren söylemler. Üstelik taraflar arasındaki güç ve nüfuz dengesi de bu konuda etkilidir. Bu kavram; iletişim sürecini, amaçların iletilme, hedeflerin gerçekleştirilme ve etki ve ikna süreçlerini anlamak için yeni bir perspektif sunar.

Mesajların gözden geçirilmesi sırasında araştırmacı, konuşmacılar arasında arzulanan katılımsal iletişim durumunun gerçekçi yönünü belirtti. Taraflar arasındaki çatışmalara, anlaşmazlıklara, öfkeye ve şüpheye rağmen, iletişimsel işbirliği durumunu korumaya yönelik dilbilimsel girişimler bulunmaktadır. Her bir konuşma, hedeflerini ve amaçlarını başarabilmesini sağlayan iletişim için ortak bir zemin oluşturarak, etkilemeye ve ikna etmeye çalışır. Fakat ikinci taraf, bu ortak zemini reddedebilir veya değiştirmek isteyebilir. Bu durumlarda, ya doğrudan diyalog engellenir ya da taraflardan birisi veya her ikisi birden iletişimsel iletişimi korumak, desteklemek ve başarılı kılmak için çabalar. Böylece ileri sürdüğümüz kavram çatışma, anlaşmazlık ve muhtemel savaş gibi dilsel olmayan araçlara başvurma engellenmesine veya en azından geciktirilmesine katkı sağlayabilir.

Bu öneri, katılımsal iletişimin içinde işbirliği imkanlarını, uyum isteği veya çatışma ve mücadele arzusunun nasıl kullanılması gerektiğini anlamak için bize fırsat sunar. Ayrıca çatışma ve mücadele gibi durumlarda bile, dilbilimsel mekanizmaların işbirliği ve uyumu desteklemek için kullanım imkanı sunmaktadır. Aynı zamanda, uyumun bozulmasını ve çatışmanın iletişim alanına nasıl taşınabileceğini; çatışma durumlarında iletişim fırsatlarının nasıl uzatılabileceğini veya doğrudan savaş ve çatışmalara nasıl dönüştüğünü ele alır.

Hârûnürreşîd'in, Nicephorus'a olan cevabında gördüğümüz gibi; doğrudan savaşa gitmesi ve işbirliği durumunu keserek Nicephorus'un mesajına yanıt vermesi. Mansur'un Ebu Müslim el-Horasanî veya İsa bin Musa'nın Muhammed En-Nefsüzzekiyye ile birlikte, ilk andan itibaren belirli olan farklılıklara rağmen, işbirliği durumunu uzatmak için çaba göstermeleri.

İşbirliği çerçevesi, iletişim ve diyalogun açılmasıyla doğan canlı bir durumdur. İnşa edilir ve yıkılır; kurulur ve kesintiye uğrar; hepsi etki ve ikna amacıyla kullanılır. Bu durum, iletişim içindeki anlam, ima ve işaretlerin kullanımını etkiler.

Önceki varsayım hakkında ise (*presupposition*), kavramın kökeni ve dil felsefecileri ile iletişimcilerin konu ile ilgili olan çeşitli görüşleri hakkında açıklamalar sunduk. Kavramın bilimsel ve felsefi bakış açıları arasındaki farklılıkların dikkatle incelenmesinin önemine işaret ederek, onun analiz süreçlerine olan etkisini ve hitap analizindeki kullanımını gösterdik. Bazı iletişimciler ve filozoflar, bu kavramı düşünsel bir gönderim gibi algılayan bir tür tahminde bulunurlar, bazıları ise onu daha çok bir takas süreci olarak görme eğilimindedirler. Hatta bu bakış açıları, zaman zaman birbirine karışabilmektedir.

Önceki varsayımın pragmatik bir bakış açısını temel alarak, belirli bir iletişim bağlamında konuşmacının eylemlerine odaklandık. Bilimsel görüşleri inceledikten ve ayırt ettikten sonra, teorik eğilimlerin tartışılmasını da yaparak şu yöntemleri kullandık:

İlk olarak, araştırdığımız varsayım, konuşmacının etki ve ikna mekanizmaları içinde gerçekleştirdiği ima edilen bir eylemdir. Bu, konuşmacının niyetini ve bağlamı ayıran Grice'in yaklaşımından uzaklaştığımız anlamına gelir.

İkinci olarak, bu ima edilen eylem, konuşmacıya teslim olmak veya genellikle dinleyicinin çoğu durumda bilinçsizce kabul ettiği ve onayladığı varsayımı içerir.

Üçüncü olarak, Varsayım, temel olmayan bilgi veya konuya hazırlık yapmış veya desteklemiştir. Bu ayrımı kabul ettiğimizde, Russell'ın ayrımının, bu varsayımı da bir haber durumu olarak kabul ettiğini fark ediyoruz. Russell'ın ayrımı, Ducrot ve Martine gibi bazı yaklaşımlara benzerlik gösterirken, Strawson ve George Yule gibi ayrımlardan farklıdır.

Dördüncü olarak, Olumsuzlama altında tutarlılık (*constancy under negative*) keşif ve analiz işleminden sonraya ertelenmesi.

Bu görüşün siyasi yazışmalardaki varsayımların analizindeki etkisini araştırırken, varsayımın ve rolünün konuşma içinde daha geniş bir bakış açısına ihtiyaç olduğu sonucuna vardık. Konuşma içinde çeşitli varsayım türlerini temsil eden bir çerçeve sunduk (*Discourse Presupposition*). Ve bu sezdirimsel varsayım, bazı yönlerden oluşur:

Birincisi: Varsayım bir iletişim eylemidir ve sadece sözcük, ima veya işaretlerle sınırlı değildir. Konuşma varsayımı, konuşmacının, iletişimdeki amaçları ve niyetleri destekleyici olarak gördüğü bir referansa (gerçek, kabul edilmiş veya kabul edilmesi beklenen bir kaynak) dayanır. Ancak, varsayım temel haber konusu değildir; bunun yerine, temel haberin (yada temel konuya) hizmet eden ve destekleyen bir mekanizmadır. Eğer kabul edilen referans güçlüyse bu üzerine inşa edilecek konuşmayı etkiler.

İkincisi: Bu gerçek veya kabul edilen, toplumsal bağlamda ve hayatta bilinen bir mantığa dayanabilir veya tartışmasız kabul edilen güçlü bir gerçekten veya güçlü bir mirasçıdan, bilgiden, dinden, yasalardan vb. kaynaklanıyorsa etkisi olağandışı derecede güçlü olabilir. Bu nedenle, açıkça dayanan kaynak olağanüstü bir değere sahiptir. Dolayısıyla, konuşma içinde daha büyük bir etkiye sahip olacaktır. Ayrıca, Mansur, Muhammed En-Nefsüzzekiyye kadınlardan gelen gururunun bir kısmını reddederken, Allah'ın Kuran'da genel olarak kabul edilen durumu, kadınlardan önce getirdiğine ortaya koymuştur. Kanıtlamanın değerlendirilmesinden bağımsız olarak, Mansur, referansı Allah'ın kelamına ve Kuran'daki bir ayete dayandırmak istemiştir. Bu şekilde, dayanak ve varsayımının etkisini artırmak ve temel pozisyonuna desteklemiştir.

Üçüncüsü: Bu varsayımsal süreç açık bir şekilde (doğrudan) veya örtük (dolaylı) olarak gerçekleştirilebilir. Konuşmacının argümanını dayandığı her temel, etkileme ve ikna sürecindeki rolünü analiz edilebilecek bir iletişimsel varsayımdır. Örneğin, Nikephoros'un (Roma kralı), önceki kraliçenin Harunürreşid'e hediyeler göndermesini ve vergi ödemesini sağlayan kadınların zayıflığı ve cehaleti olduğunu iddia etmiştir. Açık haber niteliğindeki bu açıklama, Nikephoros'un yeni durumunu destekleyen bir dayanak olarak hizmet eder ve onu önceki durumundan ayrı bir adam

ve kral olarak ayırt eder. Ve varsayım açıkça belirtilmemiş, dolaylı ve gizli olabilir, bu halde onu “pragmatik varsayım” (*pragmatics presupposition*) olarak adlandırılmıştır. Örneğin, Muhammed En-Nefsüzzekiyye Mansur’a, büyük babasının Ali bin Ebu Talib’in veliliği ve velayeti olduğunu iddia ederek, Mansur’un ve Abbasilerin nasıl onun mirasını aldığını ve Hz. Ali’nin çocukları ve torunlarının hala hayatta olmasına rağmen, nasıl hükümeti devraldıklarını sorgulayan karmaşık bir varsayıma dayanan yüklü bir soru ile onu karşı karşıya getirmiştir. Bu durum, tartışmayı dolaylı ve gizli bir varsayıma dayandıran bir örnektir. Ve birçok örnek, bazı araştırmacılar tarafından benimsenen ve daha çok işaretleyici örneklerde kullanılan, varsayımın Olumsuzlama altında tutarlılık (*constancy under negative*) testine uygulanabilir, ancak iletişimsel örneklerde bulunmaz.

Dördüncüsü: Varsayımın içeriğini (veya varsayılan gerçeği veya kabul edilen gerçeği) analiz ederek, konuşmacının dayandığı gerçek bir gerçeklik olabilir veya aldatıcı olabilir ve manipülasyonun bir derecesine sahip olabilir. Ayrıca konuşmacının dürüst olduğunu düşündüğü ancak gerçekte tam tersi olan alanlar olabilir ve burada varsayım, manipülatif varsayım (*manipulative presupposition*) olarak tanımlanabilir.

Beşincisi: İfadeler içindeki anlamsal veya yapısal varsayımları göz ardı edemeyiz ve bazen onlar Olumsuzlama altında tutarlılık (*constancy under negative*) tarafından destekleyen ifadeler de olabilir. Ana haber reddedildiğinde, varsayım aynı kalır ve bu durumu *Semantik ön varsayım* (*semantic presupposition*) olarak adlandırabiliriz.

Altıncısı: Konuşma varsayımı, her zaman alıcının kabul etmesi anlamına gelmez, ancak konuşmacının onu bir gerçeklik olarak kabul edilebilir ve üzerine inşa edilebilir bir şart olarak alması anlamına gelir. Bu, alıcının kabul edebileceği veya belki de daha az karşılaştığı ve reddettiği durumlar için uygun hale getirir. Bu durum, konuşmacı veya alıcı tarafından etkileme ve ikna etme mekanizmalarına ilişkin önemli olanaklar sağlar. Bu, ilgili ortak bir bağlamın oluşturulması veya değiştirilmesi sürecidir. Bu durum da bazı varsayımların mantıksal varsayım niteliği (*deductive presupposition*) taşıdığını gösterir. Örneğin, Ebû Müslim’in genel bir örneği kullanarak bir argüman oluşturması gibi “قل طريق سهل يلتقى فيه حجارة إلا ضر ذلك بأهله” Dolayısıyla, Ebû Müslim’in,

Abbâsîlerin yönetim şeklinin, İbn Hübeyre'nin yaşam tarzıyla uyumlu olmadığına dair görüşünün temelini oluşturmak için genel bir örneği kullanmasıdır. Bazı varsayımların mantıksal bir çıkarımı olmadığını gösteren, birçok mantıksal olmayan varsayımın (*non deductive presupposition*) örneğidir.

Sonuç olarak, konuşmada varsayım, insan diyalogunun özelliklerinden biridir. Çoğu zaman, konuşmacı ifadelerini desteklemek ve onları bir gerçeklik -ya da düşündüğü gerçeklik ya da iddia ettiği gerçeklik- ile ilişkilendirmek ister veya ihtiyaç duyar. Bu, ifade etme ve anlamı iletmek için daha etkili olmalarını sağlar veya onlara yetki verir ve iletişimsel amaçları gerçekleştirmeye yardımcı olur. Bu anlamda, varsayım açık ve doğrudan olabilir veya gizli ve dolaylı da olabilir (iletişimsel varsayım). Ayrıca, konuşmacı, kelimelerin veya yapıların anlamlarına işaret ederek kabul edilmiş varsayımlara atıfta bulunabilir. Böylece, varsayımların çeşitli türleri vardır: bazıları açık veya gizli olabilir, bazıları mantıksal bir çıkarımı destekler ve argümanı güçlendirirken, bazıları gerçekliğe dayanır veya gerçekliğe dayandığı varsayılır. Bazıları ise manipülasyon veya aldatmaca içerebilir. Varsayımın gerçekliği bazen somut bir olaya veya belgeye -örneğin, belgelenmiş bir olaya veya yazılı bir anlaşmaya- dayanabilir. Diğer durumlarda ise varsayımın gerçekliği daha çok anlayışa, takdire ve uzlaşmaya dayanabilir.

Üçüncü bölümde, siyasi yazışmalardaki söylemsel etkileşimlerin özüne daha fazla odaklanmamızla birlikte, karşımıza açık ancak bilimsel geliştirici bir katkıya ihtiyacı olan bir fenomen ortaya çıktı, bu da etkileme ve iknada aldatma ve manipülasyonun kullanılmasıdır. Bilhassa siyasi söylemde aldatma ve manipülasyonla ilgilenen yaklaşımlara olan ilgiyi gözden geçirdik ve bu çerçevede argüman çalışmaları açısından bazı pragmatik ilgilere değindik. Bunlardan çoğunun biçimsel safsataları; söylemdeki aldatıcı, yanıltıcı veya yanlış safsataları analiz etmede kullanmaya dayandığını vurguladık. Ayrıca, Douglas Walton'un "Pragmatik Safsata" teorisine (*A Pragmatic Fallacy*) olan önemli katkısını daha ayrıntılı olarak tartıştık.

Çeşitli işaretler, aldatma ve manipülasyonun ikna ve etki sürecinde çok yönlü olarak kullanıldığını göstermiştir ve bu tür durumlarla başa çıkmak için önceki dönemlerde kullanılan pragmatik analiz modelleri yeterli değildir. Ayrıca, mantıksal safsataların

(biçimsel safsatalar -formal fallacies- ve biçimsel olmayan safsatalar -informal fallacies-) kullanımı sınırlı kalmıştır. Çünkü bunlar, pragmatik bir yaklaşımdan yoksun ve tamamen ideal bir mantığı ve o mantığın ihlalinin temel alır; tartışmanın doğası ve özelliklerini göz önünde bulundurmaz. Bazı dilbilimciler, mantıksal safsata ve çeşitli konulardan yararlanırken, mantıksal safsataları değerlendirme ve analiz etme sürecinde pragmatik dahil edecek herhangi bir katkı sunmamışlardır. Böylece sadece fenomenin formu mevcut analiz modellerine uyarlamaya çalışmakla yetindiler.

Douglas Walton, argüman safsatalarının üzerine yapılan geleneksel çalışmalara eleştirel bir değerlendirme sunmuş ve safsata (fallacy) kavramının yeniden tanımlanması ve analiz sürecine pragmatik bakış açısının dahil edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Walton, safsataya mantıksal bir hata olarak değil, iletişimsel bir taktik olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu nedenle de birçok safsata ele alarak özünü, doğasını ve bazı durumlarda kabul edilebilir ve meşru olabileceği bağlamlarda nasıl kullanılabileceğini açıklamıştır. Ayrıca, manipülasyonun (*manipulation*) safsatanın özelliklerinden biri olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve bu nedenle safsatanın pratik muhakeme (*practical reasoning*) süreçlerinde nasıl kullanıldığını ve muhakeme türlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Ayrıca, Walton, argüman şemalarının (*argumentation schemes*) çeşitli türlerini tanımlamış ve bu şemaların farklı iletişim durumları için nasıl kullanılabileceğini göstermiştir. Örneğin, eleştirel tartışmalar (*critical discussion*), ikna edici diyaloglar (*persuasion dialogue*), müzakere (*negotiation*), sorgulama (*the inquiry*), eristik (*the quarrel*), bilgiyi arama diyalogları (*information-seeking*), danışma (*deliberation*) ve karma diyaloglar gibi. Her tür diyalog, belirli bir argüman şemasına uygun pragmatik özellikler içerir ve dolayısıyla safsataları pragmatik özellikler çerçevesinde değerlendirilir.

Walton, safsatanın “sistemik manipülatif argümanların tehlikeli bir türü” olduğunu ve bunların keşfedilmesinin, bu hedeflere ulaşmak için uygun yöntem ve kuralları bilmeyi gerektirdiğini belirtmiştir ve bu pragmatik manipülatif tekniğe birkaç özellik belirlemiştir:

1. Eleştiri ve düzeltmeye tabi iletişimde bir başarısızlık veya kayma olarak kabul edilir.

2. Bu başarısızlık bir argüman gibi görünür.
3. Aldatma ve manipölasyon eşlik eder.
4. Makul diyalogun doğasını ve bir veya daha fazla ilkesini ihlal eder.
5. Makul argümanların yanlış uygulanmasına bir örnektir.
6. Bu, ciddi bir ihlaldir ve kasıtlı bir hata veya uygulama zayıflığı amaçlanmamıştır.

Walton, manipölasyon ile ilişkili yeni safsata kavramını değerlendirmek için gerekli beş koşulu içerdiğini savunuyor: (1) bir argümandır (veya bir argüman olduğu iddia edilir), (2) doğru değildir, (3) bir diyalog bağlamında kullanılır, (4) başka bir bağlamda doğru olan bir ifadeye benzer ve (5) işbirlikçi diyalog hedeflerine ulaşmanın önünde ciddi bir engel teşkil eder.

Walton'un kuramı, pragmatik bir bakış açısıyla safsatayı ve manipölasyonu ele alma konusunda önemli bir katkıyı temsil etmektedir. Walton; argüman, tartışma ve safsata çalışmalarına, iletişimsel pragmatik özellikleri ve argüman şemalarını temel alan pragmatik boyutu dahil etmiştir. Bu çerçevede, argümanın içindeki bağıntı kavramını tartışmış ve hangisinin meşru olduğunu ve hangisinin manipölatif olduğunu belirleme konusunda önemli bir katkı sağlamıştır.

Bu önemli pragmatik katkıya rağmen, bu teorinin genel olarak siyasi söylemler ve özellikle araştırmamızdaki siyasi yazışmalar üzerinde başarılı bir şekilde kullanılmasının önünde hala engeller vardır. İlk engel, Walton'un belirli standartları, çerçeveleri ve yükümlülükleri olan özel diyalog modelleri için sunduğu pragmatik önerilerle ilgilidir. Bu çerçeveler, siyasi yazışmaların yanı sıra, birçok günlük veya siyasi diyalog kalıbına uymamaktadır. İkinci engel ise on tür pratik muhakeme türünden türeyen çok sayıda argüman şemasıyla (yirmi beş) ilişkili karmaşıklıkla ilgilidir. Şemaların çok sayıda olması, manipölasyonu ve aldatmayı analiz etme ve değerlendirme sürecinin karmaşık bir boyut almasına sebep olur. Walton'ın geleneksel safsata tanımlarının örtüşmesine yönelik eleştirisine rağmen, Walton'un bahsettiği

argüman şema modellerine bakıldığında, örtüşmelerin varlığını ve bazı uygulamalarda şemaları doğru bir şekilde ayırt etmenin zorluğu açıkça fark edilebilir.

Öncekilere ek olarak; Walton'un bu konudaki bilimsel ilgisi, mantıksal safsataları eleştirme ve tartışmaya dayanan bilimsel yaklaşımından ibaret olduğu belirtilmelidir. Walton, pragmatik temel alan yaklaşımı önemli bulmasına rağmen, Grice'in işbirliği prensibi ve konuşma eylemi teorisine dayanmakla yetindi ve pragmatik yaklaşıma bilimsel katkısı olmamıştır. Ara sıra işbirliği prensibinin çeşitli diyalog türlerinde taraflar arasında paylaşmayı ve çabalamayı temel alan geliştirilmiş bir modeline işaret etmesine rağmen, bu işaretler işaret olmaktan çıkmadı ve bu konudaki pragmatik yaklaşımla ilgili yeni bir teori sunmadı.

Bu tartışmanın karşısında, Walton'un çabalarından yararlanarak, aşağıda bahsi geçen çeşitli temellere dayanan pragmatik bir yaklaşım önerisi sunduk:

1. Walton'ın diyalog türleri sınıflandırmasını benimsemeden, manipülasyonu ve safsataların analiz sürecinde diyalogun pragmatik özelliklerine bakmanın önemi.
2. Aldatma ve manipülasyon, yalnızca argümanlar ve çıkarımsal safsataların içinde değil, söylem içinde birçok alanda yer alabilir.
3. Aldatma ve manipülasyon analizine uyacak şekilde teorik pragmatik yaklaşımı yeniden gözden geçirme.

Bu temellerden yola çıkarak, önerimizi şu şekilde sunduk:

1. Walton ve birçok pragmatist tarafından benimsenen işbirliği prensibini yeniden değerlendirme ve onu idealize edilmiş değil, pratik bir prensip olarak görmek; ikinci bölümde Katılımsal İletişim prensibinde (*participatory communication principle*).
2. İletişim özellikleri farklı diyalog türlerinde değişiklik gösterebilir; ancak bunlar, iletişimsel özellikler olarak kalır ve diyalog türlerinin ayrı ayrı kategorilere ayrılması gerekmez. Bu türler, uyum ve olumlu işbirliği içeren bir çerçevede olabileceği gibi rekabetçi ve çatışmalı bir çerçevede de olabilir. Bu durumda, Grice'in sunduğu (Grice'in işbirliği prensibi) *Graicean cooperation* kavramına sıkı

sıkı bağlanmaya ihtiyacımız yoktur, ancak diyalogun başarılı olması için ilerlemeye ve “Nitelik, nicelik, bağıntı ve biçem” ile katkıda bulunmamız gerekir. Başarılı veya başarısız diyalog türleri, etki ve ikna için iletişimde bazen çeşitli ve yaratıcı özelliklere sahip olabilir.

3. Diğer taraftan, konuşma türlerini sınıflandırmak, sürekli olarak esnek ve değişken olan yaratıcı bir iletişim sürecini standartlaştırma girişimini içerir. En azından, Walton’un takip ettiği bölüme sınıflandırma yöntemi, genel olarak günlük konuşmaları veya özellikle bu araştırmada yer alan siyasi iletişim veya siyasi yazışmaları değerlendirmek, iletişim süreçlerinin doğasını ve stratejilerini analiz etmek için uygun bir model sunmamıştır. Dolayısıyla, çok sayıda koşul ve yükümlülüğün tasarruf ederek ve herhangi bir sınıflandırmaya gerek duymadan, çatışma veya rekabet doğası taşıyan iletişimlerde genel pragmatik özellikleri benimsedik. Ancak, kullanılan özelliklerde bir dönüşüm ve etkileşim olduğu için, Walton birçok safsatayı bir dönüşüm süreci olarak kabul etti. Böylece, Walton, koşullarına ve katı yükümlülüklerine bağlı kalmadan, diğer türler yerine, çözüm olarak daha kolay işlenebilir olan karma türlerin kullanılmasını önerdi. Dildeki işlevselliği etkileyebilecek iki genel özellik teklif etti: Uyum sağlama ve işbirliği kurma isteği veya çatışma ve çekişme isteği. Elbette, uyum sağlama ve işbirliği kurma isteğinin dereceleri vardır, keza çatışma ve çekişme isteği, dereceleri değişebilir (İlk bölümdek Sözedimi Teorisinde Yönlendirici kalıptaki talep derecelerine benzer bir fikir). Bu nedenle; tartışma, eristik, müzakere veya soruşturma diyaloglarındaki bakış, katılımsal işbirliğinin pragmatik özelliklerine göre farklılık gösterir.
4. Pragmatik özelliklere baktığımızda, sadece niyet ve amaçla veya onlara dayanan içerik ve temel fikirlerin ilgili olmadığını görürüz. Ancak, sadece niyete değil, aynı zamanda hitaptaki dilin kullanımına dayanır. Savaş, çatışmalar ve anlaşmazlıklar durumunda, bazen taraflar dil ve retorik yoluyla işbirlikçi bir diyalog yürütebilirler, bilhassa düşmanlık ve çatışmanın devam ettiği durumlarda. Hatta, savaş gibi diğer yöntemlere dönmek için diyolojik işbirliğinin korunmasına yönelik (ortak veya tek taraflı) bir istek olabilir.

5. Dolayısıyla, aldatma ve manipölasyon süreci, ikna etmek ve etki etmek için konuşmanın niyeti ve çeşitli dil örnekleri arasında ilişki kuracaktır. Etkileme, aldatma ve manipölasyonun kullanımı konusundaki konuşmacının rolünü belirlemek için belirli bir bağlamda incelenir.

Önerilen bu teorik yaklaşımın ilk aktivasyonu ile aldatma ve manipölasyonun, tüm söylem alanlarına ulaşabileceği sonucuna vardık; bunların en önemlileri:

- a) Retorik bir tutumda amaç ve niyet (gösterme ve gizleme anlamında).
- b) Dilsel ve üslupsal dikkat ve ihmal (fazlalık veya kısaltma veya bir içeriğin ifadesinin yoğunlaştırılması ve diğerinin görmezden gelinmesi açısından).
- c) Çıkarım yöntemleri ve argüman ifadesi (yanılgıların ve Walton diyagramlarının araştırılmasıyla ilgilenen mantıksal çıkarım yöntemleri açısından).
- d) Bağlam ve söylemsel konumla ilgili olanlar (ortak bağlamı inşa etme ve tanımlama veya yıkma ve yeniden şekillendirme açısından).
- e) Başlangıçlar, girişler ve önsözler (ve daha sonra doğrudan veya dolaylı bir giriş olarak ve çıkarımsal veya çıkarımsal olmayan bir çerçevede kullanılabilecek bilgilere, varsayımlara veya konulara yapılan atıfların kullanılması).

Meşru olmayan aldatma içeren ifade ile anlam veya argümanı mümkün kılmak için önceki söylemin aynı alanlarını meşru bir şekilde kullanan ifade arasındaki ayrımı yapmaya çalıştık. Bu ayrım, iki temel noktaya dayanmaktadır. Birincisi, kanıtlanabilecek apaçık yalanı ortaya çıkarma. İkincisi, en önemli ve zor olanı, safsatayı açığa vurma.

Birleşik bağlama uygun çok yönlü bir yapıya sahip olan bağıntı (*Relevance*) kavramına yönelik bir değişiklik önerdik. Bu revize edilmiş görüş, bağıntıyı, hitap durumuyla

ilgili pragmatik bağıntıların bir matrisi olarak kabul ediyoruz. Bu matris, görünür bağıntılar, ihmal edilen bağıntılar, vurgulanan bağlantılar ve önem verilmeyen bağıntılar gibi çeşitli yönleri içerebilir.

Önerdiğimiz bağıntı gücü kavramı (*the strength of relevance*), belirli bir bağıntıya dair çoklu yönleri ortaya çıkarmada önemli bir kavramdır. Söz konusu olan, ihmal edilen (*Ignored Relevance*) veya odaklanılan ve azaltılan bağıntıları tanımlar. Retorik amaçlar için, bahsetme ve ihmal etme veya odaklanma ve önemsizleştirme süreci, dinleyiciyi kandırmak için diğer bağıntıları oluşturma yönlerini açar; böylelikle seçilen ilgi ve ifade şekli, konuşmacının istediği gibi dinleyiciye hâkim kılar.

Manipülasyonun pragmatik bağlamdan ayrı olarak analizi mümkün veya doğru değildir. Pragmatik bağlamda yer alan özellikler ve amaçlar; anlamları, çağrışımları meşru veya aldatıcı etkileme ve ikna sürecini etkilediğinden, analizde kesin sonuçlar vermeyecektir. Üstelik, pragmatik bağlam dilbilimsel ve dil dışı tüm iletişim yönlerini içerir. Bu da amaçlar ve niyetler, girişim ve hazırlık, bağlam oluşturma süreci, ifade ve sözcük seçimi, tarz ve çeşitli derecelerde açıklık, içerik, argümanlar ve kanıtların kullanımı, ima etme ve doğrudan veya dolaylı psikolojik etkileşim ile ilgili süreçleri içerir. Ayrıca, çeşitli düzeylerde açıklık, ima ve çok katmanlı gizleme veya yanıltma ve safsata gibi değişkenler de dâhildir.

Pragmatik manipülasyonu ve birçok siyasi söylem fenomenini ve etkileme ve ikna mekanizmasını analiz etmede daha esnek olması için, canlı fenomenlerden başlamalıyız. Ardından, teorik çerçevelerin bilimsel ve eleştirel bir tartışmasını sağlamalı, sürekli olarak canlı fenomenlerle daha uyumlu ve yeni fenomenleri keşfetme ve analiz etme yeteneğine sahip yaklaşımlar sunmalıyız.

Araştırmamız, pragmatik çerçeveler ve bunların genel olarak söylem ve özel olarak siyasi söylem analizinde kullanılmasıyla canlı ve etkileşimli bir çerçeve sunmaktadır. Yine, siyasi söylemin analizinde pragmatizmden yararlanmanın birçok yönünü gösterdik. Bunun yanı sıra, katkı ve bilimsel mücadelenin birçok yönünü ortaya koymaya çalıştık. Ek olarak, işbirliği ve katılımsal iletişim prensiplerini ve görünüm, gizleme, odaklanma ve önemsizleştirme ile ilgili çoklu bağlantı dizisini yeniden

gözden geçirerek, siyasi söylemin analizinde kullanılan pragmatik teorilerde araştırma
ufkunu açmaya gayret ettik. Öyle ki, Aldatıcı manipölasyonu analiz etmek için bilinçli
pragmatik temeller oluşturmak, fenomenin kendisi ve kullanımından kaynaklanır ve
daha etkili pragmatik bilinçli bir temele dayanır.

KAYNAKLAR

- Abdel Rahman, Taha. *Diyalogun Kökenleri ve Dilbilimin Yenilenmesi Üzerine*. Arap Kültür Merkezi. 2. Baskı, Kazablanka, 2000.
- Abdellatif, Imad. “Arap Hitabında Manipülasyon Değerlendirmesi”. *Khattabat Dergisi. Madar Araştırma ve Çalışmalar Bilgi Merkezi*. Cezayir. Üçüncü Sayı, 2021.
- Abdul Latif, Imad. *Siyasi Söylem Analizi*. Künuzu’l-mârife. Amman, 2020.
- Abu Al-Azm, Abdul Ghani. *Al-Ghani Sözlüğü*. Kapsamlı Kütüphane Nüshası.
- Adrawi, Al-Ayashi. *Dilsel Dilbilimde Konuşmaya Dayalı Sezdirimler*. Al-İhtilaf Yayınları, 2011.
- Al-Azizi, Abdo Al-Azizi Ibrahim. “The Argumentative Fallacy: A Pragmatic Study of Samples of Al-Manfaluti's Articles”. *Journal of Language Contexts and Interdisciplinary Studies, Eğitim Fakültesi, İskenderiye Üniversitesi*. İskenderiye, 2, 5, 2017.
- Al-Jurjani, Abdel Qaher. *Dalal Al-Ijaz*. Mahmoud Muhammad Shaker, Al-Khanji Library, Kahire, 2004.
- Al-Khalifa, Hisham Ibrahim Abdullah. *Önvarsayım*. Dar Al-Kitab Al-Jadeed Al-Mutahid (Birleşik Yeni Kitap Evi). Beyrut, 2021.
- Al-Masaddi, Abdel Salam. *Arap Medeniyetinde Dilbilimsel Düşünce*. Arap Kitabevi. Trablusgarp, 1986.
- Al-Rajhi, Abdo. *Arapça Dilbilgisi ve Modern Ders. Müfredatta Araştırma*. Dar Al-Nahda Al-Arabiya, Beyrut, 1979.
- Austin, Jhon. *How to Do Things with Words*. Harvard Üniversitesi'nde verilen William James dersleri. ABD, 1995.
- Austin, John. *Speech Act Theory: K How to do Things with words*. Abdelkader Guinini tarafından Arapça'ya çevrilmiştir. Dar Afrikyia Al-Şark Yayınevi. Kazablanka. 1991.
- Banu Hashim. Hussien. *Chaim Perlman'dan Argüman Teorisi*. Chaim Perlman'dan alıntı, Dar Al-Kitab Al-Jadeed Al-Mutahid (Birleşik Yeni Kitap Evi). Bingazi, 2014.
- Bayoud, Hussein. *Birinci Abbâsî Döneminde Siyasî Mektuplar*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Şam, 1996.

- Bazy, Muhammed. *Arap Hermeneutiğinin Derin Kalıpları*. Künuzu'l-mârif. Amman, 2015.
- Blanchet, Philippe. *Austin'den Gauvan'a Pragmatik*. çeviren: Saber Habasha. Dar Al-Hiwar. Yayıncılık ve Dağıtım, 2007.
- Balbaa, Eid. “Alıntılama Bağlamında Argüman Safsatası: Sistematik Bir Çalışma”. *Dil Bağlamları ve Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Fayoum Üniversitesi, Fayoum, 2 Cilt, 5 Sayı, Nisan 2017.
- Bracobs, Martin. *Pragmatiğe Giriş*. Arapça'ya çeviren: Ali Yusuf Asaad. Dar Safha Saba'aa. Suudi Arabistan, 2022.
- Brown, J.B. ve George Yule. *Söylem Analizi*. çeviren: Muhammed Lutfi ve Munir Al-Triki. Bilimsel Yayıncılık ve Basın. Kral Suud Üniversitesi. Riyad, 1997.
- Brown, J.B. ve George Yule. *Söylem Analizi*. çeviren: Muhammad Lutfi Al-Zulaiti ve Munir Al-Baalbaki, Bilimsel Yayıncılık ve Basın, Kral Suud Üniversitesi. Riyad, 1997.
- Charrodo, Patrick. *Siyasi Söylem veya Dilin Gücü*. çeviren: Mustafa Kalai, İnternet Çalışmaları ve Araştırmaları için Sınır Tanımayan İnananlar, Şubat 2019.
- El-Bustani, Abdullah. *El-Bustan Sözlüğü*. El-Emiriye Matbaası. Beyrut, 1930.
- El-Makdisi, Enis. *Arap Edebiyatında Mensur Üsluplarının Gelişimi*. Beyrut, 1933.
- Kerbrat-Orecchioni, Catherine. *L'Implicite*. Arapça çeviri: Rita Khater, Arap Çeviri Kurumu. Beyrut, 2008.
- El-Radi, Rashid. Al-Hajjaj ve Al-Burhan (Argüman ve Burhan). *Argüman, Kavramı ve Alanları kitabının ilk bölümü*. Hafız İsmail Alevi ve Bir Grup Yazar. Modern Kitaplar Dünyası. Ürdün, 2010.
- Fathy, Yasser. *Ahmed Shawqy'nin Şiirsel Oyunlarında Konuşmaya Dayalı Sezdirimler: Pragmatik Bir Çalışma*. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Faircliffe, Norman. *Söylem ve Sosyal Değişim*. çeviren: Mohamed Anani, Ulusal Çeviri Merkezi, Kahire, 2015.
- Faircliffe, Norman, *Dil ve Güç*, Arapça çeviri: Mohamed Anani, Ulusal Çeviri Merkezi. Kahire, 2016.
- Frege, Gottlob. “Anlam ve Delâlet Üzerine, çeviren: Salah Osman, Dil Bağlamları ve Disiplinlerarası”. *Çalışmalar Dergisi, Uluslararası Doğa Bilimleri Yayıncılık*. Amerika Birleşik. Sayı 1, 2016.

- Grice, Paul. *Kelimelerin Yolunda Çalışmalar*. Frist Harvard Üniversitesi basın ciltsiz baskısı. Londra, 1991.
- İbn Faris, Ahmed. *Al-Sahbi: Arap dilinin içtihatlarında ve meselelerinde ve konuşmalarında Arapların Sünnetleri*. Ömer Faruk El-Tabbaa, Al-Maaref Kütüphanesi. Beyrut, 1993.
- İbn Manzur, Muhammed. *Lisan el-Arab (Arap Lisani)*. Oyun Malzemesi. Birinci Cilt, Dar Sader. Beyrut, 1980.
- İbrahim, Ehab. "Ahmed Shawky'nin (Mecnun Leyla) Oyununda Konuşmaya Dayalı Sezdirimler, Pragmatik Bir Çalışma". *Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi. Menoufia Üniversitesi*. Mısır, Nisan 2019.
- Jaballah, El Sayed Abdel Fattah. *Dil felsefesi ve mantık: Strawson'un felsefesi üzerine bir çalışma*. Al-Warraq Yayıncılık ve Dağıtım. Amman, 2014.
- Jørgensen, Marianne ve Louise Phillips. *Söylem Analizi Teorisi ve Metodolojisi*, Dr. Chawki Bouanani tarafından çevrildi. Bahreyn Kültür ve Eski Eserler Kurumu. Manama, 2019.
- Khatam, Jawad. *Pragmatik: Kökenleri ve Eğilimleri*. Künuzu'l-mârifet. Amman, 2016.
- Laikoff, George ve Mark Johnson. *Yaşadığımız Metaforlar*, Arapça'ya çeviren: Abdelmajid Jahfa. Üçüncü Baskı, Toubkal Yayınevi. Kazablanka, 2017.
- Maslouh, Saad Abdel Aziz. *Dilbilim ve Eleştiri: Ara Makaleler*. Alam Al-Kotob (kitap dünyası). Kahire, 2017.
- Mustafa, Adel. *Biçimsel Safsatalar*. Yüksek Kültür Konseyi. Kahire, 2007.
- Nahla, Mahmoud. *Çağdaş Dilbilim Araştırmalarında Yeni Ufuklar*. Dar Al-Maarifa Al-Jamia, 2002.
- Nassef, Mustafa. *Dil Yorumlama ve İletişim, Bilgi Dünyası Serisi*. Ulusal Kültür. Sanat ve Edebiyat Konseyi. Kuveyt, 1995.
- Nawal, Marie ve Gary Pryor. *Dilbilimde Anahtar Terminoloji*. çeviren: Abdelkader Fahim Chibani. Cezayir, 2007.
- Omar, Ahmed Mokhtar. *Çağdaş Arapça Sözlüğü*. Birinci Baskı, Kitaplar Dünyası. Kahire, 2008.
- Ramos, Francesco Jos. *Introduction to the Study of Pragmatics*. çeviren: Yahya Hamdawi. Dar Niebuhr. Bağdat, 2014.

- Rupaul, Anne ve Jacques Mochler. *Pragmatics Today: A New Science in Communication*. çeviren: Seif al-Din Daghfous ve Muhammad al-Shaibani, Arap Çeviri Kurumu. Beyrut: 2003.
- Safwet Ahmed Zaki. *Parlak Arap Çağlarında Arapların Mektup Derlemesi*. Bilim Kütüphanesi. Beyrut: 1937.
- Searle, John. *Linguistic Works: Research in the Philosophy of Language*, Amira Ghoneim tarafından Arapçaya çevrildi, Sinatra Yayınevi. Ulusal Çeviri Merkezi, Tunus: 2015.
- Searle, John. *Intentionalism: A Study in the Philosophy of Mind*. Ahmed Al-Ansari tarafından Arapça'ya çevrilmiştir. Dar Al-Kitab Al-Arabi. Beyrut: 2009.
- Searle, John. *Gerçek Dünyada Zihin. Dil ve Toplum Felsefesi*. Arapça'ya çeviren: Salah Ismail. Ulusal Çeviri Merkezi. Kahire: 2011.
- Souleh, Abdallah. *Argüman Teorisi Üzerine Çalışmalar ve Uygulamalar*. Meskeliani Yayıncılık. Tunus: 2011.
- Sperber, Dan. Deidre Wilson, *The Theory of Relevance or Appropriation in Communication and Cognition*. Hisham Ibrahim Abdullah Al-Khalifa tarafından Arapçaya çevrildi. Dar Al-Kitab Al-Jadeed Al-Mutahid (Birleşik Yeni Kitap Evi). Bingazi: 2016.
- Swan, John ve diğerleri. *A Dictionary of Sociolinguistics (Sosyodilbilim Sözlüğü)*. Kral Abdullah bin Abdülaziz Uluslararası Arap Dili Hizmeti Merkezi. çeviren: Fawaz Muhammad Al-Rashed ve Abdul Rahman Hosni. Riyad: 2019.
- Thomas, Jenny. *Diyalog Dilinde Anlam: Pragmatiğe Giriş*. Arapça'ya çeviren: Nazik İbrahim. Dar Al-Zahra. Riyad: 2010.
- Van Dyck, Twain. *Söylem ve Güç*. çeviren: Ghaida Al-Ali. Ulusal Çeviri Merkezi. Kahire: 2014.
- Walton, Douglas N. *A Pragmatic Theory of fallacy*. Alabama Üniversitesi Yayınları. ABD: 1995.
- Yole, George. *Pragmatik*. çeviren: Qusai Al-Attabi. Arab Science House Publishers. Beyrut: 2010.